naukowe.

WARSZAWSKI

ROCZNIK LITERACKI

POŚWIĘCONY

Oświacie, Literaturze, Bibljografji i Księgarstwu.

ROK PIĄTY

1875.

Katalog książek za rok 1875.

WARSZAWA.

Nakład Wydawnictwa S. Czarnowskiego, ul. Chmielna Nr. 8.

Drukiem A. Pajewskiego, ul. Niecała Nr. 12.

1877.

Księgarnie i Księgarze.

Adam Zawadzki

Księgarz Wydawca Wileński

ur. 12 grudnia 1814, zm. 5 stycznia 1875.

Zakłady naukowe.

Życiorysy i Nekrologja.

Katalog książek za rok 1875.

WARSZAWSKI
ROCZNIK LITERACKI

POŚWIĘCONY

Oświacie, Literaturze, Bibljografji i Księgarstwu.

ROK PIĄTY

1875.

WIEDZA i PRACA

WARSZAWA.

Nakład Wydawnictwa **S. Czarnowskiego,** ul. Chmielna Nr. 8.

Drukiem **A. Pajewskiego,** ul. Niecała Nr. 12.

1877.

Księgarnie i Księgarze.

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ.
Варшава, 25 Февраля 1877 г.

TREŚĆ.

Dział I, Oświata.

Dział II, Literatura i bibljografja.

Dział III, Księgarstwo.

DZIAŁ I, OŚWIATA.

OGÓLNY POGLĄD NA RUCH UMYSŁOWY W ROKU 1875.

Mimo że tytuł spisywanych w tem miejscu uwag, wymaga od nich trzymania się w granicach jednego roku, nie możemy na żaden sposób granic tych przestrzegać. Ruch umysłowy jak każdy inny nie stosuje się do terminów kalendarza. Żaden jego objaw nie kończy się 31 Grudnia i żaden nowy zwrot nie poczyna się 1 Stycznia. Większa część rozwojowych znamion umysłowości trwa dziesiątki lub setki lat, wypadki jej zazębiają się nieprzerwanym ciągiem i ulegają modyfikacjom w niedostrzegalnych przejściach, tak że nigdzie nie można przeciągnąć demarkacyjnej linji i zmierzyć pewien zamknięty w sobie obręb faktów. I obecny więc pogląd, chociaż mu za podstawę służyć będą dzieje jednego roku, musi nieraz wykroczyć po za swą zapowiedzianą datę.

Ogół zdań wygłaszanych o stanie naszego społeczeństwa rozbiega się dotąd w dwu kierunkach, zamykanych dwoma wprost przeciwnemi wnioskami. Jedni nie znając lub znać nie chcąc potęgi narodów wyżej oświeconych, głaszczą swojską dumę różowym optymizmem, drudzy znowu zapatrzeni w te narody, wymagają od swojego takich wysiłków, na jakie on się zdobyć nie może. O ile pierw-

sza skala jest błędna, o tyle druga niesprawiedliwa. Bo najprzód nie mamy czego zbyt się swem szczęściem rozkoszować. Ubóstwo, bolesne ubóstwo odsłania się na każdym kroku. Nie idzie zatem, ażebyśmy na nie w całości a nawet w części zasłużyli. Kto winien, że się urodził słabowitym lub że go osłabiono? Jedną tylko uwagę zrobić sobie możemy i powinniśmy, mianowicie czy iluzje miłości własnej dobru naszemu nie szkodzą? Bo nie ma światła, przy któremby prędzej i niebezpieczniej oślepnąć można. Otóż rzeczywiście umysłowy nasz wzrok w wielu względach ociemniał. Często widzimy w sobie to, czego nie ma, lub widzimy tak, jak nie jest. Dla pewnych dość powszechnych natur dosyć do jakiegoś objawu przyłożyć *nasz*, ażeby pokryć wszystkie jego ułomności i podnieść aż do wyżyn, gdzie wątpliwość nie sięga, a tylko zachwyty wzlatują. A jakże często ubożuchnem jest nieraz to *nasze!* Przyjemne takie złudzenie, czy przykre, my je uważamy w ocenieniu ruchu umysłowego za skalę błędną. Ale niesprawiedliwą jest także przeciwległa. Z rozpraw naszych powinien na zawsze, a przynajmniej na długo zniknąć zwyczaj zestawiania nas ze społecznemi kolosami Europy. Francja, Anglia, Niemcy — to całkiem niewłaściwe potęgi do porównania z naszą maluczkością. Bo świadczy to wprawdzie o wielkiej ambicji narodu i ufności w swe siły, ale wiedzie do krzywdzących o nim sądów. Czy można wymagać od ubogiego lub zrujnowanego ziemianina, ażeby stawiał książęce pałace i żył z bankierską wystawnością? Czy można żądać ażebyśmy mieli drezdeńską galerję albo lipski uniwersytet? Pozostaje nam więc tylko jedna zasada szacowania wszystkich objawów życia, nie schlebiająca optymizmowi, ale zarazem nie przekraczająca miary wymagań słusznych, zasada rachunku względnego, streszczającego się w pytaniu, jak się wyraził u nas ruch umysłowy w ostatniej swej fazie i czy dorósł do miary takiej, jaką do naszego rozwoju stosować można? Granice odpowiedzi na to pytanie nie pozwalają nam sięgnąć do jej szczegółów. Ogólnie więc tylko wypada nam się zastanowić nad organami tego ruchu. Głównem jego zródłem jest u nas bezwątpienia literatura, a głównym w niej czynnikiem prasa. Chcąc zrozumieć obie, trzeba dokładnie znać nasz ustrój państwowy. Przédewszystkiem uderza ten szczególny widok, że łożysko piśmiennictwa coraz bardziej rozsuwa swe brzegi, ale za to staje się coraz

płytszem, co więc zyskuje na szerokości, traci na głębi. Przed kilku laty, skutkiem najrozmaitszych przyczyn, wzmogła się w społeczeństwie potrzeba czytelnictwa, a za nią odezwał się głos gorącego na umysłowe produkcje popytu. Gdybyśmy wtedy posiadali albo obfity zasób książek, albo obfity zastęp ludzi mogących zadowolnić tę potrzebę pracami gruntownemi, bylibyśmy odnieśli wielki w naszej umysłowości tryumf. Na nieszczęście brakło nam jednych i drugich. Literatura była w poważniejsze dzieła uboga, a jej nieliczni pracownicy nie posiadali dostatecznego przygotowania, ażeby wymaganiom zadość uczynić. Tymczasem wymagania te ciągle trwały i ciągle się budziły; koło ludzi pragnących czytać zakreślało się coraz szerszym promieniem. Nie było innej rady, nad tę, jakiej się chwycono. My nie mieliśmy książek naukowych i pożytecznych, ale miała je zagranica, nie mogliśmy pisać rzeczy gruntownych, zaczęliśmy pisać powierzchowne, a gdy przytem jednocześnie znalazła się w społeczeństwie masa sił niezatrudnionych, niemogących przejść na inne drogi pracy, sformowała się dość liczna literacka armja, której winniśmy tłomaczenia, improwizowane broszurki i dziennikarstwo. Trzy te główne kanały piśmienniczej produkcji zasilają ogół aż dotąd i zasilały go przez rok miniony. Nie mielibyśmy nic przeciwko nim, gdyby nie tamowały biegu innym i nie toczyły tak dużo mętów. Gorączka tłómaczeń nie ochłodła do dzisiaj. Czy sądząc rzecz teoretycznie, można mieć jakąkolwiek pretensję do tych, którzy wprowadzają do literatury przekłady? Bynajmniej. Wszakżé najoświecieńsze narody gorliwie uprawiają ten jej dział, ciągle przyswajając swej mowie nietylko książki świeże lub nietłómaczone, ale stare i nieskończoną ilość razy przekładane. Niemcy bezustanku tłómaczą Arystotelesa, Platona, Descartes'a, Hume'go i innych myślicieli, oddawna do ich piśmiennictwa wprowadzonych. Ale tam przekłady nie tłumią myśli swojskiej, lecz owszem ją wzmacniają. Zasilna, ażeby im uledz mogła, krzepi niemi ona tylko swoją potęgę. U nas okazuje się skutek przeciwny. Czytająca publiczność tworzy tak szczupły krążek, że nie może wystarczyć rozmiarom większej księgarskiej spekulacji. Wydawcy zaś, nie chcąc narażać swych korzyści, a nie mogąc ich wyciągnąć z konsumentów, muszą wyzyskiwać producentów. Rachunek układa się bardzo prosto: zamiast płacić autorowi za pracę oryginalną po 30 rs. od arkusza, pła-

ci się za tłómaczoną 5 do 10 a wydaną książkę sprzedaje się po cenie pracy oryginalnej. Przy takich stosunkach ostatnia z konieczności upaść musi. Bo nadto nie zapominajmy, że prawie wcale nie mamy instytucyj, zapewniających egzystencję tym, którzyby naukowemi badaniami na korzyść własnej literatury zajmować się chcieli. Nasz *uczony* literacko czynny jest zwykle osobnikiem tkwiącym w społeczeństwie luźnie, zmuszonym do zarobków piórem. Czyż więc podobna, ażeby 3 lub 4 lata stracił na pracę, która mu w zysku przyniesie 150 rs? A jednakże taka przybliżenie zapłata przypada za oryginalne książki u nas. Temu, który ich nigdy nie pisał, może się zdawać dziwnem, że ktoś przez lat kilka, zdobył się ledwie na kilka arkuszy druku. Kto wszakże tego probował wie, że sumienne i gruntowne badania prędzej nie rosną. Cóż zatem pozostaje *naszemu uczonemu?* Tłómaczyć, rywalizować z guwernantkami, żonami i siostrami redaktorów, dostarczającemi głównie tego towaru na piśmienniczy rynek. I dla tego to u nas trudniej znaleźć frotera podłóg niż tłómacza. Czyja w tem wina? Wszystkich lub niczyja. Dopóki instytucje nie ukształcą tak ogółu, że on pozwoli wydawniczemu kapitałowi operować na większych przestrzeniach i liczyć na większy zbyt towaru, dopóki książka nie zacznie obiegać większego koła czytelników i nie zapewni autorowi wyższych korzyści, dopóty dla jednych i drugich jedynie opłacającym się wyrobem będą tłómaczenia. Rok ubiegły przekonał o tem wymowniej może niż poprzednie, gdyż kursa autorskie spadły do bardzo nizkich stopni.

Gdyby przynajmniej wybór i opracowania przekładów, wynagrodziły nam chociaż w części brak produkcji oryginalnej. Ale i tem pocieszyć się nie możemy. Jedno bowiem złe zawsze ciągnie za sobą inne. Ponieważ ogół nie jest dostatecznie przygotowany do poważniejszych prac oryginalnych, więc gusty swoje przenosi i na tłómaczenia. To też mimo obfitego ich zalewu, nie wyrobiło się dotąd żadne wydawnictwo z niezawodną rękojmią i wyraźnym programem. Jeżeli jest jaka idea przewodnicząca temu handlowi, jest nią tylko nowość. Co tylko się w zagranicznej literaturze pojawi nowego *niezbyt* ciężkiego, opatrzonego głośną firmą, mającego chwilowy rozgłos, zostaje natychmiast przebrane tanim kosztem w polską sukienkę i rzucone jako przynęta dla grymaśnej i nieczułej publiczności. Nowe nie jest synonimem dobrego. Obok więc dzieł rzeczywistej wartości idą wyroby mdłe i liche, które mogłyby spokojnie

pozostać w swej rodzinnej literaturze. Licytacja *in minus*, o której wspomniałem odbija się i w tym wypadku. Po co wydawca ma powierzać przekład robotnikowi drogiemu, kiedy znajdzie bardzo taniego? po co płacić specjaliście 10 rs. za arkusz druku, kiedy guwernantka lub jakaś amatorka zadowolni się pięcioma? Z tego rezultat prosty: o przekładach gwarantujących swoją wartość dopiero marzyć zaczynamy. Do tej szczęśliwej chwili, kiedy będziemy mogli bez podejrzenia używać tłómaczeń w naukowych celach, tylko wzdychać nam wolno. Sprawiedliwość wyznać każe, iż w roku ubiegłym przyswojono naszéj literaturze kilka książek cennych, a przyswojono je w sposób dbały, lecz co mówić o reszcie!...

Mimo wszelkich utrudnień myśl oryginalna nie mogła zrzec się swego głosu. Ponieważ zaś zwykle więcej posiadała natchnień niż wyrobienia, a warunki nie pozwalały jej ani wzmódz się, ani szerzej wypowiedzieć, bo na pierwsze nie było czasu i środków, na drugie kupca i słuchacza, więc przybrała się w formę małych broszurek. Są to po największej części improwizacje na temata filozoficzne lub socjologiczne, wreszcie pobieżne monografje z ubogim materjałem naukowym. Dzieł poważniejszych rozmiarem i treścią ledwie dopatrzeć się można. I tak *dział socjologiczny* reprezentowały w ubiegłym roku głównie: przekłady, króciutkie i pobieżne opracowania zagadnień specjalnych a w największej części podręczniki informacyjne dla dokonanych lub zapowiedzianych reorganizacyj. O pojawieniu się nowych systematów nie ma mowy i nawet tego nie żądamy, ale nawet wykład starych, oprócz jednej monografji rozbierającej teorję Comte'a, nie zyskał żadnego ważniejszego przyczynku. Z 40 przybliżenie publikacyj tej gruppy, zostaną na dłuższy czas i użytek tylko wydawnictwa historycznych pomników prawodawstwa. *Dzieje literatury* wzbogaciły się niemal wyłącznie księgarskiemi katalogami. *Historja* w opisie 90 kilku bibljograficznych pozycyj otrzymała jedno gruntowne dzieło o panowaniu Augusta II, kilka opublikowanych starych źródeł, co dla niej stanowi rzeczywiście ważny dochód i kilkadziesiąt rozpraw lub podręczników, z których połowa nie przeżyje po za kres swej okładkowej daty. O *etnografję* ledwo w naszem piśmiennictwie upominać się wolno! *Geografja* redukowała się zawsze do podręczników, a jak ta niwa jest zapuszczoną, dość dla charakterystyki wspomnieć, że u nas w roku minionym nie wydano *ani jednej* geograficznej mapy. Wyręczają nas w tym względzie niemcy, na-

wet tam, gdzie o nasze ziemie chodzi. Jest-to doprawdy niewytłomaczonem, dlaczego polacy okazują nieprzezwyciężony wstręt do wszelkiej geograficznej i etnologicznej wiedzy, która dziś może najsilniej entuzjazmuje cały świat ucywilizowany.

Niedawno obudzone zamiłowanie do *nauk przyrodniczych* utrzymuje się u nas ciągle w pewnem natężeniu. Książki z tą treścią dosyć chętnie są czytane, ile razy nie przechodzą po za granicę popularności, chociaż i w tej gałęzi własny nasz dorobek nie wystarczy dla obdzielenia wszystkich... pięciu palców. Trzydzieści kilka dziełek w roku zeszłym, licząc w tę summę najmniejsze i najelementarniejsze opracowania — co to za rezultat! Lepszy bezwątpienia niż 10 drobiazgów reprezentujących *filologię*, lub 17—*pedagogikę*, — ale jakże to mało, zwłaszcza jeżeli przyjrzymy się bliżej, co w tej sumie się mieści. Najpoważniejszą rubrykę posiada w 1875 roku *technologja*, która uzbierała przeszło 100 publikacyj, nie należy jednak zbyt uwodzić się tą cyfrą, pamiętając o grzeczności bibljografji, która nic nie pomija [1]).

Od broszury do dziennikarskiego artykułu krok jeden — maleńki. Myśl wstrzymana od wylania się w książkach, rozbiegła się po kolumnach czasopism. Nie dziś ale już przed laty kilku dziennikarstwo zabiło u nas literaturę książkową. Na jego nagły i nieustanny rozrost złożyło się wiele przyczyn: umysłowe i praktyczne potrzeby ogółu, niemający innego środka objawienia się duch reformatorski, wreszcie nadmiar zbywających i czem innem niezatrudnionych sił. Wszystkie te przyczyny działają aż po chwilę obecną i wywołują coraz nowe rozgałęzienie się prasy perjodycznej. Niedługo liczba pism zbliży się do stu. Jedni patrząc na to, rozdzierają szaty z rozpaczy, inni zacierają ręce z zadowolenia. Co do nas wolimy zachować się w obec tego faktu obojętnie. Skoro jest, być musi i tylko stopnio-

---

[1]) W r. 1875 ukazała się następująca w przybliżeniu liczba druków w pojedynczych gałęziach piśmiennictwa naszego: filozofja druków około 10, matematyka 11, nauki społeczne 40, historja 93, geografja i statystyka 35, technologja i handel 120, pedagogika 17, filologja 37, sztuki piękne 10, poezja 34, powieść 74, dzieła dla dzieci, ludu i szkolne 50, dzieła religijne i kościelne 74, dzieła zbiorowe 13, kalendarze i roczniki 69, czasopisma ogólne 30, czasopisma specjalne policzono w odpowiednich gałęziach piśmiennictwa, mapy (plan) 1, ryciny 5, nuty 50, — ogółem, licząc i druki nieznane w handlu księgarskim w Warszawie, liczba ich wynosi około 1000, podobnie, jak w latach poprzednich.

wą zmianą warunków usunięty być może, taki zaś jakim jest, nie zapowiada nam wielkiego zbawienia. Bo naprzód pamiętać trzeba, że na tak obszerną produkcję dziennikarską nie mamy dosyć uzdatnionego robotnika. Przy obecnym zapasie sił pisarskich, nie możnaby wydawać u nas bez łataniny dwudziestu do trzydziestu czasopism. Potrójna lub poczwórna ich liczba zmniejsza naturalnie trzy lub czterykroć wartość każdego. Bezwątpienia, dojrzewające generacje będą ciągle dostarczać nowych zasiłków, ale niestety zasiłki te muszą być coraz słabsze. Bo przy wielkim popycie na współpracowników, maleńka zaledwie ich część zdoła należycie się wykształcić, reszta porwana w wir wczesnego autorstwa zmarnieje i powiększy tylko zastęp taniego i lichego najemnika. Smutna to rzecz jeśli pisarz zamknąwszy w dwudziestym roku życia książkę, nie zajrzy już potem do niej nigdy, albo jedynie wtedy, gdy potrzebował o niej publicznie, w ostatniej instancji wyrokować. A taki właśnie los czeka u nas młodzież wychowującą się w redakcjach, niewabioną żadnym celem do pracy poważniejszej, do studjów na własną korzyść. Byłoby niesprawiedliwością utrzymywać, że co do dziennikarzy jesteśmy wyjątkowo w Europie unieszczęśliwieni. Bynajmniej. Pustych baniek wydymających się na piśmienniczem morzu jest wszędzie dosyć, ten tylko smutny wypadek nam się dostał, że statystyczna cyfra literackiego wyrobnictwa u nas, porównana z innemi, dałaby z pewnością przewyżkę, względnie dosyć znaczną. Kto zna prasę zagraniczną, ten nam nie zaprzeczy, że trudno w niej o większą gromadę pyszałkowatych nieuków, strojących się w kapłańskie togi, zebraną na mniejszej przestrzeni. Może w całem naszem życiu nie ma smutniejszego, powiemy nawet wstrętniejszego widoku. Gdy społeczeństwo potrzebuje rady i światła, rozkosz patrzeć, jeśli mu z tą pomocą śpieszą ludzie przewodnictwa godni. Ale co za boleść, jeśli mu ciągle nastręcza się ze swemi usługami mnóstwo półgłówków, z giętkiem sumieniem literackiem i nadpsutym rozumem! A jakże to stado u nas mnogie. Jeden drugiego spycha z obywatelskiej trybuny, lży go, oskarża o przeniewierstwo, wydziera naczelny sztandar, wzywa w swoją stronę, wrzeszczy jak opętany, biegnie na oślep nie znając drogi i nie widząc, że nikt za nim nie dąży i że już inni znowu opanowali mównicę lub chorągiew. Polem tych harców jest prasa, rojąca się społecznemi jenerałami, a niemająca ani jednego człowieka, któregoby społeczeństwo

z zaufaniem słuchało i któryby w każdej potrzebie umiał ogólną opinją pokierować. Dyrektorów, naczelników, prezesów, redaktorów, stróżów publicznej opinji i szczęścia narodowego można u nas sieciami łowić, -- skromnych, pracowitych jednostek trudno na pokaz znaleźć. Jeżeli nie moralną to umysłową skazą naszej perjodycznej prasy jest odzywająca się na wszystkich jej punktach chęć społecznego dyktatorstwa. Rozmaitego kalibru zbawiciele i odkupiciele wyrastają jak pieczarki pod każdym płotem, a każdy z nich zamiast uczyć się i pracować, uczy innych i próżnuje, dogmatyzując pomysły swojej ograniczoności. Zaiste, gdyby między nami zjawił się jaki Jan Chrzciciel, wołałby: do nauki, do nauki — apostołowie! Dość już proroków i mesjaszów, starajmy się o cichych i dzielnych pracowników.

Wspomnieliśmy, że prasa się mnoży z robaczą płodnością. Że na to jej mnożenie się wpływają przyczyny wyżej podane, a nie wzmagająca się oświata, najlepszym dowodem służyć może ta okoliczność, że przyrost pism specjalnych jest albo żaden albo nieproporcjonalny do innych. Przybywają więc tylko takie organy, któremi może się przelewać lekka, niepotrzebująca długich przygotowań strawa. Swiśnij na skrzyżowaniu się ulicy a natychmiast przybiegnie kilku redaktorów, kilkunastu współpracowników i kilkuset abonentów dla pisma z programem „literackim, społecznym i artystycznym.“ Ale spróbuj no ich zebrać dla wydawnictwa specjalnego! Jeden przykład będzie dostateczną ilustracją tego stosunku. We wszystkich pismach ogólnej treści spotykaliśmy tak zwane artykuły społeczne, stanowiące bardzo pożądany towar dla redaktorów i czytelników. Zdawałoby się więc na pozór, że wydawnictwo zajmujące się specjalnie tego rodzaju kwestjami może liczyć na niewątpliwe powodzenie. Tymczasem okazało się przeciwnie, bo podczas gdy najnędzniejsze gazetki są u nas w stanie utrzymać się w walce o byt, jedyny ekonomiczny miesięcznik (Ekonomista) z braku abonentów upadł.

Szczegółowiej zastanawiać się nad prasą nie będziemy, gdyż wartość jej wewnętrzna nie uległa widocznej zmianie a przekształcenia zewnętrzne, papierowe, znajdzie czytelnik w bibljograficznym spisie. Zanotować tylko wypada, że dawne bitwy obozów jeżeli nie ustały, to ucichły. Dlaczego? Pogodzono się? Nie. W walce stronnictw prasa odgrywa zawsze tylko rolę placówek i podjazdów.

Większa, regularna kampanja należy do parlamentów, sejmów, uniwersytetów i książek. Dziennikarstwo u nas zrobiło swoje, co zrobić mogło. Zaalarmowało się wzajemnie, odbyło kilkadziesiąt wycieczek, zastrzeliło tego i owego, który się zbyt odważnie z szeregu wysunął, aż wreszcie zmuszone, nie mając za sobą regularnych armij i cięższej broni cofnęło się do swoich pozycyj. Przez cały rok ubiegły ograniczono się tylko na rzadkiej pukaninie, która żadnej stronie nie wyrządziła wielkiej krzywdy a której powodem były przeważnie drobnostki, kłótnie podrzędniejszego znaczenia. O co dziś się spierać na większy rozmiar? Wszak i przed kilku laty nie spierano się o pp. *...skich* lub *...iczów*, ale o Darwinów, Haecklów, Millów, Spencerów i t. d. Dziś stara opozycja przekonała się, że opór jej był w wielu razach ślepy i dalej go prowadzić nie wypada postępowcy zaś znaleźli ujścia dla swoich idei i już nie mają żadnej przeszkody w chwaleniu lub studjowaniu swych mistrzów. Studjowaniu... krytyczna próba. Łatwiej bić się za prawo chwalenia niż studjowania. Okres pierwszy, lżejszy przeszedł, nastąpił drugi trudniejszy i dla tego wrzawa ucichła. Bo dopóki szło o postanowienie na swojem, że Mill i Darwin są wielcy, nikomu nie zbrakło chęci, odwagi i wytrwałości, ale gdy to osiągnięto, gdy obowiązek poznania i zużytkowania Millów i Darwinów upomniał się o swoje prawa, przy postępowej chorągwi zostało zaledwie kilku mężnych. Ci którzy ubolewają nad smutnemi losami myśli swobodnej u nas powinni zgodzić się z tą koniecznością, że prasa postępu do społeczeństwa nie wprowadzi, że ona jest dla niego tylko czynnikiem posiłkowym i że jego źródło w instytucjach i dziełach głębszych. Dopóki tych nie będziemy mieli, zmarnieją najgłośniejsze krzyki najradykalniejszych pionjerów.

Ostatnie lata zyskały w naszym rozwoju charakterystyczne znamię. O ile tępo dźwigała się nauka, o tyle szybko trysła kilku świetnemi promieniami sztuka. Fakt to dosyć zrozumiały. Genjusz społeczny nie mogąc się przebić w jednym kierunku, wydobył się zmieniony w drugim. Kto wie, czy przy innych warunkach wielu dzisiejszych artystów nie poszłoby drogą ścisłej wiedzy. Bo nie należy zbyt ufać przeznaczeniom w kolebce. Nie jeden powieściopisarz, wykształciwszy się należycie i znalazłszy otwarte dla siebie pole do zastosowania i uprawiania nauki, zostałby filozofem lub historykiem. Sztuka potrzebuje mniej przygotowań i mniej środków.

Najuboższy człowiek może rozwinąć się na dobrego liryka lub dramaturga, ale nigdy nie będzie mógł dokonać wielkich naukowych badań. Na to potrzeba materjalnych zasobów i odpowiednich społecznych warunków. Żartujmy sobie z tych, którzy nam dowodzą, że anglicy mają wielkich myślicieli dla tego tylko, że genijusz angielskiego narodu jest z natury potężny. Bo może jest w tem dosyć prawdy, ale niezawodnie więcej błędu. Przenieście dziś do nas olbrzymie środki jakiemi rozporządzać może każda zdolność w Anglji, a zobaczymy, czy i u nas nie narodzą się również myśliciele uczeni. Sztuka jest mniej wymagająca. O głodzie i chłodzie, bez pomocy bibljotek i laboratorjów pozwala swym wybrańcom pracować. Nieznamy zaś do tyla tajemnic ducha ludzkiego, ażebyśmy mogli stanowczo twierdzić, że ten, który w młodości miał większą skłonność do studjów poważnych, spostrzegłszy ich trudności, przeszkody i niepodobieństwa, nie zwróci się w kierunku artystycznym. Dziedziny ducha graniczą z sobą bezpośrednio, przejście z jednej do drugiej bardzo blizkie. Nie zapominajmy przytem, że powietrze, jakiem obecnie oddychamy, wielu usposabia do artystycznego nastroju. Jest rzeczą niewątpliwą, że szczęście bardziej niż niedola sprzyja chłodnej wiedzy. My do niej dziś nie jesteśmy dosyć spokojni,—zbyt roznerwowani, chorzy, rozmarzeni. Badając nasz stan, dziwić się tylko można, dla czego matematycy lub przyrodnicy nie piszą w wolnych chwilach elegij.

Ten nagły rozświt w naszej sztuce, skłania nas do bliższego nad nią zastanowienia się o ile jego promienie padły na rok miniony.

Charakterystycznem znamieniem obecnego momentu literackiej twórczości jest unikanie pewnych jej rodzajów. Poezja co tak jak ją pojmują idealiści, zpowita w formę średniówki rymu, marzycielska i romantyczna, w roku obecnym niedała prawie znaku życia. W ostatnich latach pobrzękiwała jeszcze w pismach perjodycznych cała gromadka jęczących i kwilących gęślarzy, naśladując lub przedrzeźniając zagasłych już mistrzów naszej pieśni. Potoki te jednak łez i gruchań egzotycznych, albo pseudo-bajrońskich skarg na zepsucie wieku i świata całego ustały, zażegnane słowa satyry a gromadka maruderów przepłoszona pociskami szyderstwa rejterując z pola umilkła w cichości. Czasami co prawda jeszcze jakiś błędny rozbitek dawnéj falangi wysunie się z rymowaną anatemą

na niegodziwości postępu, czasem jeszcze jaki zgrymaszony wieszczyk pobawi się kokieteryjnie z poczciwym szmerem bezmyślnych frazesów, albo zakwili skargą z razu, ale są to już błędne tylko echa dziesiątki ginących w otchłaniach przeszłości. Liryka poetyczna milknie coraz bardziej, gdyż poeci lub aspiranci do wierszowanej sławy, czują zapewne że w obec dziejowego gwaru i ścierania się tylu palących zagadnień, wobec walki tylu szerokich idei, mało kto poda ucho na czyjeś tam tęsknoty i żale z powodu kaprysów lub niestałości modrookiej bogdanki albo grymaśne gderania rozkapryszonych idealistów, gniewających się mocno, że szczęście ludzkości nieukłada się pod miarę idealików wysmażonych w ich teoretycznej retorcie. Nawet niepospolity talent, któryostatniemi czasy zabłysnął na polu liryki, przypominając lepsze zaiste czasy pieśni naszej, przerzuca się na pole dramatyczności, która obecnie pociąga ku sobie całą młodszą generację twórców literackich. Dawny także poetyczny *epos* znikł z horyzontu literackiego, chociaż dawniej jako powieść lub gawędy był on najczęstszą formą literackiej twórczości, ustępując całkowicie miejsca powieści, która najbardziej się nadaje do realistycznej reprodukcji bogatego życia obecnej chwili, najbardziej także do przeprowadzenia różnych społecznych i utylitarnych celów, które tak często dzisiaj tkwią w literackich kompozycjach. Dla tego też w szeregu ostatnich poetycznych publikacyj spotykamy dwa tylko bardzo miernej wartości zbiorki liryczne. Z dwóch zaś innych, wyróżniających się swą niepospolitą wartością, jedna, Poezje Odyńca, jest przedrukiem dawnych utworów, druga zbiorem poezyj znakomitego talentu, pełnych natchnienia i potężnej siły słowa, które jednak także są powtórzeniem utworów rozrzuconych ostatniemi czasy w pismach i broszurach.

To ubóstwo płodów „par excellence“ poetycznych martwi niektórych estetyków, co przywiązani do objawów pewnej epoki, do pewnych form literackich, razem z ich zniknięciem, widzą niemoc społeczeństwa, zkarłowacenie ducha jego i upadek twórczości.

Trafnie jednak powiedział jeden z nowszych krytyków literackich, że poezja jest jak kwiat agawy afrykańskiej, wysilającej się tylko w rzadkich odstępach czasu, że bujny jej rozkwit towarzyszy zwykle rozwinięciu uczuciowej strony życia umysłowego albo

pierwszym przebłyskom młodzieńczej twórczości. Poezja nasza romantyczna, będąca płodem zamierzchłej epoki gorączkowo fermentującego idealizmu w literaturze i polityce, wysiliła się niezwykle, dała nam tyle arcydzieł, nic więc dziwnego, że po jednostronnem wytężeniu sił twórczych, nastąpiła niedawno chwila zupełnej niemal apatji i znużenia, po której dopiero obecnie twórczość literacka żywszem uderzyła tętnem. Znając jednak chociaż w przybliżeniu prawa dziejowego rozwoju, nietrzeba się martwić ani zawodzić biadań Jeremjaszowych nad upadkiem twórczości, która w naszem społeczeństwie, jużto w skutek przyrodzonego genjuszu rasy, jużto warunków społecznego bytowania, skupia w sobie kwiat żywotnych sił narodu, rozwija się z niezwykłą bujnością i siłą. Jeżeli w innych gałęziach działalności umysłowej skromny nasz dorobek w porównaniu z olbrzymiemi płodami cywilizacji zachodniej, jest owocem prawdziwie pigmejskim, to poezja nasza w drugiej ćwiartce ubiegłego stulecia przewyższyła niewątpliwie bogactwem, siłą i mnogością talentów wszystkie inne literatury, w obecnej zaś dobie twórczość beletrystyczna ustępuje chyba tylko w zakresie powieściowym literaturze angielskiej.

Ostatnie nawet objawy wykazują widoczny początek nowego zwrotu, nowej doby literackiej, której urodziny zapowiadają się z niemałą żywotnością wystąpieniem całego szeregu nowych, czasem wysoko oryginalnych talentów na arenę literackiej twórczości.

Rzeczywiście bijącym w oczy jest ruch, jaki ostatniemi czasy obudził się w sferze dramatu, który pociąga ku sobie całą falangę piszących i budzi najżywsze zajęcie inteligentnego ogółu. Literatura nasza rozdramatyzowała się na dobre, a jeżeli ruch ten obudzony swieżo, rozwinie się dalej w stosunku rosnącym, to kto wie czy rozkwit dramatu nie będzie charakterystyczną szatą epoki całej.

Przypatrując się porównawczo rozwojowi innych litetatur widzimy, że często a nawet zwykle doba żywotności dramatu przypada zwykle w pełni rozkwitu męzkich sił narodu, tak jak doba liryki i eposu towarzyszy zwykle narodzinom i młodości poezji. Dramat artystyczny bywa w poezji owocem męzkiej a spokojniejszej nieco siły twórczości, gdyż sama natura jego artystycznej formy niepozwala na zbytne rozbujanie fantazji. Czy u nas taka żywotność dramatu tak samo może być uważaną, za objaw czy też wynik takiej dojrzałości czy też zmęczenia umysłowego, przynajmniej w kierunku twórczości lite-

rackiej? W tej chwili trudno o tem przesądzać, chociaż bezwątpienia społeczeństwo nasze przeszedłszy dobę marzycielstwa, epokę idealizmu w poezji, a utopji w polityce— z bezwładności w praktyce pracy społecznej, dochodzi obecnie coraz bardziej do trzeźwej samowiedzy swego społecznego powołania.

Być może że rozwój dramatu w literaturze jest objawem także tego zmężnienia, będącego owocem gorzkich doświadczeń dziejowych. Niewdając się jednak w głębsze zaciekanie, zaznaczyć wypada dwa takie objawy, które bezwątpienia niemogły pozostać bez wpływu na rozwój literatury dramatycznej. Pierwszym z nich jest niezwykły w ostatnich czasach wzrost działalności pierwszej naszej sceny, która w dziedzinie dramatu stanęła na niezwykłej wysokości, drugim zaś ogłaszanie corocznych dramatycznych konkursów, podniecających współzawodniczą energję pisarzy. Niezwykły i widoczny rozwój sceny w ostatnich latach polega głównie na wprowadzeniu do repertuaru arcydzieł literatury eurepejskiej, na otworzeniu wolnego wstępu autorom oryginalnym, którym dawniej trudno było przekroczyć progi scenicznego sanktuarjum, oraz wzbogacenié personelu dramatycznego wieloma niepospolitemi talentami.

W początkach owego szczęśliwego zwrotu, którego zasługa należy się głównie warszawskiej Dyrekcji teatrów, przeważał jeszcze kierunek popisowo aktorski, dla tego też repertuar składany przeważnie z dawnych tłumaczeń, zawierał mały procent utworów oryginalnych. W każdym jednak razie nagły ten wzrost sceny obudził niezwykłe gorączkowe zajęcie się literaturą dramatyczną w intelligentnych sferach, co bezwątpienia było podnietą dla autorów beletrystycznych. Scena albowiem bezwątpienia jest najpotężniejszym środkiem oddziaływania na masy, budząc silne i doraźne wrażenie.

Gdy więc kilka świeżych talentów, przeszedłszy próby początkowania, potrafiło żywe obudzić zajęcie i przynieść teatrom materjalne zyski, sztuki oryginalne wkroczyły całą masą do repertuaru scenicznego, gdyż reżyserja uległa prądowi gustu, pozbywszy się uprzedzeń, które miały swe źródło w zapowiedzeniu kilku utworów stworzonych wedle dawnéj ckliwej deklamacyjnej manjery. W roku zeszłym sztuki oryginalne stanowiły już większą połowę teatralnych nowości, gdyż podstawiono 2 dramaty (aktów 8) i 8 komedyj (ak-

tów 28) razem sztuk 19 aktów 35, z których większa połowa cieszyła się wybitnem i niezwykłem powodzeniem.

Wziąwszy pod uwagę że na scenie krakowskiej przedstawiono także kilka nowości, które w Warszawie nieotrzymały debiutu, dla rozmaitych względów, albo dopiero go otrzymać mają, będziemy mieli wcale sporą wiązankę nowości, tembardziej pouczającą że w ciągu roku niewystąpiło z nowościami kilku autorów, którzy niedawno zyskali już sobie wziętość literacką.

Konkursy dramatyczne rodzą się coraz bardziej, gdyż w zeszłym roku w Warszawie aż dwa jednocześnie były ogłoszone a na przyszły podobno trzech się spodziewamy. Dowodzą one w każdym razie że potrzeby artystyczne ogółu zwracają się w tym kierunku, skoro ludzie którym na sercu leży postęp umysłowy, starają się o podtrzymanie jej prawdziwą zachętą.

Pomimo frazeologji idealistów niektórych, dowodzących że żadne forsowne środki niewzmogą siły artystycznej produkcji, konkursy nasze, aczkolwiek budzą wyrokami swymi powszechne niezadowolenie, a niekiedy nawet żywe protestacje niepodleglejszych odłamów opinji, aczkolwiek przesiąkłe duchem zaściankowej koteryjności, nieumieją się postawić na stanowisku potrzeb oraz interesów ogólno-społecznych, mimo to jednak budzą ruch w autorskiej rzeszy, wydobywają na jaw i uświęcają swieże talenta. Bezwątpienia tam gdzie niema ku temu odpowiednich warunków duchowych, żadne sztuczne współzawodnictwo nie wywoła objawów twórczości, ale niezbite mamy dowody na to, że może ją zpotęgować i zaostrzyć. Dzisiaj zwłaszcza, gdy zawód pisarski jest tak dobrym środkiem utrzymania jak inne stany, gdy walka o byt utrudnia się coraz bardziej, wiele umysłów zwraca się ku tej pracy literackiej, która obiecuje korzyści, a pracę bezpłodną pod względem materjalnym tylko wyjątkowe osobistości mogą podejmować. We Francji naprzykład, dramatopisarstwo stało się obstalunkowem niemal rzemiosłem, przynosi niepomierne zyski nawet ludziom małego talentu ratującym się receptowymi sposobikami. U nas jednak ożywienie ruchu dramatycznego jest wynikiem bezwzględnego że tak powiem ruchu twórczej wyobraźni, gdyż korzyści materjalne nieuśmiechają się tak bardzo autorom, których ten trudny rodzaj pisarski daleko więcej kosztuje od innych gatunków produkcji.

Honorarja autorskie, są u nas bajecznie małe, a wynoszące w najlepszym razie sétną część tego co swoim autorom płacą francuzi lub anglicy, teatr główny niedaje tantjemy, tylko jednorazową skromną zapłatę, a tantjema w teatrach galicyjskich jest bardzo piękną... teoretycznie. Trzeba więc wyjątkowego powodzenia, aby sztuka przyniosła autorowi kilkaset rubli, gdy tymczasem francuzkim komedjo-pisarzom dwie lub trzy sztuk granych z powodzeniem daje pokaźny majątek. Konkursy właśnie mają za zadanie pod względem ekonomicznym chociaż w części naprawić te krzywdy ale cóż kiedy nagroda często nie dostaje się zasłużonym, lecz takim którzy potrafili sobie zaskarbić względziki koterji. Mimo to jednak autorowie nasi pchani jakąś wewnętrzną potrzebą moralną, mają zresztą na tej drodze najłatwiejszy sposób dogodzenia popędom szlachetnej ambicji. — Rzuciwszy okiem na całoroczną produkcję, która na scenie i w książkach się pojawiła, widzimy, że oprócz dzieł niepospolitych komedyj tendencyjno-obyczajowych (Narzymskiego), znanych już dawniej ze sceny oprócz jednej chybionej satyrycznej komedji (Chęcińskiego: „Krytycy"), będącej utworem szkoły już przebrzmiałej, reszta utworów wyszła z pod pióra pisarzy młodszej generacji, albo też zupełnie poczynających na tem polu pisarzy. W dziedzinie dramatu historycznego mamy próby, świadczące o niemałym stopniu talentu w odtworzeniu pewnych stron kolorytu epoki dziejowej, (Rapackiego: „Wit Stwosz" i „Kopernik") zamykającego się jednak w zakresie akcji dość szczupłej albo mało dramatycznej; próby wreszcie utworów osnutych na naszej politycznej akcji, (Grabowski: „Mściwój i Swanhilda"), z których jednak rubryka pokaźna i surowy pierwiastek dziejowy zastępuje właściwe działanie tej twórczości. W dziedzinie dramatu społecznego mamy pełną talentu i oryginalności próbę przedstawiania zagadek życiowych w świetle idei filozoficznych (Okoński: „Niewinni"). W dziedzinie wyższej komedji rok obecny dał nam pełną werwy kostycznej satyrę (Lubowski: „Nietoperze"), która autorowi zjednała wybitne powodzenie, bogaty w mistrzowską charakterystykę obraz obyczajowy (Sarneckiego: „Febris aurea"), nareszcie debiutancką próbę a potem szczęśliwą pod względem scenicznym komedję popularno-obyczajową (Zalewski: „Z postępem" i „Przed ślubem"), chociaż właściwie mówiąc dwie sztuki z tych ostatnich należą do dawniejszej produkcji.

Jeżeli pomiędzy tymi utworami niema dzieł klasycznych w całem znaczeniu tego słowa, widnieje jednak w większej części oryginalność często młodzieńcza, talent twórczy zdobywający się na formy samodzielne. Pod względem świeżości i żywotności ostatnie dramatyczne płody literatury naszej o całe niebo przewyższają, zwłaszcza w dziedzinie komedji i dramatu społecznego, manjerowane, sztuczne a świadczące o wyczerpaniu talentu, utwory zachodzących już talentów nad-sekwańskich, oraz niezdarne, wyksztuszone i ociężałe utwory flegmatycznych niemieckich fabrykantów. Świadectwem ożywienia się ruchu dramatycznego jest także świeżo podjęte wydawnictwo wszystkich dzieł dramatycznych Szekspira, które budzą dzisiaj silniejsze daleko zajęcie aniżeli w czasach najbardziej kwitnącego literackiego ruchu, gdyż odpowiadają realistycznemu bardziej gustowi obecnej doby. Najżywotniejsze albowiem pomysły, znajdujące najsilniejsze echo w kołach inteligentnych, wkraczają w sferę społecznych zagadnień albo obyczajowej satyry, opartej na realnej obserwacji.

Pod względem ilościowym w beletrystyce naszej najpokaźniejsze zajmuje stanowisko powieść, która prawdziwym potopem rozpościera się na naszej piśmienniczej niwie. Wcale obfita płodność naszych pisarzy, pomiędzy któremi dawniejsi dzielni przedstawiciele tego rodzaju nieustają w trudach, niezaspokaja jednak potężnego apetytu tłumów, któremu autorowie i wydawcy ciskają corocznie setki dzieci autorskiego mózgu niby fenickiemu Molochowi. W innych literaturach ogromny popyt na powieści równoważy się przynajmniej konsumcją innej literackiej strawy, u nas tymczasem, w porównaniu z ubóstwem poważniejszej literatury, to rozmiłowanie ogólne w łatwych beletrystycznych łakociach niemoże być uważane za dowód podniesienia się poziomu gruntownej inteligencji. Wydawcy spekulują na tym apetycie, umiejąc go nawet sztucznie dla swoich wyrachowań podniecać odpowiedniemi przynętami. Niemówiąc o funkcjonujących dwóch wydawnictwach perjodycznych, które służą wyłącznie sprawom literatury powieściowej, o mnóstwie przekładów w pismach i odbitkach, wydawnictwo nasze obecnie hołduje manji przedruków zbiorowych, które dają możność także tańszym kosztem dostarczenia wielkiej ilości powieściowej produkcji, a nęcą prenumeratorów powabem kompletu, który dla wielu ma taką zniewalającą siłę. Niespotkasz prawie domku mieszczańskiego lub

szlacheckiego, w którymby za oszkloną szafką nie prezentował się pokaźnie wyciągnięty szereg kilku księgozbiorów. W roku 1875 właśnie skończyło się wydawnictwo 10-tomowe dzieł Kaczkowskiego, ciągnęło się dalej wydawnictwo wybranych powieści Kraszewskiego a przybyło także wydawnictwo Dzierzkowskiego. Rozumie się że przyrostu umysłowego w tym kierunku dają one w najlepszym razie bardzo mało. Nie nadeszła jeszcze pora aby większość tych dzieł, często niewyczerpanych w handlu księgarskim, warto było powtarzać w pomnikowych wydawnictwach, nakształt bibljoteki niemieckich klasyków. W każdym zaś razie zużycie zamiłowania publiczności i kapitału na odgrzewanie rzeczy starych musi koniecznie odjąć pewną sumę środków poparcia i rozwoju nowszych płodów, albo odciągać je od działalności w donioślejszych gałęziach literatury. System spekulacji, rozwielmożniony w naszym literackim świecie, tak samo niekorzystnie pod tym względem wpływa na płodność literatury, jak system wyzyskiwania, wyrażający się w niezmiernie licbych honorarjach za powieści. Jeżeli 200 rs. płaci się u nas za tom powieści potentatom nawet literackim, to łatwo pojąć dla czego drobniejsze talenty, znaglone dla materjalnych względów do pośpiesznej ilościowej produkcji, muszą pisać z rzemiosła, z przymusu, wyczerpując się często i ratując gotowymi środeczkami rutyny, która tak często bywa grobem twórczej samodzielności. Trzeba rzeczywiście tak niezwykłej potęgi talentu, takiej olbrzymiej, nieznużonej świeżości i wytrwania umysłu, jakie posiada znakomity ojciec powieści naszej, J. I. Kraszewski, aby pracując lat tyle być nieustannie główną odżywczą krynicą literatury powieściowej. Potężny ten umysł, bez przesady mówiąc, produkuje najmniej trzecią część powieściowego dobytku literatury naszej, a w spisie bibljograficznym z ubiegłego roku posiada aż 13 numerów. Ostatniemi czasy odnowił on w literaturze naszej w oryginalny sposób rodzaj powieści historycznej, pojmując ją jednak jako wierną i malowniczą ilustrację faktów, tu i owdzie tylko arabeskowanych pomysłami fantazji („Brühl," „Z 7-letniej wojny"), uprawia obok tego z wielkim wdziękiem i werwą anegdotę historyczną („Król i Bondarywna," „Ostatnie chwile Radziwiłła," „Kawał literata"), oraz malowniczo obyczajową powieść („Serce i ręka," „W jesieni"). Inne znowu jego prace należą do grupy powieści społeczno-tendencyjnych („Morituri"), malując proces upadku pokolenia niedorosłego do

tego aby mogło mężnie dźwigać twarde brzemię teraźniejszej pracy i niedoli społecznej. Ten kierunek odznaczył się w roku ubiegłym niezwykłą żywotnością, dając kilka utworów pełnych świeżości i energji myśli, posiadających niepospolite artystyczne przymioty, które często bywają poświęcane jako ofiara na ołtarzu idei przewodniej. Cokolwiek bądź mówią estetycy *pur sang* przeciw temu kierunkowi, mając nawet słuszność, że wkracza on w dziedzinę kwestyj i zagadnień, które wymagają innych form i narzędzi myślowych, fakty jednak wskazują że jest on potrzebą konieczną obecnej epoki. Z pomiędzy lepszych prób w tym kierunku wyszczególnić należy pełen werwy obraz wpływu, jaki wywierają różne sfery społeczne na wyrabianie się energji moralnej i obywatelskiej jednostek: (Bałucki „Z obozu do obozu“), analiza przyczyn wywołujących słabość moralną nowszego pokolenia kobiet (Morzkowska: „Zasady i czyny“), a nadewszystko arcydzieło literatury współczesnej: „Eli Makower“ pani Orzeszkowej. Autorka wkraczając w dziedzinę najpoważniejszych zagadnień ekonomicznych, związanych z kwestją bytu społeczeństwa naszego, przedstawiła w niezmiernie szerokich, mistrzowsko wiernych zarysach, stosunek ludności izraelskiej do naszego ogółu, rozświecając zagadkę ich handlowej i finansowej potęgi, stawiając wzniosłe postulaty społecznej harmonji. Zarówno pod względem myślowym jak i artystycznym powieść ta należy do trwałych zabytków literatury naszej, do tych wyjątkowych utworów, które są echem i odbiciem najżywotniejszych potrzeb ogółu, błyskawicą wyższej obywatelskiej samowiedzy wśród mroków i chaosu ciężkiego żywiołu chwili obecnej. Powieść tendencyjną z odcieniem satyrycznym uprawia z talentem galicyjski Arystofanes, nieubłagany jadowity karciciel społecznego upadku i anarchji Jan Lam, chociaż jego ostatnia powieść („Idealiści“) jest trafną choć zarazem wstrętną analizą faktów kryminalnych, oprawną tylko w sztuczne ramki. W dziedzinę społeczno-polityczną wkracza inny malarz stosunków Galicyjskich (Zacharjasiewicz: „Zakryte karty“) przedstawiający słabość w walce z germanizmem, chociaż nadto rozwlekle, sztucznie i bez wyrazistości kolorytu. Pomiędzy innemi zresztą utworami, których tu niemożemy bliżej charakteryzować, znajdują się dość udatne próby humorystyki i powieści historycznej.

Charakterystycznem znamieniem ubiegłego roku jest także powstanie lub ogłaszanie kilku publikacyj artystycznych ilustro-

wanych, które także odpowiadają gustom i usposobieniom chwili. Znajdują się one w widocznym związku z niezwykłym wzrostem naszego malarstwa, które zyskało dzisiaj europejski rozgłos, uderzając wybitną oryginalnością, wydając coraz to nowe na wskroś swojskie i żywotne talenty. Epoka świetności tej sztuki plastycznej znajduje się w pełnym rozkwicie, a chociaż jej działalność, rozstrzelona na rozmaite odłamy, nie skupia się w pożądanej harmonji, nie zatraca jednak swojskiej indywidualności, czerpiąc swe soki żywotne z życia i wspomień rodzinnych. Widzimy więc że społeczeństwo nasze, bezwątpienia z natury obdarzone pewną umysłową energją, nie mogąc rozwijać swych sił w kierunku niepodległej wiedzy, gdyż niema ku temu organów społecznych wspierających kult i cześć nauki, okazuje jednakże na polu artystycznem dowody rzeczywistej twórczej energji.

Te kilka jasnych a nawet świetnych punktów, któreśmy wskazali na horyzoncie naszej literatury nadobnej, choć w małej cząstce łagodzą przykry widok mroku lub pustki, zalegającej tak bujne gdzieindziej, a u nas tak jałowe obszary literatury badawczej, naukowej, stanowiącej jednak główne bogactwo umysłowego dorobku.

S. K.

ŻYCIORYSY I NEKROLOGJA.

Zbigniew

(MARJA SADOWSKA).

Pierwsze wystąpienie Zbigniewa na widowni piśmienniczej przypadło w czasie świetnego rozwoju naszego powieściopisarstwa. Kraszewski, Korzeniowski, Chodźko, Kaczkowski corocznie dostarczali karmi umysłom, przyzwyczajonym już do niej oddawna; Zacharjasiewicz, Jeż, Pług zdobywali sobie coraz większe uznanie. Historja i czasy spółczesne, własny naród i pobratymcze albo sąsiednie ludy znajdowały pracowników, co w szacie piękna odtwarzali obrazy ich bytu, myśli, uczuć i czynów.

Wśród tak hucznego gwaru prześcigających się wzajem gawędziarzy, cichy głos Zbigniewa przebrzmiewał prawie niesłuchany. A jednak w tym głosie było coś, co słuchacza zainteresować mogło dosyć silnie; brzmiała w nim nuta wysoce poetycznego żalu, połączonego z myślą szlachetną i wzniosłą. Zbigniew sam jeden reprezentował wówczas *humor*, nie ten staropolski, który ostatniem może echem odbił się w ramotkach kawalera krzyża naturalnego, ale humor będący naturalnym wynikiem usposobienia narodu angielskiego a przyswojony z trudem przez inne. Przez słowa te nie chcę powiedzieć, żeby ten humor u Zbigniewa był czemś sztucznem, wymuszonem, nienaturalnem, nie! są takie dusze, dla których on staje się drugą naturą, tak, że traci cechy obcości a staje się ich mową przyrodzoną. Rozumie się, takie dusze rzadko się u nas pojawiają, gdyż z ogółem usposobienia narodowego nie pasują i szczególne tylko okoliczności, wpływy pierwotnego wychowania, przewrotów umysłowych lub nieszczęść sercowych, w połączeniu z draźliwym temperamentem, mogą się złożyć na ich utworzenie.

Nie znając życia Zbigniewa, nie mogę wykazać tych wpływów; musiały jednak one istnieć. Biorę więc fakty gotowe, usposobienie ustalone, jakie spostrzegamy w „Podróży naokoło świata odbytej w trzech godzinach." Humor ma w tym szkicu barwę szczególną, różniącą go od utworów angielskich spółczesnych — pierwiastek alegoryczny. Autor wyjeżdża na statku „wyobraźnia," prowadzonym przez kapitana „żądzę," przypływa do krainy zwane „Głową ludzką," opasanej górami „Wyobraźni," „Imaginacji," "Fantazji" i t. d. pokrytemi masą „Umiarkowania" i t. d. i t. d. Skłonność, do alegorji przypomina wiek XVIII, w którym się niemi lubowano. Dziś trochę oziębiają nas one i nie pozwalają zażywać w pełni całkowitej rozkoszy, jakiej dostarczają inne ustępy szkicu, w których tkliwość i serdeczność pod maską ironji i sarkazmu, szlachetność myśli w walce z poziomemi pragnieniami i elukubracjami głowy, stanowią wewnętrzną treść opowiadanych wydarzeń fantastycznych.

Po tej „podróży" nastąpiły „Cztéry ideały," wolne już zupełnie od pierwiastku alegorycznego. W nich zasadnicze tendencje są te same co i w pracy poprzedniej, tylko szerzej rozwinięte i bardziej do praktyki zwrócone. Usposobienie marzycielskie, poetyczne, od kolebki samemu sobie pozostawione, bez uśmiechu i pieszczot macierzyńskich, wytworzyło charakter draźliwy, zrażający się lada nie-

powodzeniem. Byłto człowiek-światek wedle określenia autorki. Gdy go pierwsza dziecinna miłość zawiodła, gdy następnie w pełni młodzieńczego wieku został zawiedziony przez dwie ubóstwiane anielice, z których pierwsza więcej kochała pieniądze niż człowieka a druga więcej tytuł hrabiowski niż kochanka, staje się dziwakiem, chce być uczonym, otacza się księgami, zostaje zawojowany przez „wieszczkę Orlandynę,“ która pisze traktaty o obowiązkach kobiet a o własne dzieci nie dba... Wreszcie z kwiatka zostaje badylem. Z podjętych w tej powiastce walk najdzielniej autorka wystąpiła przeciw zmurszałej arystokracji, której kilka egzemplarzy z wielką dosadnością skreśliła i którėj takie zbawienne rady podaje: „Zrzucić tę pleśń, otrząsnąć tę strupieszałość, którą dziś przesiąkli jesteście, rozbudzić w sobie miłość bliźniego i do pracy, do czynu, do działalności dla dobra powszechnego! a wówczas chyba ziemia oczyszczona wyda czystsze westchnienie ze swego łona; z obłoków wonna rosa upadnie i w powietrzu rozproszy się miazma odrętwienia. O wówczas i pokolenie nowe, z życiém, wolą, pragnieniem i miłością zamieszka tego nowego planetę!“ Cztery ideały kończą się dysonansem; przedstawiają bowiem same ujemne strony społeczeństwa i jego wpływu na jednostki szlachetne; nie tylko myślowo, ale artystycznie nawet byłoby błędem na nim poprzestać. Autorka rozumiała niewłaściwość takiego finału i napisała „Starą pannę,“ w której bohater czterech ideałów, zapoznawszy się z dziejami życia istoty wyśmianej i spotwarzonej, przeradza się moralnie, dostrzega cel życia nie w marzeniach wyniosłych, których nigdy urzeczywistnić nie może, lecz w pracy mrówczej, w trudzie codziennym—w uczuciu miłości bliźniego i poświęceniu dla braci. Tego nauczyła „Stara panna,“ idealny wzór niezrażonej niczem cnoty i niewyczerpanego miłosierdzia. W „Starej pannie“ wstęp tylko pełen jest humoru, kiedy widzimy młodego człowieka poślubiającego starą wdowę, czekającego jej śmierci i sprawiającego napróżno nagrobki i sarkofagi, albo też kiedy autorka kreśli nam obrazek plotek prowincjonalnych przed przybyciem starej panny. W drugiej większej połowie szkicu panuje raczej melodramatyczność niż humor. Historja zakochania się bogatej panny w Stefanie, jej stała niezaradność, jej wierność i t. p. szczegóły, opowiedziane są na sposób romansów z końca przeszłego i początku obecnego stulecia t. j. sucho, nudnie i ckliwie. Dodatni ideał u pani Sadowskiej, jako pomysł dobrze się przedsta-

wił, ale w wykonaniu rozpadł się na okruszyny. Dodać tylko potrzeba, że to okruszyny marmuru.

Niepodobna mi podawać szczegółową treść obrazków zawartych w „Pamiętnikach muchy,“ ani roztaczać całą „Historję kamienia przy drodze.“ Muszę się ograniczyć ogólną charakterystyką myśli, przekonań i uczuć autorki, jak je wypowiedziała w pracach powyższych.

Zbigniew nienawidzi prozy świata; zabawy i boleści światowe poczytuje za błahe objawy pospolitego, poziomego żywota, które mogą sobie istnieć lub nieistnieć, a ludzie *wyżsi* nic na tem nie stracą... Miłość poczytuje za rzecz świętą i wielką, ale za najłatwiej ulegającą profanacji; pary kochającej się i szczęśliwej do końca nie wystawiła nigdzie; miłość trwa chwilę, później znika albo też następuje śmierć, pomięszanie zmysłów i t. p. Nigdzie, nigdzie odrobiny miłości, serca, coby potrafiło uczucia nasze podzielić, myśli nasze zrozumieć, do czynu zagrzać! Świat zmaterjalizowany myśli o swoich krowach i merynosach, o swoich maszynach i smarowidle, o węglach kamiennych i złocie; a prawdy ducha, natchnień zapału, wulkanu namiętności nie rozumie i nie ceni. Tymczaszem biedne, cierpiące, marzycielskie serca pękają z bólu, bo niema dla nich miejsca w świątyni wystawionej mamonie i interesowi. Talenta i gienjusze przechodzą po ziemi jak cienie dantejskiego piekła, wypalając się własnym ogniem i mózg gryząc własny! Obok nich bankierzy, fabrykanci, gospodarze przechadzają się z uśmiechem zadowolnienia, uderzając dumnie w kieszeń, otoczeni tłumem pochlebców. Dla nich jest wszystko: cześć, serce kobiet, poszanowanie spółobywateli, pomniki marmurowe po śmierci; o talentach zaś i gienjuszach nikt nie pamięta; a każdy jeżeli nie zrani dotkliwie, to spojrzy na nie obojętnie lub szyderczo. A cóż dopiero jeżeli talent zagości w głowie kobiety! Wówczas ani spokoju, ani miłości, ani zaufania, ani czci, ani zrozumienia, ani spółczucia spodziewać się nie może. Każdy z twórczości jej śmieje się, ciskając za oczy a nieraz i w oczy różne miłe przezwiska, jakie zazdrośni mężczyzni powymyślali dla tych, co nie chcą królować za pośrednictwem wdzięków jedynie i potężnej słabości...

Jakkolwiek Zbigniew umie wybornie bronić swoich klientów, musimy przecież zauważyć, że cały ów świat talentów wszelkiego rodzaju, który nam przedstawia, choruje na słabość nieuleczoną —

niezdolność do czynu. Mówić, rozprawiać potrafją bardzo pięknie, choć melancholicznie; działać nie umieją, nie mogą. A świat ten nasz powszedni, konwencjonalny rusza się przecież i pracuje; bo bez pracy jak bez ognia wyżyćby nie mógł. A choćbyśmy pracę tę w dumie swojej poczytywali za fraszkę, za ruchliwość mrowiska, które czynów wielkich i zdumiewających wydać nie jest w stanie; — to wszakże zaprzeczyć niepodobna, że działalnością tą mrówczą dokonano wszystkiego, co dziś materjalną podstawę bytu naszego stanowi. Jeżeli więc chcemy przeciwstawić temu światu konwencjonalnemu świat ducha, świat talentów, świat wybrańców; trzebaż przedstawicieli jego uposażyć w takie siły, któreby choć w części równać się mogły z siłami i znaczeniem owego pierwszego świata; inaczej słusznie można ich będzie poczytywać za płaksów, donkiszotów, śpiewających koników polnych.

Fałszywe więc pojęcie ideału dodatniego i jego stosunku do świata rzeczywistego razi nas głównie w „Pamiętnikach muchy“ i w „Historji kamienia przy drodze,“ któremi Zbigniew zakończyła pierwszą fazę swej działalności piśmienniczej, przechodząc do tworzenia na większą skalę.

„Oksana“ należy właściwie do chwili przejściowej; wiele w niej jeszcze egzaltowanych uniesień, wiele nieprawdopodobnych sytuacyj, wiele pierwiastku fantastycznego; ale też jest i zakrój na poważniejszą rozmiarami i treścią powieść. Osnowa jej zawrzeć się da w kilku frazesach. Jerzy pokochał Oksanę, *cygankę*. Romans ten ciągnął się czas jakiś, póki bohater nie wyjechał za granicę do uniwersytetu. Po odbytych czteroletnich studjach wraca całkiem zmieniony. Co go zmieniło? nauka prawa, czy stosunki zewnętrzne, czy większa życia znajomość, czy wreszcie jakie szczególne wypadki — o tem autorka milczy uparcie. Powiada tylko poprostu, że Jerzy się zmienił i pokochał lalkę salonową Atalję. Gdy się już miał odbyć ślub tej pięknej pary, zjawia się matka Oksany Moturna, uwiedziona przez brata dziadka Jerzego, postać jakby z opery czarodziejskiej, która dowodzi dokumentnie, że ona *łożyła koszta* na wykształcenie Jerzego, że zatem cała jego egzystencja opiera się na jałmużnie podanej przez cygankę. Ślub został zerwany, Jerzy wrócił do pierwszej swojej miłości, do Oksany; lecz ta nie długo umarła. Pomijam mnóstwo innych szczegółów nie mniej fantastycznych a spowodowanych przez Moturnę, zwrócę tylko uwagę na niczem

nie uzasadnioną przemianę charakteru Jerzego, który z młodzieńca poetycznego, czułego, a następnie rozsądnego i wykształconego staje się w miłości do Atalji zwykłym manekinem salonowym, bez żadnej wartości duchowej. Ta niekonsekwencja, w połączeniu z licznym pocztem nieprawdopodobieństw, psuje wrażenie scen pojedyńczych, które blaskiem wykonania oślepiają niemal czytelnika i nadługo w pamięć jego się wrażają.

Mniej więcej te same wady i zalety widzimy w „Niecnocie.“ Kiedy się czyta pierwszą część tej powieści, pełną obrazów i scen istnie poetycznych, napisanych stylem przypominającym brylantowe blaski, — tak wysoko nastrajamy się na nutę poetyczną, że druga część pod względem wykonania, które jest ułamkowe i kalejdoskopowe, razi nas dysonansem. Przed naszemi oczyma staje wielka postać kobiety, w której niesłychana energja pokonała niewieścią nieśmiałość, a wyższe wykształcenie, wyrywając z jej natury wszystkie chwasty, bujnie porastające wśród przymusowego otoczenia, uszlachetnia jej duszę i opromienia ją wszystkiemi blaskami poezji i rozumu. Zbyt rzadko jednakże ukazuje nam ją autorka i to za złe jej mamy, gdyż charakter to najsympatyczniejszy i najbardziej jednolity, gdy tymczasem charakter np. bohatera, Witolda, niekonsekwencją grzeszy. Artyzm całości prócz tego wiele pozostawia do życzenia. Autorka nie potrafiła skupić efektów, lecz je w licznych scenach porospraszała.

W „Rocznicy“ jeszcze dobitniej czuć się daje brak artystycznego układu. Autorka zaczyna powieść tę od prologu, który psuje całe wrażenie, jakieby mogło być osiągnięte przy zestawieniu późniejszych wypadków; treść utworu przeplatana ustępami nie mającemi najmniejszego związku z tokiem opowiadanych zdarzeń. Zbigniew robi przejścia i przeskoki bez żadnych głębszych motywów, mówiąc poprostu: „dosyć już o tem, przejdźmy do czego innego.“ Co do osnowy: jest-to historja straszna, opowiedziana tak niedbale i tak niezręcznie, że robi ostatecznie wrażenie komiczne. Charektery podług zapewnień autorki godne uwielbienia okazują się niedołężnemi w akcji samej. Zasługuje jednak w tej powieści na uwagę postać Henryka, artysty. Nie jest-to już artysta z pierwszej fazy twórczości Zbigniewa; owszem widzimy w nim człowieka umiejącego się wybornie zastosować do wymagań arystokratycznego tonu. Wprawdzie tęskni on i wzdycha; ale go tęsknota nie trawi.

Znalazłszy kobietę, którą pokochał, był już zupełnie zadowolniony i za niedoścignionym ideałem piękna nie wzdychał. Przymioty te czynią go człowiekiem bardzo miłym i wcale nieszkodliwym, ale nic więcej. Zrobić — nic nie zrobił. Człowieka samodzielnego, umiejącego sobie radzić we wszystkich okolicznościach życia, posiadającego własny sąd wyrobiony, trudno w nim dostrzedz.

„Sąsiedzi“ wreszcie to historja dwu rodzin, pełna kolizyj niedramatycznie opowiedzianych, pełna sytuacyj należycie nie wyzyskanych i charakterów zaledwie naszkicowanych. Postać ojca zasługuje w niej na uwagę. Pod względem artyzmu powieść tę narówni z Rocznicą postawić wypada.

W ogóle, mówiąc o artystycznym układzie w utworach większych Zbigniewa, zaznaczyć należy, że autorka zasiadając do pisania ma widocznie tylko pomysł ogólny gotowy w umyśle; szczegółowe zaś części tego pomysłu przychodzą jej dopiero przy samem pisaniu. Niekiedy wpadnie jej do głowy jakaś myśl, która ją na chwilę zajmie całkowicie, jakiś charakter lub jakaś sytuacja, mające nader wybitne cechy, odznaczające się albo osobliwością albo komizmem albo innemi efektownemi przymiotami. Pomysły te szczegółowe, raz już w rzeczywistość twórczą zamienione, zbyt są miłe dla autorki, ażeby je chciała skazać na niepamięć; wtrąca więc jakiś frazes obojętny, jakąś postać nic nie znaczącą dla połączenia owych pomysłów zresztą utworu i tym sposobem powstają epizody całkiem zbyteczne w powieści.

W pierwszych utworach swoich Zbigniew odznacza się stylem niezmiernie ożywionym, celującym werwą i świeżością. Ton sarkastyczny, który się wszędzie i zawsze przebijał, nadawał im barwę polemiczną, tembardziej widoczną, że autorka rozwijała myśli niezbyt licujące z ogółem poglądów w społeczeństwie rozpowszechnionych. Wszystko to razem wzięte stanowiło nader ważną zaletę utworów Zbigniewa, że oddychały spółczesnością, że nie poruszały efektów zużytych, że się nie zapożyczały u znanych powieści.

Później, powoli cechy te jedna po drugiej zacierały się. Styl stracił wiele na żywości i werwie, stał się tylko potoczystym i poprawnym; nigdy jednakże nie mógł się zrobić giętkim i charakterystycznym, ażeby odpowiedzieć rozmaitym wymaganiom, jakie stawiają charaktery różnolite, mające swój język własny, odrębny. Dawniej we wszystkich osobistościach głównych przebijał się cień

autorki; styl więc i język jednakowy, był całkiem naturalny, bo odpowiadał właściwości przedstawianych bohaterów i bohaterek. spokrewnionych ze sobą pod względem usposobienia i przekonań Póżniej, kiedy przyszło przedstawiać rozmaite charaktery a styl pozostał ten sam, wydawać się to musiało rzeczą naciąganą i razić nieumiejętnością zastosowania się do zmienionej roli. Nie twierdzę wprawdzie, żeby autorka zupełnie nie umiała przemawiać językiem niektórych swych postaci; czasem udawało się jej nawet dość dobrze scharakteryzować w rozmowie cudzą osobistość; — ale naprzód nie było tak zawsze, a powtóre w wielu razach autorka zapożyczała się już u naszych znakomitych powieściopisarzy i kopjowała postaci dobrze nam znane.

Ponieważ przytem Zbigniew posiada siłę plastyczną w bardzo małym stopniu i więcej celuje w dialogu (jakkolwiek nie pod względem charakterystycznym) aniżeli w opisach, figury więc mające być żywiołem charakterystycznym, wyglądają częstokroć jak manekiny, t. j. nie widać w nich owej życiowej prawdy, która odrazu każdemu wpada do duszy i przekonywa najdotykalniej, że mamy do czynienia z ludźmi w całej okazałości lub w całej ich brzydocie.

Prócz tego Zbigniew dla wywołania wrażenia z powodu braków swojego talentu, posługuje się często karykaturą, wpadającą niekiedy w niesmaczne przesady, jak np. w Czterech ideałach, opowiadanie o naukowych studjach Fulgentego i odwiedziny Orlandyny, lub w Oksanie—figury podrzędne. Gdyby plastyka była na zawołanie autorki, gdyby styl jej umiał przybierać wszystkie charakterystyczne odcienie, karykatura stałaby się niepotrzebną.

Maż-to znaczyć, że Zbigniew nie zdoła już odtworzyć żadnej wspanialszej całości, poprzestając na drobnych, ułamkowych szkicach? Bynajmniej. Mnie się zdaje, że doświadczenie, które już tyle widocznych zmian w talencie Zbigniewa dokonało, powinno się również przyczynić: po 1-sze do utrwalenia stałych przekonań i do kreślenia postaci dodatnich, któreby w świecie rzeczywistym z pożytkiem działać mogły; a po 2-re do wyrobienia siły charakterystyki tak niezbędnej w powieściach składających się, z natury swojej, z bardzo rozlicznych żywiołów. Spodziewamy się, że Zbigniew, która już wydała „Niecnotę,“ napisze jeszcze niejedną powieść już na tle realnego życia, nie potrzebując wcale zrzekać się ideałów, lecz

umiejąc je zastosowywać do warunków rzeczywistości;—gdyż takie tylko ideały, jako możliwe mogą zyskać sympatję i uznanie w szerszem kole publiczności.

P. Chmielowski.

Paulina Wilkońska.

Był perjod w piśmiennictwie naszem, kiedy nagle zbudziło się z odrętwienia umysłowe i literackie życie społeczeństwa naszego, kiedy na arenie piśmiennictwa pojawiło się odrazu wiele sił dzielnych, kiedy zdrowe ziarna uczuć i myśli, obficie zasiane na polu umysłowości naszej, bujne wydawały owoce. Była to chwila reformy pojęć społecznych, chwila, w której znikała zwolna pleśń uprzedzeń kastowych, słowem chwila odrodzin ducha i życia społecznego. W owe to czasy nestor powieściopisarstwa naszego I. J. Kraszewski uczył czuć, myśleć i marzyć dusze ziomków naszych, w owe to czasy ukochany nasz lirnik Syrokomla, otworzył wrota zagród wiejskich i otrząsł pleśń z ubiegłych niedawno czasów, i w ogóle pojawił się naówczas cały zastęp sił pierwszorzędnych na polu naukowej, literackiej i dziennikarskiej działalności. Ów perjod piśmiennictwa naszego nastąpił po roku 40-ym i trwał lat kilkanaście. Na owe też czasy przypada działalność literacka ś. p. Pauliny Wilkońskiej.

Życie tej kobiety było proste, ciche, horyzont jego częściej zamglony, niż jasny, czasami smutny i łzawy. Przyszła na świat ś. p. Paulina około roku 1815, w zamożnym domu Lanczów, naddzierżawców dóbr rządowych swarzędzkich pod Poznaniem. Nauki pobierała na pensji żeńskiej w Poznaniu. Wszystko atoli, czem umysł jej się zbogacił, winna była raczej własnej samodzielnej pracy i wpływowi inteligentnego męża, niż szkolnemu wykształceniu, które naówczas dla kobiet było nader ograniczonem!

Połączywszy się związkiem małżeńskim z autorem „Ramot i ramotek,“ dzieliła z nim mężnie troski mozolnej pracy i niezbyt szczęśliwej doli.

W roku 1836 osiadłszy w cichem ustroniu wiejskiem na dzierżawie, w szczupłym zakresie otaczającego ich światka czerpali oboje małżonkowie obfity dosyć materjał dla swych prac literackich. Au-

gust z nieporównanym humorem malował słabe strony szlachty naszej, a żona jego na bladej nici wiejskiego żywota snuła pełne uroku swojskie obrazy, owiane atmosferą rzewnego smutku i tęsknoty, nad któremi unosiły się zawsze myśli i uczucia rodzinne, zacne i poczciwe.

Utwory Wilkońskiej grzeszą zbyt wygórowanym niekiedy sentymentalizmem i czułostkowością; wynikało to atoli nie z maniery pisarskiej, ale z samej natury autorki, co choć w części charakter prawdy utworowi przywracało. Szczególniej pierwsze utwory tej autorki grzeszą powyższą wadą.

Oto co sama powiada ona o początku literackiego zawodu swego: „Tęsknota do stron rodzinnych spowodowała, żem się w obczyznie wzięła do pióra. Nie mając towarzystwa, stworzyłam je sobie w wyobraźni i przenosiłam te postacie i obrazy na papier. Pisałam na każdym noclegu, na każdym popasie, i tak skleiła się pierwsza powieść moja „Helena." August spoglądał na mnie z uśmiechem; czytywałam mu swoje rojenia i był zadowolony, żem znalazła lekarstwo na chorobę tęsknoty."

Najpłodniejsza epoka piśmienniczej działalności Wilkońskiej nastąpiła nie w zaciszy życia wiejskiego, lecz w gwarze stolicy. Niezbyt szczęśliwie powodziło się Wilkońskim na gospodarstwie wiejskiem, wkrótce też zmuszeni byli przenieść się do Warszawy, gdzie był wówczas niepospolity ruch na polu piśmiennictwa krajowego, harmonizujący z rozwojem życia społeczeństwa.

Wilkońscy wstąpili z całym zasobem sił świeżych na arenę działalności literackiej. On pisał „Ramoty i ramotki," redagował „Dzwon literacki," i wielu redakcjom ówczesnym współpracownictwo swe poświęcał; ona dzielnie pomagała mu w pracy, a nawet o własnych siłach redagowała „Wiązankę literacką." Prócz dorywczej dziennikarskiej pracy, twórczy jej umysł produkował znaczną ilość utworów powieściowych, które oddzielnie w świat puszczała. Najwięcej tu mamy drobnych powiastek. Kilka atoli większych utworów zjednało jej sympatję i uznanie ogółu, a mianowicie: „Wawrzyna" serdeczna spowiedź cichych, radosnych, to łzawych uczuć wiejskiego życia, dzieje sierocego życia; „Pani Podkomorzyna" — barwny wizerunek typowy dawnej matrony polskiej, „Różni ludzie" i t. p. Obok wybitniejszych postaci typowych, występują tu często zbyt ogólnikowe, idealne, załzawione kreacje, kobiece szczególniej,

szersza arena życia społecznego rzadko się odkrywa; wiele utworów uważać można za „łzawą modlitwę przed obrazem uczuć szlachetnych,“ wady te atoli wynagradza w znacznej części myśl zacna i poczciwa i to ciepło rzetelne i serdeczne, które płynie z serca autorki i do serc czytelników przenika.

Po roku 50-ym opuścili Wilkońscy Warszawę i zamieszkali w W. księstwie Poznańskiem. Z żalem pożegnała autorka naszą arenę dzielnej pracy, gdzie złożyła najzdrowsze ziarna myśli i najpowabniejsze kwiaty uczuć swoich. Oto co sama pisze o tem: „Mówił mi jeden z publicystów tutejszych, że August Wilkoński był w swoim czasie najpopularniejszym człowiekiem w Warszawie. Juljan Bartoszewicz wielokrotnie powtarzał i na pamiątkę mi zapisał, że nikt nigdy nic złego, nic ubliżającego nie powiedział o mnie. To i jakże nie mieliśmy czuć się szczęśliwemi w przyjaznych kołach Warszawy? Zatem nic dziwnego, że gdy przybyliśmy w Poznańskie, wydawało mi się ono chłodnem... i całując kolana ukochanej matki, ściskając siostrę, pieszcząc jej dzieweczki, witając krewnych i znajomych, duszą rwałam się do Warszawy.“

Wkrótce sroga dłoń śmierci zakrwawiła kochające serce kobiety. August Wilkoński zmarł dnia 4 lutego 1852 r. Uczucie boleści, jakiego doznała naówczas, było okropne. Oto jak sama je później opisuje: „Poczułam jak gdyby mi się oderwała część serca; myślałam, że umrę, myśleli to wszyscy — ale Pan Bóg żyć kazał. Ciężar żywota był więcej aniżeli bolesny, ale potrzeba żyć było. Więc dźwigając ducha, jak mogłam, stosując się religijnie do woli Bożej, wzięłam się do pracy umysłowej, która dla mnie jakoby moralne miała być opjum. Kazałam sobie przysłać słownik angielski, gramatykę i rozgłośny podówczas romans „Uncle Tom's Cabine,“ który odrazu tłomaczyłam na język polski. Nużyłam umysł, pracowałam nim — a przytem padałam wysilona, serce się cisnęło i krzykliwym wybuchałam płaczem... Radzono mi zewsząd, bym raczej oryginalne pisała powieści; rzuciłam się zatem do tej umysłowej rozrywki i utworzyłam parę małych powiastek, które jednakże zbyt łzawe były. Uznałam to sama i zamknęłam je w biórku. Później dopiero napisałam powieść „Różni ludzie,“ drukowaną w „Dzienniku warszawskim,“ którego redaktorem był wtedy J. Bartoszewicz.“

Wkrótce twarde warunki życia zmusiły Wilkońską do rozpoczęcia nanowo literackich zajęć swoich, których do samej śmierci nie przerywała. W roku 1871 wydała powieść: „Za posagiem," „Pierwsza i ostatnia miłość," „Dziś" i inne; schodzą one z drogi, właściwej dla piśmiennictwa, które winno być wizerunkiem typów i sytuacyj, mających pewne znaczenie dla społeczeństwa. Tymczasem w powyższych utworach Wilkońskiej widzimy typy blade, pospolite, niemające żadnej wartości artystycznej lub społecznej. W roku 1872 wyszła powieść p. t. „Opactwo Grodzieckie" i komedyjka: „Obrazek święty," w r. 1873 powieść „Na dwóch krańcach" a w roku 1874 „Powołanie." Są to w ogóle utwory mniej udatne, grzeszą ciężkiem i rozwlekłem opowiadaniem i w ogóle brakiem jednolitości i prawdziwego artyzmu. Szczególniej ostatni utwór nie wytrzymuje zupełnie krytyki. Nader ubogą treść mieści autorka w obszernej dosyć gawędzie. Powieścią utworu tego w żaden sposób nazwać nie można. Jest to bowiem szereg najprostszych rozmów i zdarzeń, nie wiążących się zupełnie z główną akcją. Gdyby jeszcze rozmowy te i zdarzenia przedstawiały jakąś barwną charakterystykę obyczajów, ale i tego tu niema.

Do ostatniej chwili życia ś. p. Wilkońska nie wypuszczała z ręki pióra, aż wreszcie nieubłagana dłoń śmierci w dniu 9-ym czerwca 1875 roku wydarła piśmiennictwu naszemu tę sumienną, cichą i zacną pracowniczkę.

Nie był to talent pierwszorzędny, ale do wielkiej budowy odrodzenia pojęć i uczuć społecznych nie jedną wielce pożyteczną dołożył cegiełkę.

A. P.

Józef Majer.

Mało jest ludzi którzyby z takim miłośnictwem poświęcali się sprawie nauki i tyle dla niej ponieśli trudów jak Józef Majer profesor fizjologji w uniwersytecie Jagielońskim i prezes Akademji umiejętności w Krakowie. Uczony ten, którym się słusznie nasz kraj chlubić może, całe swe życie oddał mozolnej pracy profesorskiej, nie porzucając jednocześnie obowiązków lekarza, jakie mu zabierały czas niemały. A nie dla pozyskania czczej sławy lub

Józef Majer.

fortuny Majer oddawał się praktyce lekarskiej, cele takie nigdy nie zaprzątały jego zacnej myśli, powodowanej jedynie szlachetnym popędem niesienia ulgi cierpiącym. Mogłoby zdawać się z pozoru, że praca nauczycielska w połączeniu z zawodem lekarza, dostatecznie zapełniała życie Majera, że przestawać musiał na tych zajęciach pożytecznych, lecz wiele czasu zabierających. Nie taką przecież drogą poszedł Majer, gorący miłośnik wiedzy, pragnący szczerze jej postępu, lecz stanął w szeregach pracowników tej mistrzyni. Obdarzony z natury niepospolitym darem spostrzegawczym, w wolnych chwilach oddawał się z młodzieńczym zapałem badaniom fizjologicznym, odbywał liczne doświadczenia śledząc objawy życia, analizując jego funkcje, czego dowodem piękne jego dzieło: „Fizjologja zmysłów,“ przełożone na język niemiecki. Praca ta pełna ciekawych obserwacyj jest bezwątpienia najważniejszem dziełem Majera, z wyjątkiem niemniej cennej „Literatury fizjografji ziemi polskiej.“

Józef Majer urodził się w Krakowie 12 marca 1808 roku. Początkowe nauki pobierał w szkółce parafjalnej przy kościele ś-go Szczepana, następnie przeszedł do gimnazjum krakowskiego, a wreszcie do wszechnicy Jagielońskiej. W 1831 roku Majer pozyskał już stopień doktora medycyny i chirurgji, a zarazem mianowany został sztabs-lekarzem w korpusie artylerji. Po wystąpieniu ze służby, Majer odbył podróż naukową do Niemiec, a za powrotem zajął się praktyką lekarską w swem mieście rodzinnem. W 1833 roku mianowany został nadzwyczajnym nauczycielem uniwersytetu Jagielońskiego, a w dwa lata potem, po napisaniu rozprawy konkursowej, zyskał stopień profesora instytucyj teoretycznych dla magistrów chirurgji, zaś w 1850 roku otrzymał katedrę fizjologji w charakterze rzeczywistego profesora. Od 1839 — 1845 r. Majerowi powierzono nadzór nad szkołami elementarnemi, w ciągu dwóch lat 1844 i 1845 pełnił obowiązki sekretarza fakultetu lekarskiego, a od 1845—1848 r. dziekana tegoż wydziału, a Senat akademicki wyznaczył go w tymże czasie do nadzoru bursy, przeznaczonej na mieszkania dla ubogich gimnazistów i akademików; w 1852 roku Majer został powołanym do komitetu zajmującego się wyborem dzieł dla bibljoteki uniwersyteckiej. Wszystkie te obowiązki pełnił sumiennie obok zajęć profesorskich i lekarskich, oraz badań fizjologicznych, o jakich wspomnieliśmy wyżej. Od roku 1848—1852 był rektorem

uniwersytetu. Majerowi zawdzięczamy po większej części, założenie katedry prawa polskiego i historji polskiej, oraz Bibljotek prywatnej dla prawników, za jego też poparciem powstało Muzeum archeologiczne, widzimy z tych szczegółów, jak ten mąż starał się rozkrzewiać światło, wszędzie gdzie brak jego dostrzegał. Liczne też towarzystwa i ciała uczone, przesłały mu dyplomy na członka, jako to: Akademja lekarsko-chirurgiczna w Madrycie, Towarzystwo lekarskie w Wilnie, Towarzystwo gospodarczo-rolnicze i dobroczynności w Krakowie, Komisja archeologiczna Wileńska, Towarzystwo lekarskie w Warszawie i inne.

Niepodobna mi tu w treściwym życiorysie, wyliczać wszystkich prac autorskich Majera, poprzestanę więc na przytoczeniu tytułu ważniejszych w porządku chronologicznym. W 1838 r. Majer opracował: Słownik anatomiczno-fizjologiczny, wraz z profesorem Fryderykiem Skoblem i Rzecz o temperaméntach.

W 1842 r. wydał Niemiecko-polski słownik wyrazów łacińskich.
„ 1844 „ Skutki ciśnienia powietrza pod względem fizjologicznym i patologicznym.
„ 1845 „ Doświadczenia w przedmiocie chłonienia i wydzielania, tudzież wpływ stanu meteorologicznego na śmiertelność według dziesięcioletnich spostrzeżeń.
„ 1849 „ Doświadczenia dla wyjaśnienia na krwi powłoki zwanej zapalną.
„ 1850 „ Rozbiór fizjologiczny wprawy, przyzwyczajenia i nałogu.
„ 1854 „ Fizjologja układu nerwowego.
„ 1857 „ Fizyologja zmysłów.
„ 1860 „ Dostrzeganie wielkości przedmiotów za pomocą wzroku.
„ 1862 „ Literatura fizjografji ziemi polskiej.
„ 1864 „ Przyczynek do optometrji.
„ 1866 „ Długość życia człowieka (Tygod. nauk. lwowski).
„ 1869 „ Charakterystyka kobiety jako literatki i artystki (z wykł: publ: w Herweta l'Etnographie de la Pol.).

W 1870 r. wydał Pamiętnik pierwszego zjazdu lekarzy i przyrodników, odbytego w Krakowie 1869 r.

Ostatnią wreszcie pracą Majera a mianowicie z r. 1873, jest: Historyczny przegląd towarzystw naukowych w Polsce aż do założenia Akademji umiejętności w Krakowie.

Wymieniliśmy tu zaledwie trzecią część dzieł Majera, nie wspominając o wielu luźnych artykułach, jakie dawał i daje dotąd do czasopism naukowych. W dawnej Encyklopedji Orgelbrandowskiej, objaśnienia dotyczące fizjologji były jego pióra, a zbytecznem byłoby nadmieniać o ich wartości.

Dziś Majer dobiega 69 roku życia, a pomimo że je zapełnił tak pracowicie, nie znać w rysach jego starości chylącej czoło i przygniatającej barki. W oku jego błyszczy jeszcze żywy ogień, widnieje zapał do nowych badań na polu wiedzy przyrodniczej, której się cały poświęcił. Cześć takiej pracy i takiej zasłudze.

Wincenty Niewiadomski.

August Jeske.

Niwa pedagogiki niewiele dziś liczy u nas uprawiaczów; a co gorsza, ta szczupła garstka ludzi, co chodzi koło niej, nie opiera się na jednakowych zasadach postępowania i zamiast ją użyźniać, zastosowując środki zbawienne, wyniszcza raczej samochcąc przez używanie rozmaitych a sprzecznych ze sobą sposobów uprawy.

Jedną z główniejszych przyczyn tak smutnego stanu rzeczy zdaje się być ta okoliczność, że wszystkie nasze zapędy pedagogiczne były zawsze dorywcze i luźne, nie przedstawiając jakiegoś ciągu systematycznego, któregoby początek daleko w przeszłość sięgał. Zmienną koleją teoryj zagranicą wypracowanych, lub poglądów indywidualnych, częstokroć na rutynie lub samouctwie opartych, pedagogika nasza wędrowała po rozmaitych krainach myśli, nie mogąc nigdzie znaleźć stałego punktu oparcia. Zewnętrzne wpływy potęgowały to chwiejne jej stanowisko.

Dopiero w ostatnich czasach wpadliśmy na prostą i naturalną, nie mniej jednak ważną myśl oparcia teorji pedagogicznej na podstawie rzuconej przez „Komisję edukacyjną.“ Pedagogika, bardziej

niż jakakolwiek nauka, potrzebuje ścisłego związku z przeszłością, z tradycją wychowawczą; pokolenia bowiem następują po sobie organicznie i wielkich odskoków nie robią; sposób więc wychowania ich również organicznym, z przeszłością ściśle złączonym być winien.

Do ludzi, co myśl powyższą po długiem wahaniu w końcu przyswoili sobie i w jej duchu działać zaczęli, należał i August Jeske. Żałujemy bardzo, że nie posiadamy dokładniejszych szczegółów jego życia; one bowiem objaśnićby nam mogły nietylko wiele faz indywidualnej działalności Jeskego, ale też i niektóre zjawiska w dziejach naszej najnowszej pedagogiki. Nie wątpimy, że z czasem znajdą się one; teraz jednak zadowolnić się musimy nader szczupłą wiązką wiadomości.

August Jeske urodził się 6 września 1836 roku w Trzemesznie, w Wielkiem księztwie poznańskiem. Tu odbył nietylko pierwsze elementarne, lecz także i gimnazjalne nauki. Czas wychowania jego i wykształcenia przypadł na lata na nowo ożywionego ruchu pedagogicznego w Poznańskiem, najprzód z powodu pojawienia się „Chowanny“ Trentowskiego, która wywołała bardzo żywą polemikę, i silne na umysłach ogółu wywarła wrażenie; a potem w skutek nader gorliwej działalności Ewarysta Estkowskiego, zwróconej ku podniesieniu i polepszeniu sposobu wychowania młodzieży. Prawda że szkoła, z zasady nie przyjmująca nowości, dopóki próby ogniowej nie przejdą, nie odbijała echa propagandy pedagogicznej albo ze stanowiska Trentowskiego, albo w duchu Estkowskiego; nie mogła więc wywierać bezpośredniego wpływu na kształcący się umysł młodego Augusta Jeskego. Jednakże spory naówczas wychowawcze zbyt były głośne, zajęcie się niemi zbyt silne, ażeby Jeske nie miał coś o nich zasłyszeć. Może w tych pierwiastkowych wrażeniach szukać należy klucza do zrozumienia faktu, że Jeske pod koniec krótkiego swego życia został pedagogiem.

Początkowo zamierzał Jeske poświęcić się stanowi duchownemu; lecz dostawszy stypendjum imienia „Karola Marcinkowskiego“ postanowił korzystać z wyższego wykształcenia i w tym celu udał się na studja do uniwersytetu berlińskiego. Tu zajęły go nauki historyczno-filologiczne. Pan Wójcicki podaje wiadomość, że zwiedzał także wówczas szkoły i szkółki berlińskie, chcąc poznać ich urządzenie i wartość wychowawczą. Jakie na nim zwiedzanie to

zrobiło wrażenie dowiadujemy się z notatki Jeskego, przytoczonej przez p. Wójcickiego, „W ogóle — powiada Jeske — nie zadowolnił mnie ówczesny stan i rozwój szkół niemieckich; zimne to i ciężkie, zawiłe i przeładowane, powstrzymywało raczej a nie rozwijało umysł dzieci."

Przez czas jakiś bawił podobno w Prusiech zachodnich, gdzie w roku 1863 był podobno redaktorem pisma tygodniowego p. n. „Nadwiślanin." Po zawieszeniu tego wydawnictwa we wrześniu, powrócił do W. ks. poznańskiego. Niedługo tu atoli bawił; już bowiem w r. 1865 przybył do Warszawy.

Zdaje się, że wówczas nie miał jeszcze projektu wydawania dzieł pedagogicznych. Spotykamy go jako spółpracownika kilku pism warszawskich jako to: „Tygodnika ilustrowanego," „Gazety muzycznej i teatralnej," wydawanej przez Tomasza Le Bruna, gdzie znajdujemy jego artykuł „O zadaniu szkół muzycznych," „Tygodnika mód," „Rodziny." Pisał krótkie rozprawki rozmaitej treści, dał także jakąś powieść w Tygod. mód, której tytuł wypadł mi z pamięci.

W roku 1867 został redaktorem pisma miesięcznego p. n. „Pamiętnik naukowy literacki i artystyczny," którego wyszło zaledwie trzy zeszyty. W jednym z nich mieści się artykuł Jeskego „O dramacie, teatrze i krytyce teatralnej."

Jak widzimy Jeske zajmował się różnemi rzeczemi, nie mając jeszcze żadnego stałego planu. Z tego czasu przypominam go sobie jako pilnego czytelnika w bibljotece Szkoły głównej, gdzie między innemi studjował „Pararga und Paralipomena" Schopenhauera.

Od końca 1867 roku zniknął z widowni literackiej aż do 1872. To pięciolecie poświęcone było zapewne wygotowaniu planu „Systematycznego kursu nauk," który się podobał księgarzowi lubelskiemu p. Stanisławowi Arctowi, i wykończeniu podług tegoż planu pięciu książek, wyszłych w roku 1872. Nie odrazu jednak trafił na właściwy sposób wykładu, jak świadczy o tem przerobienie w drugiem wydaniu „Gramatyki polskiej," a podobno i „Elementarza," a nadto i własne wyznanie autora, zanotowane przez p. Korotyńskiego. W elementarzu z r. 1865 dużo jest jeszcze drobiazgowości niemieckiej, dużo takich szczegółów, które prędzej znudzić dziecko niż go zająć i rozwinąć potrafią. W ogóle wszystkie początkowe książeczki („Mała stylistyka," „Arytmetyczka," „Arytmetyka,"

„Wypisy,“ „Równianka,“ „Geografja,“ „Świat i dzieci“) na wzór podręczników niemieckich obrobione zostały.

Dopiero w przedmowie do ostatniej pracy z r. 1875 odrzucił system niemiecki, jako niezgodny z usposobieniem naszej młodzieży, mówiąc: „Aby elementarne wychowanie nasze wszystkie swe cele osiągnąć potrafiło, potrzeba *zupełnego przeobrażenia* nauk początkowych, potrzeba ojczystej i praktycznej dydaktyki i metodyki.“ Przytacza następnie zdanie Ewarysta Estkowskiego, potępiające dydaktykę i metodykę niemiecką i tak dalej mówi: „Nie wolno cudzych szukać bogów. Podwaliny naszej własnej dydaktyki tak są rozległe, silne, trwałe, świetne, że nie tylko dla nas samych, ale dla wielu innych wykształconych narodów starczyć mogą za nieprzebrane źródło nauk i zasad wychowania.“ Piękne-to i porywające słowa; to też dla tych którzy przedmowy tylko czytają, dziełko Jeskego może zwiastować nowy okres w rozwoju naszej pedagogiki. Przeczytawszy je atoli do końca i przed wydaniem sądu sumienia się poradziwszy, dojdziemy do przekonania, że Jeske szlachetne miał zamiary, lecz mu siły do wykonania ich brakowało. Nie tylko bowiem nie stworzył nic trwałego, ale nawet nie umiał zlać w jednę organiczną całość rozmaitych dobrych zdań, które u pedagogów naszych napotkał. Wyborna-to była myśl oprzeć się na pracach Komisji edukacyjnej; ale nie należało brać jej zbyt jednostronnie i nie baczyć na to czego dokonały inne narody, boć tego ustrzedz się nawet trudno. Jakoż Jeske korzystając z prac pedagogicznych w naszym języku wydanych, mimowiednie wciągał w zakres dydaktyki różne pierwiastki, łudząc się tylko, że są rodzime.

Słowa powyższe nie powinny ujmować zasług niestrudzonemu pracownikowi, który pomimo słabości zdrowia do ostatniej chwili o dobru społeczeństwa swego myśleć nie przestawał. Jeske *starał się* robić jak najlepiej; nie stał upornie przy raz wypowiedzianem zdaniu, przy raz przeprowadzonej myśli; ale z każdą poprawką rad się się był podzielić z wychowawcami i prace swoje udoskonalić usiłował. Nie jego wina, że czas nie pozwolił mu się ostatecznie wyrobić i stworzyć dzieła, któreby krytykę naukową wytrzymać mogły.

Jednakże „Systematyczny kurs nauk“ nawet w stanie swojej niedoskonałości przyniósł już i długo przynosić będzie zbawienne owoce. Publiczność umiała ocenić ważność pedagogicznego wydawnictwa,

rozkupując 2000 egzemplarzy „Systematycznego kursu." Nigdy jeszcze podobno nie zdarzyło się, ażeby jakie dzieło pedagogiczne wszystkim wymaganiom odpowiedziało, bo to jest rzeczą niemożliwą. Publiczność jednak i piszący powinni wiedzieć o niedostatkach dzieł, któremi w wychowaniu się posługują, ażeby dążyć do stopniowego ich ulepszenia.

Zasługa Jeskego głównie na tem polega, że wydawnictwem swojem silnie poparł ruch pedagogiczny, który w najnowszych czasach znowu się u nas objawił; a powtóre w tem, że pobudził innych do prac w kierunku wychowawczym. Jakiekolwiek więc są błędy dziełek przezeń dokonanych — a błędów tych sporo wykazała krytyka — nie zmniejszą one naszej dla Jeskego wdzięczności, gdyż je zasługi przewyższają.

August Jeske zmarł w Warszawie 27 października 1875 roku.

P. Chmielowski.

Andrzej Sejler.

Z nazwiskiem wypisanem w nagłówku, szanowny czytelniku, spotykasz się niewątpliwie po raz pierwszy. Brzmi ono po niemiecku, lecz zaprawdę rzadko znajdzie się tak ognista, szczerze słowiańska dusza pod obcą pokrywą! *Sejler* urodził się w Słonej Borszci, w Łużycach, w 1804 r., dnia 1 lutego. Ojciec jego był drobnym zagrodnikiem oraz studniarzem, matka Marja z Bierkeców, ze wsi Sokolnicy, była również córką wiejskich gospodarzy. Nie wielce oboje oświeceni, lecz umysł ich trzeźwy, rozum prosty, charakter uczciwy, niepomierny wywarły wpływ na syna, którego cechowały rzewność serdeczna, prostota, szczerość, tak w obcowaniu z ludźmi, jak i w jego poetycznych utworach. Początkowe nauki pobierał w Bolborcach, a następnie w Wulkim Wielkowie. Proboszcz Miczka w Buduszynie poznał młodego Andrzeja na nauce religji, a zauważywszy w nim nadzwyczajną bystrość, pojętność i nawet pewne odbłyski talentu, skłonił rodziców do oddania go do gimnazjum. Rodzice niezamożni, pomimo że odmawiali sobie niezbędnych potrzeb, nie mogli dostatecznie przyjść w pomoc synowi; widząc to, wspomniany proboszcz wraz z djakonem Lubieńskim zasilali go jak im

szczupłe zasoby dozwalały, to dając obiady, to małe zapomogi pieniężne. Dzięki ofiarności tych mężów, młody Sejler szybko posuwał się naprzód. W szkole celował w naukach. Wpływowi Lubieńskiego należy przypisać rozbudzenie w młodym chłopcu silnej miłości ojczystego języka i nieszczęśliwego narodu. Już w r. 1824 ogłosił kilka pieśni; pierwszą z nich była „Serbskim przecielam na puć do Lipska,“ ostatnią zaś „Mój przewod.“ Wiadomo z dziejów, jakich gwałtów dopuszczali się niemcy przez ciąg długich wieków na ludzie łużyckim, który zdawał się już dogorywać; koniec ich nadchodził nieochybnie, ani razu jednak nie kusił się on ni zbrojno, ni na piśmie zaprotestować, znosił z pokorą i poddaniem się wszelkie ciemięztwa i gwałty. Potężny jednak a przewidujący duch słowiański oczekiwał tylko na sposobną okoliczność by uzyskać dla siebie nieco swobody. Tą chwilą były ruchy demokratyczne w Niemczech. Łużyczanie zręcznością i wytrwałością dobili się uznania swej narodowości! Odtąd często można już było usłyszeć protestację, niechęć lub żądanie — pieśni! Jednym z najenergiczniej przemawiających był nieboszczyk Sejler. Oto jedna z takich pieśni:

Swiernu lubosć hacz do rowa
Z ruku, z rtom przysaham,
Tebi, wótcny krajo, z nowa
Za wszo, sztož przez tebie mam.

Nic ze słowom, nic ze spiewom
Chcu swój dziak ci wotrunaś:
Z mojej krwiu a z mojim dziełom
Chcu we nuzy k tebi stać.

Wiernie, swiernie wszytkim praju,
Nieprzecielej, przecielej,
Zo zwiazk wieczny wieže naju,
Niech zle abo derie stej.

Swiernu lubosć hacz do rowa
Z ruku, ze rtom przysaham
Tebi, wótcny krajo, z nowa,
A se tebi k słužbie dam.

(Szczerą miłość aż do grobu ręką, usty przysięgam, tobie, ojczysty kraju, znowu za wszystko, co od ciebie mam. Ani słowem ani śpiewem chcę ci swą wdzięczność okazać: z moją krwią i z moim czynem chcę w potrzebie przy tobie stać. Wiernie, szczerze wszystkim mówię, nieprzyjaciołom, przyjaciołom,—że związek wieczny wiąże obu nas, niech źle albo się dobrze stanie. Szczerą miłość aż do grobu ręką, usty poprzysięgam tobie, ojczysty kraju, znowu, i tobie na usługi poświęcę się).

Ponieważ nie piszę oceny jego poetycznych utworów i nie wykazuję, jaki wpływ wywarły jego poezje (choć takowy był ogromny),

przejdę więc do opowiadania biografji: Od roku 1826 do 1829 na wszechnicy w Lipsku studjował teologję, gdzie, jako prezes „Sorabji“ (sekcji łużyckiego towarzystwa kaznodziejskiego) bardzo wiele pisywał po łużycku. Z spółkolegą swoim Krügarem założył dziennik „Serbska nowina,“ w którym zamieszczali mnóstwo pieśni i artykułów przez członków „Sorabji“ pisanych. W roku 1826, po poznaniu się osobistem w Lipsku z Milutynowiczem dziejopisarzem Czarnogórza, Kucharskim profesorem z Warszawy, i Palackim dziejopisarzem Czech, z większą jeszcze starannością zaczął przykładać się do zbadania serbszczyzny. Owocem owych studjów była gramatyka, którą złożywszy egzamin, w 1830 r. wydał w Budyszynie. Stan duchowny obrał sobie z pobudek czysto narodowych, gdyż jedynie księża mogą jakikolwiek wpływ wywierać na lud, każony przewrotnemi kosmopolitycznemi teorjami lub niecnemi podszeptami, głos tylko duchownych nie ginie tam bez śladu. Duchowną służbę rozpoczął jako djakon w Klukszu w 1832; w r. 1835 był powołany na proboszcza do Łaza, gdzie aż do śmierci pozostawał. Tutaj działalność jego spotęgowała się, zwłaszcza od czasu znalezienia spółpracownika w osobie młodego ucznia gimnazjum, później studenta, znanego światu słowiańskiemu — Jana Ernesta Smolera. Tutaj zbierał materjały do słownika, tutaj wyśpiewał wszystkie prawie swoje cudne pieśni. Największą zasługą Sejlera było objęcie redaktorstwa od 1842 r. i wspieranie serbskich koncertów i zabaw. Czem dla wielkich narodów są teatry, tem dla małych Łużyc okazały się koncerty, a może i wywarły wpływ donioślejszy, niż sądzono początkowo. Koncert — to niejako sejm narodowy, starzy i młodzi, ubodzy i bogaci, uczeni i prostacy, księża i żołnierze — słowem każdy, co się uważał za serba, wótczyńca, patrjotę — śpieszył na nie, przysłuchiwał się z rozrzewnieniem pieśniom wysławiającym zamierzchłą przeszłość lub przepowiadającym złotą przyszłość. Duch narodowy wzrastał, nabierał sił, krzepł, i dziś, może nie przesadzę, Łużyce mogą się oprzeć śmiało wszelkim giermańskim nawałnicom, wyczekując lepszej doli — przyjaznych okoliczności. Koncerty śpiewne podnosiły, zachwycały, ośmielały serbów, Sejler zaś przez nie zdobył nawet pewną wziętość u niemców, do języka których przekładano tekst łużycki. Przy założeniu „Serbskiej macicy“ był jej prezesem, od 1847 r. aż do zgonu wspierał ją pieniędzmi i piórem. Gdy w krótkim czasie Jordana

„Jutniczka,“ w której Sejler ogłaszał często swoje poetyczne utwory, upadła, za namową Smolera założył „Tydzieńską nowinę“ i prowadził ją aż do 1848 r. Obok tego wydawał „Missiońskie powieście.“ Wszystkie czasopisma łużyckie zawierają albo jego pieśni albo artykuliki wszelakiej treści. Wydawał pieśni dla ludu i dzieci. Michał Hórnik [1]), proboszcz katolicki w Budyszynie, powiada, że nieboszczyk w ostatnich czasach zamyślał o utworach większego zakroju, chciał przeszłość łużycką opiewać. Zamierzał stworzyć coś w rodzaju „Śpiewów historycznych“ Niemcewicza. Jak pismem tak słowem i przykładem działał Sejler na umoralnienie i podniesienie ludu, i zaprawdę, widział już obfite owoce swych mozolnych, cichych trudów. W czasie uroczystych świąt w domu jego roiło się mnóstwo przyjaciół, miłośników serbszczyzny, jako też nauczycieli, uczniów i studentów. Nikogo nie wypuścił od siebie, nie obdarzywszy słowem pociechy, dźwięczną pieśnią, skromnym datkiem. W dosyć już późnym wieku zawarł związek małżeński z Anną Krawcec, z którą miał dwie córki. Pamięć drogiej swej małżonki uczcił piéśnią pełną miłości. Całe życie cieszył się dobrem zdrowiem, w ostatnich dopiero latach wyjeżdżał kilkakrotnie do wód Smieczkiec. 11 października 1872 r. zaniemógł gwałtownie, a 15 t. m. zakończył swój pożyteczny żywot. 18 t. m. odbył się, przy napływie niezliczonych tłumów narodu, pogrzeb w Łazie.

Niech mu ta ziemia będzie lekka, która przyjęła do swego łona gorliwego bojownika kresowego.

Aleksander Petrow.

Nekrologja 1875 r.

Marjan Hrabia *Czapski*, zakończył życie dnia 10-go czerwca 1875 r. w Księztwie poznańskiem. Życiorys jego pomieścił Tygodnik ilustrowany w numerze 402 serji II.

W Lędzinie pod Opolem umarł d. 1 sierpnia 1875 r. ksiądz Jakub *Czogałka*, w wieku lat 64. Jako proboszcz w Markowicach,

---

[1]) Którego życiorys podaliśmy w zeszłorocznym tomie „Rocznika“ za rok 1874.

przed 30 laty wydał on wspólnie z Biernackim popularne kazania Fabiani'ego, zaznajamiając tym sposobem Szlązk górny z polską kaznodziejską literaturą. Przetłumaczył także na język polski Nussbaumera objaśnienia obrzędów kościelnych dla młodzieży i wydał je w Raciborzu.

Ksiądz Jan *Dolinowski*, który zastosowaniem systematu ramowego w pszczolnictwie wielkie położył zasługi, zakończył życie w Hańsku pod Włodawą, dnia 10 stycznia 1875 roku. Urodzony 15 maja 1814 r. w Hańsku, gdzie ojciec jego był proboszczem grecko-unickim, wstąpił do seminarjum chełmskiego i takowe w r. 1836 ukończywszy, został proboszczem unickim w Cycowie. Tu z zamiłowaniem oddał się pszczolnictwu, przemyśliwając nad budową ula, łączącego w sobie metodę rojną z miodną. W r. 1853 powołany do wykładu pszczolnictwa w b. Instytucie gospodarstwa wiejskiego i leśnictwa w Marymoncie, wydał dziełko p. t. „Chów pszczół, w ścisłem połączeniu metody rojnej z miodną.“ Wróciwszy do Cycowa i w r. 1857 przeniesiony na proboszcza do Hańska, w r. 1859 wystąpił na wystawie łowickiej z pomysłem ula ramowego, za który otrzymał wielki medal srebrny. W tym czasie ogłosił dzieło „Zasady pszczolnictwa,“ poświęcone opisaniu tego ula i sposobów gospodarowania w takowym.

Hrabia Witold *Dunin Borkowski* dnia 19 stycznia 1875 r. zakończył życie w Winniczkach pod Lwowem. Zmarły był synem Leszka Borkowskiego, a odziedziczywszy po ojcu zamiłowanie do literatury, poświęcał się pracom dramatycznym. Po raz pierwszy wystąpił publicznie z dramatem p. t. „Ofiary,“ który przedstawiony był na scenie lwowskiej w roku 1864. Następnie napisał dramat historyczny p. t. „Klementyna Sobieska“ i komedję p. t. „Stosunki rodzinne.“ Ta ostatnia graną była i na scenie warszawskiej. W sztuce tej Borkowski usiłował naśladować najnowszą szkołę francuzkich autorów, jak Sardou, Feuillet i Augier, głównych przedstawicieli tak zwanej *comédie sérieuse*. Ostatnią pracą Borkowskiego była komedja 5-o aktowa p. t. „Spisek salonowy,“ wykończona zupełnie w rękopiśmie, lecz dotąd nigdzie nie grana. Zmarł w kwiecie wieku, bo liczyć mógł zaledwie lat trzydzieści kilka.

Dziekoński Tomasz, żył lat 85, jeden z najzacniejszych i najzdolniejszych pedagogów, zwierzchnik szkół i literat. Pierwszą pracą, jaką publicznie ogłosił, była rozprawa, umieszczona w pro-

gramacie Szkoły kaliskiej w r. 1819, p. t. „O pierwiastkowem wychowaniu i przysposobieniu do szkół dzieci i o korzyściach publicznej edukacji.“ Dalej idzie cały szereg prac: „Historja retoryki“ w programacie Liceum warszawskiego na r. 1825, „O wychowaniu dzieci“ 1828 r., „Nauka moralna o powinnościach względem bliźniego“ 1830 i 1838 r., „Powody, jakie skłoniły do uzupełnienia przepisów karności szkolnej“ 1835, to samo po francuzku i po rosyjsku, dwa wydania z tekstem obok, w trzech językach, „Wypisy polskie dla użytku uczniów klasy I i II“ 1841 r., „Życie marszałków francuzkich“ 1841 r. z rycinami, „Życie Napoleona“ t. 2, 1841 r.; „Obraz świata pod względem geografji, statystyki i historji,“ t. 2, 1843 r.; „Powieści starego nauczyciela,“ kilka wydań, pierwsze 1843 r.; „Historja Francji,“ t. 2, 1843 — 1845 r.

Aleksander Karol *Groza*, poeta i prozaik, umarł dnia 3 listopada 1875 r. we wsi Chałaimgródku pod Berdyczowem.

Karol Boromeusz *Hoffman* historyk, mąż Klementyny z Tańskich, zakończył życie d. 6 lipca 1875 r. w willi swojej Blasewitz pod Dreznem.

Dnia 15 lipca 1875 r. zmarł w Szczawnicy Włodzimierz *Jelski*, kustosz bibljoteki wilanowskiej. Urodzony r. 1820 w Gubernji mińskiej z ojca Ludwika prezesa Banku polskiego i z matki Klotyldy Moniuszkówny, nauki pobierał najprzód w Niemczech, potem w Szwajcarji, a ukończył je zaszczytnie w Sorbonie paryzkiej, na fakultecie matematycznym. Przetłumaczył „Gigantomachję“ Kordeckiego z języka łacińskiego, ale go drukiem uprzedził znany archeolog Łepkowski. Jelski pracował także do „Gazety polskiej“ i do „Kroniki Rodzinnej.“

August *Jeske*, autor „Systematycznego kursu nauk,“ umarł w Warszawie dnia 27 października 1875 r. Szczegółowy życiorys jego, wraz z wizerunkiem, podajemy powyżej.

W Kijowie umarł d. 27 grudnia 1875 r. Jakub Benedykt *Jurkiewicz*, literat znany pod pseudonimem Benedykta Dołęgi. Urodzodzony w okolicach Humania z ubogiej rodziny w r. 1808, nauki szkolne odbył w Humaniu u ks. bazyljanów. W r. 1828 przybył do Kijowa i jako pisarz wystąpił po raz pierwszy r. 1837. Pisywał on do „Niezabudki“ Barszczewskiego. W roczniku Romualda Podbereskiego zamieścił przekład I-ej księgi „Oniegina.“ W Kijowie wydał 3 tomy „Gwiazdy,“ wychodzącej początkowo pod kierunkiem

Fisza, pisując przytem artykuły do „Dziennika warszawskiego“ i „Gazety codziennej.“

Dnia 19 października 1875 r. zakończył życie w Warszawie Piotr *Kapuściński*, urzędnik Komisji rządowej sprawiedliwości, zasłużony w literaturze prawnej wydawca „Roczników sądowych i jurisprudencji senatu.“

W mieście Łasku (w gubernji petrokowskiej) umarł dnia 6 kwietnia 1875 r. Michał *Konicki*. W r. 1851, mieszkając w Płocku, wydał książkę zbiorową p. t. „Pierwiosnek,“ w której mieści się kilka utworów jego pióra, prozą i mową wiązaną. Wydał także r. 1859 komedje: „Sędzia pokoju,“ „Kobiety i mężczyźni,“ „Dożynki,“ tudzież krotochwilę „Wata, druty i inne zdrożności.“

Doktór medycyny Jerzy *Kozłowski*, umarł w Petersburgu, przeżywszy około lat 70. W testamencie zaleca egzekutorom onego złożyć w banku kapitał przynoszący dochodu rs. 3,000, na stypendja dla uczniów gimnazjalnych i tyleż dla studentów uniwersytetów warszawskiego, kijowskiego i innych. Od ubiegających się o te stypendja wymaga się, aby byli chrześcjanami i pochodzili z Cesarstwa, Królestwa polskiego. Po śmierci egzekutorów testamentu, w ich prawa wstąpi i rozdawać będzie stypendja Rada uniwersytetu warszawskiego.

W Krakowie umarł dnia 2 czerwca 1875 r. Józef *Kremer*, profesor uniwersytetu Jagiellońskiego.

Hieronim *Krzyżanowski*, znakomity prawnik, umarł w m. wrześniu 1875 r. w Wiesbadenie, gdzie szukał pomocy dla nadwątlonego zdrowia. Urodzony d. 23 czerwca 1819 r., kształcił się w gimnazjum łukowskiem i warszawskiem. W r. 1842 ukończył kursy prawne warszawskie, a w r. 1820 pozyskał stopień kandydata praw w uniwersytecie petersburskim. Pracując do roku 1850 w komisji prawodawczej Królestwa polskiego w Petersburgu, w tymże roku powołany został na katedrę prawa cywilnego w uniwersytecie petersburskim, zkąd w r. 1858 przeszedł na członka Rady wychowania i wizytatora szkół w Królestwie polskiem. Pełniąc następnie obowiązki wice-dyrektora i dyrektora wydziału wyznań, mianowany został członkiem senatu w roku 1866 i na urzędzie tym pozostawał aż do śmierci. W r. 1864 wydał obszerne i sumienne dzieło, p. t. „Zasady postępowania sądowego cywilnego.“ Prócz tego ogłosił drukiem kilka rozpraw pomniejszych.

Zmarły dnia 27 listopada 1875 r. w Warszawie Franciszek *Lanci*, był najstarszym wiekiem z praktykujących w królestwie budowniczych. Urodzony r. 1799 niedaleko Rzymu, kształcił się w akademji św. Łukasza, w której na konkursie premjowany został. Wezwany przez hr. Małachowskich, przybył do królestwa i tu w dobrach Końskie kilka wzniósł budowl, a po ukończeniu takowych wezwano go do Krakowa, na inspektora gmachów tamtejszej Akademji. Później Lanci przyjął obowiązki budowniczego przy Górnictwie królestwa. Tu postawił, oprócz wielu domów, szpital w Dąbrowie. Nareszcie w r. 1844 zjechał do Warszawy, gdzie obok prac pomniejszych, w majątkach hr. Augustów Potockich szeroką przez lat kilkanaście miał praktykę. Kościół przebudowany w Służewie, przebudowany pawilon pałacu wilanowskiego, w którym się mieści galerja obrazów, pałac w Międzyrzecu, jego są dziełem. W Warszawie, według planów Lanci'ego i pod jego kierunkiem stanęło wiele okazałych kamienic i pałacyków. Po za granicami królestwa z wybitniejszych dzieł jego wymieniamy: kaplicę Mieczysława i Bolesława, przez hr. Raczyńskiego w Poznaniu wzniesioną i pałac hr. Artura Potockiego w Krzeszowicach. Jako niepośledni estetyk, wykonał Lanci sporą liczbę projektów do odbudowania starożytnych zamków w ruinach będących. Projekta te zamieszczało pismo ilustrowane, niegdyś w Lesznie wychodzące, p. t. „Przyjaciel ludu."

W Złoczowie umarł d. 31 sierpnia 1875 r. Ignacy *Lemoch*, dr. filozofji, profesor uniwersytetu i akademji technicznej we Lwowie, były rektor tamtejszego uniwersytetu, w wieku lat 73.

W Poznaniu d. 9 czerwca 1875 r. zakończył życie Karol *Libelt*.

Ksiądz Wincenty *Lipski*, biskup jenopolitański, sufragan dyecezji tyraspolskiej, umarł d. 23 grudnia 1875 r. w swej rezydencji w Odessie. Urodził się na Białorusi w parafji łazowieckiej, d. 17 marca 1795 r. Kształcił się w seminarjach i na wydziale teologicznym wszechnicy wileńskiej. W r. 1823 uzyskał stopień kandydata teologji, w rok później stopień magistra, a w r. 1831 stopień doktora. Za główną zasługę zmarłego poczytać należy trudną i wymagającą wiele poświęcenia pracę kierowania kształcącą się młodzieżą, sprawował bowiem urząd inspektora akademji duchownej w Wilnie. Umierając, zapisał 20,000 rubli na budujące się kościoły katolickie w Mikołajowie, Chersoniu i in.

Teodor *Michałowski*, urzędnik sądu okręgowego w Petersburgu, korespondent z tej stolicy i spółpracownik kilku pism warszawskich, umarł w listopadzie 1875 r. w Mentonie.

W Tours we Francji umarła dnia 27 września 1875 r. Karolina *Nakwaska*, pierwszego ślubu Starzyńska, żona Henryka Nakwaskiego, przeżywszy lat 78. Była ona córką Adama Potockiego, syna wojewody bełzkiego, a pułkownika 11-go pułku konnicy Księztwa warszawskiego. Jej prace literackie wymienia Tygodnik ilustrowany w nrze 406 z r. 1875.

Spirydjon *Ostaszewski* umarł w 80-ym roku życia, dnia 25 kwietnia 1875 r., we wsi Awratynie pod Lubarem. Wydał z druku dwa tomy p. t. „Miłośnik koni,“ dzieło wysoko przez znawców cenione. „Piu kopy kazok“ jeden tom i „Piu sotni kazok“ jeden tom, pisane z humorem i dowcipem, w ruskiem tamtejszego ludu narzeczu. Po zmarłym pozostały w rękopismach różne tłumaczenia z obcych języków i obszerne pamiętniki, wielce zajmujące i ważne.

W Krakowie umarł w lutym 1875 roku Konrad *Orzechowski*, przeżywszy lat 50. Był on autorem „Przewodnika statystycznego i topograficznego po Galicji.“

W Warszawie zakończył życie dnia 29 lipca r. 1875 dr. Karol *Pawlikowski*, lekarz ordynujący szpitala św. Łazarza. Urodzony r. 1833 w Radomiu, w 23-m roku życia ukończył nauki lekarskie w uniwersytecie charkowskim. Przez jakiś czas pełnił obowiązki ordynatora honorowego przy szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie; następnie udał się do Paryża, gdzie słuchał wykładów sławnego Nelatona mistrza chirurgji, i niemniej znakomitego Ricorda. Po dwuletnich studjach w Paryżu, wyjechał do Wiednia, gdzie pracował pod kierunkiem znakomitych lekarzy Hebry i Sigmunda. W r. 1858, powróciwszy do Warszawy, zyskał sobie szeroką praktykę. Wydał on ważną w swoim czasie pracę p. t. „O teorji dualistycznej“ i wiele pisywał w „Klinice“ w „Pamiętniku Towarzystwa lekarskiego“ i w „Gazecie lekarskiej.“

Ksiądz Dominik *Płarzejowski*, proboszcz i dziekan w Wasylowie w Gub. kijowskiej, zmarł tamże 1875 r. Uczeń akademji wileńskiej, delegat tejże w sprawach naukowych za granicę, spółpracownik kilku pism polskich w Wilnie, był także profesorem uniwersytetu w Kijowie. Z literatami i uczonymi ciągłe miał stosunki i prowadził obszerną korespondencję. W tej części kraju trudno było zna-

leźć popularniejszego człowieka. Mając środki potemu, wiele świadczył, utrzymując studentów na stypendjach i zabierając do siebie na wakacje niezamożnych. Dwór jego, ogród, bibljoteka i zbiory służyły zawsze ku wygodzie licznie zjeżdżających do niego rodaków żył lat 81.

Feliks *Rumbowicz*, pedagog i literat, um. w Warszawie dnia 10 kwietnia 1875 r. Był on wychowańcem i magistrem uniwersytetu wileńskiego, a później nauczycielem matematyki w gimnaz. wileńskiem, w którem nawet po wysłużeniu emerytury pracować nie przestawał. W roku 1859 przeniósł się na posadę dyrektora gimnazjum żeńskiego w Kownie, a w r. 1864 przybył do Warszawy. Tu, mimo sędziwego już wieku, dał się poznać zaszczytnie jako nauczyciel gimnazjum II go (dziś III-go). Następnie był inspektorem progimnazjum przy ulicy Żelaznej, a w końcu inspektorem progimnazjum na Pradze, po którego zwinięciu w r. 1872 opuścił zawód publiczny. Rumbowicz, oddany praktycznemu nauczaniu, mało pracował piórem; wszelako już przed r. 1830 umieszczał artykuły naukowe w ówczesnym „Dzienniku wileńskim,“ a w latach 1856—1860 opracował z p. Michałem Berkmanem całą terminologją matematyczną do „Słownika języka polskiego,“ wydania Orgelbranda w Wilnie. Żył lat 71.

Artysta malarz Jacenty *Sachowicz*, kustosz Muzeum sztuk pięknych w Warszawie, zakończył tu życie dnia 14 lutego 1875 r. Urodzony w Iłży 1813 r., poświęcił się zawodowi artystycznemu, pod kierunkiem Antoniego Blanka i Antoniego Brodowskiego profesorów uniwersytetu, po którego zwinięciu w r. 1831 rozpoczęte studja kontynuował przy Blanku, aż do r. 1836. Wówczas udał się w podróż artystyczną. W Dreznie, pracując w tamtejszej akademji lat cztery, zaczął wyrabiać w sobie specjalność, która w następstwie uczyniła go jednym z najznakomitszych w kraju, a nawet i za granicą restauratorów dzieł starych mistrzów. Galerja książąt Radziwiłów w Nieborowie była wstępem do rozwinięcia w Sachowiczu tej specjalności. Galerje także wiedeńskie, berlińska i inne dostarczyły mu pola do ostatecznego w tej sztuce wydoskonalenia się. W r. 1840 powróciwszy do kraju, Sachowicz dał się poznać zaszczytnie w swojej specjalności, przyczem zajmował się także malowaniem portretów i obrazów kościelnych. Do roku 1871, według szczegółowego katalogu, odrestaurował dwa tysiące sto kilka-

dziesiąt obrazów. W roku 1862, gdy za staraniem władzy edukacyjnej założono w Warszawie Muzeum sztuk pięknych, z oddziałami malarstwa i rzeźby, Sachowicz powołany został na kustosza tego zakładu i pomimo szczupłych środków, jakie miał do rozporządzenia, w znacznej części przyczynił się do jego stanu wzorowego. Pisywał do czasopism warszawskich w przedmiocie malarstwa.

Leon hrabia *Skorupka* umarł dnia 12 stycznia 1875 r. w Krakowie. Po ukończeniu nauk we Francji, wiedziony szlachetnym popędem, służył w każdej okoliczności krajowi. W r. 1861 był posłem w pierwszej kadencji sejmowej w Wiedniu, lecz zapadłszy na zdrowiu, zniewolony był złożyć mandat i opuścić pole tej usługi obywatelskiej. Nie przestał jednak być czynnym i użytecznym społeczęństwu, bo oddał się pracom literackim, wydawszy za życia kilka dzieł treści ekonomiczno-politycznej i filozoficznej.

Anna z Sokołowskich *Skimborowiczowa*, żona nauczyciela szkół publicznych i literata, umarła dnia 20 kwietnia 1875 r. w Warszawie. Zmarła była siostrą Jakuba Sokołowskiego, znakomitego rysownika i akwarelisty. Urodziła się w Warszawie i tu dała się poznać jako autorka. Pisywała do „Księgi świata,“ do „Rozrywek dla młodocianego wieku,“ do „Przyjaciela dzieci“ i t. d. Wydała bezimiennie: „Powiastki wesołe“ (dwa wydania, 1857 r.); „Powiastki z prawdziwych wydarzeń“ (dwa wydania 1860 w Warszawie i 1862 w Żytomierzu, dwa tomy); „Chrzciny u wójta“ (1861), i „Wesele u wójta, opisane przez Stasia Dworzaka,“ prace konkursowe, wydane kosztem b. Towarzystwa rolniczego. Ostatnią jej pracą były: „Powieści dla dziatek“ przed parą laty wyszłe u M. Orgelbranda. Jej także pióra jest książka do nabożeństwa p. t. „Módlmy się,“ która kilka liczyła wydań.

Wojciech Korneli *Stattler*, malarz, były profesor uniwersytetu Jagielońskiego i szkoły sztuk pięknych w Krakowie, umarł w Warszawie d. 6 listopada 1875 r. Urodzony 16 kwietnia 1800 r. w Krakowie, po 10-cio letniej szkolnej i uniwersyteckiej nauce, w r. 1818 udał się do Rzymu, gdzie kształcił się w sztuce aż do r. 1830. W tymże roku powrócił do Krakowa i objął tam katedrę malarstwa, najprzód przy uniwersytecie Jagielońskim, następnie w szkole sztuk pięknych, gdzie aż do r. 1856 w czynnej pozostawał służbie. Wykonał mnóstwo obrazów treści religijnej i portretów, rozproszonych dziś po kraju i po zbiorach zagranicznych. Z prac jego literackich

znane są broszury: Projekt urządzenia akademji sztuk pięknych w Krakowie; O sposobie uczenia sztuk pięknych; Myśli względem podniesienia sztuk pięknych w kraju; Stanowisko Czechowicza; O błędnem pojmowaniu sztuk pięknych w kraju; O pojmowaniu piękności — oraz mnóstwo innych artykułów, umieszczanych w czasopismach. Od roku 1862 bawiąc w Warszawie, pomimo słabości zdrowia, zajmował się do ostatnich chwil pracą na polu artystycznem i literackiem.

Dnia 19 lutego 1875 r. umarł w Warszawie lekarz starozakonny, dr. Mateusz *Studencki.* Urodzony roku 1805 w Zbarażu w Galicji, po ukończeniu nauk w Warszawie i Berlinie, oraz otrzymaniu dyplomu lekarskiego, przybył w r. 1834 do Warszawy, gdzie przez czas jakiś zajmował posadę lekarza w szpitalu wojskowym, a następnie poświęcił się praktyce prywatnej. Z prac literackich wydał: 1) O wychowaniu dzieci; 2) O chorobach dzieci; 3) O cho, robach hemoroidalnych; 4) Przewodnik dietetyczny dla używających wód mineralnych; 5) O cholerze.

We własnej wsi Bogumowicach w Galicji umarł dnia 15 grudnia 1875 r. Franciszek *Trzecieski,* b. oficer b. wojsk polskich, w wieku lat 68, poseł na sejm austryacki w Wiedniu r. 1848. Był-to człowiek niestrudzony w służbie obywatelskiej i gorący brał udział we wszystkiem co kraj bliżej obchodziło, a do wielu rzeczy dawał sam inicjatywę. Pierwsze miejsce między instytucjami, które za jego staraniem powstały, zajmuje olbrzymio dziś rozwinięte „Galicyjskie towarzystwo wzajemnych ubezpieczeń,“ z główną siedzibą w Krakowie. On-to przeprowadził je w chwilach, w których wyrobienie pozwolenia na podobne stowarzyszenia w Austrji z wielkiemi połączone było trudnościami. Dopiął też w końcu celu i dał krajowi jednę z najpożyteczniejszych instytucyj, której dyrekcja atoli przeszła w inne ręce, a Trzecieski pozostał jedynie dożywotnim jej kuratorem. Później rozpoczął, również w Krakowie, „Wydawnictwo dzieł tanich i pożytecznych,“ a zebrawszy komitet redakcyjny z ludzi zasłużonych na polu naukowem i obywatelskiem, uczynił go następnie zawiązkiem „Towarzystwa przyjaciół nauk i oświaty,“ które ukonstytuowawszy się, pod inny znów przeszło kierunek i wskutku nieszczęśliwego zbiegu okoliczności, niedługim cieszyło się żywotem. Za czasu pobytu swego w Krakowie otworzył salon, w któ-

rym w piątki zbierała się inteligencja wszelkich zawodów i warstw towarzyskich.

Wiewiórski Jakób, zasłużony b. nauczyciel Instytutu głuchoniemych i ociemniałych, umarł dnia 17 sierpnia 1875 r. w Warszawie. Urodzony r. 1805 w ówczasowym obwodzie augustowskim, początkowe wykształcenie odebrawszy w domu, oddany został do szkół w Szczuczynie, po których ukończeniu, czując w sobie powołanie do zawodu nauczycielskiego, wszedł w r. 1824 do Instytutu pedagogicznego w Puławach, a jako odznaczający się uczeń tego zakładu, chlubnie poświadczony przez swoję zwierzchność, wezwany został na domowego nauczyciela do znakomitego domu książąt C. W r. 1826 został nauczycielem szkoły wzorowej w Marymoncie, a następnie poruczono mu uorganizowanie szkoły wiejsko-gospodarskiej w Celejowie, w ówczesnem województwie lubelskim. Ztamtąd w r. 1832 wezwany został na nauczyciela do warszawskiego Instytutu głuchoniemych i ociemniałych. Instytucja ta, w owej epoce dopiero od lat 15 istniejąca, niemająca jeszcze dostatecznych funduszów, znalazła w ś. p. Wiewiórskim pomocnika, który nie uląkł się pełnienia obowiązków tak nauczycielskich, jak i administracyjnych. Czcigodny ś. p. ks. Falkowski, założyciel Instytutu, poruczył Wiewiórskiemu obowiązki nauczyciela i kontrolera-rachmistrza, które też do samego prawie końca swej służby w Instytucie z wielką gorliwością spełniał. Po uzyskaniu w r. 1863 emerytury, przyjął obowiązki współpracownika w Kurjerze codziennym i spełniał je aż do zgonu.

Paulina z Lauczów *Wilkońska*, wdowa po znakomitym naszym humoryście Auguście Wilkońskim, zmarła dnia 9 czerwca 1875 r. w Poznaniu. (Zob. powyżej życiorys).

Zygmunt *Zanożyński*, zastrzelił się w maju 1875 r. w Kaliszu. Oddawał on się piśmiennictwu od r. 1870. Prócz pozostawionych w rękopiśmie powieści, komedyj i artykułów luźnych, napisał i wydał: „Odkrycia i wynalazki,“ „Anatomię opisującą“ von Benedeck'a, „Noworocznik siedlecki na rok 1872 i 1873“ i „Noworocznik kaliski na rok 1874.“ Był także spółpracownikiem Kurjera warszawskiego.

TOWARZYSTWA NAUKOWE I OŚWIATY.

Akademja umiejętności w Krakowie.

Akademja umiejętności w Krakowie, o której założeniu i organizacji podawaliśmy obszerne wiadomości w Rocznikach za lata poprzednie — w r. 1875 liczyła członków czynnych 53, między którymi krajowych 40, zakrajowych 5, zagranicznych 8; korespondentów zaś 17, między tymi krajowych 7, zakrajowych 2, zagranicznych 8. Z liczby czynnych zmarł w ciągu roku Józef Kremer, dnia 3 czerwca; z liczby korespondentów Karol Hofman, dnia 6 lipca. Według ustawy rozpadała się na trzy wydziały: 1) filologiczny pod dyrekcją Lucjana Siemieńskiego; 2) historyczno-filozoficzny pod dyrekcją prof. d-ra Józefata Zielonackiego; 3) matematyczno-przyrodniczy pod dyrekcją prof. d-ra Ignacego Czerwiakowskiego. Miała przytem kilka komisyj utworzonych i pracujących pod jej okiem i odpowiedzialnością, złożonych tak z członków czynnych i korespondentów Akademji, jak z członków nadzwyczajnych (członków byłego Towarzystwa naukowego krakowskiego) i z członków przybranych. Komisyj takich specjalnych było dziewięć: 1) bibljograficzna, przewodniczący dr. Karol Estrejcher, sekretarz dr. Adam Bełcikowski; 2) dla historyj sztuki, przew. Lucjan Siemieński, sekret. Władysław Łuszczkiewicz; 3) językowa, przew. prof. dr. Fryderyk Kazimierz Skobel, sekret. dr. Bełcikowski Adam; 4) historyczna, przew. prof. dr. Józef Szujski, sekret. dr. Władysław Seredyński; 5) archeologiczna, przewodniczący dr. Józef Łepkowski, sekrét. Piotr Umiński; 6) prawnicza, przew. prof. dr. Udalryk Heyzman, sekret. prof. dr. Michał Bobrzyński; 7) fizjograficzna, przew. prof. dr. Stefan Kuczyński, sekret. dr. Aleksander Kremer; 8) antropologiczna, przew. prof. dr. Józef Majer, sekret. dr. Izydor Kopernicki; 9) balneologiczna przew. dr. Józef Dietl, sekret. dr. Władysław Ściborowski. Dochodów miała Akademja w ciągu roku 36,721 złr. 94 cnt. w. a., między którymi znaczniejsze: uposażenie ze skarbu państwa 12,000 złr. i uposażenie z funduszów krajowych 10,000 złr. Wydatki zaś wynosiły ogółem 32,192 złr. 39 cnt. w. a. mianowicie: 1) na administrację 7,298 złr. 56 cnt.; 2) na cele naukowe wydzia-

łów 14,006 zlr. 55 cnt.; 3) na budowę oficyny 10,887 zlr. 28 cnt. Do końca r. 1875 wydała Akademja: 2 tomy w 4-ce Pamiętnika wydziału filologicznego i filozoficzno-historycznego; 1 tom Pamiętnika wydziału matematyczno-przyrodniczego; 3 tomy w 8-ce Rozpraw i sprawozdań z posiedzień wydziału filologicznego; 4 tomy z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego; 2 tomy z posiedzeń wydziału matematyczno-przyrodniczego i 2 tomy w 8-ce małej Rocznika zarządu Akademji. Oprócz tego wyszły jej nakładem w osobnych wydaniach dzieła d-ra K. Estrejchera: Bibljografja polska w. XV i XVI, i dalszy ciąg Bibliografji polskiej w. XIX; Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława, opracowany przez d-ra Franciszka Piekosińskiego; Taszyckiego Statuty, wydane przez d-ra M. Bobrzyńskiego; Statuty synodalne w. XIV i XV, opracowane przez d-ra U. Heyzmana; Wapowskiego Kronika, wydana przez d-ra J. Szujskiego i Medekszy Księga pamiętnicza, opracowana przez d-ra W. Seredyńskiego. Zbiory Akademji doznały w ciągu roku bardzo znakomitego powiększenia: śp. Cyprjan Walewski oddał Akademji na wieczystą nieograniczoną własność bibliotekę swoję, liczącą książek Nr. 10,847, map i rycin Nr. 10,848—11,103; zmarły zaś członek korespondent, śp. Karol Hofman, zapisał jej także cały swój zbiór ksiąg, broszur, map, atlasów, rękopisów, obrazów olejnych i akwarel. Kustoszem zbiorów Akademji jest dr. Władysław Seredyński, profesor seminarjum żeńskiego w Krakowie.

Towarzystwo wzajemnej pomocy uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Towarzystwo to zostawało pod kuratorją prof. d-ra Fryderyka Zolla, prezesem jego był dr. Ździsław Lachowicz, liczyło członków 247: 7 z wydziału teologicznego, 124 z prawniczego, 63 z lekarskiego i 53 z filozoficznego. Ogólny stan majątku Towarzystwa wynosił z końcem roku 1874/5 razem: 32,404 zlr. 78 cnt. w. a. W myśl Statutów wynagrodziło Towarzystwo na podstawie oceny podanej przez uproszonych profesorów następujące prace konkursowe współuczniów: 1) „O symonji“ Józefa Karasia; 2) „De indulgentiis“ Józefa Karasia; 3) „O stanowisku rzymskich trybunów ludu“

Władysława Raszkego; 4) „O różnicach zachodzących ze względu na sukcesję beztestamentową pomiędzy dawnem jus civile a nowellą 118“ Wilhelma Dadleca; 5) „Opisać nowotwory leczone w półroczu drugiem r. 1873/4 na tutejszej klinice chirurgicznej pod względem anatomicznym i chirurgicznym, i wywieść ztąd odpowiednie wnioski“ Bolesława Skórczewskiego; 6) „Skreślić wpływ punkcji i incyzji klatki piersiowej na przebieg wypocinowego zapalenia opłucnej, według spostrzeżeń na tutejszej klinice robionych“ Jana Filewicza; 7) „Dane jest koło K i punkty P2; wykreślić trzy koła K_1 K_2 K_3, z których K_1 styka się z kołami K_2 K_3 i przechodzi punkty P2, koło zaś K_2 ma stykać się z kołami K_3 K_1 K, przechodzić przez punkt 2, koło wreszcie K_3 ma stykać się z kołami K_2 K_1 K i przechodzić przez punkt P“ Teodora Aleksandrowicza; 8) „Z pomiędzy wszystkich elips przechodzących przez cztery dane punkty, znaleźć najmniejszą co do powierzchni“ Antoniego Fogta; 9) „W jakim stosunku zostają polscy kronikarze średniowieczni do Długosza exclusive do starożytności klasycznej“ Michała Kusionowicza.

Towarzystwo literacko-rolnicze

w Żabikowie pod Poznaniem.

Towarzystwo to pomimo kilkoletniego istnienia (założone zostało dnia 3 maja 1871 r.) ogółowi naszemu z nazwiska prawie nie jest znanem. Winą tego jest, naszem zdaniem, to, że Towarzystwo półroczne sprawozdanie ze swoich czynności zwykło ogłaszać tylko w „Dzienniku poznańskim,“ który po za granicami Księztwa bardzo mało jest upowszechniony—i w „Ziemianinie“ który podobnież w nader ograniczonej liczbie egzemplarzy się rozchodzi. Z tego względu uważamy za stosowne podać tutaj wcałości *Ustawę* towarzystwa a obok tego sprawozdanie z czynności jego od czasu założenia.

Ustawa Towarzystwa literacko-rolniczego w Żabikowie:

Cel i środki. § I. Pod nazwą „Towarzystwo literacko-rolnicze“ zawiązuje się przy Wyższej Szkole rolniczej imienia Haliny stowarzyszenie, którego celem jest: *a*) Wzajemne pouczanie i oświecanie się w sprawach gospodarstwa wiejskiego i społecznego; *b*) obe-

znanie się z literaturą zawodową; *c*) prace literackie w myśl powyższego.

§ II. Do osiągnięcia wytkniętych w § I celów, służyć mają następujące środki: *a*) rozprawy, większe prace literackie i narady o przedmiotach z dziedziny gospodarstwa wiejskiego i społecznego i ich literatury; *b*) sprawozdania z wycieczek w celach gospodarstwa odbytych; *c*) utrzymanie bibljoteki i czytelni.

Fundusze Towarzystwa. § III. Fundusze towarzystwa składają się: *a*) z opłat członków; *b*) z kar konwencjonalnych za przekroczenie przepisów towarzystwa; *c*) z darów i zapisów członków i innych osób.

Skład Towarzystwa. § IV. Towarzystwo składa się z członków zwyczajnych i honorowych: *a*) członkiem zwyczajnym może zostać każdy, należący do składu Wyższéj Szkoły rolniczej imienia Haliny, a za zgodą $^2/_3$ głosów towarzystwa, każdy zwolennik jego dążności; *b*) mający zamiar przystąpić do towarzystwa, powinien zgłosić się do zarządu; *c*) członków honorowych na przedstawienie zarządu mianuje Tow. większością $^2/_3$ głosów na walnem zebraniu; *d*) profesorowie Szkoły rolniczej imienia Haliny uważani są za członków honorowych.

Prawa i obowiązki członków. § V. Każdemu członkowi towarzystwa służy prawo: *a*) brania udziału w posiedzeniach towarzystwa; *b*) korzystanie z bibljoteki i czytelni, wedle odnośnych przepisów; *c*) stawiania wniosków, mających się rostrzygnąć na obecnem lub następnem posiedzeniu, a to stosownie do decyzji członków; *d*) głosowania na posiedzeniach towarzystwa; *e*) wprowadzania gości na posiedzenia towarzystwa.

§ VI. Każdy członek zwyczajny obowiązany jest: *a*) wnosić do kasy towarzystwa, półrocznie z góry, opłatę w ilości 6 grzywien; *b*) raz do roku, w terminie przez zarząd oznaczonym, odczytać na posiedzeniu towarzystwa rozprawę o przedmiocie własnego wyboru.

Zarząd Towarzystwa. § VII. Zarząd towarzystwa obiera się w końcu półrocza na walnem zebraniu większością głosów, tajnem głosowaniem i składa się: *a*) z prezesa; *b*) vice-prezesa; *c*) sekretarza; *d*) vice-sekretarza; *e*) bibljotekarza; *f*) podskarbiego.

§ VIII. *a*) Zarząd ustanawia porządek dzienny dla posiedzeń zwyczajnych i walnych zebrań towarzystwa i ogłasza go na 2 dni przed posiedzeniem; *b*) przedkłada budżet i sprawozdania półroczne,

które w pismach perjodycznych ogłasza; *e*) wszelkie ogłoszenia dotyczące towarzystwa umieszcza zarząd na czarnej tablicy.

§ IX. *a*) prezes zagaja posiedzenia i przewodniczy takowym, a wraz z sekretarzem reprezentuje towarzystwo na zewnątrz; *b*) sekretarz prowadzi protokóły z posiedzeń, zachowuje akta towarzystwa, przygotowuje sprawozdania półroczne i utrzymuje spis członków towarzystwa; *c*) bibljotekarz zawiaduje bibljoteką i czytelnią stosownie do odnośnych przepisów; *d*) podskarbi zawiaduje kasą.

Zebrania Towarzystwa. § X. Towarzystwo zbiera się na posiedzenia zwyczajne i walne zebrania; *a*) zwyczajne zebrania odbywają się co tydzień, w dniach przez walne zebranie oznaczonych; *b*) walne zebrania odbywają się na początku i końcu każdego półrocza; *c*) nadzwyczajne walne zebranie może być zwołane przez zarząd każdego czasu na wniosek członków.

§ XI. Na posiedzeniach zwyczajnych towarzystwa bywa czytaną rozprawa, lub recenzja takowej.

§ XII. Walne zebranie: *a*) obiera zarząd; *b*) odbiera sprawozdanie komisji, wyznaczonej na poprzedniem zwyczajnem posiedzeniu, dla sprawdzenia stanu kasy, bibljoteki i akt towarzystwa, oraz kwituje podskarbiego ze złożonych rachunków; *c*) mianuje członków honorowych i zwyczajnych do składu szkoły nie należących; *d*) odbiera półroczne sprawozdania zarządu; *e*) zatwierdza budżet na przyszłe półrocze; *f*) wyznacza dnie dla posiedzeń zwyczajnych; *g*) obraduje i uchwala w sprawach towarzystwa.

§ XIII. *a*) We wszystkich uchwałach, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w § XVII rozstrzyga prosta większość obecnych głosów. W razie równości głosów, rozstrzyga głos prezesa; *b*) wybory odbywają się tajnem głosowaniem za pomocą karteczek, absolutną większością. Inny sposób wyborów może uchwalić towarzystwo tylko jednogłośnie.

§ XIV. Rocznicę założenia towarzystwa obchodzi się uroczyście.

Wystąpienie i wykluczenie z Towarzystwa. § XV. Członek mający zamiar wystąpić z Towarzystwa, powinien oświadczyć to na piśmie zarządowi, a w każdym razie obowiązany jest zapłacić zaległe składki.

§ XVI. Członek nie wypełniający swych zobowiązań względem Towarzystwa, lub nieodpowiedniem postępowaniem narażający

go, uchwałą walnego zebrania, większością $^2/_3$ głosów, na wniosek zarządu lub 10 członków, bez dyskusji wykluczonym być może.

Zmiana ustaw i rozwiązanie Towarzystwa. § XVII. O zmianie ustaw rozstrzyga walne zebranie, większością $^2/_3$ głosów obecnych. Rozwiązanie zaś Towarzystwa uchwalonem być może na walnem zebraniu większością $^3/_4$ wszystkich członków zwyczajnych do towarzystwa należących. Majątkiem towarzystwa, w razie rozwiązania takowego, rozporządzi ostatnie walne zebranie takąż samą większością, w każdym razie na cel publiczny.

Ustawa którąśmy podali, jako taka w zupełności, istnieje dopiero od początku zimowego (X-go) półrocza 1875/6 r. kiedy to dawna ustawa do pewnego stopnia zmodyfikowana i w niektórych punktach zmieniona cokolwiek została.

Ważniejsze zmiany w ustawie od daty założenia towarzystwa są następujące: Do § I dodano punkt *e*, do § IV — *d*, do § VIII — *b*, do § XII—*c* i *e*; dodano cały § III, wreszcie podniesiono opłatę członków od 1 do 2 talarów półrocznie. Nadto w tymże X-em półroczu ustanowiono przepisy tyczące się bibljoteki i czytelni.

Bibljoteka towarzystwa posiada dzisiaj dzieł 269, podług następujących działów:

1. Ekonomja polit. i administracja 30.
2. Nauki przyrodnicze . . . . . 58.
3. Gospodarstwo wiejskie . . . . 37.
4. Historja . . . . 34.
5. Literatura piękna . . . . . . 95.
6. Rozmaitości . . . . 15.

Pism perjodycznych towarzystwo żadnych nie prenumerowało, z tego względu, że czytelnia szkoły była zawsze zaopatrzona w kilkadziesiąt pism bezpłatnie.

Co do *rozpraw* czytanych na posiedzeniach towarzystwa, w I-em półroczu niebyła czytana żadna rozprawa, zaś w II, III i IV półroczu możemy wedle treści podzielić je: 1) na rozprawy w przedmiotach mających już-to bezpośredni, już-to pośredni związek z gospodarstwem wiejskiem i 2) w przedmiotach niemających żadnego związku z gosp. wiej. jako to: Słowacki i jego dzieła, — Panowanie Gedymina,—Tadeusz Kościuszko, — Kraków, jego początek i wzrost, — Panowanie Stefana Batorego, — Niektóre uwagi nad „Marją“ Malczewskiego, — Opis Wiednia. Tytuły zaś rozpraw pierwszej kategorji

z X półrocza są następujące: Rozbiór broszury Karola Ludwika Grzelicha: O uprawie ziemniaków, — Jak należy postępować przy rozpłodzie bydła rogatego, — O znaczeniu rachunkowości w gospodarstwie wiejskiem, — Jaki jest najodpowiedniejszy tryb postępowania z mierzwą stajenną w obrębie folwarku, — Jakie zalety winny mieć ogier i klacz mające służyć do rozpłodu, — O sposobie przyrządzania kości na nawóz, — O korzyściach i zastosowaniu orki płaskiej, — O przyrządach zmysłowych, — O architekturze, — O burakach,—Sprawozdanie z wycieczek do Kujaw i Prus Zachodnich,— O łąkach, — Jaka rasa koni najstosowniejszą jest do poprawiania u nas koni roboczych, — Obchodzenie się z mierzwą stajenną po wywiezieniu takowej na pole, — O uprawie chmielu. W półroczu V czytane były następujące rozprawy: Łubin jako roślina gospodarska, — O kastracji, pozbawieniu rogów i strzyżeniu krów mlecznych, — O rzepaku i jego uprawie, — O marchwi i jej uprawie, — O historji rolnictwa, — Powstawanie ziemi ornej. W półroczu VI: Kocenie się owiec i wychowanie jagniąt, — O projekcie „koalicji kapitału i pracy“ Liebelta, — O asekuracji inwentarza żywego, — Uprawa grochu,—Uprawa koniczyny czerwonej,—O hodowli ryb,— Treściwy pogląd na stan ludu wiejskiego w Polsce od najdawniejszych czasów, aż do chwili obecnej, — Kucie koni,— Niektóre przyczyny powodujące zastój gospodarstw w Królestwie polskiem, — O niektórych rasach koni roboczych, — O owsie, — Czas brzemienności i kocenie się owiec, — O wyborze inwentarza użytkowego w danej posiadłości. W półroczu VII: Szkic historji przemysłu w Polsce, — O uprawie kapusty, — Ogólny pogląd na rozwój stosunków handlowych w Polsce, — O mleku i organach mlecznych, — Ekonomiczne znaczenie lasów, — O burakach cukrowych i ich uprawie, — O absenteizmie w stosunku do pomyślności gosp. wiejskiego. W półroczu VIII: Kilka słów o podniesieniu oświaty ludowej, — Krótki opis hodowli pijawek, — Ogólny pogląd na chów i opasanie trzody chlewnej, — Opis hodowli źrebiąt, — O sprzęcie roślin pastewnych, — Kapitał jako czynnik produkcji rolnej, — O sadzeniu i pielęgnowaniu drzew owocowych, — Opis dawnego gospodarstwa na Ukrainie, — O uprawie lnu, — O podatkach, — Gdzie ugor korzyść, a gdzie szkodę przynosi. W półroczu IX: Torf jako materjał opałowy i jako nawóz, — Niektóre uwagi tyczące się dzierżawców wiejskich, — Znaczenie drenowania w rolnictwie, — Budowa i wa-

runki użycia żniwiarek. — Znaczenie drobiu w gospodarstwie wiejskiem, — Kilka słów z dziedziny gospodarstwa stawowego,—O korzyściach z uprawy rzepaku,—O korzyściach z gorzelnictwa w Królestwie polskiem, — O wełnie.

Towarzystwo liczyło *członków* w I półroczu 29, w II 59, w III 52, w IV 68, w V 59, w VI 65. w VII 68, w VIII 47, w IX 49.

Kończąc sprawozdanie z czynności Towarzystwa literacko-rolniczego w Żabikowie za 9 ubiegłych półroczy, musimy tu jeszcze nadmienić, że towarzystwo to od pewnego już czasu nosi się z myślą wydawania rocznika, a także przyswajania literaturze naszej dzieł treści tyczącej się gospodarstwa wiejskiego z obcej literatury. Do dziś dnia jednak myśl ta, ze wszech miar godna poparcia, w czyn niedała się jeszcze wcielić.

Towarzystwo bratniej pomocy

przy wyższej Szkole rolniczej imienia Haliny w Żabikowie

pod Poznaniem.

Towarzystwo to założone zostało dnia 9 czerwca 1871 roku. W ciągu swego istnienia *utrzymywało stypendjatów* 8, którzy przez czas swego pobytu w szkole pobierali po 200 talarów rocznie.

Towarzystwo od czasu założenia do dziś miało członków 173, z których pozostaje teraz 96: zwyczajnych 91 i honorowych 5.

Ustawa Towarz. bratniej pomocy przy Szkole rolniczej imienia Haliny w Żabikowie:

Cel, środki i fundusze Towarzystwa. § 1. W celu dostarczania popotrzebnych w czasie pobytu w zakładzie funduszów niezamożnym uczniom Szkoły rolniczej imienia Haliny, a mianowicie celem udzielania takowym stypendjów i wsparć jednorazowych, tworzy się stowarzyszenie pod nazwą: „Towarzystwo bratniej pomocy.“

§ 2. Fundusze towarzystwa składają się: *a*) z dobrowolnych składek członków; *b*) z darów jednorazowych; *c*) z zapisów.

Skład Towarzystwa. § 3. Towarzystwo składa się z członków zwyczajnych i honorowych: *a*) członkiem zwyczajnym Towarzystwa może zostać każdy obowiązujący się opłacać przepisane niniejszą

ustawą składki i każdy stypendjat zwracający stypendjum w myśl § 14 niniejszej ustawy; *b*) na członków honorowych mianuje walne zebranie na przedstawienie zarządu takie osoby, które zapłacą jednorazowej składki przynajmniej 50 talarów, lub które przez lat 6 były członkami Towarzystwa, jako też i takie, które w inny sposób około niego ważne położyły zasługi.

Prawa i obowiązki członków. § 4. *a*) Każdy członek należący do Towarzystwa ma prawo brania udziału w walnych zebraniach i głosowaniach na takowych; *b*) obowiązuje się do płacenia rocznej składki przynajmniej 4 talary, w półrocznych ratach z góry, przez przeciąg lat najmniej dwóch.

Zarząd. § 5. Sprawami Towarzystwa zawiadują następujące organy: *a*) kurator; *b*) dyrekcja; *c*) walne zebranie.

§ 6. Kuratorowi powierza się: *a*) ogólna opieka nad towarzystwem i pewna jego reprezentacja; *b*) potwierdzenie wyboru stypendjatów; *c*) wyłączne prawo wniesienia o odebranie stypendjum; *d*) zatwierdzenie wsparć jednorazowych uchwalonych przez dyrekcję. Kuratora wybranego przez dyrekcję na lat 3 potwierdza walne zebranie.

§ 7. Dyrekcja składa się z pięciu osób na sześć miesięcy wybranych, a mianowicie: *a*) z przewodniczącego, *b*) zastępcy jego, *c*) podskarbiego, *d*) sekretarza, *e*) zastępcy jego.

§ 8. Dyrekcja: *a*) wybiera kuratora i przedstawia do zatwierdzenia walnemu zebraniu; *b*) ogłasza konkursy na stypendja przez walne zebranie uchwalone; *c*) wybiera stypendjatów; *d*) uchwala o udzielaniu wsparć jednorazowych, porównaj § 16; *e*) zwołuje walne zebrania i ustanawia porządek dzienny dla takowych; *f*) zdaje półroczne sprawozdania walnym zabraniom z czynności swoich i takowe w pismach publicznych ogłasza; *g*) ma obowiązek starania się o pomnożenie funduszów, zawiaduje niemi i odpowiedzialną jest za ich całość solidarnie.

§ 9. Do kompletu dyrekcji potrzebną jest obecność najmniej 3-ch członków takowej. W przypadku równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Walne zebranie. § 10. Walne zebranie: *a*) obiera zarząd i odbiera sprawozdanie z czynności jego; *b*) zatwierdza wybór kuratora przez dyrekcję; *c*) wybiera komisję do odbioru rachunków złożonych przez podskarbiego i kwituje z takowych; *d*) dokonywa zmiany

ustaw i uchwala w sprawach towarzystwa; *e*) stanowi o wysokości rezerwowego funduszu; *f*) uchwala o ilości i wysokości stypendjów, tudzież o udzielaniu wsparć jednorazowych, przekraczających granice dyrekcji ustawami zakreślone, (porównaj § 16); *g*) decyduje o wykluczeniu członków i rozwiązaniu Towarzystwa.

§ 11. Zwyczajne walne zebrania odbywają się dwa razy do roku na trzy tygodnie przed końcem każdego półrocza. Nadzwyczajne walne zebrania zwołuje dyrekcja ilekroć uzna tego potrzebę, a do zwołania takowych w przeciągu dwóch tygodni jest obowiązana na wniosek kuratora lub 10-ciu członków towarzystwa.

Stypendja i wsparcia. § 12. Przy głosowaniu rozstrzyga zwyczajna większość głosów, wyjąwszy wypadki §§ 14, 17 i 18 przewidziane. Wybory odbywają się tajnem głosowaniem za pomocą kartek i o takowych rozstrzyga absolutna większość głosów.

§ 13. Na uchwalone przez walne zebrania stypendja ogłasza zarząd konkursy w pismach publicznych. Pierwszeństwo dane będzie kandydatom najlepiej się kwalifikującym, a takim szczególniej, którzy, dla niezależnych od siebie okoliczności, z innych towarzystw naukowej pomocy wsparć otrzymać nie mogą.

§ 14. Kandydat powinien oprócz przedstawienia świadectw ustawą szkoły imienia Haliny przepisanych: *a*) wykazać wiarogodnie niemożność utrzymania się w szkole i być poleconym od dwóch obywateli: *b*) obowiązać się do zwrotu stypendjum po wyjściu z zakładu, w 30-stu półrocznych ratach w razie niemożności prędszego uiszczenia się. W razie niepełnoletności kandydata, zobowiązać się powinien do zwrotu ojciec takowego lub opiekun: *c*) kandydat przebywający w szkole powinien oprócz wyżej wymienionych świadectw także i matrykułę przedstawić.

§ 15. Stypendjum może być cofnięte przez walne zebranie większością $^2/_3$ głosów li za wnioskiem kuratora.

§ 16. Jednorazowe wsparcia udzielają się za uchwałą dyrekcji i potwierdzeniem kuratora, które jednakże dla jednej osoby rocznie nie mogą przenosić 50-ciu talarów. Warunki zwrotu stanowi dyrekcja.

Wykluczenie z Towarzystwa. § 17. Członkowie nieopłacający składek z towarzystwa wykluczeni będą.

Zmiana ustaw i rozwiązanie Towarzystwa. § 18. Zmiany ustaw dokonywa walne zebranie większością, $^3/_4$ głosów obecnych na wniosek kuratora lub dyrekcji.

§ 19. Rozwiązanie towarzystwa uchwalone być może tylko na dwóch po sobie następujących walnych zebraniach większością w $^3/_4$ głosów obecnych, i w takim razie funduszami rozporządza walne zebranie takąż samą większością.

UNIWERSYTETY, AKADEMJE I SZKOŁY WYŻSZE SPECJALNE.

Akademja techniczna we Lwowie.

W Roczniku literackim za rok 1873 (tom III) podaliśmy ogólną wiadomość i zasadniczy regulamin tej ważnej a niedawno założonej instytucji. Obecnie w ich uzupełnieniu pomieszczamy postanowienia wykonawcze kolegjum profesorów tejże Akademji:

I. O przyjmowaniu i wpisie słuchaczów.

a) Zwyczajnych. Kto chce być po raz pierwszy przyjętym do Akademji technicznej jako słuchacz zwyczajny, wypełni dwie karty wpisowe i odda je razem z potrzebnymi dokumentami dziekanowi szkoły fachowej, do której życzy sobie być przyjętym.

Jeżeli pomiędzy przedłożonymi dokumentami znajduje się świadectwo dojrzałości ze szkoły realnej, natenczas po przejrzeniu onego, dziekan poświadczy kwalifikację kandydata do przyjęcia na obydwóch kartach wpisowych i jednę kartę zwróci kandydatowi, drugą zaś zatrzyma u siebie dla sporządzenia katalogu szkoły fachowej.

Z otrzymaną kartą wpisową uda się kandydat do Rektoratu, gdzie otrzyma za złożeniem 15 centów książkę legitymacyjną, którą wypełniwszy i zapłaciwszy przepisane taksy, zostawi w Rektoracie wraz z kartą wpisową. W Rektoracie zapisze się kandydata do katalogu przyjęcia słuchaczów zwyczajnych, wyda mu się kartę immatrykulacji i poświadczy przyjęcie w książce legitymacyjnej.

Kartę immatrykulacji i książkę legitymacyjną podpisze rektor i odeszle dotyczącemu dziekanowi, który również podpisze się na książce legitymacyjnej, a potem oba dokumenty zwróci kandydatowi z tą uwagą, aby zgłosił się osobiście do każdego wykładającego i dał sobie to poświadczyć w książce legitymacyjnej.

Kandydatowi, który życzy sobie być przyjętym na zasadzie świadectwa dojrzałości z gimnazjum, poleci dziekan, aby się poddał egzaminowi wstępnemu z rysunków geometrycznych i z wolnej ręki. To polecenie zapisze na jednym egzemplarzu karty wpisowej, i tę kandydatowi zwróci z tą uwagą, aby w Rektoracie złożył taksę egzaminową 2 zł. w. a. i dał sobie poświadczyć na tej karcie tak zapłacenie powyższej taksy, jakoteż w swoim czasie wynik egzaminu. Po złożeniu egzaminu z rysunków uda się kandydat napowrót do dziekana, który mu poświadczy kwalifikację do przyjęcia, jeżeli wynik egzaminu był dobry. Dalszy przebieg taki sam, jak powyżej opisany.

U takich kandydatów, którzy byli już słuchaczami zwyczajnymi Akademji technicznej, zaczyna się akt przyjęcia od poświadczenia dziekana, że kandydat posiada kwalifikację odpowiednią. Świadectwa postępu z przedmiotów słuchanych poprzednio w Akademji nie potrzeba przedkładać; również odpada immatrykulacja.

b) Nadzwyczajnych. Kandydaci, nieposiadający kwalifikacji na słuchaczów zwyczajnych, jeżeli życzą sobie być przyjęci jako słuchacze nadzwyczajni Akademji technicznej, zgłoszą się do dziekana szkoły fachowej, do której chcą uczęszczać, wykażą się ukończonym rokiem 18 i potrzebnemi wiadomościami przygotowawczemi, i przedłożą kartę wpisową, w której powinny być wymienione wszystkie odczyty, na które mają zamiar uczęszczać. Jeżeli dokumenty przedłożone odpowiadają wymaganiom prawnym, natenczas kwalifikację do przyjęcia na poszczególne przedmioty poświadczy dziekan na karcie wpisowej.

Na zasadzie kwalifikacji do uczęszczania na wykłady, jakoteż świadectwa zapłaconej taksy immatrykulacyjnej i uiszczonego czesnego za półrocze, wyda się kandydatowi kartę immatrykulacji i książkę legitymacyjną.

Kandydaci, posiadający kwalifikację do przyjęcia na słuchaczów zwyczajnych, chcący jednak uczęszczać tylko na niektóre wykłady jako słuchacze nadzwyczajni, nie potrzebują wykazywać się ani wiekiem, ani też wiadomościami przygotowawczemi.

Uwagi. 1. Każdy słuchacz powinien zgłosić się osobiście do profesora, którego wykładu słuchać zamierza, w czasie, przez profesora na to przeznaczonym i na czarnej tablicy ogłoszonym.

2. Jeżeli słuchacz zamierza wypisać się z jakiegokolwiek wykładu, powinien to oznajmić dziekanowi szkoły fachowej najdalej do końca listopada w zimowem, a do końca kwietnia w letniem półroczu. Późniejsze zgłaszania się nie będą pod żadnym warunkiem uwzględnione.

3. Przy wypełnianiu poszczególnych rubryk książki lagitymacyjnej należy ściśle trzymać się instrukcji, na czarnej tablicy ogłoszonej.

II. O uwalnianiu od czesnego.

1. Od całego czesnego mogą być uwolnieni:

a) Słuchacze nowowstępujący do Akademji technicznej po ukończeniu szkoły realnej lub gimnazjum, jeżeli zdali egzamin dojrzałości z postępem celującym i otrzymali z pilności i obyczajów stopnie bardzo dobre.

b) Słuchacze dawniejsi, lub przechodzący do Akademji technicznej z innych równorzędnych Instytutów technicznych, jeżeli w roku szkolnym poprzedzającym otrzymali stopnie bardzo dobre z pilności i obyczajów, i zdali egzamin z postępem dobrym przynajmniej z tylu przedmiotów naukowych, ile ich wykładano w 15 godzinach tygodniowo, przyczem każde 2 godziny ćwiczeń lub rysunków rachuje się za jednę godzinę wykładu, a każda godzina przedmiotu, z którego słuchacz zdał egzamin z postępem celującym, uważa się za półtory godziny. Przedmioty, których wykład trwał tylko jedno półrocze, wchodzą w rachunek tylko z połową godzin wykładowych.

W obydwóch przypadkach *a)* i *b)* potrzeba nadto udowodnić, że tak słuchacz sam, jako też ci, którzy mają obowiązek utrzymywać go, są rzeczywiście ubodzy. Świadectwo ubóstwa, wydane przez urząd

parafjalny a potwierdzone przez właściwy urząd gminny, nie powinno być dawniejsze jak rok jeden.

2. Od połowy czesnego mogą byś uwolnieni:

a) Słuchacze, którzy warunkom wymienionym w ustępie poprzedzającym uczynili zadość w przybliżeniu.

b) Słuchacze, którzy przerwali studja, wszelako nie dłużej jak przez rok, jeżeli przed przerwą dopełnili warunków, wymienionych w ustępie 1.

3. Pobieranie stypendjum nie uprawnia do uwolnienia od czesnego, wszelako można także stypendystów uwolnić od całego lub od połowy czesnego, jeżeli z uwagi na niezamożność podchodzą pod kategorje, wymienione w ustępach 1 i 2.

4. Chcący uzyskać uwolnienie od całego lub od połowy czesnego mają wręczyć dziekanowi odpowiedniej szkoły fachowej podania, wystosowane do Kolegjum profesorów c. k. Akademji technicznej, między 1 a 8 października. Do podania należy dołączyć świadectwa potrzebne na zasadzie ustępów 1 i 2, i wymienić w nich, czy petent w roku ubiegłym był uwolniony od czesnego lub nie, jakoteż czy pobiera jakie stypendjum.

5. Uwolnienie od czesnego jest ważne na przeciąg jednego roku szkolnego, dlatego należy wnosić podania o uwolnienie na każdy rok oddzielnie.

6. Przeciw orzeczeniu Kolegjum profesorów nie ma rekursu.

Uwagi. Dzień 8 października jest terminem ostatecznym do wnoszenia podań o uwolnienie od opłaty czesnego. Po upływie tego terminu podania z jakiegokolwiek powodu spóźnione, ani przyjmowane, ani też uwzględniane nie będą. Słuchacze, chcący uzyskać przyjęcie po tym terminie, płacą bezwarunkowo całe czesne.

Po ogłoszeniu rezolucji na wniesione podania o uwolnienie od opłaty czesnego, słuchacze mają obowiązek, niezwłocznie przedłożyć w kancelarji Rektoratu swoje książki legitymacyjne, celem zapisania w nich uzyskanego uwolnienia; w razie odmownej odpowiedzi zaś mają najdalej do dni czternastu od ogłoszenia rezolucji zapłacić czesne. Słuchacze, którzy nie uiszczą tej opłaty w powyższym terminie, nie mogą uzyskać przyjęcia do c. k. Akademji technicz-

nej. W żadnym razie jednakże nie zwraca się taksy immatrykulacyjnej.

Czesne i taksę za użytkowanie laboratorjum opłaca się w półroczu drugiem najdalej po dzień 30 marca; w razie nieuiszczenia rzeczonych opłat w tym terminie, uważa się słuchacza jako nienależącego w półroczu drugiem do c. k. Akademji technicznej.

Po dniu 30 marca Rektor urzędownie z katalogów wykreśla tych słuchaczów, którzy nie złożyli przynależnych opłat, uwiadamia o tem Kolegjum Profesorów i ogłasza spis tych słuchaczów na czarnej tablicy z tym dodatkiem, że mimo to prawnie są obowiązani do zapłacenia zaległości, i że w razie kontynuowania studjów w c. k. Akademji technicznej żądać się od nich będzie opłaty zaległych należytości.

III. O potwierdzaniu frekwentacji.

1. Frekwentację potwierdza się w ogólności w ostatnim tygodniu roku szkolnego. Z przedmiotów, wykładanych tylko w półroczu zimowem potwierdza się frekwentację w ostatnim tygodniu półrocza zimowego.

2. Jeżeli z przedmiotem naukowym połączone są repetytorja, ćwiczenia lub rysunki, frekwentację potwierdza się oddzielnie z przedmiotu i oddzielnie z repetytorjów, ćwiczeń lub rysunków.

3. Frekwentację z przedmiotu potwierdza się, jeżeli słuchacz pilnie uczęszczał na dany wykład; frekwentację zaś z repetytorjów, ćwiczeń i rysunków, jeżeli słuchacz brał w nich czynny udział.

4. O dopełnieniu warunków wymienionych w ustępie 3 przekonywają wykładającego:

a) czytanie imiennego spisu słuchaczów,

b) odpowiedzi słuchaczów podczas repetytorjów,

c) wykonanie przez słuchaczów pewnej liczby ćwiczeń lub rysunków w obrębie czasu przez profesora na to wyznaczonym.

5. Promocje, jakoteż świadectwa postępu udziela się tylko na zasadzie potwierdzonej frekwentacji, tak z przedmiotu, jakoteż z ćwiczeń i repetytorjów.

IV. O egzaminach.

1. Egzaminy odbywają się tylko z końcem zimowego lub letniego półrocza.

2. Do egzaminu mogą być przypuszczeni tylko zwyczajni słuchacze, na podstawie potwierdzonej frekwentacji, tak z przedmiotu, jakoteż z ćwiczeń i repetytorjów.

3. Za egzamin nie płaci się taksy, jeżeli egzaminand poddaje się mu z końcem tego samego roku lub półrocza (przy wykładach półrocznych), w którem słuchał przedmiotu.

Za egzamin zaś w późniejszym terminie zdawany, należy się taksa w kwocie 5 zł. a. w. za każdy przedmiot.

4. Egzamin nieudały nie może być powtórzony. Wolno jednak egzaminandowi zapisać się powtórnie na tenże sam przedmiot, i następnie poddać się ponownemu egzaminowi w oznaczonym do tego terminie.

V. O pobieraniu stypendjum.

Słuchacz pobierający stypendjum może uzyskać od Rektora potwierdzenie kwitu na stypendjum tylko pod tym warunkiem, jeżeli z końcem półrocza pierwszego zda kolokwja, z końcem półrocza drugiego zaś egzamin z postępem przynajmniej dostatecznym z tylu przedmiotów, ile ich wykładano w piętnastu godzinach tygodniowo, przyczem dwie godziny ćwiczeń lub rysunków liczy się za jednę godzinę wykładu, a każda godzina przedmiotu, z którego słuchacz zdał kolokwjum lub egzamin z postępem celującym, uważa się za półtory godziny. Przedmioty zaś, których wykład trwał tylko jedno półrocze, wchodzą w rachunek tylko z połową godzin wykładowych.

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

Uniwersytet Jagielloński liczył w r. 1874/5 słuchaczów: w półroczu zimowem 593, mianowicie: na wydziale teologicznym 23, prawniczym 249, lekarskim 196, filozoficznym 108, w półroczu zaś

letniem słuchaczów 548, na wydziale teologicznym 20, prawniczym 237, lekarskim 174, filozoficznym 101. Rektorem Uniwersytetu jest dr. Fryderyk Zoll, prorektorem dr. Emiljan Czyrniański, w skład senatu akademickiego wchodzą dziekani wydziałów: ks. dr. Józef Czerlunkiewicz, dr. Franciszek Kasparek, dr. Lucjan Rydel, dr. Józef Szujski; zastępcy dziekanów: ks. dr. Józef Wilczek, dr. Jakób Gistler, dr. Alfred Biesiadecki, dr. Franciszek Merten; i delegaci wydziałów: ks. dr. Jan Drozdziewicz, dr. Juljan Dunajewski, dr. Józef Majer i dr. Michał Franciszek Karliński. Grono profesorów wydziału filozoficznego powiększyli w ciągu roku: dr. Władysław Dajsenberg docent prywatny filozofji, i dr. Stanisław Smolka docent historji średniowiecznej i nowożytnej.

Integralną część Uniwersytetu Jagiellońskiego stanowią:

Instytut techniczny. Ilość słuchaczów jego wynosiła: 160 w oddziale technicznym; 30 na wykładzie rachunkowości kupieckiej; kierownictwo spoczywało w rękach dra Pawła Brzezińskiego i 14 profesorów i asystentów.

Szkoła sztuk pięknych pod dyrekcją Jana Matejki z pięciu nauczycielami, asystentami i suplentami.

SZKOŁY.

Zakłady naukowe średnie i niższe,

na Szląsku (pruskim), w W. Ks. poznańskiem, Pomorzu, Prusach zachodnich i wschodnich.

napisał

Z. A. Szaniawski.

Ramy w jakich niniejszą pracę zawrzeć chcemy (musimy tu uprzedzić czytelnika), są zazbyt szczupłe ażebyśmy mogli dać dokładny obraz tego na co nam pozwala sam tytuł. Celem naszym jest tylko nakreślenie konturu i niektórych najbardziej charakterystycznych rysów dzisiejszego stanu zakładów naukowych średnich

i niższych w prowincjach polskich pod panowaniem niemieckiem się znajdujących. Z jednej tylko strony, a mianowicie statystycznej traktujemy przedmiot obszerniej [1]), a to z tego względu, że u nas nigdzie dotąd, a przynajmniej w ostatnich latach, o ile nam wiadomo statystyka szczegółowa zakładów średnich w pomienionych prowincjach—nie była podaną, a zaś niższych, nietylko u nas, ale nawet ani w Niemczech, ani nigdzie nie została dotąd drukiem ogłoszona.

Przy tem chcąc czytelnikowi bardziej się tym przedmiotem (zakładami naukowemi) interesującemu ułatwić szczegółowe zaznajomienie się z nim, lub może komuś ktoby chciał obszerniejszej w tym rodzaju podjąć się pracy, wskazać niektóre do tego źródła — w ciągu niniejszego artykułu podajemy wszystkie odnośne dzieła, pisma i broszury, które nam w większym lub choćby w najmniejszym stopniu były pomocne przy niniejszej pracy.

Wstęp.

Wychowanie publiczne w Królestwie pruskiem obejmuje następujące zakłady naukowe:

I. Ochronki, zwane ogródkami dziecinnemi (Kindergarten), w których przebywają dzieci od 2-go do 6-go roku.

II. Szkoły elementarne, do których obowiązane są uczęszczać wszystkie dzieci od 6-go do 14-go roku lub tylko do 10, jeżeli następnie wstępują do szk. miejskich.

III. Szkoły miejskie (Bürgerschulen), obejmujące dalszy ciąg nauk szkół początkowych do których uczęszczają dzieci do 15 roku życia włącznie.

IV. Szkoły realne (Realschulen), które przygotowują młodzież do zawodu handlowego lub przemysłowego, do pewnej gałęzi służby administracyjnej, albo też do szkół wyższych specjalnych.

V. Gimnazja (Gimnasien), usposobiają uczniów do słuchania nauk w uniwersytetach.

VI. Szkoły rzemieślnicze, techniczne, handlowe i przemysłowe.

---

[1]) Patrz tablice na końcu niniejszego art. umieszczone.

VII. Uniwersytety z czterema wydziałami: prawa, teologji, medycyny i filozofji. O tych ostatnich, ponieważ przechodzą zakres niniejszej pracy, mówić nie będziemy, natomiast niemożemy pominąć milczeniem zakładów naukowych żeńskich średnich i wyższych. Nadzór nad wszystkiemi zakładami wychowania, zarówno publicznemi jak prywatnemi, należy do państwa; wszystkie zatem władze i wszyscy urzędnicy, noszący na sobie charakter nadzorczy, działać będą w imieniu państwa. Tak brzmi tekst prawa zapadłego w lutym 1872 roku.

Do wydania tego prawa tylko uniwersytety były czysto państwowemi zakładami, średnie zaś zakłady zależały więcej od kolegjum szkolnego, w skład którego wchodzili przeważnie księża; szkoły początkowe były rzeczą gminy i okręgu, w zarządzie których odnośnie do tych szkół księża mieli wpływ prawie bezpośredni i bardzo mało tylko ze strony państwa ograniczony.

I. Ochronki, albo ogródki dziecinne.

Niemożna zbyt wysoko cenić, powiada Hippeau, [1]) tych domów, w których dzieci od najmłodszych lat powierzone są staraniom młodych kierowniczek, usiłujących im zastąpić niekiedy i to przywiązanie jakiego nieraz nie doznają nawet na łonie własnych rodziców.

Ochronka czy ogródek dziecinny nie jest jeszcze we właściwym znaczeniu szkołą, dziecko się tam bawi, a bawiąc się uczy, rozwija fizycznie i umysłowo.

Ogródek dziecinny składa się głównie z małej szatni, kilku stołów roboczych, wielkiej sali do ćwiczeń w dnie niepogodne i właściwego ogrodu. W sali poustawiane są stoły, przy każdym z nich zasiada pięcioro lub sześcioro dzieci i młoda dziewczyna, która pomaga im w zajęciach. W dnie pogodne wszelkie zajęcia odbywają się na dworze.

Żałuję bardzo że mi miejsce niepozwala rozpisać się cokolwiek obszerniej nad temi ogródkami ze wszech miar godnemi polecenia, które w Niemczech tak się rozpowszechniły a i w prowincjach

---

[1]) Wychowanie publiczne w Niemczech, tł. Bełza, Warszawa 1874 r.

polskich pod panowaniem niemieckiem znalazły dość już znaczne zastosowanie, lecz w innych stronach niemogą się jakoś przyjąć i zaaklimatyzować. Tych z czytelników moich którzyby się chcieli bliżej zapoznać z „ogródkami dziecinnemi“ odsyłam do „Metody Froebla“ [1]).

II. Szkoły początkowe.

Szkoła ludowa w Królestwie pruskiem jest instytucją państwową, celem jej jest przychodzenie z pomocą w nabyciu nauki wszystkim tym dzieciom, którym rodzice niemogą lub niechcą dać tej nauki. Rodzice obowiązani są, wedle prawa pruskiego, wychowywać swe dzieci zgodnie z religją i obznajmiać je z wiadomościami potrzebnemi „stosownie do majątku i stanowiska społecznego.“ „Zadecydowanie w jaki sposób takie wychowanie ma być udzielanem należy do ojca“ [2]). „Rodzicom wolno jest, jeśli to uznają za stosowne, udzielać u siebie wychowanie, jakie winni swym dzieciom“ [3]). Przymus ma być stosowanym do tych rodziców, którzy niechcą lub niemogą u siebie dać wychowania potrzebnego swym dzieciom.

Przymusowe posyłanie dzieci do szkoły w państwie pruskiem datuje się od roku 1763.

Dzieci obojej płci winny chodzić do szkoły od 6 do 14 roku. Jeżeli w tym czasie nie uczyniły dostatecznych postępów mogą być zatrzymane w szkole jeszcze rok jeden. Ten ostatni wypadek, musimy tu nadmienić, bardzo rzadko się wydarza.

Rodzice nieposyłający dzieci do szkoły płacą karę, która wynosi od 6 fenigów do 1 marki dziennie, w razie niemożności zapłacenia kary pieniężnej — odsiadują więzienie. Dla braku tego rodzaju materjałów statystycznych, drukowanych, niemożemy podać choćby ogólnych cyfr wykazujących te kary, względnie—liczbę dni opuszczonych w każdej z prowincji, które nas tu zajmują. Dla przy-

---

[1]) Wszystkie przybory do Metody Froebla służące, wraz z objaśnieniami polskiemi wydanemi przez redakcję Przeglądu tygodniowego, — można nabyć w tejże redakcji.

[2]) Ks. II, tytuł II, § 55 — 74.

[3]) Tytuł XII.

kładu jednak podam w tem miejscu odnośne cyfry wyjęte ze sprawozdania za r. 1874/5 w jednej ze szkół ludowych w okolicy Poznania. Dzieci było zapisanych miesięcznie 83—100, z tych opuszczało lekcje ogółem 18 — 87 w ilości dni 76 — 269½ miesięcznie, czyli rocznie 5636, z tych za 2815 dni ukarano, resztę uniewinniono. Pieniądze z tego źródła idą do kasy szkolnej i obracają się na zakupienie książek i materjałów piśmiennych dla biednych dzieci.

Do szkół elementarnych po wsiach i małych miasteczkach dzieci obojej płci chodzą razem, w miastach zaś większych są oddzielne szkoły dla chłopców i oddzielne dla dziewcząt. W tych tylko ostatnich, wykładają nauki nauczycielki.

Szkoła utrzymywana jest przez gminę. Wedle prawa maksimum dzieci w jednej szkole ma być 80, gdy jednak gmina nie jest w stanie utrzymać dwóch nauczycieli—jedna połowa dzieci uczęszcza na lekcje przed południem, a druga połowa po południu. W tym ostatnim razie nauczyciel zwykle nie pobiera wyższego wynagrodzenia.

Nauczyciel oprócz płacy pieniężnej dostaje mieszkanie, kawał gruntu i inne *naturalja*. Jest zamiar zamienienia ostatniego sposobu wynagrodzenia na płacę pieniężną. Wynagrodzenie nauczyciela jest rozmaite, jak to załączona tabliczka nam wskazuje [1]. I tak w r. 1864 było nauczycieli z pensją:

Talarów	Prusy	Poznań	Pomorze	Szląsk	Talarów	Prusy	Poznań	Pomorze	Szląsk
50—100	407	102	494	523	501— 550	40	3	26	41
101—150	2485	724	1177	1029	551— 600	17	5	10	39
151—200	1493	1246	694	1861	601— 650	14	2	8	28
201—250	642	310	493	833	651— 700	4	—	7	10
251—300	312	132	258	650	701— 750	11	6	7	7
301—350	219	53	178	356	751— 800	8	1	—	7
351—400	128	64	111	205	801— 900	7	—	5	1
401—450	88	9	78	153	901—1000	4	—	1	3
451—500	56	2	36	89	1001 i więc	2	—	2	—

[1]) Die ungenigende Besoldung der preusischen Volksschulen — eine Denkschrift im Auftrage ferfasst von Dr. W. Jütting.

Nauczyciela, na przedstawienie gminy, czy też stowarzyszenia lub osoby prywatnej utrzymującej szkołę—mianuje radca regencyjny. Dozór bezpośredni nad szkołą do ostatnich prawie czasów, a mianowicie do roku 1873, należał do *inspektorów miejscowych i lokalnych*. Inspektorami zaś byli księża, którzy obowiązek ten spełniali bezpłatnie. Dzisiaj gdzieniegdzie tylko duchowni dobrze u rządu widziani pełnią jeszcze te obowiązki, lecz jako tacy żadnego już prawie nie mają znaczenia, gdyż są ustanowieni *inspektorowie powiatowi*, (na jeden lub dwa powiaty), urzędnicy płatni, którzy mają obowiązek zwiedzania szkół i w ogóle dozór cały *im* jest powierzony przez rząd, z nimi (powiatowymi) także tylko w wszelkich sprawach tyczących się szkoły — znoszą się i nauczyciele [1]). Przeszedłszy pokrótce, ile ramy niniejszego artykułu pozwoliły, stronę — prawodawczą i administracyjną szkół ludowych, pozostaje nam jeszcze dotknąć strony pedagogicznej. Statystykę znajdzie czytelnik na końcu. (Tabl. VIII).

Szkoła elementarna w państwie pruskiem, względnie w prowincjach któremi się zajmujemy, dzieli się na trzy oddziały: niższy, średni i wyższy.

W niższym dziecko winno przebywać 2 lata, w średnim 3 — i w wyższym 3.

Poniżej umieszczona tabliczka wskazuje nam przedmioty wykładane, oraz ilość godzin na nie poświęconych w każdym oddziale.

a) w szkole z polskim jęz. *b*) w szkole bez polskiego jęz.

	a) niż.	a) śred.	a) wyż.	b) niż.	b) śred.	b) wyż.
Religja	4	5	5	4	5	5
Polski jęz . . .	5	3	3	—	—	—
Niemiecki jęz. .	11	10	8	11	10	8
Rachunki . . .	4	4	—	4	4	—
Geometrja. . .	—	—	5	—	—	5
Rysunki. . . .	—	1	2	—	1	2
Nauka o świecie	—	5	6	—	6	6
Gimn. i szycie .	—	2	2	—	2	2
Śpiew	1	2	2	1	2	2
Razem godz. tyg.	25	32	33	20	30	30

Uwaga. Gimnastyki dziewczęta się nie uczą (dlaczego?). W tych godzinach gdy chłopcy się gimnastykują, one zajmują się szyciem, robieniem pończochy i t. p.

[1]) Amtliches Schul-Blatt für die Prowinz Posen, 1871 r.

Niemożemy się tutaj wdawać w szczegółowy rozbiór wszystkich przedmiotów, musimy jednak zaznaczyć że system wykładów i w ogóle urządzenie szkoły nie wiele pozostawia tutaj do życzenia. Uwzględniono najnowsze metody, przyjęto najlepsze systemy i... niemieckiej ludności bardzo z tym dobrze, lecz jakiejkolwiek innej, a względnie polskiej dziatwie, szkoła elementarna dzisiaj stała się w państwie pruskiem—męczarnią. Do roku 1873, tam gdzie ludność była czysto polska, w szkołach elementarnych nauka wykładała się w języku polskim, gdzie ludność była litewska — w języku litewskim. I tak np. w r. 1867 było: w Dyecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej na 1239 kat. szkół — 1024 z wykładem polskim a 153 z pols. i niem.; w Dyecezji chełmińskiej na 664 szk. kat.—419 z wykładem polskim i 47 z pol. i niem.; w Dyecezji warmińskiej na 381 szkół kat.—127 z wykładem polskim, 6 z pol. i niem., 2 z litewskim, 1 z lit. i niem., i wreszcie 1 z pol. niem. i lit. [1]).

Teraz język polski jako wykładowy w prowincjach państwa pruskiego nieistnieje de jure, mogą się nim tylko nauczyciele przy wykładzie *o ile to jest niezbędnem—posiłkować*. *Wyjątek* stanowią: nauka języka polskiego, religja i śpiew kościelny — które się mają wykładać po polsku.

Nauki w szkołach początkowych, w takim zakresie jakeśmy podali,—wykładają się w szkołach elementarnych 1-go rzędu czyli *zupełnych*, lecz oprócz tych są jeszcze szkoły elementarne 2-go rzędu czyli *niezupełne*, w których wykłada się tylko niezbędną część tych nauk.

Dalszym niejako ciągiem szkoły elementarnej jest szkoła *miejska*, jaką posiadać winno każde miasto mające 1500 lub więcej mieszkańców. Do tych szkół przyjmują się dzieci od 10 roku życia, które obowiązane są do nich uczęszczać przez ciąg 4 lub 5 lat t. j. do chwili złożenia ostatecznego egzaminu. Szkoły te obejmują następujące wykłady: religji, języka niemieckiego (lub i polskiego), pisania, arytmetyki, geografji, fizyki, nauk przyrodniczych, gimnastyki, robót ręcznych i śpiewu.

Podobnie jak w szkołach początkowych i w szkołach miejskich niespuszczają z uwagi *lekcyj o rzeczach*.

---

[1]) **Obraz katolickich szkół elementarnych, nap. Ludwik Rzepecki, 1867 r. Poznań.**

Szkoły miejskie przygotowują młodzież jużto do gimnazjów i szkół realnych, jużto do szkół przemysłowych i handlowych.

Oprócz pomienionych szkół początkowych istnieją jeszcze do tej samej kategorji dające się zaliczyć — *szkoły niedzielne*, w których uczniowie uczą się a raczej powtarzają to, czego się uczyli w szkołach początkowych. Zadaniem właśnie tych szkół jest niedopuścić zapomnienia nauki. Do szkół niedzielnych (które znajdują się tylko po miastach) uczęszczają chłopcy i dziewczęta (oddzielnie) od 13 do 18 roku życia i przebywają w nich co niedzielę po 2 godziny.

W ostatnich czasach pozakładano szkoły niedzielne dla rzemieślników, w których wykładają się: arytmetyka, geometrja, rysunki, fizyka, geografja i mechanika, a wszystko to praktycznie i popularnie.

III. Szkoły normalne czyli seminarja nauczycielskie.

Seminarja nauczycielskie mają za cel przygotowywać nauczycieli i nauczycielki dla szkół elementarnych. W państwie pruskiem seminarja są zakładami prowincjonalnymi i zostają pod bezpośrednią władzą kolegjów szkolnych. Są także seminarja prywatne, nad tymi — kolegjum ma tylko nadzór.

Nauki, jeżeli nauczyciele przygotowują się dla szkół ludowych polskich trwają lat 3, jeżeli dla niemieckich—lat 2. Dla wstąpienia do seminarjum trzeba posiadać następujące naukowe wiadomości:

a) *Religja.* Pismo święte, historja biblijna, znaczenie świąt chrześcijańskich, katechizm, umiejętność szybkiego szukania tekstów biblijnych.

b) *Język.* Dobra wymowa bez idjotyzmów i prowincjonalizmów, biegłe czytanie i zrozumienie tego co się przeczytało, pisanie wyraźne i nakoniec znajomość gramatyki.

c) *Rachunki.* Cztery działania, reguła trzech, reguła współki, ułamki zwyczajne i dziesiętne, rachunek pamięciowy.

d) *Muzyka.* Dobry głos i słuch, znajomość nut, początki gry na fortepjanie i na skrzypcach, chórały i melodje.

e) *Geografja.* Geografja powszechna w ogólności, państwa niemieckiego a głównie prowincji odnośnej — w szczególności.

f) Historja. Znajomość ważniejszych faktów z dziejów Niemiec i życiorysy znakomitych ludzi w Prusach. Oprócz tych wiadomości chcący wstąpić do seminarjum winien:

1. Mieć skończonych lat 17.

2. Wykazać się świadectwem od pastora i miejscowego dozoru szkolnego, że prowadzenie się kandydata było nienaganne i że takowy daje rękojmię pobożności.

3. Wykazać się świadectwem lekarza, że posiada warunki fizyczne potrzebne do powołania (wątłe piersi, tępy słuch, krótki wzrok są uważane jako przeszkody).

4. Trzeba posiadać pewne intelektualne zdolności jako to: zdrowy sąd, zamiłowanie do nauk i dobrą pamięć.

Program nauk w seminarjach wykładanych—jest dość obszerny. Następujący rozkład lekcyj da nam niejakie o tem wyobrażenie.

	oddz. III	oddz. II	oddz. I	
Religja	4	4	2	godziny na tydzień.
Język niemiecki	5	5	2	
„ polski	—	—	—	
Historja powszechna	2	2	2	
Rachunki	3	3	} 1	
Geometrja	2	2	}	
Historja naturalna	4	4	—	
Wiadomości z fizyki i chemji	—	—	2	
Geografja	2	2	1	
Pedagogika	2	2	3	
Rysunki	2	2	1	
Kaligrafja	2	1	—	
Gimnastyka	2	2	4	
Muzyka i śpiew	do 10 godzin			

Nadto uczniowie I oddziału codziennie biorą udział w wykładach w szkole *wzorowej* t. j. szkole elementarnej, znajdującej się przy seminarjum. Egzamin ostateczny (Entlosungs-Prüfung) odbywa się przed profesorami seminarjum, pod przewodnictwem jednego lub kilku delegatów wybranych z grona kolegjum szkolnego i w obecności radców regencyjnych. Na skutek tego egzaminu, dyrektor wraz ze zgromadzeniem profesorów i delegatami wydaje

świadectwo (Abgangs-Zeugniss) w którem powina być także wyrażona opinja co do przymiotów moralnych, sprawowanie się i charakter seminarzysty.

Dla osób kształcących się prywatnie lub w innych zakładach naukowych, jako też dla nauczycieli niedostatecznie usposobionych urządza się przy seminarjum *kurs metodologiczny*, trwający 6 tygodni, po wysłuchaniu którego osoby te zdają egzamin ostateczny razem z seminarzystami.

Z powyższego widzimy, że seminarja pruskie dają dostateczne wykształcenie intelektualne i moralne, a oprócz tego obznajmiają seminarzystę z pedagogją i uczą stosować jej zasady w praktyce. Kandydat na nauczyciela pierwsze próby w swoim przyszłym zawodzie odbywa pod okiem doświadczonych pedagogów, którzy w razie potrzeby mogą go jeszcze naprowadzić na właściwą drogę, mogą własnym przykładem dać wskazówkę postępowania [1]).

W ogóle uzdolnienie nauczycieli szkół początkowych w Prusach pozwala im w danym razie kierować szkołami wyższemi miejskiemi i realnemi. Zgodnie z cyrkularzem wydanym w r. 1826 nauczyciel, po przebyciu pierwszych trzech lat praktyki po ukończeniu szkoły normalnej powinien poddać się nowemu egzaminowi, którego celem jest wykazać kierunek poglądów a głównie uzdolnienie praktyczne. Ale płaca nauczyciela, przychodzi nam to ze smutkiem zaznaczyć, nieodpowiada wymaganiom, jakim on zobowiązany jako taki odpowiedzieć. Wedle rozporządzenia z 13 stycznia 1864 r. średnia płaca nauczyciela ma wzrastać w następującym stosunku:

Po 3-ch	latach	służby	450	talarów.
„ 6	„	„	500	„
„ 9	„	„	600	„
„ 14	„	„	650	„
„ 19	„	„	700	„
„ 24	„	„	750	„

To też do zawodu nauczycielskiego nie bardzo się garną!... Wiele posad jest niezajętych, a wiele zajętych przez ludzi nieposiadających wymaganych kwalifikacyj.

---

[1]) Pogląd na kwestję ludowej oświaty, nap. Przyrembel, 1871.

IV. Szkoły realne i szkoły miejskie wyższe. (Realschulen u. höhere Bürgerschulen).

Szkoły realne i wyższe miejskie nie są zakładami specjalnemi, lecz na podobieństwo gimnazjów mają one za zadanie przyspasabianie młodzieży do rozlicznych zajęć, a głównie rozwinięcie i wykształcenie ogólne. W całem urządzeniu tych szkół zachodzi wielkie podobieństwo z byłemi gimnazjami realnemi w królestwie polskiem. Główna różnica pomiędzy temi szkołami a gimnazjami klasycznemi w Prusach polega na tem, że w pierwszych mniejszy się kładzie nacisk na języki starożytne, a natomiast większą zwraca się uwagę na języki nowożytne i nauki przyrodnicze. W ogóle jednak program jednych i drugich niewiele się różni, tak że bez trudności uczniowie mogą przechodzić ze szkół realnych do odpowiednich klas gimnazjalnych i naodwrót. Szkoły realne są: pierwszego rzędu (niższe) i drugiego rzędu (wyższe). W szkołach pierwszego rzędu nauki są rozłożone na 5 klas i trwają lat 7, w szkołach zaś drugiego rzędu — na 6 klas a trwają lat 9; w wyż. miejs. szkole tak jak w real. pierwszego rzędu. W czterech niższych klasach szkół realnych pierwszego rzędu,—drugiego rzędu i szkół wyższych miejskich wykładają się te same nauki, a mianowicie: *religja*, *matematyka* (arytmetyka zwyczajna i kupiecka), *geometrja płaska* (z zastosowaniami), *historja naturalna*, *fizyka* i *chemja*, *geografja* (początki kosmografji, geografji ogól. pięciu części świata i szczegółowo Niemiec), *rysunki* (techniczne), języki: *niemiecki*, *polski*, *łaciński*, *francuzki* i *angielski*, *śpiew* i *gimnastyka*.

Następujący rozkład nauk w szkole realnej drugiego rzędu (w Międzyrzeczu) da nam niejakie pojęcie o całym komplecie nauk wykładanych w tego rodzaju szkołach:

Rozkład nauk [1]).

Klasa	Półrocze	A. Nauki: Religja	Matemat.	Fizyka	Chemja	Technol.	Hist. nat.	Geografja	Historja	Arytmet.	Geometrja	B. Języki: Niemiecki	Łaciński	Grecki	Francuzki	Polski	C. Sztuki: Rysunki	Śpiewy	Gimnast.	Kaligrafja
													a *b*	*b*			*a*	*b*		
Klasa I	1	1	1	2	2	z II	2		2			2	4—6	4	2	z II	z II	1	dwa razy na tydzień	
	2	1	4	2	2	z II	z II	z II	2			2	4—6	4	2	z II	z II	1		
	3	1	4	2	2	z II			2			2	4	3	2	z II		1		
Klasa II	1	z I	5		3	3	3	2	2			2	4—6	5	2	2	3	1		
	2	z I	5	3		3	2	2	2			2	4—6	5	2	2	3	1		
	3	z I	5	4		4	2	2	2			2	4		2	3	2	1		
Klasa III	1	2			2		2	2	2	3	2	2	5	3	2	3	2—1	1		
	2	2		3			2	2	2	3	2	2	5	3	2	2	2—1	1		
	3	2		2	2		2	2	2	3	2	3	6	3	2	2	2	1		
Klasa IV wyższa	1	z III		2			4	2	2	3	2	3	5		2	2	2	2		
	2	z III		2			2	2	2	3	2	3	5		2	2	2	2		
	3	z III		2			2	2	2	3	2	3	6		3	2	2	2		
Klasa IV niższa	1	2					2	2	2	3	2	3	5		2	3	2	2		1
	2	2		2			2	2	2	3	2	3	5		3	3	2	2		
	3	2					2	2	2	3	2	3	6		2	3	2	2		1
Klasa V	1	2					2	2	2	4	1	3	5		2	3	2	2		2
	2	2					2	2	2	4	1	3	5		3	3	2	2		2
	3	2					2	2	2	4	1	3	6		2	3	2	2		2
Klasa VI	1	2						3		5		5	5		3	3		2		3
	2	2						3		5		5	5		3	3		2		
	3	2						3		5		5	5		3	3		2		

Uwaga. *a* oznacza oddział klasyczny, *b* — realny.

[1]) Wiadomość o stanie kr. szkóły realnej w Międzyrzeczu, 1870 r.

Po przejściu do klasy drugiej lub pierwszej [1]) szkoły realnej pierwszego rzędu i szkoły wyższej miejskiej, uczniowie obowiązani są złożyć egzamin. Po pobycie zaś dwuletnim w tej klasie uczniowie obowiązani są znowu składać egzamin, którego celem jest przysposobić do ostatecznego egzaminu (Abiturienten-Examen) jaki się składa po dwóch latach pobytu w klasie pierwszej szkoły realnej drugiego rzędu. Uczniowie którzy zdali ten egzamin mają prawo do wstąpienia na uniwersytety, przyjmowani są na kursy wyższe budownictwa i szkół górniczych, które opuszczają z urzędem; w służbie wojskowej bywają awansowani i zwalniani od egzaminów podchorążych.

Uczniowie którzy ukończyli szkołę realną pierwszego rzędu lub szkołę wyż. miejską mogą zdawać egzamin ostateczny (Abiturienten-Examen) tylko w takim razie, jeżeli przynajmniej jedno półrocze przebyli w pierwszej klasie szk. real. drugiego rzędu.

V. Gimnazja i progimnazja.

Gimnazja przed r. 1812 znane były pod nazwami liceów pedagogji, kolegjów szkół łacińskich i t. p. Gimnazja jak już wspominaliśmy wyżej różnią się od szkół realnych głównie tylko tem, że w nich większy kładzie się nacisk na języki starożytne, z tego też względu gimnazja nazywają także zakładami klasycznemi.

Gimnazjum dzieli się na sześć klas: sexta, quinta, quarta, tertia, secunda i prima. Prima jest najwyższą klasą. Tertia, secunda i prima dzielą się (każda) na dwa oddziały: wyższy i niższy. Tak więc kurs gimnazjalny trwa lat 9.

Co do przedmiotów wykładanych w gimnazjach i liczby godzin na nie poświęconych objaśni nas następujący rozkład lekcyj w gimnazjum Maryi Magdaleny w Poznaniu praktykowany:

---

[1]) Klasa pierwsza jest najwyższą.

Rozkład nauk [1]

	A. Języki						B. Nauki					C. Sztuki				
	Łacina	Grecki	Niemiecki	Polski	Francuzki	Hebrajski	Religja	Matemat.	Fizyka	His. pow.	His. natu.	Kaligrafja	Rysunki	Śpiewy	Gimasty.	
Klasa I wyż.	8	6	3	2	2	2	2	4	2	3	—		2		dwa razy na tydzień	Ober-prima
Klasa I niższa	8	6	3	2	2	2	2	4	2	3	—					Unter-prima
Klasa II wyż.	10	6	2	2	2	2	2	4	1	3	—					Ober secunda
Klasa II niżs.	10	6	2	2	2	2	2	4	1	3	—					Unter-secunda
Klasa III wyż.	10	6	3	2	2	—	2	3	—	3 ge.	1					Ober-tertia
Klasa III niż.	10	6	3	2	2	—	2	3	—	3	1					Uner-tertia
Klasa IV . .	9	—	5	2	4	—	2	3	—	3	2		2			Quartæ
Klasa V . .	10	—	6	2	—	—	3	3 ra.	—	3	—	2	2	2		Quinta
Klasa VI . .	10	—	6	2	—	—	3	3	—	2 ge.	—	2	2	2		Sexta

Gimnazja tak jak i inne średnie zakłady naukowe mogą być zakładane przez stowarzyszenia i pojedyncze osoby prywatne. Wszelako rząd ma nad niemi nadzór i wymaga ażeby przełożeni zakładów prywatnych posiadali odpowiednie kwalifikacje.

Każdy kandydat na nauczyciela, obowiązany jest złożyć egzamin przed komisją egzaminacyjną, których w państwie pruskiem jest siedm, a między innemi: w Królewcu i we Wrocławiu. Kandydaci winni posiadać dyplom dojrzałości i świadectwo uczęszczania na kursy wydziałowe w uniwersytecie w ciągu lat trzech; nadto obowiązani są złożyć własny bieg życia po łacinie — jeżeli chcą mieć posadę w gimnazjum, lub po francuzku — jeżeli chcą mieć posadę w szkole realnej.

Przedmioty egzaminacyjne dzielą się na następujące grupy: *a*) grecki, łacina i niemiecki; *b*) matematyka, nauki fizyczne i przyrodnicze; *c*) historja i geografja; *d*) teologja i hebrajski.

Nauczyciele w szkołach są wyżsi (Oberlehrer) i niżsi (Ordentlicherlehrer). Pierwsi którym komisja egzaminacyjna udzieliła *facultas docendi* zupełną, i ci mogą wykładać w dwóch wyższych klasach gimnazjalnych, lub w szkole realnej drugiego rzędu; drudzy, niżsi, którym komisja egzaminacyjna udzieliła *facultas docendi* niezupełną czyli ograniczoną — i ci mogą wykładać tylko w klasach średnich i niższych.

---

[1] Program królewskiego gim. św. Marji Magdaleny w Poznaniu za rok 1864/5.—Poznań 1865 r.

Płaca nauczycieli na mocy c. k. rozporządzenia w dniu 20 kwietnia 1872 r. wydanego [1]) została ustanowioną wedle tak nazwanego *Normal-Etat* jak następuje:

A. Pensja dyrektora: 1) w Berlinie od 2,200 talarów, 2) w miastach mających więcej niż 50,000 ludności stałej od 1,700 do 2,200 tal., przecięciowo 1,850 tal., 3) we wszystkich innych miejscowościach od 1,500 do 1,800 tal., przecięciowo 1,650 talarów.

B. Pensje nauczycielskie: dla wyższych i niższych nauczycieli: 1) w Berlinie od 700 do 1,700 tal., przecięciowo 1,200 tal., 2) we wszystkich innych miejscach od 600 do 1.500, przecięciowo 1,050 tal.

C. Pensje pomocniczych, technicznych i elementarnych nauczycieli ustanawiają się przez odnośnych ministrów, z sum, w rubryce ogólnych wydatków umyślnie na ten cel w etacie każdego gimnazjum wyznaczonych.

Etat dla każdego gimnazjum jest inny, jak to czytelnik łatwo spostrzeże w tablicach na końcu niniejszego artykułu umieszczonych. W etacie tym, proszę pamiętać, nie są pomieszczone pensje dyrektora i etatowych nauczycieli. Gdy mówimy o nauczycielach gimnazjalnych trzeba jeszcze nam dodać, że ci jak w wyborze metod pedagogicznych, tak podręczników naukowych, oraz ilości czasu na pewne ćwiczenia — w Królestwie pruskiem są nieograniczonemi panami. Rząd do tego wcale się nie miesza. Przy końcu każdego półrocza tylko dyrektor obowiązany jest porozumieć się z nauczycielami względem całego urządzenia klas w następnem półroczu.

Czas jaki przepędzają uczniowie w klasie trwa 6 do 7 godzin dziennie, a dążeniem w ogóle jest nauczycieli, ażeby uczniowie jak najwięcej korzystali w klasie i natomiast żeby niepotrzebowali w domu poświęcać więcej jak 2 do 3 godzin dziennie na przygotowanie się do lekcyj. Lekcja trwa zwykle trzy kwadranse, a jeden kwadrans przeznacza się na pauzę.

Egzaminy w gimnazjach, jak i w innych zakładach średnich, szkołach realnych i wyżs. miejskich, rozróżniają się trojakiego rodzaju: półroczny, przejściowy i ostateczny.

Pierwszy z nich odbywa się co pół roku w obec rodziców, opiekunów uczniów i w ogóle wszystkich kogo postępy uczniów bliżej

---

[1]) S. Centralbl. f. d. ges. Unterr.-Verwalt. in Preussen, pro 1872 str. 290.

interesują. Celem jego jest właśnie dać sposobność poznania publiczności tych postępów. Drugi, to jest przejściowy, stanowi o tem czy uczeń może przejść do klasy wyższej. Trzeci egzamin ostateczny, ten najważniejszy — stanowi o tem czy uczeń może wstąpić do uniwersytetu. Po złożeniu ostatecznego egzaminu uczeń z gimnazjum otrzymuje „dyplom dojrzałości“ (Zeugniss der Reife).

Obok gimnazjów w ścisłem tego słowa znaczeniu są jeszcze gimnazja mięszane (Real-gimnasien), w których obok klas poświęconych naukom klasycznym, są klasy poświęcone wyłącznie naukom ścisłym np. w Wystruciu (Insterburgu), w Toruniu, w Słupie (Stolpe) i inne.

Progimnazja tem się różnią od gimnazjów, że niektóre z nich nieposiadają trzech klas wyższych, niektóre dwóch, a niektórym tylko primy brakuje.

VI. Szkoły przemysłowe.

Szkoły przemysłowe (Gewerbe-schule) rozrzucone po prowincjach Królestwa pruskiego [1]) mają za cel udzielanie wykształcenia praktycznego i dającego się bezpośrednio zastosować w życiu. Są to właściwie warsztaty instrukcyjne, w których kształcą się uczniowie na zdolnych rzemieślników, majstrów, werkfirerów i t. p.

Szkoła przemysłowa dzieli się na dwa oddziały. W pierwszym oddziale uczniowie powtarzają to czego się uczyli w szkole przygotowawczej. W drugim, który dzieli się na dwa wydziały, stosownie do specjalności, uczą: *a*) tokarstwa, stolarstwa i wyrobów żelaznych i *b*) konstrukcji maszyn, farbiarstwa i w ogóle wyrobów chemicznych.

Przy szkołach takich znajdują się laboratorja i odpowiednie warsztaty.

Po skończeniu takiej szkoły uczeń może natychmiast znaleźć miejsce w fabryce, albo też wstąpić dla dalszego jeszcze kształcenia się do wyższych zakładów naukowych technicznych.

---

[1]) Tylko W. ks. poznańskie nieposiada szkoły przemysłowej, jak równi i uniwersytetu.

VII. Szkoły wyższe żeńskie.

„Szkoły żeńskie są lepsze aniżeli istniejąca o nich opinja,“ powiedział p. Buchner dyrektor wyższej szkoły żeńskiej w Krefeld. „Nasze szkoły żeńskie mogą wychować chyba lalki salonowe, które mniemają mieć prawo sądzenia płytko o wszystkiem, a niemają wyobrażenia o tych rzeczach, które w praktyce życia niebawem niezbędnemi się okażą.“ W tych mniej więcej słowach wygłaszają swoją opinję o szkołach żeńskich takie powagi jak dr. Virchow, Freytag, Fanny Zewald i inni. Od czego zależy ta różnorodność zdań w zapatrywaniu się na tę samą kwestję? Oto przedewszystkiem od różnorodnych poglądów na cel zakładów naukowych żeńskich, a powtóre i od tego że godząc się i na cel postawiony, niemożna się powiększej cześci zgodzić na środki używane do dopięcia tego celu. Nie w miejscu tu byłoby rozwodzić się obszerniej nad tą kwestją, która się wiąże bezpośrednio z kwestją społecznego stanowiska kobiety. Zaznaczyliśmy to tylko w tym celu, ażeby dać poznać że i w Prusach właściwych, na Pomorzu, W. ks. poznańskiem i Szlązku — nieinaczej rzecz pod tym względem stoi jak gdzieindziej.

W ogóle biorąc, co do celu, wszystkie szkoły żeńskie skłaniają się do tego co powiada dr. Warnke w swojej rozprawie. „O zadaniu i urządzeniu wyższych szkół żeńskich“ [1]). Oto są jego słowa: „Naszem zdaniem wyższa szkoła żeńska jest instytutem ogólnie naukowym, którego zadaniem nie nauczyć tego lub owego, ale wykształcić kobietę w ogóle, rozjaśnić jej rozum, zaostrzyć naturalne zdolności, ustalić wolę, słowem nauczyć myśleć i czuć, i tym sposobem przygotować do życia.“ Szkoda tylko wielka, że nie wszystkie zakłady dążą racjonalnemi drogami do tego niby wytkniętego celu. W wielu z nich panuje jeszcze bardzo zaśniedziała rutyna.

Szkoły tak zwane „wyższe żeńskie“ nie są zakładami wyższemi w tem znaczeniu co męzkie, są to właściwie zakłady średnie, Wyższemi możnaby chyba tylko nazwać seminarja dla nauczycielek. na inne, wyższe we właściwem tego słowa znaczeniu odnośnie do męzkich, Prusy do tej pory niezdobyły się jeszcze. Kurs nauk w wyż-

---

[1]) Program wyż. szk. żeń. w Poznaniu zostającej pod zarządem p. Anastazji Warnke i p. Emilji Hofmanowej na rok 1872/3.

szej szkole (Höhere Töchterschule) trwa zwykle lat 4, nadto dla chcących się kształcić na nauczycielki jest jeszcze w niektórych pensjach kurs dodatkowy (selecta) dwuletni. Niektóre wprawdzie szkoły mają klas 6 lub 7, lecz program nauk jest we wszystkich prawie jeden i ten sam.

Dla przykładu podaję plan nauk w I-ej klasie wyższej szkoły żeńskiej w Poznaniu, zostającej pod zarządem pp. Warnke i Hofmanowej.

Religja 2 godz. tyg. Nauka wiary: o łasce, sakramentach w ogóle i szczegółowo. Historja kościelna od Karola W. aż do reformacji.

Język polski 3 godz. tyg. Wypracowania i teorja poezji podług Cegielskiego. Historja literatury polskiej od pierwszych jej początków aż do czasów St. Konarskiego podług W. Nehringa.

Język niemiecki 5 godz. Wypracowania; tłómaczenia ustne z „Ramotek" Wilkońskiego i „Wzorów prozy" Rymarkiewicza; historja literatury od początku aż do Opitza, objaśniona licznemi przykładami. Czytano i objaśniano Schillera: „Wallensteins Tod," „Das Lied von der Glocke" i „Spaziergang."

Język francuzki. Wypracowania, tłómaczenia ustne z polskiego na francuzki. Czytano i objaśniano ustępy wyborowe z klasyków. Gramatyka podług Noël et Chapsal, nauka o składni. Z literatury życiorysy znakomitych pisarzy ostatnich trzech wieków, czytano wyjątki z ich dzieł.

Język angielski. Ćwiczenia piśmienne, tłómaczenia ustne, gramatyka podług książki Plate'a. Czytano i objaśniano „Halliburton's Troubles by Mrs Harry Word." Ważniejsze wiadomości z literatury od Chancer'a do Alfreda Tennysona.

Rachunki. Powtarzanie 4 działań z ułamkami zwyczajnymi i dziesiętnymi, reguła trzech, pięciu i t. d., reguła procentu, rabatu, zysku i straty, podziału i spółki. Wynoszenie liczb do drugiej i trzeciej potęgi, tudzież wyciąganie z nich drugiego pierwiastku.

Geometrja. O kątach, trójkątach, czworobokach i wielobokach, o kole i jego częściach. Obrachowanie powierzchni trójkątów, czworoboków, wieloboków i koła.

Historja. Dzieje nowych czasów od odkrycia Ameryki aż do rewolucji francuzkiej, podług Waltera.

Geografja. Ważniejsze wiadomości z geografii matematycznej i fizycznej.

Fizyka. O ogólnych własnościach ciał, dźwignia, wagi decymalne. O ciążeniu, ruchu i wahadle. O ciałach ciekłych, prasa hydrauliczna, studnie artezyjskie. O ciałach lotnych, powietrze, dzwony nurków, machina zgęszczająca, barometr i t. d. Magnetyzm. Elektryczność przez pocieranie. Galwanizm, galwano-plastyka. Telegrafy.

Rysunki. Rysowanie głów i krajobrazów podług wzorów.

Przedmioty i liczba godzin na nie poświęcane we wszystkich klasach są jak następuje:

	Religja	Język polski	Jęz.niemiecki	Jęz. francuzki	Jęz. angielski	Geometrja	Rachunki	Fizyka	Hist. natural.	Hist. powsze.	Geografja	Rysunki	Kaligrafja
Klasa I	2	3	5	6	3	1	2	2	—	3	1	2	—
Klasa II	2	4	4	6	3	—	2	—	2	3	1	2	1
Klasa III	2	4	4	6	—	—	3	—	2	3	2	2	2
Klasa IV	2	6	7	8	—	—	3	—	—	—	1	—	

Po za godzinami szkolnemi uczennice ćwiczą się w konwersacji francuzkiej, niemieckiej i angielskiej, oraz w robotach ręcznych. Nadto biorą lekcje muzyki, śpiewu, tańca, a w niektórych zakładach i gimnastyki.

Statystyka zakładów naukowych niższych i średnich w Prusach właściwych, na Pomorzu, Szlązku pruskim i w W. ks. poznańskiem za r. 1875:

Uwaga I. Liczby podane w następujących tablicach są wzięte z kalendarza szkolnego, za 1875 rok opracowanego przez dr. Mushacke'go [1]). Tylko liczby odnoszące się do szkół początkowych są wzięte z uniwersyteckiego i szkolnego kalendarza za 1872 rok [2]). Co do tych ostatnich to musimy nadmienić, że zamiarem naszym było

---

[1]) Mushacke's Deutscher Schul-kalender für 1875. Leipzig.

[2]) Deutscher Uniwersitäts-und Schul-kalender für 1872.

podać liczby za rok 1875 i przy tem bardziej szczegółowe. Lecz te, jak już na wstępie zaznaczyliśmy do tej pory nie zostały drukiem ogłoszone. W tym celu udałem się był do d-ra Huppé, dyrektora biura statystycznego w Berlinie, który mi dostarczenie odnośnej statystyki przyobiecać raczył. Lecz gdy z niewiadomych mi powodów w czasie oznaczonym takowej nieotrzymałem — musiałem się ograniczyć na tem co miałem pod ręką.

Uwaga II. Objaśnienie skróceń w tablicach:
kr. królewski, ew. ewangelicki, kat. katolicki, wsp. wspólny (rozmaitych wyznań), s. n. seminarjum nauczycielskie, pr. prywatny, n-lek nauczycielek, ż. żeński, szk. szkoła, gim. gimnazjum, progim. progimnazjum, msto przez miasto utrzymywany, miej. miejski.

Uwaga III. Zakłady w każdej regencji wymienione pod poziomą linijką mają charakter gimnazjum, progimnazjum lub seminarjum dla rozmaitych jednak powodów nie są jeszcze za takie uznane przez ministerstwo.

Zakłady przy których znajduje się O — nie mają aprobaty rządowej.

I. Szkoły początkowe.

Prusy właściwe:

7 szkół ew., 4 kat., 653 uczniów, 88 nauczycieli.

Pomorze:

8 szk. ew., 348 uczniów, 33 nauczycieli.

W. ks. poznańskie:

2 szk. ew., 3 kat., 1 mięszana, 408 uczniów, 33 nauczycieli.

Szląsk pruski.

5 szk. ew., 6 kat., 733 uczniów, 60 nauczycieli.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.

II. Seminarja nauczycielskie.

Prusy

1. Regencja królewiecka.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Braniewo (Braunsb.) kr. kat. s. n.	9940			7	3	63	2	90
Pru. Iława (Pr. Eylau) kr. ew. s. n.	9550	300	1600	5	3	85	3	120
Friedrichshoff kr. ew. s. n.		200	240	6	3	62		
Królewiec kr. ew. s. n.	9425	110	452	8	3	60	2	48
Waldau kr. ew. s. n.	10000			6	3	79	3	157
Braniewo (Braunsb.) duc. kat. ż. s.					3			
Królewiec prywat. sem. dla nauczycielek i ochmistrzyń . . .								
Kłajpeda (Memel) inst. dla ociemniałych n-lek (patrz niżej). .								

2. Regencja gombińska.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Węgobork (Augenb.) kr. ew. s. n.	10995			7	3	81	3	85
Karalene kr. ew. s. n.	8831	3294		7	3	88	3	140
Tylża (Tilsit) s. n. ż. (patrz niżej)								

3. Regencja gdańska.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Kościerz (Berent) kr. kat. s. n. .	9000		1400	6	3	60	2	75
Malborg (Marienburg) kr. ew. s. n.	9230	1949d.		7	3	78	2	106
Malborg (Marienburg) zakład ociemniałych n-lek (patrz niżej) .								

4. Regencja kwidzyńska.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Frydland kr. ew. s. n.		1350		5	3	84	3	83
Grudziądz kr. ew. s. n.	8813	4200		7	3	84	3	90
Lubawa (Löbau) kr. ew. s. n. . .	6800	50	200	3	1	21		
Tuchola kr. kat. s. n.	3875			3	1	28		
Grudziądz pr. ew. s. n. dla n-lek i ochmistrzyń.				8	2	40		
Kwidzyń (Marienwerder) s. n-lek ociemniałych (patrz niżej) . .								
Toruń zakład dla n-lek (pat. niżej)								

Pomorze.

1. Regencja szczecińska.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Kamień (Cammin) kr. ew. s. n.	10000	1000		7	2	48		
Plathe kr. ew. s. przygotowawcza	2078			4	1	20		
Pölitz kr. ew. s. n.	10770	2500		7	3	48		
Pyritz kr. ew. s. n.	8737			6	3	59		
Kamień (Cammin) kurs przygot. do egzam. n-lek (pat. niżej) .								
Szczecin inst. przyg. n-lek (patrz niżej)								

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
2. Regencja koźlińska.								
Bütow kr. ew. s. n.	11335			7	3	76		
Koźlin (Cöslin) kr. ew. s. n. miejs. i wiejskie	11500	207	2885	8	3	62	1	56
Dramburg kr. ew. s. n.		150	285	5	2	25	1	50
Kołobrzeg (Colberg) s. n. n-lek (patrz niżej)								
3. Regencja stralsundska.								
Franzburg kr. ew. miejs. i wiejs.	6124	70	1200	8	3	57	4	181
Gingst kr. ew. pomocnice. . .	2100	500d.		3	1	14		
W. ks. poznańskie.								
1. Regencja poznańska.								
Koschmin kr. ew. s. n.	7924	305	1015	7	3	67	3	105
Paradyż kr. ew. s. n.	10000	2064		6	3	78	4	120
Poznań kr. kat. s. n.	9000	500	1200	7	3	60	3	115
Poznań s. ochmistrzyń i n-lek .					2	50	4	55
2. Regencja bydgoska.								
Kcynia (Exin) kr. kat. s. n. . .	6492	637d.		6	3	43	3	290
Bydgoszcz kr. kat. zakład przyg.	7470		3500	7	3	65	4	191
Bydgosz. przyg. dla n-lek (p. niżej)								
Bydgosz. pryw. s. n-lek (pat. niżej)								
Szlązk pruski.								
1. Regencja wrocławska.								
Wrocław kr. kat. s. n.	8215	2580		7	3	100	3	150
Hobelschwerdt kr. kat. s. n. . .	8910			5	3	73	2	100
Münsterberg kr. ew. s. n. . . .	6678		3753	7	3	75		
Steinau kr. ew. s. n.	6713			9	3	81	1	100
Wrocław zakład przyg. na n-lki (patrz niżej)								
Wrocław zakł. ociem. dla n-lek.								
Brzeg s. n. ż. (patrz niżej) . . .								
2. Regencja lignicka.								
Bolesławiec (Buzslau) kr. ew. s. n.	4630	1800		7	3	72		
Liebenthal kr. ew. s. n.	6950	622	480	7	3	71	3	101
Reichenbach kr. ew. s. n. . . .	8009		1000	6	3	71	3	130
Sagan kr. ew. s. n.	4950	50	200	4	2	46		
Zgorzelec (Goerlitz) miast. s. n. ż. (patrz niżej)								
Zgorzelec (Goerlitz) s. n. ż. (p. niżej)								
Lignica zakład przyg. dla n-lek (patrz niżej)								

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bib. Uczniów	Tomów w bib. Nauczyciele	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
3. Regencja opolska.								
Kluczborek (Kreutzb.) kr. ew. s. n.			1550	6	4	82	3	90
Głogowek (Ober-Glogau) kr. kat. s. n.	6930	997	2618	7	4	105	3	134
Opole (Oppeln) kr. kat. s. n. . . .				3	1	8		
Peikretscham kr. kat. s. n. . .	6960	400	1360	8	4	117	3	195
Pilchowice kr. kat. s. n.				7	4	104	3	86
Olesno (Rosenberg) kr. kat. s. n.	7300	250		4	2	33		
Ziegenhals kr. kat. s. n.	7100	67	585	4	1	18		
Zülz kr. kat. zakł. przyg. . . .				2				

III. Szkoły realne i wyższe miejskie.

Prusy.								
1. Regencja królewiecka.								
Królewiec szk. real. m-sto . . .	13800			15	9	373		
Królewiec szk. real.		3000	1600	21	13	500	2	86
Welawa (Wehlau) s. re. ew. m-sto.	10600	1200	1450	8	6	236	1	24
Pilawa (Pillau) szk. wyż. miejska		812	1065	8	5	110	1	22
Heilsberg s. wyż. kat. dla chłop.								
Królewiec śre. zak. dla chł. m-sto.	6000	544	481	10	8	433		
Królewiec śred. drożna szkoła dla chłopców	4993	300	450	9	7	334		
Nidzborz (Neidenburg) szk. miej. wraz ze szk. dla dziewcząt przygotowa. i elemen.	4000	600	1127	24	5m	150	2	133
					3 ele. / 3 żeń.	188 ch / 99 dz. / 120 dz		
Rastenburg s. miej. dla chłopców (patrz niżej: „wyższe szkoły żeńskie")								
Orneta (Wormdit) wyż. s. miej.					5	120		
2. Regencja gombińska.								
Wystruć (Insterburg) s. rea. i gim. (patrz niżej)								
Tylża (Tilsit) s. real. m-sto. . .		1800	2500	14	8	304	3	87
Gombin szk. wyż. miej.	5100	400	750	11	5	184	2	84
Węgobork (Angerb) s. rea. m-sto.		670	180	4				
Goldap szk. dla chłopców . . .		550	240	5	5	180		
3. Regencja gdańska.								
Gdańsk s. rea. św. Piotra i Pawła m-sto.		350	1000	19	10	418	1	45
Gdańsk ew. s. rea. św. Jana, m-sto.	32473			19	11	422	1	42
Elbląg szk. real. m-sto.	14000			20	11	450	3	113

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Jenkau p. Gdańskiem szk. prowincjonalna barona Konrada	13740	4500		6	5	135		
Gdańsk akademja handlowa	6500	1870		10	3	158		
Starogród pruski szk. dla chłop.								
Tregenhof szk. śred. komunal.	3370	500	780	7	6	210		
4. Regencja kwidzyńska.								
Toruń s. real. i gim. (patrz niżej)								
Chełmno (Culm) szk. wyż. miej.	5206	500d	800d	5	5	27		
Kwidzyń (Marienwerder) s. Fryderyka m-sto		1080	1627	10	5	154	3	137
Preussisch-Fridland s. wyż. miej.		250	30	6	4	127		
Löbau prywat. gimna.	4400			8	4	122	1	28
Riesenburg szk. tkaczów		410	220	6	5	93		
Pomorze.								
1. Regencja szczecińska.								
Szczecin szk. ew. real. m-sto.	23433	2100	5100	27	14	645	5	183
Szczecin s. real. dla nauczycieli				17	9	231	3	53
Wieluń pomorski (Wollin) szkoła wyższa miejska	7660	400	700	9	5	118	2	30
Nakło (Anclam) s. wyż. miej. ew.	4723			7	4	100	1	53
Gollnow s. wyż. dla chłopców ew.		270	150	7	4	100	2	70
Starogród (Stargard) na Pom. sz. wyż. miej.	6600	600	1900	12	6	170	3	140
2. Regencja koźlińska.								
Kołobrzeg (Colberg) szk. realna i gimn. (patrz niżej)								
Lauenburg szk. wyż. miej. ew.	7830	900	1080	8	5	167	2	68
Rügenwalde szk. miej. ew. śred. szk. męz. i żeńska		1006	302	19	5	64		
3. Regencja stralsundzka.								
Grejfswald szkoła real. i gimnaz. (patrz niżej)								
Stralzund szk. real. m-sto		1488	871	18	12	420		
Wolgoszcz (Wolgost) s. wyż. miej. Wilhelma	6192			9	5	127	2	84
Tribsas szk. miej.		338	218	13	4 3 żeń.	178 175 d.	2 2 bied.	192 97
W. ks. poznańskie.								
1. Regencja poznańska.								
Wschowa (Fraust.) kr. s. rea. ew.				12	6	177	1	19
Poznań szk. real. msto.	32594	2200d	1600d	27	12	475	3	136

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Rawicz kr. szk. real.	15000	2356	1801	20	8	312	2	78
Poznań szk. śred. m-sto		2400	700	26	9	370		
					8 że.	338		
2. Regencja bydgoska.								
Bydgoszcz szk. real. msto. . . .	22795	3050	3120	24	13	556	3	170
Bydgoszcz szk. miej.		1705	410	9	8	425		
Sziązk pruski.								
1. Regencja wrocławska.								
Wrocław szk. real. wsp. m-sto .	33000	1311d	3021d	28	14	624		
Wrocław szk. real. ew.	28650	1600		30	13	520	3	180
Reichenbach s. rel. kr. Wilhelma	13000	510	1780	14	8	266		
Guhrau szk. wyż. miej. ew. . .				8	5	98		
Striegau szk. wyż. miej.	6000	300	600	10	5	125	2	70
Wrocław szk. wyż. handl. . . .				11		212		
Wrocław szk. wyż. miej. ew. . .	18300	330	310	18	12	660		
Wrocław szk. wyż. miej. II . . .	15155	580d	230d	14	11	514		
Wrocław szk. wyż. miej. kat. .				15	11	139	2	
Brzeg szk. miej.	18970	346		9	7	353		
Freiburg szk. wyż. miej.	5180	116	251	9	4	63	1	29
Neumarkt szk. miej. ew.		385		13	7	304	5 el.	381
2. Regencja lignicka.								
Zgorzelec (Gorlitz) szk. real. ew.				21	12	366		
Zielonagóra (Grünberg) s.rea. ew.		910	2760	18	8	273	3	90
Landeshut szk. real. m-sto . . .	9500			9	6	203		
Sprotawa (Sprottau) s. rea. m-sto	9500	784	1070	13	8	232		
Löwenberg szk. wyż. miej. . . .	5480	224	665	11	5	63	1	17
Lignica śred. szk.		369d	825d	12	10	440	3	
Neusalz pensjonat.					3	44		
3. Regencja opolska.								
Niża (Neisse) szk. real. kat. m-sto		4248	5247	16	6	374		
O. Tarnowiec szk. real. m-sto . .	11000	270	700	14	6	200	2	70

IV. Gimnazja i progimnazja.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Prusy.								
1. Regencja królewiecka.								
Bartenstein gimn. król. ew. . .	11577	450	1400	12	7	276		
Braniewo (Braunsb.) gim. kr. kat.	15100	13000		16	10	352	1	26
Hohenstein gimn. kr. ew. . . .	13700	1033d	1532d	13	8	280		
Królewiec koleg. Fryder. kr. ew.	21880	3600d		23	12	548	3	143
Królewiec gimn. ew. msto. . .				19	9	396	2	92
Królewiec gimn. ew. msto. . .	14258			22	8	363	2	89
Królewiec kr. Wilhelma				12	5	97		

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Kłajpeda (Memel) gim. ew. m-sto	12130	742	2400	12	7	263	1	42
Rastenburg gimn. kr. ew. . . .	16260	2900	1800	16	10	406	1	27
Rössel gimn. kr. kat.	12860	900	4500	13	8	207		
2. Regencja gombińska.								
Gombin gimn. Fryderyka kr. ew.	12927	7609		12	7	282	1	49
Wystruć (Insterburg) gimn. kr. ew. z oddziałem real.	25200	2845	3920	25	8 g. 7 r.	317 226	3	119
Ełk (Lyck) gimn. kr. ew. . . .	19000	2500	5000	11	9	280		
Tylża gimn. kr. ew.	19705	3710	4518	18	12	435	3	68
3. Regencja gdańska.								
Gdańsk gimn. ew. m-sto	19000	8000		21	11	460	1	30
Elbląg gim. k. ew.	15454	4000		14	7	332		
Malborg (Marienburg) gimn. ew.	16500	3000	3500	16	7	263	2	76
Neustadt gimn. kr. kat.	10936	1100	3200	13	8	219		
Pelplin prog. Col. Marianum . .		1532	2347	12	8	248		
4. Regencja kwidzyńska.								
Chojnice (Conitz) gimn. kr. kat.	24677	3600	8400	20	13	480	1	33
Chełmno (Culm) gimn. kr. kat. .		2079	2704	19	13	436	1	20
Wałcz (Deutschkrone) gi. kr. kat.	16628			14	8	339	1	25
Grudziądz gimn, ew.				16	9	279	2	78
Kwidzyń (Marienwerder) gi. kr. ew.	12400	1862	10024	13	7	289	2	66
Brodnica (Strassburg) gimnaz. królewskie	15600	250	450	12	7	196		
Toruń gimn. kr. ew. z oddziałem real. m-sto	22350	3800	11600	22	9 g. 4 r.	328 122	2	76
Neumark progimn. wspólne . .	9470			11	8	222		
Pomorze.								
1. Regencja szczecińska.								
Nakło (Anclam) gimn. ew. m-sto	12280			15	8	304	1	25
Tymin (Demmin) gimn. ew. m-sto	12600	777	1500	11	6	216	2	44
Greiffenberg gim. Fryder. Wilhel.				13	7	220	1	20
Pyritz gimn. ew. m-sto	12500	750	1250	15	7	224	2	85
Starogród gimn. kr.	25500		10000	21	11	497	3	
Szczecin gim. zakonu Maryjskiego	20830	3000	30000	25	12	499	4	157
Szczecin gimn. m-sto.				21	12	391	3	129
Treptow gimn. ew. m-sto . . .	14786	1250d	1200d	15	8	289	3	60
Gartz progim. ew. m-sto	6800	240	170	9	5	136	1	23
Kamień (Cammin) s. katedralna		110	300	8				
2. Regencja koźlińska.								
Koźlin gimn. kr. m-sto	12421	1400	8000	11	7	325		
Kołobrzeg (Colberg) gimnaz. ew. m-sto z oddziałem real. . . .		3500		19	7 g. 4 r.	237 110	2	98

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Dramburg gimn. ew. m-sto . . .	11440			11	7	270	1	29
N. Szczecin (Neustettin) gimn. ks. Jadwigi ew.	17408	3000	4500	17	11	385	2	39
Słup (Stolp), gimnaz. ew. m-sto z oddziałem real.	21116			23	12g. 3 r.	487 73	2	67
Białogród (Belgard) progim. ew. msto.	7845	400	1100	11	7	235	2	68
Schlawe progimn. ew. m-sto . .		400		7	4	118	2	63
3. Regencja stralsundska.								
Grajfswald gimn. ew. m-sto z oddziałem real.	21000	900	4000	27	10 5 r.	357 129	3	112
Putbus pedago gimn. kr. ew. . .	25158	2526	2675	14	7	172		
Stralsund gimn. ew. m-sto . . .	16250	1600	6700	15	9	270		
W. ks. poznańskie.								
1. Regencja poznańska.								
Krotoszyn gimn. kr. Wilhelma .	14870	920	1570	13	7	250		
Leszno (Lissa) gimn. kr. ew. . .	15750	3500	8000	17	9	360	1	26
Międzyrzec gimn. kr. ew. . . .	11238	2000		12	6	171	1	11
Ostrowo gim. kr. ew.	25145			17	12	333	1	23
Poznań gimn. Marji M. kr. kat. .	31930	8000	2500	30	17	692	1	32
Poznań gim. kr. Fryderyka Wilh.	34196			27	15	580	4	188
Srem gimn. kr. wspólne	15704	1900	1100	15	8	262		
Rogoźno gimn. kr. wspólne. . .	13740			11	7	196	1	29
Kempno progim. kr. wspól. m-sto	5500	710		7	5	153	1	26
Skwierzyna s. wyż. dla chło. m-sto		300	280	8	5	96		
2. Regencja bydgoska.								
Bydgoszcz gimn. kr. ew.	24520	3100	4900	23	12	420	3	207
Gniezno gim. kr. wspólne . . .	15260	2094	1983	14	7	220	1	20
Inowrocław gimn. kr. wspólne .	9120	1630	1640	14	8	269		
Piła gimn. kr. wspólne.	11480			13	7	268		
O. Wągrowiec gimn. kr.		250	1050	14	6	164	1	
Nakło progimn. wspólne msto .		590	496	10	5	228		
Trzemeszno progimnazjum kr. .	9308	205	239	9	6	147		
Ostrowo pod Wieluniem s. przyg. dla gimn. i szkół realnych . .				24		250		
Szląsk pruzki.								
1. Regencja wrocławska.								
Wrocław gimn. ew. m-sto . . .	15000	6000		21	12	384	3	220
Wrocław gimn. ew. m-sto . . .	35010			32	15	622	3	177
Wrocław gimn. kr. Fryderyka .	9415			15	7	276	2	60
Wrocław gimn. kr. Mateusza kat.	21000	4873	10943	22	15	627	2	43

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Wrocław gimn. Jana m-sto . . .	17150			23	9	354	3	196
Brzeg gimn. kr. ew.				12	8	351		
Kladsko (Glatz) gimn. kr. ew. .	15350	4508	9272	14	10	415		
Oleśnica (Oels) gimn. kr. Karola II ew.	12580	2021	5916	15	8	383		
Oława (Ohlau) gimn. wsp. m-sto	12490	550	1000	13	7	254	2	65
Świdnica (Schweidnitz) gimnaz. ew. m-sto	16500	12500		14	9	339		
O. Strzelno (Strehlen) gimn. m-sto	8300	330	1600	10	4	145	1	37
Waldenburg gimn. ew. m-sto . .	12700	800	1800	14	7	255	1	45
O. Wohlau gimn. wspól. m-sto .	7470	230	940	9	4	110	1	
2. *Regencja lignicka.*								
Bolesławiec (Bunzlau) gi. ws. m-sto	13800	450d	940d	15	6 2 r.	194 17	1	32
Głogowa (Gross-Glogau) gi. kr. ew.	15480	4240	2726d	14	8	339	2	63
Głogowa (Gross-Glogau) gi. kr. kat.	13160	5368	9635	19	7	279		
Zgorzelec (Görlitz) gimn. ew. . .	16550	6000	20000	18	8	289	2	60
Hirschberg gimn. kr. ew. . . .	10850			10	6	166		
Jawor (Jauer) gim. kr. ew. . .		3000		14	7	282	2	66
Lubań (Lauban) gimn. ew. m-sto	11427	700	1750	11	6	174		
Lignica (Liegnitz) gim. ew. m-sto		2035	6829	21	9	390	3	112
Lignica (Liegnitz) kr. wojsk. akad.	40500	20000		21	6	110		
Żegan (Sagan) gim. kr. kat. . .		3104	5046	11	7	185		
Bolesławiec (Bunzlau) szk. kr. dla sierot progim. ew.	28090	8000		11	4 2 r.	145 30	2	49
Lubień (Lüben) szk. wyż. dla chł.	3482	798	209	7	3	58		
Nisky zakł. pedagogiczny. . . .				8	5	66		
3. *Regencja opolska.*								
Bytom (Beuthen) gim. kat. m-sto	18500	1389	1192	18	11	427		
Gliwice gimn. kat. m-sto		6098	3821	15	10	311		
Katowice gimn. m-sto		305	320	13	7	274	1	31
Kluczborek (Kreuzburg) gimn. .				9				
Hlubczyce (Leobschütz) gi. kr. kat	16540	7901	7638	19	14	477		
Niża gimn. kr. kat.	17900		15567	18	10	354		
Neustad Szl. gór. gim. kat. m-sto	11998	1536	1532	14	7	228		
Opole gimn. kr. kat.		4233	8975	17	9	315		
Patschkau gimn. kr. kat.	13230	688	1130	10	6	245		
Pleszewo szk. książęca ew. . . .	9000	350	4000	11	7	190		
Raciborz gimn. kr.	21390	1100	3400d	25	14	660	2	65
W. Strzelce (Gr. Strehlitz) gi. kr.	11740	565	383	14	7	195		
Huta królewska zakład wyż. dla nauczycieli wspól.	9863	50	250	11	5	176	1	

V. Szkoły przemysłowe.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Nauczycielek	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Prusy.									
Gdańsk szk. przem. prowin. . .	4200			7		2	120		
Królewiec szk. przem. prowin. .				6		3	75		
Pomorze.									
Szczecin szkoła przem. prowin. .	5000			6		3	120		
Stralzund szkoła przem. prowin.		200	900	7		2	42	1	41
W. ks. poznańskie.									
niema żadnej									
Szlązk pruski.									
Brzeg szk. przem. kr.	11445	1000	800	12		6	260		
Gliwice szk. przem. kr.	12000		1100	15		7	370		
Zgorzelec (Görlitz) sz. przem. kr.		800		13		2	43	2	71
Lignica szk. przem. kr.				10		2	75	1	
Swidnica szk. przem. prowin. .	3310	500		5		2			
Brzeg szk. przem. żeńska. . . .				13			80		

VI. Zakłady naukowe żeńskie.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Nauczycielek	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Prusy.									
1. *Regencja królewiecka.*									
Bartenstein szk. wyż. miej. . .		496	100	3	2	5	151		
Braniewo (Braunsberg) szk. wyż. kat. pr.									
Królewiec szk. wyż. ew. m-sto .	6200	3100	1240	5	7	5	230		
Kłajpeda (Memel) szk. wyż. pr. .				6	10	8	140		
Nidzborz (Neidenbu.) s. ew. m-sto						3	120		
Rastenburg szk. wyż. m-sto . .		632	337	6	4	6	201	3mę.	114
Rössel szk. wyż. kat. pr.									
Welawa (Wehlau) s. wy. ew. m-sto	1550	680	240	2	2	4	105		
2. *Regencja gombińska.*									
Węgobork (Angerburg) s. wyż. .				4	2	4	170		
Gombin szk. wyż. m-sto		1055	650	4	4	6	253		
Wystruć (Insterburg) szk. wyższa i śred. m-sto	4500	1150	1030	9	7	7	330	4 śr.	145
Tylża (Tilsit) szkoła wyższa ew. i semin. n. ż. msto.	7300	820	600	6	5	8	397	sem.	29
Tylża (Tilsit) szk. wyż. ew. pr. .		1255		5	9	6	146		

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Nauczycielek	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
3. Regencja gdańska.									
Berent s. wyż. kat. pr. z pensjon.									
Gdańsk szk. wyż. m-sto	6800	440	550	12	4	7	302	sem.	39
Elbląg szk. wyż. m-sto	9670	950	1100	8	5	9	422		
Malborg szk. wyż. m-sto		1200	475	6	3	8	312		
Starogród pruski (patrz niżej). .									
4. Regencja kwidzyńska.									
Grudziąd szk. wyż. m-sto. . . .	8366			9	6	8	330		
Kwidzyń szk. wyż. i śred. m-sto.	5560	730	1460	8	4	11	400	sem.	20
Toruń szk. wyż. m-sto	10600	2000	2410	14	13	8	266	sem.	19
								7 śr.	350
								7 el.	360
Pomorze.									
1. Regencja szczecińska.									
Nakło (Anklam) szk. wyż. m-sto	3490	1200	300	7	2	5	183		
Kamień (Cammin) szk. wyż. ew. pr. z pensjonatem				5	6	4	80		
Tymin (Demmin) s. wyż. m-sto .				3	2	5	75		
Gollnow szk. wyż. m-sto				4	3	5	95		
Greiffenberg s. wyż. pr. z pensjon.						4	100		
Naugard szk. wyż. m-sto									
Pyritz szk. wyż. ew. m-sto . . .				4	3	6	180		
Starogród (Stargard) s. wy. m-sto	11937	1400d	250d	6	4	7	240		
Szczecin szk. wyż. ew. m-sto . .				11	5	10	417		
Szczecin szk. wyż. m-sto				8	2	7	300		
Szczecin szk. żeń. Elżbiety . . .						9	260		
Szczecin szk. wyż. d-ra Geseniusa				4	5	5	180		
Treptow szk. wyż. m-sto		176		5	2	6			
Wieluń (Wollin) szk. wyż. m-sto				6	3	5	83		
W. ks. poznańskie.									
1. Regencja poznańska.									
Wschowa szk. wyż. pr.									
Krotoszyn szk. wyż. m-sto . . .	3000	500	160	6	3	5	116		
Leszno szk. wyż pr.				7	5	4	136		
Poznań szk. wyż. kr. i seminar. .	13400			13	7	7	220	5 se.	91
Poznań szk. wyż. pr.				9	9	7	198		
Poznań szk. wyż. pr.									
Rawicz szk. wyż. pr.									
Srem szk. wyż. pr.		300		5	5	4	55		
2. Regencja bydgoska.									
Bydgoszcz szk. wyż. m-sto . . .		1234	1207	8	3	7	340		
Bydgoszcz szk. wyż. pr.				6	5	5	170	2 se.	17
Gniezno szk. wyż. ew. pr. . . .				7	6	4	96		
Nakło szk. wyż. m-sto	1720	200	100	4	1	5	73		
Piła szk. wyż. m-sto	2400	480		4	2	3	76		

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczyciele	Nauczycieli	Nauczycielek	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
2. *Regencja koźlińska.*									
Kołobrzeg szk. wyż. ew. m-sto .		1000	900	8	4	7	230	sem.	60
Słup szk. wyż. ew. m-sto. . . .	5894			6	4	8	246		
Słup szk. wyż. pr.				6	7	4	116		
3. *Regencja stralsundska.*									
Barth szk. wyż. ew. pr.				1	9	3	120		
Greifswald szk. wyż. m-sto . . .		300		6	7	6	248		
Greifswald szk. wyż. pr.				7	5	5	140		
Stralsund s. wyż. pr. z pensjonat.				12	7	6	230		
Stralsund s. wyż. pr. z pensjonat.				7	6	6			
Szląsk pruski.									
1. *Regencja wrocławska.*									
Wrocław szk. wyż. m-sto	13450	2169d		11	9	9	542		
Wrocław szk. wyż. prot. pr. . .				14	8	8	420	2 se.	50
Wrocław szk. wyż. m-sto. . . .	13090			12	9	9	500		
Wrocław szk. wyż. pr.		300				10	200		
Brzeg s. wyż. ew. pr. z pensjonat.				8	4	5	140		
Brzeg szk. wyż. ew. m-sto . . .				5	3	7	373		
Guhrau szk. wyż. ew. m-sto . .				3	2	2	33		
Świdnica szk. wyż. ew. m-sto . .	2400		380			5	151		
Striegau szk. wyż. ew. pr. . . .		4000		5	4	3	58		
2. *Regencja lignicka.*									
Bolesławiec (Bunzlau) szkoła ew. wyż. m-sto	2606		420	4	3	5	123		
Zgorzelec (Görlitz) szk. ew. wyż. m-sto		660	500			14	330	sem.	30
Zgorzelec (Görlitz) s. wy. ew. pr.		1500	900	7	4	7	159		
Zielona góra (Grünberg) szk. wyż. pr. z pensjonatem		225				6	147		
Zielona góra (Grünb.) s. wyż. pr.						5	80		
Hirschberg szk. wyż. ew. m-sto .		334	521	7	2	5	152		
Lubań (Lauban) szk wyż. m-sto				5	3	4	85		
Lignica szk. wyż. m-sto i semin.	4750	590	800	7	2	7	245		
3. *Regencja opolska.*									
Gnadenfeld inst. wych. dla dziew.						3	50		
Katowice szk. wyż. m-sto. . . .	5000			5	2	6			
Puczyna (Pless) szk. wyż. . . .						3			
Raciborz szk. wyż. ew. pr. . . .		400		5	5	4	160		

VII. Zakłady naukowe dla głuchoniemych.

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczyciele	Nauczycieli	Nauczycielek	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Prusy.									
Węgobork (Angerburg) zakł. głu. ew. prowinc.	9490		360	7	1	7	108		

Nazwisko miejscowości i zakładu	Etat w talarach	Tomów w bibl. Uczniów	Tomów w bibl. Nauczycieli	Nauczycieli	Nauczycielek	Klas	Uczniów	Klas przygotowawczych	Uczniów w klas. przyg.
Braniewo (Braunsberg) s. gł. kat.				4			30		
Królewiec inst. głuch. kr. . . .				4	1	8	55		
Malborg zakł. głuch. prowinc. .	12312			8	1	6	105		
Schlochau zakł. głuch. śr. . . .	3000			2	1	2	30		
Pomorze.									
Koźlin zakł. głuch. prywat. . .	4000			5		5	84		
Szczecin szk. głuch. kr. i prowinc.	1200			5			72		
Stralsund zakł. głuch. śred. . .	3260			5	1	6	31		
W. ks. poznańskie.									
Poznań zakł. głuch. prowinc. . .	10000		1000	7	1	6	75		
Piła zakł. głuch. ew. prowinc. .	16080			6	1	6	65		
Szląząk pruski.									
Wrocław zakł. głuch. pr. . . .				9	2	7	119		
Lignica zakł. głuch. pr.	6540			4	1	6	56		
Raciborz zakł. głuch. pr.				9	1	6	108		

VIII. Zakłady naukowe dla ociemniałych.

Prusy.									
Królewiec zakł. ociem. prow. . .	11000			6	1		56		
Pomorze.									
Szczecin I zakł. ociem. ew. męzki				4			26		
Szczecin II zakł ociemn. ew. żeńs.							15		
W. ks. poznańskie.									
Bydgoszcz zakł. ociemn. prowin.				3	2	2	80		
Szląząk pruski.									
Wrocław zakł. ociem. prowin. .				9	3				

BIBLJOTEKI, MUZEA, CZYTELNIE, GABINETY I ARCHIWA.

W przeszłym tomie rocznika za rok 1874 podaliśmy wykaz statystyczny tych zakładów, nie będziemy powtarzać go tutaj, natomiast podajemy wiadomości o tyle pożądanem Muzeum przemysłowo-rolniczem w Warszawie i innych tej kategorji zakładach.

Muzeum przemysłowo-rolnicze w Warszawie.

Ustawa „Warszawskiego muzeum przemysłowego i rolniczego,“ uzupełniona i poprawiona według wskazówek komitetu do spraw Królestwa polskiego, zatwierdzona dnia 1 lipca 1875 roku i promulgowana w numerze 59 „Zbioru ustaw i rozporządzeń rządowych,“ brzmi jak następuje:

I. Cel i środki muzeum. § 1. Warszawskie muzeum przemysłowe i rolnicze ma na celu dawać przemysłowcom i gospodarzom wiejskim możność naocznego badania przedmiotów, mających związek z rodzajem ich zajęć, tudzież zapoznawania się z ulepszonemi narzędziami i sposobami produkcji. § 2. Stosownie do celu muzeum, w skład jego wchodzą: *a*) Kolekcje mineralogiczne, botaniczne i zoologiczne w zastosowaniu do przemysłu i gospodarstwa wiejskiego. *b*) Zbiór machin, przyrządów i narzędzi, oraz planów i rysunków, przedmiotów stosujących się w przemyśle i gospodarstwie wiejskiem. *c*) Kolekcje produktów gospodarstwa wiejskiego, oraz wyrobów fabrycznych i rzemieślniczych. § 3. Oprócz powyższych kolekcyj, znajdują się przy muzeum dla sprawdzania i badania w zakresie agronomji i techniki przemysłowej: *a*) Bibljoteka złożona z dzieł specjalnych, traktujących o gospodarstwie wiejskiem, technologji i t. p. *b*) Pracownia doświadczalna dla dochodzenia za pomocą rozbioru składu chemicznego rozmaitych materjałów i produktów. § 4. Środki muzeum powstają: *a)* z jednorazowych i corocznych składek członków muzeum; *b*) z opłaty za zwiedzanie muzeum i urządzanych przy niem wystaw czasowych; *c*) z ofiar dobrowolnych na urządzenie i utrzymanie muzeum; *d*) z opłaty za robienie analiz chemicznych w laboratorjum doświadczalnem, znajdującem się przy muzeum, tudzież za czasowe umieszczanie w muzeum okazów wynalazków tak miejscowych jak zagranicznych. § 5. Muzeum zostaje w zawiadywaniu ministerjum skarbu, w wydziale departamentu handlu i przemysłu.

II. Utworzenie muzeum i jego zarząd. § 6. Za członków muzeum uznają się osoby, które ofiarowały na jego urządzenie i utrzymanie kwotę jednorazową najmniej 500 rub. gotowizną lub kolekcjami, albo też zobowiązały się wnosić corocznie najmniej po 25 rubli i *Uwaga 1.* Pierwotnymi założycielami muzeum są: Jan Tadeusz Lubomirski, Józef hrabia Zamojski, kupiec pierwszej gildy Jakób

Natanson, oraz dom handlowy Hille i Dietrich. *Uwaga 2.* Pierwotni założyciele wzywają inne osoby, pragnące przynieść odpowiednią ofiarę na rzecz muzeum, aby przystępowały do liczby jego założycieli, i listę takich założycieli, z wymienieniem złożonych przez nich ofiar, wnoszą do ministerjum skarbu, które porozumiawszy się z generał-gubernatorem warszawskim tę listę zatwierdza. W takiż sam sposób zatwierdzają się wszystkie inne osoby, które po otwarciu muzeum zapragną wejść do liczby jego członków. § 7. Po zatwierdzeniu listy założycieli na drodze wskazanej w uwadze 2-ej do § 6, osoby te wybierają z pomiędzy siebie komitet dla urządzenia i zawiadywania muzeum. § 8. Komitet składa się z 12-tu członków wybierających się większością głosów na czas nieoznaczony. § 9. Komitet ze swego grona wybiera na dwa lata prezesa i dwóch wiceprezesów. § 10. W razie ubycia kogobądź z pomiędzy członków komitetu, komitet na jego miejsce wybiera innego z ogólnej liczby założycieli i członków muzeum. § 11. Komitet muzeum zgromadza się w miarę potrzeby, wszakże najmniej raz jeden we trzy miesiące. § 12. Uchwały komitetu zapadają prostą większością głosów i zapisują się do protokółów posiedzeń. W razie równości głosów, głos prezesa daje przewagę. *Uwaga.* Całe postępowanie piśmienne komitetu muzeum prowadzi się w języku rosyjskim, i w tym też języku układają się sprawozdania z czynności muzeum. § 13. Dla nadania uchwałom komitetu mocy prawnej, potrzeba obecności najmniej siedmiu członków, licząc w to i prezesa. § 14. Do obowiązków komitetu należą: *a*) Wyszukiwanie środków i sposobów urządzenia i rozwoju działalności muzeum. *b*) Rozkład zatrudnień muzealnych pomiędzy członków komitetu. *c*) Mianowanie dyrektora mającego bezpośrednio zawiadywać muzeum, jego pomocnika, kasjera i innych obsługujących muzeum. *d*) Układanie instrukcyj dla dyrektora, jego pomocnika i innych osób znajdujących się przy muzeum, tudzież stanowienie prawideł określających korzystanie z jego zbiorów. *e*) Układanie katalogów i innych wydawnictw objaśniających przedmioty umieszczone w muzeum. *f*) Rewizja rachunków, kasy i inwentarzów muzeum. *g*) Zatwierdzanie corocznego budżetu wydatków na utrzymanie muzeum. *h*) Roztrząsanie sprawozdań o stanie i czynnościach muzeum, oraz składanie ich gdzie należy (§ 24). *i*) Komunikowanie się z instytucjami, stowarzyszeniami i osobami, których współudział może się okazać niezbędnym lub pożytecznym

dla muzeum. *j*) Zapraszanie i wciąganie na listę członków muzeum osób, które okazały chęć złożenia na rzecz muzeum ofiary wskazanej w § 6. *k*) Wybór nowych członków komitetu na miejsce ubyłych, a to z ogólnego składu członków muzeum (§ 10). § 15. Prezes komitetu ma ogólny nadzór nad muzeum i czuwa nad ścisłem wykonywaniem instrukcyj danych przez komitet; do niego należy wzywanie członków komitetu na posiedzenia; na niego się zdaje dopilnowanie, aby się postanowienia komitetu spełniały; do niego też należy komunikowanie się w imieniu komitetu z rozmaitemi władzami i osobami, tudzież zawieranie aktów zgodnie z uchwałami komitetu (§§ 14 i 25). § 16. Bliższy nadzór nad muzeum wkłada się na dyrektora i jego pomocnika, którzy się wybierają przez komitet z pośrodka osób posiadających niezbędne ku temu specjalne wiadomości naukowe. § 17. Na dyrektora wkłada się: *a*) Bezpośredni nadzór nad porządkiem w muzeum, tudzież odpowiedzialność za całość kolekcyj. *b*) Składanie komitetowi wniosków tyczących się zapobieżenia potrzebom muzeum, gdyż to przekraczałoby granice jego władzy otrzymanej od komitetu. *c*) Układanie anszlagów corocznego budżetu wydatków muzeum, tudzież sprawozdań z jego działalności. § 18. W razie choroby lub nieobecności dyrektora, jego obowiązki pełni pomocnik.

III. Użytkowanie z muzeum i jego działalność. § 19. Muzeum przemysłowe i rolnicze otwiera się dla publiczności w dni i godziny przez komitet oznaczone. Za zwiedzanie muzeum pobiera się opłata umiarkowana, której wysokość oznacza komitet. *Uwaga.* Za wyjątkowem upoważnieniem dyrektora pozwala się też w czasie nie wyznaczonym na zwiedzanie muzeum, szczegółowo oglądać machiny, kopiować rysunki, czytać książki w bibljotece podręcznej, tudzież korzystać za oznaczoną przez komitet opłatą z laboratorjum znajdującego się przy muzeum. § 20. Dla zapoznawania z ulepszonemi sposobami i środkami produkcji, muzeum może w swym lokalu urządzać czasowe wystawy najnowszych machin i narzędzi, tudzież wzorowych produktów i wyrobów tak miejscowych jak zagranicznych z pewnych odrębnych gałęzi przemysłu lub gospodarstwa wiejskiego. § 21. W celu upowszechnienia wiadomości technicznych z zakresu gospodarstwa wiejskiego i przemysłu, urządzają się w muzeum, za osobnem w każdym wypadku zezwoleniem władzy właściwej w drodze prawem ustanowionej, odczyty publiczne, mające związ-

zek z naturą działalności i celami muzeum, przyczem wkłada się na komitet obowiązek i odpowiedzialność kierowania się wszelkiemi wydanemi i wydać się w przyszłości mogącemi przepisami, co do sposobu upoważniania podobnych odczytów. § 22. W laboratorjum muzeum, za wynagrodzeniem przez komitet oznaczonem, mogą się odbywać rozbiory chemiczne gleby, sztucznych nawozów i innych rzeczy, mających zastosowanie w gospodarstwie wiejskiem lub przemyśle. § 23. Muzeum ogłasza katalogi swoich kolekcyj, szczegółowe opisy ulepszonych machin i sposobów produkcji, oraz inne wydawnictwa, mogące służyć do upowszechnienia pożytecznych wiadomości z dziedziny przemysłu i gospodarstwa wiejskiego. § 24. Roczne sprawozdania z czynności muzeum składają się w departamencie handlu i przemysłu, rozsyłają się wszystkim członkom muzeum, oraz drukują się w *Dzienniku warszawskim* i innych gazetach według woli komitetu.

IV. Prawa i przywileje muzeum. § 25. Muzeum, na zasadzie ogólnych praw cywilnych, ma prawo nabywać w osobie swojego komitetu nieruchomości na potrzeby muzeum, tudzież odstępować takie nieruchomości znajdujące się w jego posiadaniu. § 26. Dla przyczynienia się do rozwoju muzeum, pozwala mu się przyjmować ofiary dobrowolne, tak w pieniądzach jak w okazach i kolekcjach przydatnych dla muzeum. § 27. Muzeum ma pieczęć z napisem: „Warszawskie muzeum przemysłowe i rolnicze.“ § 28. Mienie tak ruchome jak nieruchome należące do muzeum stanowi nietykalną jego własność, która może być ustąpiona dla innej ogólnie pożytecznej instytucji jedynie w razie zamknięcia muzeum na drodze w § 29-ym wskazanej. § 29. Zamknięcie muzeum może nastąpić z uchwały ogólnego zgromadzenia jego członków, zapadłej większością najmniej dwóch trzecich części całkowitej liczby założycieli i członków. Toż samo zgromadzanie ogólne stanowi, jakiej powszechnie pożytecznej innej instytucji ma być oddane mienie muzeum.

Bibljoteka w Wilanowie.

Bibljoteka w Wilanowie należy do bogatszych i szacownych tego rodzaju zbiorów. Oprócz druków należących do rzadkości bi-

bljograficznych polskich, oraz znacznej ilości wspaniałych wydań klasycznych ilustrowanych zagranicznych, odznacza się znakomitym zbiorem rękopismów. Pomiędzy temi, znajduje się między innemi kilkadziesiąt ksiąg na pergaminie, pysznie minjaturowanych, wysokiej wartości pod względem sztuki i z odległych wieków. W zbiorze rękopismów na papierze są tu pierwsze siedm ksiąg kroniki Długosza z dawnemi komentarzami, Boguchwały, Baszka, Jana Czarnkowskiego, oryginał jednego tomu Akt Tomickiego, Statuty mazowieckie z r. 1530, autograf o bezkrólewiu Orzelskiego, wielki zbiór listów własnoręcznych królewskich, korespondencji Jana III i jego żony, kilkanaście tomów sumarjuszów Metryki litewskiej, zbiór Diarjuszów sejmowych od panowania Zygmunta III do Augusta II, Materjały do rokoszu Zebrzydowskiego, Pamiętniki Radziwiłła Alberta po łacinie, własnoręczne rękopisma króla Jana III. Materjały do bezkrólewia po zgonie Sobieskiego, do panowania Stanisława Leszczyńskiego, Augusta II i Augusta III, Akta marszałkowskie po Lubomirskiem Stanisławie, Akta sejmu czteroletniego, źródła bardzo liczne do panowania Stanisława Augusta, do historji Księstwa warszawskiego, korespondencje dyplomatyczne, rękopisma Ignacego Potockiego, Tadeusza Czackiego, Stanisława Potockiego i wiele innych.

Czytelnia

dzieł wyborowych nowszych, naukowych i beletrystycznych, oraz czytelnia dla młodzieży Jana Jeleńskiego.

Czytelnia ta otwarta w d. 20 października 1875 r., mieści się przy ulicy Nowy-Świat Nr. 4 (na dole od frontu) w lokalu redakcji „Niwy." Zadaniem czytelni jest zaspakajanie potrzeb umysłowych światlejszej publiczności naszego miasta.

Właścicielowi nie szło bynajmniej o zapełnienie swego zbioru stosami odwiecznych romansów, lecz o ułatwienie zapoznania się ze współczesnym ruchem naukowym i literackim, o dostarczenie poważniejszej i lżejszej rozrywki paniom naszym, wreszcie o zaspokojenie umysłowych potrzeb młodego pokolenia, które dotychczas w obec

drożyzny książek dziecinnych, nie mogło dostatecznie korzystać z bogatych zbiorów współczesnej literatury pedagogicznej. Obudzony w ostatnich czasach ruch umysłowy w społeczeństwie naszem, pozwala sądzić, że myśl powyższa znajdzie szerokie koło zwolenników, i w tej nadziei właściciel nie szczędził kosztów, aby czytelnię swą uczynić pożyteczną i zajmującą.

Dziś już w zbiorze jej mieści się tysiąc paręset tomów nowszych, popularno-naukowych wydawnictw; — wszystkie wyborowe i najświeższe powieści, podróże oraz inne utwory beletrystyczne — polskie, francuzkie i rosyjskie. Nadto, osobny dział czytelni obejmuje już przeszło trzysta dziełek dla dzieci.

Rozrost piśmiennictwa perjodycznego, wymagał koniecznie takiego uzupełnienia przez uprzystępnienie literatury książkowej, nawet dla mniej zamożnych czytelników; — ale też urządzenie czytelni, która bezustannie wzbogacaną być musi znakomitszemi nowościami odpowiednich literatur, wymaga stałego poparcia ze strony myślącego ogółu.

Warunki abonamentu:

1) Opłata od wypożyczania książek naukowych, beletrystycznych i dziecinnych we wszystkich trzech językach wynosi miesięcznie 75 kop. Abonujący kwartalnie płacą tylko rs. 2, półrocznie rs. 4, rocznie tylko rs. 7.

2) Abonujący tylko książki dla dzieci i młodzieży, płacą: miesięcznie 50 kop., kwartalnie tylko rs. 1 kop. 30, półrocznie rs. 2 kop. 60, rocznie tylko rs. 5.

3) Oprócz opłaty powyższej, wymaganą jest kaucja pieniężna w ilości rs. 3, która przy odbiorze wypożyczanych książek zwracaną będzie.

4) Prenumeratorowie „Niwy,“ zamieszkali stale w Warszawie i opłacający prenumeratę wprost w Redakcji, mają prawo wypożyczać książki — bez składania powyższego zastawu.

5) Przy pożyczaniu książek, abonujący winien oznaczyć termin, w którym zobowiązuje się zwrócić dzieła, — nie dłuższy nad dwa tygodnie.

6) Książki, w jakikolwiekbądź sposób uszkodzone, nie będą przyjmowane i muszą być opłacone według ceny księgarskiej.

7) Każdy z abonujących otrzymuje odpowiednią „książeczkę abonamentową“ oraz katalog, który, do użytku, przez czas prenumeraty, bezpłatnie zatrzymać może.

8) Osoby na prowincji zamieszkałe, mogą odbierać książki przez okazję, na tych samych warunkach, lecz tylko przy rocznej lub półrocznej opłacie.

Gabinet fizyczny p. Jakóba Pika.

(przy ulicy Miodowej w Warszawie).

Gabinet ten istnieje przy zakładzie fizyczno-optycznym od lat już kilku. Wielką ilością okazów i systematycznym ich układem zbiór ten współzawodniczyć może ze znakomitemi tego rodzaju zbiorami, nietylko u nas ale i zagranicą. Pierwszeństwo w tym gabinecie trzymają przeróżne przyrządy, narzędzia i machiny fizyczne, matematyczne, astronomiczne i chemiczne; większe z nich, jak np. machiny parowe, są w modelach, mniejsze zupełnie wykończone do użycia. W zbieraniu ich nie poprzestano na przedmiotach stosunkowo najdoskonalszych, postępem czasu wyrobionych, ale w przeważnej części postarano się o przedstawienie historyczne rozwoju każdego. Prócz tego najbogatszego oddziału znajdujemy tam jeszcze bogaty zbiór mineralogiczny, kolekcje botaniczne, zoologiczne, mianowicie ptaków, owadów, preparatów anatomicznych, wreszcie wcale piękny zbiorek numizmatyczny. Winniśmy również zaznaczyć, iż każdemu chcącemu wzbogacenia wiedzy wstęp tam dozwolony jest bezpłatnie, a nadto iż wszelkiego rodzaju pomocnicze przyrządy dawane były do użytku w czasie odczytów popularnych. Jestto najpiękniejszy użytek jaki właściciel z bogatego zbioru swego czynić może i czyni.

Bibljoteka Uniwersytetu Jagielońskiego.

Bibljoteka Uniwersytetu Jagielońskiego zostaje pod zarządem d-ra Kar. Estrejchera. Z końcem r. 1875 liczyła ona: 138,926 dzieł, 3,200 rękopismów, 1,418 atlasów, 8,989 monet i medalów, 6,576 ry-

cin. Czytelników było przesło 5,000, zwiedzających przeszło 2,500 osób, pożyczono zaś w ciągu roku po za gmach bibljoteczny 9,000 dzieł. Otwartą była bibljoteka w miesiącach zimowych codziennie, z wyjątkiem niedziel i świąt od godziny 9 do 1 rano, w miesiącach letnich od godziny 9 do 1 rano i od 2 do 5 po południu. Dnia 14 października mianowany został amanent bibljoteki, dr. Tadeusz Wojciechowski, skryptorem bibljoteki Uniwersytetu lwowskiego; dnia 19 października umarł dr. Józef Straszyński skryptor i tytularny kustosz bibljoteki.

Gabinet archeologiczny pod dyrekcją prof. d-ra Józefa Łepkowskiego. Założony w r. 1866 istnieje zaledwie lat kilka, a jednak zjednał już sobie poważanie w świecie naukowym. Dr. Rudolf Virchow opisując go, wyraził się o nim (ze względu na skrzętne gromadzenie zabytków przedhistorycznych), że nie tylko co do lat i miesięcy, ale co do dni i godzin, stoi na równi z postępem nauki. Gabinet składa się obecnie z trzech sal: 1) sali imienia Przezdzieckich; 2) sali im. książąt Czartoryskich; 3) sali im. Rastawieckiego. Słuchacze archeologji, uczniowie paleografji, rysownicy ze szkoły sztuk pięknych i t. p., zyskują możność kształcenia się w nim codziennie od godziny 12 do 2, w których gabinet jest otwarty. Osób zwiedzających liczono w ciągu roku przeszło 1,500. Oprócz tego liczył Uniwersytet Jagieloński w r. 1875 przy wydziale lekarskim i filozoficznym następujące *gabinety*, *zakłady* i tym podobne: 3) Gabinet i prosektorjum anatomiczne pod dyrekcją d-ra Teichmana; 4) Gabinet zootomiczny p. d. d-ra Biesiadeckiego; 5) Gabinet farmakognostyczny tudzież zbiór naczyń i narządów farmaceutycznych p. d. d-ra Skobla; 6) Zakład fizjologiczny p. d. d-ra Piotrowskiego; 7) Zakład chemji lekarskiej p. d. d-ra Stopczańskiego; 8) Gabinet i prosektorjum patologiczno-anatomiczne p. d. d-ra Biesiadeckiego; 9) Gabinet weterynarji p. d. d-ra Raspa; 10) Zakład medycyny sądowej p. d. d-ra Janikowskiego; 11) Gabinet anatomiczno-chirurgiczny p. d. d-ra Bryka; 12) Klinika chirurgiczna p. d. d-ra Bryka; 13) Klinika lekarska p. d. d-ra Korczyńskiego; 14) Klinika okulistyczna p. d. d-ra Rydla; 15) Klinika położnicza p. d-ra Madurowicza; 16) Klinika doświadczalna p. d. d-ra Biesiadeckiego; 17) Klinika chorób dziecinnych p. d. d-ra Jakubowskiego; 18) Klinika chorób skórnych i wenerycznych p. d. d-ra Rosnera; 19) Obserwatorjum astronomiczne p. d. d-ra Karlińskiego; 20) Ogród botaniczny p. d.

d-ra Czerwiakowskiego; 21) Gabinet fizyczny p. p. d-ra Kuczyńskiego; 22) Gabinet i pracownia chemiczna p. d. d-ra Czerwiańskiego; 23) Gabinet mineralogiczny p. d. d-ra Altha; 24) Gabinet zologiczny p. d. d-ra Nowickiego; 25) Seminarjum historyczne p. d. d-rów Zakrzewskiego i Szujskiego; 26) i 27) Seminarjum i proseminarjum filozoficzne p. d. d-ra Brandowskiego i prof. Iskrzyckiego; 28) Seminarjum matematyczne p. d. d-rów Karlińskiego i Mertensa.

Czytelnia akademicka w Krakowie.

Czytelnia akademicka liczyła w półroczu letniem 1875 roku członków 164, mianowicie: 2 z wydziału teologicznego, 77 z prawniczego, 50 z lekarskiego i 35 z filozoficznego; miała w bibljotece swojej 1,460 dzieł w 2,190 tomach i 83 czasopism z tego roku różnej treści wjęzykach: polskim, ruskim, niemieckim i francuzkim. Kuratorem czytelni był prof. dr. U. Hejzman, prezesem Michał Śliwiński. Dochód jej wynosił razem 878 złr. 85 cent. w. a.; wieczorków urządziła kilka, na których mieli odczyty: dnia 21 kwietnia Buntner „Nasze złe i dobre strony;“ dnie 3 maja Windakiewicz „Konstytucja 3-go maja;“ dnia 31 maja Fierich „Przyczyny potęgi Rzymu.“

Bibljoteka i gabinety wyższej Szkoły realnej we Lwowie.

Bibljoteka ta w ciągu roku szkolnego 1874/5 pomnożona została następującemi dziełami: *a) Literatura polska.* X. Fr. Ksaw. Malinowski, krytyczna gramatyka języka polskiego, zeszyt 1 — 4. *b) Literatura niemiecka.* 1, Jandaurek: Deutsches Lesebuch für die V und VI Klasse, 2 tomy. 2, Düntzer: Erläuterungen zu Klopstocks Oden. 3, Düntzer: Erläuterungen zu Lessings Werken. 4, Düntzer: Erläuterungen zu Göthe's Werken, 3 tomy. 5, Düntzer: Erläuterungen zu Schillers Werken. 6, Düntzer: Erläuterungen zu Wieland's Werken. *c) Geografja i Historja.* 1, Dr. Berghaus: Die Völker des Erdballs, 2 tomy. 2, Dr. Scholtz: Lehrbuch der Geographie für Handels und Gewerbeschulen. 3, Dr. Klun: Leitfaden für den geographischen Unterricht in Mittelschulen. *d) Fizyka.* Dr. Dub Jul.: Die

Anwendung des Elektromagnetismus mit Berücksichtigung der neueren Telegraphie. e) *Historja naturalna*. Jerzykiewicz: Botanika. f) *Pedagogja*. 1, „Szkoła“ tom I — VI, VIII, IX. 2, „Uczytel“ rok II i V. 3, Sobieski: Zasady wychowania i nauki. 4, Dr. Kellner: Zur Pädagogik der Schule und des Hauses.

Z końcem więc roku szkolnego 1875 był stan bibljoteki następujący:

1) Bibljoteka dla nauczycieli posiadała 1,295 dzieł w 2,163 tomach, a mianowicie:

Z działu religji	dzieł	18	w tomach	20
„ literatury polskiej	„	87	„	147
„ „ niemieckiej	„	117	„	232
„ geografji i historji	„	167	„	395
„ matematyki	„	175	„	217
„ fizyki	„	111	„	177
„ historji naturalnej	„	136	„	188
„ chemji	„	77	„	147
„ geometjri wykreślnej rysunków odręcznych i budownictwa	„	109	„	119
„ pedagogji	„	54	„	150
„ sztuki	„	13	„	33
„ śpiewu	„	12	„	29
„ handlu i przemysłu	„	86	„	133
„ rozmaitych innych	„	121	„	164
Razem	dzieł	1,295	w tomach	2,163
			i programów	554

2) Bibljoteka dla młodzieży szkolnej liczyła z końcem r. 1875:

dla wyższych klas	dzieł	236	w tomach	409
dla niższych	„ „	363	„	574
Razem	dzieł	599	w tomach	983

Co do innych środków naukowych szkoła posiadała:

1. Dla geografji: *a*) globów 4
b) atlasów 73
c) map ściennych 51

d) map wypukłych (relief) . . 4
e) telurjów 2
2. Dla geometrji wykreślnej figur 115
3. Dla rysunków odręcznych *a)* modeli 102
b) wzorów 1,347
4. Gabinet przyrodniczy posiada:
1. do zoologji:
a) okazów 900
b) obrazów 200
1. do botaniki:
a) zasuszonych roślin . . . . . . 11 tomów
b) obrazów 100
3. do mineralogji:
a) okazów 1,100
b) modeli krystalograficznych . . 240
5. Gabinet fizykalny ma przyrządów . . . 238

W ciągu roku szkolnego 1875 przybyły temu gabinetowi następujące przyrządy:

1. Podziałka z nonjuszem. 2. Gonjometr. 3. Wełna szklanna. 4. Machina sznurowa podług Very. 5. Waga sprężynowa. 6. Siłomierz. 7. Podstawka z 4-ma wahadłami. 8. Waga dziesiętna z ciężarkami. 9. Giroskop Fesla. 10. Bąk Fesla. 11. Syrena Sebecka. 12. Metronom. 13. Przyrząd do okazania pędu do góry. 14. Piknometr. 15. Areometr uniwersalny z walcem. 16. Tablica prasy hydraulicznej. 17. Naczynia połączone. 18. Acetometr podług Otta. 19. Gęstomierz par. 20. Rurka do barometru gruszkowego. 21. Pompa ssąco-tłocząca, jako model sikawki. 22. Paradokson aerostatyczny. 23. Balon z cienkiej skórki. 24. Studzienka przerywana. 25. Cztery piszczałki organowe. 26. Dzwon odbrzmiewający. 27. Dzwon Haldata. 28. Termometr rtęciowy Celsjusza. 29. Alkoholometr. 30. Rurka do okazania ruchu ogrzanej wody. 31. Kolba Papina. 32. Przyrząd podług Ingenhaus'a. 33. Higrometr podług Daniela. 34. Termometr największej i najmniejszej ciepłoty. 35. Zwierciadło walcowe i stożkowe. 36. Pryzmat achromatyczny. 37. Cztery soczewki. 38. Model oka. 39. Modele trzech lunet i mikroskopu. 40. Sekstans źwierciadłowy. 41. Kostka ze szkła uranowego. 42. Kamera lucida. 43. Graniastosłup interferencyjny. 44. Cztery stroboskopowe tablice podług Stampfera. 45. Osada do tych

tablic. 46. Trzy tablice do spektralnej analizy. 47. Machina Sedlaczka do zderzenia kul. 48. Skrzynia z klawiszami do piszczałek. 49. Galaktometr. 50. Fotometr Bunsena. 51. Przyrząd do wykazania praw odbicia. 52. Trzy modele śruby. 53. Przyrząd do okazania praw stałości podparcia. 54. Przyrząd indukcyjny podług Araga. 55. Przyrząd do okazania wnikania i przenikania cieczy. 56. Dwie płytki miki. 57. Figury druciane podług Plateau. 58. Przyrząd do okazania prawa Daltona. 59. Telegraf powietrzny. 60. Przyrząd do okazania prawa Mariota. 61. Przyrząd do interferencji fal głosowych. 62. Przyrząd do unaocznienia drgań podłużnych podług Stefana. 63. Rura głosowa. 64. Piszczałka podług Hopckina. 65. Syrena Dovego. 66. Termofon podług Treveylana. 67. Machina do falowania podług Eisenlohra. 68. Trzy tablice dla linji równego zboczenia, nachylenia i całkowitej siły magnetyzmu ziemskiego. 69. Przyrząd dla okazania figur Lichtenberga. 70. 16 elementów Bunsena. 71. Prądnik Leclanche'a, Meidingera, Pinkusa, Greneta. 72. Kolekcja rurek Gejslerowskich. 73. Przyrząd do okazania działań oziębiających prądów elektrycznych. 74. Reostat. 75. Busola wstaw. 76. Zegar elektryczny. 77. Przyrząd elektryczny. 78. Przyrząd Despretza. 79. Termometr normalny z podziałką 0.2. 80. Termometrograf podług Hermana i Pfistera. 81. Syrena Sawarda. 82. Śruba okrętowa podług Bessla. 83. Bourdona barometr metalowy. 84. Kalorimetr podług Laplace'a. 85. Pryzmat wydrążony. 86. Przyrząd podług Reuscha dla wytłómaczenia kształtu tęczy. 87. Szalki skręcenia Coulomba. 88. Motor elektryczny. 89. Digestor podług Papina. 90. Przyrząd Bohnenbergera. 91. Sferometr. 92. Busola magnetyczna. 93. Kółko Neffa. 94. Butelka miernicza Lanego. 95. Miech hydrostatyczny podług Wejnholda. 96. Wachadło dwuwrotne. 97. Miech. 98. Kilka tablic ściennych dla technologji fizykalnej.

Gabinet fizyczny uzyskał osobną salę przeznaczoną do wykładu fizyki i do doświadczeń, nadto został wprowadzony gaz do wszystkich ubikacyj gabinetu. Na umieszczenie przyrządów w tym roku zakupionych sprawiono dwie nowe szafy i dwa stoliki.

6. Gabinet chemiczny ma przyrządów . . . 150

W ciągu roku szkolnego 1875 pomnożyły się przyrządy tego gabinetu o: 1 stół z mieszkiem do topienia szkła, 12 parowniczek

porcelanowych, 1 kociołek miedziany, 36 berceljuszków, 1½ funta rur kauczukowych, nadto różne reagencje podlegające zużytkowaniu w ciągu roku.

KONKURS

Znany miłośnik oświaty i badacz p. Sozański ogłosił konkurs w czasopismach lwowskich i krakowskich na: „Historję wojen i rewolucyj domowych w dawnej Polsce począwszy od zgonu Batorego aż do zniszczenia państwa.“ Nagroda 1600 złp.

DZIAŁ II.
LITERATURA I BIBLJOGRAFJA.

PRZEGLĄD BIBLJOGRAFICZNY

głównych gałęzi piśmiennictwa 1875 roku.

Filozofja.

Rok 1875 przyniósł nam około 10 dzieł i broszur treści filozoficznej a więc tyleż prawie, co jego poprzednik. Z pomiędzy nich dwa tylko tłomaczenia a reszta oryginalne; stosunek ten dość dodatnio zdaje się przemawiać za naszą samodzielnością filozoficzną, zwłaszcza że prace o których mowa przeważnie monograficzno-specjalne, odnoszą się po większej części do kwestyj najżywotniejszych i będących dziś na porządku dziennym. Zaznaczyć należy coraz silniejszy zwrot w kierunku pozytywnym, z którym już nawet zwolennicy kierunku idealnego rachować się muszą w swych utworach na każdym kroku. Po czasopismach też naszych często spotykać się można z artykułami filozoficznemi zwłaszcza z dziedziny etyki, wychowania i t. p.

Dajsenberg Władysław. Filozofja Lejbnitza. Kraków. 8-ka, str. 107, kop. 90.

Dębicki Władysław M. O zasadniczych różnicach psychicznych pomiędzy człowiekiem a zwierzęciem. Szkic lingwistyczno-psychologiczny. Warszawa, 1876, skład główny u E. Wendego i Sp.. 8-ka, str. 33, kop. 40.

Eger August Antoni. Współczesne kierunki naukowe: Zasady pozytywizmu. Odbitka z „Niwy.“ Warszawa, u Gebethnera i Wolffa, 1876. 8-ka, str. 67, kop. 60.

Libelt Karol. Dzieła. Wydanie drugie. Filozofja i krytyka. Tom I, Samowładztwo rozumu i objawy filozofji słowiańskiej. T. II i III, System umnictwa czyli filozofji umysłowej, cz. I i II, 1874 r. T. IV, Estetyka czyli umnictwo piękne, część ogólna, str. II, 457 i II. T. V, Estetyka, cz. 1-sza, str. 156. T. VI, Estetyka, cz. 2-ga, str. 282. Poznań, J. K. Żupański, 1875. 8-ka, cena każdego tomu oddzielnie po rs. 2 k. 40, 6 tomów razem rs. 9 k. 60. O przedruku dzieła tego zrobiliśmy już uwagę w Roczniku za rok 1875.

Molicki Dr. A. Wykład systematyczny tagmonologji czyli dotychczas tak zwanej filozofji, treść przygotowawcza, wstęp do tagmonologji. Kraków, w drukarni W. Korneckiego. 8-ka, zeszyt I i II, str. 308 i III, rs. 2.

Ochorowicz Juljan. Z dziennika psychologa. Uwagi i spostrzeżenia w ciągu dziesięciu lat spisane. Warszawa, nakł. Władysława Dębskiego, 1876. 12-ka, str. 244, rs. 1 k. 20.

Smolikowski Seweryn. Religja pozytywna czyli nowa powszechna religja, rozbiór drugiej połowy działalności umysłowej Comte'a, z powodu nowego wydania jego katechizmu. Warszawa, wydanie red. Bibljoteki warszawskiej.

Balfour Stewart, prof. fizyki w kolegjum Owen'a w Manchester. Zasada zachowania energji, wykład początkowy o energji i jej prawach, tłomaczył z angielskiego Wł. Kwietniewski, z wyboru Bibljoteki naukowej międzynarodowej. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 8-ka, str. II i 195, 90 kop.

Struve Henryk, profesor zw. uniwersytetu. Cechy charakterystyczne filozofji i jej znaczenie w porównaniu z innemi naukami, mowa miana na akcie uroczystym uniwersytetu warszawskiego, przełożył z rosyjskiego Stanisław Tomaszewski. (Dochód ze sprzedaży niniejszej mowy przeznacza się na korzyść Towarzystwa osad rolnych). Warszawa, M. Glücksberg. 8-ka, str. 81, 40 kop.

Taine Henryk. O inteligencji, przełożył Stanisław Tomaszewski. Warszawa, M. Orgelbrand. 8-ka, str. 724, rs. 3.

Matematyka.

W dziale tym w r. 1875 ukazało się około 11 dzieł i dziełek, prawie wyłącznie w kierunku praktycznym opracowanych jako podręczniki i elementarze matematyczne, większe dzieło naukowe żadne się nie ukazało, również przekładu żadnego nie dokonano.

Bączalski Edm. i *Grzybowski* G. Arytmetyka dla użytku szkół niższych, realnych, wydziałowych, handlowych, przemysłowych, rolniczych i innych podobnych zakładów naukowych, ułożona z uwzględnieniem miar metrycznych w myśl nowego planu lekcyjnego dla szkół realnych, z r. 1872, cz. II na 3 i 4 klasę realną. Lwów, Seyfarth i Czajkowski. 8-ka, na klasę III str. 123, k. 85; na klasę IV str. 122, rs. 1 k. 20. (Część tejże arytmetyki na klasę 1-szą i 2-gą wyszła w r. 1874, zob. Rocznik za r. 1874).

Bączalski Edmund. Nauka rachunków w szkole ludowej, osnuta sposobem okresowym, prowadzącym na tle ćwiczeń i zadań praktycznych, zestawionych metodycznie i zastosowanych do metrycznego układu miar. Lwów, Karol Wild. 8-ka, str. 159, 1 fl. 15 kr.

Dobiński G. Kilka szeregów gonjometrycznych jako dodatek do trygonometrji. Warszawa, nakładem autora.

Fabjan, dr. Oskar, c. k. prof lwowskiej wszechnicy. Matematyka dla szkół średnich, napisana wedle systemu i ze współudziałem Wawrzyńca Żmurki c. k. prof. lwowskiej wszechnicy i akademji technicznej, czynnego członka. Kraków, Akadem. umiejęt. I A. Geometrja na klasy niższe. Z. 1 na I-szą i II-gą klasę. Lwów, Seyfarth i Czajkowski. 8-ka, str. IV i 104 z 103 z figurami, kop. 55.

Gosiewski Władysław. Rachunek różniczkowy i całkowy. Panteon wiedzy ludzkiej, zesz. 2—5. Warszawa, A. Wiślicki. 8-ka. str. 9—48.

Jeske August. Systematyczny kurs nauk. Arytmetyczka dla dzieci rozpoczynających elementar. kurs nauk, wyłożył metodycznie. Wydanie II przerobione i pomnożone, Warszawa, Stopelle i Stan w Lublinie, Stanisław Arzt. 8-ka, str. 125, kop. 30.

Jeske Aug. Arytmetyka, cz. I obejmująca 4 działania z liczbami całkowitemi, ułamkami zwyczajnemi i dziesiętnemi, na pod-

stawie rachunku pamięciowego. Wydanie II. Warszawa, Stopelle i Stan, w Lublinie, S. Arzt. 8-ka, str. 170, kop. 45.

Książka pierwsza rachunkowa dla uczniów szkoły ludowej pospolitej. Wiedeń, Dyrekcja wydawnictwa książek szkolnych. 8-ka, str. 59, 8 kop.

Książka druga, rachunkowa dla uczniów szkoły ludowej pospolitej. Wiedeń, Dyrekcja wydawnictwa książek szkolnych. 8-ka, str. 108, 15 kop.

Maszkowski Karol. Geometrja wykreślna dla szkół średnich. Lwów, J. Milikowski. 8-ka, str, 59 i 9 tablic, rs. 1 k. 35.

Wierzbicki Daniel, dr. Geometrja wykreślna z zastowaniem do teorji cieniów i wolnej perspektywy, Kraków, Dygasiński. Część I i II, str. 257 i atlas w 2 częściach z 35 tablicami, rs. 1 kop. 50.

Nauki przyrodnicze.

W tej gałęzi piśmiennictwa r. 1875 przyniósł nam około 30 i kilka dzieł i druków; prócz tego wychodziło dwa czasopisma, obejmujące wiele cennych prac i artykułów, które na końcu rozdziału pomieszczamy wraz z wyszczególnieniem treści.

Baranowski B. nauczyciel seminarjum pedagogicznego w Stanisławowie. Najważniejsze wiadomości z nauki o wszechświecie (kosmografji). Lwów, Seyfarth i Czajkowski, 8-ka, str. 74, kop. 45.

Bill Jan Jerzy. Zarys botaniki dla klas wyższych szkół średnich, przełożył z niemieckiego prof. A. M. Łownicki, ozdobiony wielką ilością drzeworytów. Lwów, Księgarnia polska, 8-ka, str. VIII i 376, rs. 1 k. 65.

Błociszewski Tadeusz. Fizjologiczne poszukiwania nad kiełkowaniem i dalszym rozwojem nagich zarodków i listni roślin skrytoziarnowych. Poznań. 8-ka, str. 26.

Bogucki Adolf. Jedwabnik. Warszawa, druk J. Bergera.

Cooke Jozjasz P. Odczyty popularne o chemji nowoczesnej, przekład K. Jurkiewicza. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. III i 307, z 31 drzeworytami, rs. 1 kop. 50.

Czapski hr. Marjan. Nieco o przyrodzie pszczoły przy sposobności swieżo wyszłej z druku. „Anatomji pszczoły“ Girdwojna,

odbitka z „Ziemianina“ (sprzedaje się z Anatomją pszczoły). Poznań. Jan Konstanty Żupański. 8-ka. str. 25.

Darwin. Dobór płciowy, przekład L. Masłowskiego. Lwów, Księgarnia polska, 1876. 8-ka, 2 tomy, str. 264 i 320, rs. 5 k. 40.

Darwin. Pochodzenie człowieka, przetłomaczył z angielskiego Ludwik Masłowski. Lwów, Księgarnia polska. 8-ka, str. 256, rs. 2 kop. 70.

Dziennik zjazdu lekarzy i przyrodników (zob. Medycyna).

Forster M. Początki fizjologji, tłomaczył z angielskiego dr. M. Laurysiewicz. (Popularne wydawnictwo tygodnika „Przyroda i przemysł“), tomik 6. Warszawa, 1876. 16-ka, str. 136, kop. 30.

Gejkie Archibald, profesor mineralogji i geologji w uniwersytecie Edymburskim. Początki geologji, tłómaczył z angielskiego prof. Karol Jurkiewicz. Warszawa, u Gebethnera i Wolffa, 16-ka, str. 134, kop. 30, w oprawie 37 ½.

Girdwojn Michał ze Źmudzi. Anatomja pszczoły. (Praca ta została zaszczycona przez Towarzystwo rolnicze krakowskie, medalem pierwszym (srebrnym) czesko-austryjackim, i przez sąd międzynarodowy, na wystawie powszechnej w Wiedniu medalem zasługi) z 12 tablicami litografowanemi. Paryż, nakładem J. K. Żupańskiego. Foljo, str. 32, rs. 4 kop. 80.

Heller K. B. Zoologja dla szkół wydziałowych i wyższych ludowych, przełożona przez Leopolda Wajgla, z 127 drzeworytami. Według trzeciego wydania. Wiedeń. 8-ka, str. VIII i 100, cena 60 kr.

Historja rozwoju człowieka, tablic 12-e. Warszawa, druk J. Noskowskiego.

Hoffman Wilhelm August. Wstęp do nowoczesnej chemji, tłomaczył z piątego wydania niemieckiego Ludwik Masłowski, Kraków. A. Dygasiński i Sp. 8-ka, str. 267, i VIII rs. 2 k. 25.

Kunzek, Dr. Aug. Fizyka doświadczalna dla użytku niższych szkół średnich, przełożona p. d-ra Tom. Staneckiego. Wydanie 2-ie przejrzane dla IV klasy. Lwów, K. Wild. 8-ka str. 176.

Nauka o ziemi i ciałach niebieskich tudzież o atmosferze ziemskiej popularnie wyłożona. Praca uwieńczona nagrodą przez Tow. ośw. Poznań, I. K. Żupański. 8-ka, str. 99 i 2 tablic, kop. 60.

Obidziński Teodozy. Teorja ektryczności, z 22 drzeworytami. Warszawa, druk Kowalewskiego.

Obraz świata roślinnego, młodemu wiekowi ofiarowany przez autorkę „Wieczorów czwartkowych,“ z licznemi drzeworytami w tekscie. Warszawa, Gebethner i Wolf. 8-ka większa, str. 407, cena egzemplarza kartonowanego rs. 2 k. 60, w oprawie rs. 2 k. 80, broszurowanego rs. 2 k. 25.

Orłowski Marjan. Etery siarkowe. Warszawa, w drukarni F. Fryzego, W. Dębskiego i Spółki.

Ossowski Gotfryd. Wołynit. Warszawa, druk A. Pajewskiego.

Pawlicki Stefan, dr. Studja nad Darwinizmem, wyd. 2. Kraków, nakł. wyd. dzieł katol. 8-ka, str. 108, 80 cent.

Pettigrew J. Bell. Ruchy zwierzęce czyli chodzenie, latanie i pływanie, wraz z rozprawą o aeronautyce. Przekład z angielskiego profesora d-ra Nawrockiego. Warszawa, nakładem Spółki wydawniczej księgarzy. 8-ka, str. 340, rs. 1 k. 50.

Reis Paweł dr. Wykład fizyki opracowany na podstawie najnowszych badań, przełożony i wydany staraniem redakcji czasopisma Przyroda i przemysł. Warszawa, 1874—1875, red. Przyrody i przemysłu. 8-ka, tom I, str. 271, t. II 256, t. III 267, rs. 6.

Remer. Włócznik kartoflowy. Lwów. 8-ka, kop. 35.

Rodecki Czesław, dr. fil., dyrektor c. k. wyższych szk. real. lwow. i miejskiej szkoły przemysłowej i handlowej, człon. Towarz. roln. galic. Fizyka dla niższych szkół gimnazjalnych, wydanie II poprawione i pomnożone z 225 drzeworytami. Lwów, nakład autora. 8-ka, str. 277, rs. 1 k. 35.

Rzętkowski Teodor. Przyczynek do fizjologji, blaszek liściowych roślin dwuliściennych wypłonialych, rozprawa na stopień kandydata nauk przyrodniczych. Warszawa. 8-ka, str. 24 i 1 tabl. kop. 60.

Schmidt Oskar. Nauka o pochodzeniu gatunków i Darwinizm. Przełożył A. Wrześniowski, profesor Uniwersytetu warszawskiego, z 26 drzeworytami. Z wyboru Bibljoteki międzynarodowej. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 8-ka mała, str. 368, rs. 1 kop. 35.

Semmer G. O tworzeniu się włóknika we krwi ziemnowodnych ciałek krwi zwierząt ssących, rozprawa. Warszawa. 8-ka, str. 50, kop. 40.

Sprawozdanie komisji fizjograficznej, obejmujące pogląd na czynności dokonane w ciągu roku 1874, oraz materjały do fizjografji Galicji, z 4 tablicami litograficznemi. Tom IX. Kraków, Akademja umiejętności. 8-ka, str. IV i 237, rs. 2 k. 40.

Städtler dr. Podręcznik do jakościowego rozbioru chemicznego ciał nieorganicznych podług 6-tego wydania dopełnionego przez H. Holbego, przełożył Arn. Nawratil. Kraków, A. Dygasiński i Sp. 8-ka, str. 32, kop. 70.

Wilczyński K. Jakiemi częściami gęby w ogóle, a języka w szczególności potrafimy rozpoznawać smak niektórych istot. Kraków. 8-ka, k. 20.

Wskazówek kilka praktycznych do oznaczenia pogody z pomocą barometru i chorągiewki. W drukarni Aleksandra Ginsa.

Czasopism przyrodniczych na r. 1875 mieliśmy dwa, a mianowicie:

Bibljoteka umiejętności przyrodniczych. Wych. w Krakowie od r. 1873, rocznie 12 poszytów, rs. 5, z przesyłką rs. 6. Wydawnictwo to, które z nowym rokiem 1876 przestało być dalej prowadzone obejmuje znakomite dzieła: Wundta: Wykłady o duszy, Tyndala: O cieple i Darwina: Pochodzenie człowieka.

Przyroda i przemysł, tygodnik popularno-naukowy, poświęcony rozpowszechnianiu nauk przyrodniczych i ich zastosowań do przemysłu. Rok 4-ty, 1875. Warszawa, redakcja. 4-ka, 52 num. rocznie, wychodzi od r. 1871, w 1100 egz., wydawca S. Sunderland, redaktor J. Lesman.

Treść: *Artykuły treści ogólnej*: Czy kobiety mogą być ogrodniczkami? Materjalizm naukowy, jego cel i granice z Tyndall'a. Duchy i nauka. Bohatyrowie nauki, pr. Bronisława Rejchmana. Źródło przesądów, p. Herb. Spencera. Cel wypraw do bieguna północnego. Antropologja zbrodni. *Biografja:* Jan Śniadecki astronom polski, przez F. Kucharzewskiego. Wiljam Fairbairn. Witeljo Ciołek i jego dzieło optyczne, przez F. K. Karol Lyell. D'Omalius d'Halloy. Ks. Marcin Odlanicki Poczobut i rzut oka na dzieje obserwatorjum astronomicznego w Wilnie. August de la Rive. Heweljusz, rys biograficzno-historyczny, przez Kucharzewskiego. Henryk Ludwik D'Arrest. *Antropologja:* Pierwotna ludność Europy, odczyt Virchowa. *Astronomja:* Pytania i odpowiedzi z astronomji. Przejście Wenery przez tarczę słoneczną. Nowy kometa. Pomiary ziemi. Nowa gwiazda zmienna. Nowa planeta. Przejście ciemnych ciał przez tarczę słoneczną. Paralaksa słońca. Walka o byt na niebie. Nowe planetoidy. Początek i koniec świata. Średnica słońca. Promienowanie słoń-

ca. *Mechanika, fizyka i meteorologja:* Szufladki raptowne Sękowskiego. Spajanie węzłów na przewodnikach linijnych telegrafów podług sposobu Schewitza. Nowy stos termo-elektryczny p. Clamont. Plamy słoneczne i ozon. Stosy do otrzymywania prądów drugiego rzędu. Zasadnicze prawo natury przez Tyndalla, podał B. R. Związek pomiędzy liczbą plam słonecznych i wysokością poziomu wód jeziora Erie. Atlas meteorologiczny. Hipoteza Gronemana o zorzy północnej. Zastosowanie fotografji przy sondowaniu morza. Podróż w wyższe warstwy atmosfery. Szczególne zjawisko elektryczności. Szczegóły ostatniej podróży balonem ,,Zenith." Perjodyczność gradu. Nowe źródło magnetyzmu. Ryby elektryczne. Sadź i igiełki lodowe. Fotografja iskry elektrycznej. Magnesowanie. Nowy przyrząd elektro-magnetyczny. Korespondencja od Redakcji. Różnica między termometrem rtęciowym a alkoholowym. Granice widzialnego świata. Lód palący się. Meteoryt spadły w St. Jowa. Nowy płomień grający. Zależność magnetyzmu stali od zawartości w niej węgla i stopnia zahartowania. Historyczny pogląd na rozwój inżynierji. Mieszanina oziębiająca ze śniegu i kw. siarczanego. Prądy elektryczne w kartoflach. Świecenie płomieni zawierających węgiel. Meteoryty. Nowy termometr elektryczny. *Biologja ogólna i fizjologja zwierząt:* O materji organicznej, działaniu na nią sił i oddziaływaniu jej na siły, Herberta Spencera, przekład d-ra Kosmowskiego. Czy zwierzęta są automatami, odczyt pr. Huxleya. Alfred Russel Wallace, znaczenie teorji wyboru naturalnego, ze względu na naśladownictwo i inne ochronne podobieństwa zwierząt, przekład pr. Wrześniowskiego. Fizjologiczne działanie ciał, mających bardzo nizką temperaturę. Włóknik jako materja pożywna. Śmierć od pioruna. Ciepło zwierzęce. Kilka słów o zachwycie z powodu dziewczyny z Bois d'Haine. Sztuczna zamiana krwi tętniczej na żylną. Funkcja chromatyczna. Rozdzielenie tłuszczu w kiszkach na drobniutkie kropelki. Przelewanie krwi. W jaki sposób ameby pochłaniają pokarm. Ogólny pogląd na budowę i czynności ciała ludzkiego przez Huxleya, przekład d-ra Dobrskiego. Śmierć pozorna i śmierć rzeczywista, podług Papillona. Wpływ światła na wagę zwierząt. Fizjologja wierszowania. O automatyzmie ludzkim. Układ naczyniowy i krążenie p. Huxleya. Życie po śmierci. Krążenie krwi, p. Vogta. Krew, limfa i mleczko, p. Vogta. Prędkość myśli. Ważenie myśli. Trawienie, p. Vogta. Pokarmy, p. Vogta. Rzut oka na obecne stanowisko samorództwa. Oddychanie, p. Vogta. *Mineralogja, geologja, paleontologja i geografja:* Geologiczna charakterystyka bursztynu, p. Tydelskiego. Ziemia i człowiek, z Elizeusza Reclus, p. dr. Jurkiewicza. Przeszłość i przyszłość geologji, p. Prestwicha. Wołynit, przez Gotfryda Ossowskiego. Praca człowieka z Elizeusza Reclus, p. pr. Jurkiewicza. Diatomy w okresie węgla kamiennego. Gęstość węgla. Kilka słów o tak zwanym wołynicie. Geologja i filozofja z Bernarda Cotty, p. prof. Trejdosiewicza. Nowe skarby mineralne. Nowa góra. Ciekawe zjawisko geologiczne w okolicach Podhorca. Nomenklatura mineralogiczna. O wulkanach. Przyrząd objaśniający tworzenie się stożków wulkanicznych. Geologja i historja. Przyczynek do geologji krajowej. Propozycje O. Serpieri'ego w kwestji trzęsień ziemi. Ruchy mikroskopowe ziemi. *Zoologja:* Organy muzyczne ryb. Wyprawa naukowa „Challangera" podług Wywille Thomsona, opisał Skomorowski. Wpływ światła na rozwój kijanek. Niewidzialni

nieprzyjaciele w powietrzu. Trwałość życia mięczaków. Umysłowe zdolności pszczół i os. Ryby budujące gniazda. Wiadomość o tygrysie ussuryjskim. Umysłowe zdolności mrówek. Początek bakteryj. *Botanika, rolnictwo i ogrodownictwo:* Działanie wiatru na pokrzywy. Wpływ chemiczny składu gruntu na rozwój roślin. Korespondencja od redakcji w kwestji ulepszenia łąk w Szyrwintach. Zimowe zabarwienie roślin zawsze zielonych. Olbrzymia pokrzywa (Laportea gigas). O znaczeniu mchów dla geografji. Kilka słów o budowie mchów. Groch znaleziony w sarkofagach egipskich. Wnikanie zimna w grunty nagie i pokryte darniną. Berberys, jako szkódnik zboża. Mąka kostna. Groźny nieprzyjaciel ziemniaków. Dzikie kwiaty i owady podł. Lubbocka, opisał Skomorowski. Zależność fizjologicznych zdolności roślin od miejsca. Znaczenie kw. węglanego w gospodarstwie przyrody przez Wł. Wielickiego. Kiełkowanie nagich zarodków i listni roślin skrytonasiennych. *Medycyna i higiena:* Wypadek otrucia skutkiem palenia cygar. Opatrywanie ran watą. Mąka Nestle'go czy krowie mleko. Przywrócenie do życia osób otrutych. O leczących siłach organizmu, p. Virchowa. Szkodliwość używania zielonych materyj. Leczenie przewlekłych nieżytości macicy. Przecięcie tchawicy żarem galwanicznym. *Chemja, technologja i przemysł:* Odczyty popularne o chemji nowoczesnej, przez J. Coocke'a, przekład prof. Jurkiewicza. Uwagi nad poszukiwaniem pożytecznych ciał kopalnych w Królestwie polskiem, przez J. Trejdosiewicza. Nowo odkryte pokłady guana w Peru. Destylacja kwasu siarczanego. Alkohol w mleku. Zafałszowanie mleka. Smoła z węgli kamiennych, jako środek przeciwko robactwu. Szkodliwość użycia szrutu do mycia butelek. Nowe etery. Węgiel kamienny w Królestwie Polskiem. Otrzymywanie kauczuku. Kamienie Lubelskie. Młyny w Królestwie polskiem. Fotografja. Eosin. Pochodzenie guana. Szkło hartowane. Zastosowanie do fotografji sztucznego światła, otrzymanego przy paleniu siarku węgla z tlennikiem azotu. Nowy sposób zabezpieczania kotłów parowych od tworzenia się kamienia kotłowego. Użycie torfu do fabrykacji papieru i tektury. Wagon Giffard'a. O atramentach anilinowych. Kwas salicylowy i jego najważniejsze zastosowanie. Stan cukrownictwa w Guberpji warszawskiej. Nowe źródło światła do fotografowania w ciemności. Imitacja srebra, wynalazku Pirsch-Baudoin'a. Przepis na kumys. Nowy proszek na robactwo. Lakier do tablic szkolnych. Bielenie kości za pomocą olejku terpentynowego. Zastosowanie kwasu salicylowego. O krążeniu azotu w przyrodzie. Wpływ amoniaku na barwy kwiatów. Poszukiwanie łoju w maśle. Środek Bufitt'a zapobiegający osadzaniu się kamienia kotłowego. Ekonomizery angielskie. Projekt osuszenia kopalń olkuskich galmanu, p. Tydelskiego. Ciężarki z kwarcu do ważenia. Wartość niektórych rud żelaznych w gub. Czernihowskiej, Kijowskiej i Wołyńskiej. Oświetlanie i ogrzewanie ze stanowiska technicznego. Przyrząd do oznaczania ilości alkoholu w winie. Szkło hartowane, nowy rodzaj przemysłu fabrycznego. Związki hydroaromatyczne. Węglowodory aromatyczne. Nowe pochodne benzofenonu. Polimeryzacja chloralu. Szkło twardsze od dyamentu. Nowa farba zielona. Nowe zastosowanie wodanu chloralu. Rozróżnianie fermentów chemicznych od fizjologicznych. Analiza bronzów japońskich. Fosfor w chemji i przemyśle. Bomby naładowane wodą. Nowy metal galjum. Diagometr prof. Palmieri. Sposób uczynienia

nieprzemakalnemi parasolów, kapeluszy słomianych i t. d. Machina słoneczna. Nagłe pękanie szkła. Poszukiwania nad kwasami chlorobromopropionowemi. Działanie kw. siarczanego na alkohole. Izomeryzacja pochodnych butanu. Kwas tlenocytrakonowy i ciało do niego zbliżone. Własności kwasu nadrutenowego. *Artykuły różnej treści:* Polowanie na bawoły w Ameryce. Podziemny tunel mający połączyć Francję z Anglją. Medale Towarzystwa królewskiego. Niezwykła inteligencja psów. Odpowiedź na artykuł p. n. „Niezwykła inteligencja psów." Tunel kaletański. Zemsta ptaka. Spożywacze arszeniku. *Piśmiennictwo krajowe i zagraniczne:* Przegląd techniczny. Pamiętnik Towarzystwa nauk ścisłych w Paryżu. Panteon wiedzy ludzkiej. Encyklopedja rolnictwa. Mechanika popularna. Les conflits de la science et de la religion par Draper. Obraz świata roślinnego. Influence de la pression de l'air sur la vie de l'homme par D. Jourdanet. *Rzeczy bieżące i rozmaitości:* Korespondencja do Redakcji z Łowicza. Magistracja p. Kowalczyka. Konkurs imienia d-ra Tytusa Chałubińskiego. Nowe pismo „Bartnik postępowy." Bibljografja dzieł rosyjskich za r. 1873 wydana przez przyrodników w Kijowie. Dwa odczyty p. Eugenjusza Dziewulskiego. Korespondencja od redakcji, środek przeciwko piegom. Korespondencja z Górnego Szlązka, o katastrofie w Hucie królewskiej. Statystyka węgla kamiennego w Hucie królewskiej. Użyteczność machin. Nowe czasopismo. Szkodliwość cyny zanieczyszczonej ołowiem. Ustawa drugiego zjazdu lekarzy i przyrodników polskich we Lwowie. Produkcja węgla kamiennego w Królestwie polskiem. Kilka słów o żniwiarce Warszawiance. Konkurs Towarzystwa lekarskiego w Warszawie. W sprawie szkoły Żabikowskiej. Zjazd rosyjskich właścicieli lasów. Szkoła handlowa w Warszawie. Wystawa pszczolniczo-sadownicza. Muzeum przemysłowe. Gabinet zoologiczny w Warszawie. Bibljografja polska. Bibljografja niemiecka. Ogłoszenie o Przewodniku do rozbiorów jakościowych ciał organicznych, Classena. Wystawa elektryczności. Fabryka nawozów w Warszawie. Ogłoszenie o Chemji Pinnera. Bibljoteki w Europie. Bibljografja francuzka. Odezwa od Redakcji. Towarzystwa naukowe i akademje. Statystyka lokomotyw.

Medycyna i higjena.

Dział ten przedstawia około 46 druków, w co zaliczamy i mniej ważne sprawozdania szpitalne, zdrojowe i t. p., oraz 8 wydawnictw perjodycznych, które na końcu wyszczególniamy. Literatura medyczna wogóle biorąc znajduje się u nas stosunkowo w dość kwitnącym stanie, zarówno co do prac oryginalnych jako i przekładów.

Billroth Teodor dr., prof. chirurgji w Wiedniu. Wykład ogólnej chirurgicznej patologji i terapji w pięćdziesięciu odczytach. Przekład dzieła „Die allgemeine chirurgische Pathologie und Therapie in fünfzig Vorlesungen" dokonany z 7-go, zupełnie przero-

bionego wydania przez F. Aksamitowskiego, M. Mendelsohna, J. Pawińskiego, J. Zalejskiego, z blizko 200 drzeworytami w tekscie nakładem tłumaczy. Warszawa. T. I str. 862 i t. II t. VI i 750, rs. 10.

Bukiński Jan, lekarz zakładu. Sprawozdanie z działalności zakładu przyrodo-leczniczego w Nowem-Mieście nad Pilicą. Warszawa, w drukarni F. Fryzego, W. Dębskiego i Spółki.

Chałubiński T. Dr., b. profesor kliniki terapeutycznej w Warszawie. Pisma lekarskie. II Zimnica studjum ze stanowiska praktycznego. Warszawa, nakład Gêbethnera i Wolffa. 8-ka, str. 162, i III, rs. 1.

Dobieszewski Zygmunt, lekarz zdrojowy w Marjenbadzie. Uwagi nad wskazaniami do użycia źródeł Marjenbadzkich i sposobami ich stosowania. Warszawa, red. Medycyny.

Dobrzycki H., lekarz szpitala w Mieni. Przypadek stwardnienia tętnic (arteriosclerosis) całego ustroju, z wysoko posuniętemi następowemi zmianami w sercu, spostrzeżenie. Warszawa, druk M. Ziemkiewicza.

Dziennik drugiego zjazdu lekarzy i przyrodników polskich, redaktor dr. Bronisław Radziszewski. Lwów. 4-ka, Nr. 1 — 4, str. 34.

Emmert Karol dr. Wykład chirurgji szczegółowej. Przekład z 3-go wydania dokonany przez K. Dobrskiego, K. Filipowicza, J. Gutwejna, J. Kisiela i W. Majzla. Z wieloma drzeworytami w tekście. Warszawa, 1873, 1874, 1875, nakładem tłómaczy, Gebethner i Wolff. 8-ka, tom I str. XVII i 666, t. II str. XIX i 744, rs. 11.

Janiszewski Felicjan Aleksander, lekarz szpitala św. Jana Bożego w Lublinie. Przypadek mięsaka kostno-torbielowego (osteocysto-sarcoma) olbrzymich rozmiarów, kości goleniowej prawej. Warszawa, w drukarni J. Jaworskiego.

Jaworowski Aleksander z Lublina. Kilka zpostrzeżeń nad rakiem. Warszawa, druk M. Ziemkiewicza.

Jurasz A. dr., asystent polikliniki lekarskiej i szpitala dla dzieci w Heidelbergu. Gelsemium sempervirens, jako środek leczniczy przeciw nerwo-bólom. Warszawa.

Kalendarz lekarski na 1876, (wydanie redakcji „Gazety lekarskiej"), rok 7. Warszawa, dr. Girsztowt. 16-ka, str. 264 i Dziennik na r. 1876.

Korczyński prof. Zapalenie stawów ze stanowiska ajtylogicznego z przeważnem uwzględnieniem t. z. gośca stawowego i ropnicy. Kraków, (osobne odbicie z Przeglądu lekarskiego). 8-ka, str. 58.

Krajewski Feliks, dr. z Hrubieszowa. Przypadek rakowca skórnego płaskiego nosa i warg ustnych (Epithelioma cutaneum planum nasi et labiorum). Warszawa, druk M. Ziemkiewicza.

Legrand du Saulle, dr., lekarz przy oddziale dla obłąkanych w Bicètre w Paryżu. Obłąkanie dziedziczne (Folie héréditaire).

Lekarz domowy czyli niezawodne sposoby domowego i taniego leczenia rozmaitych chorób. Gniezno, Lange. 8-ka, k. 20.

Lilpop K. magister farmacji, były prezes Towarzystwa farmaceutycznego warszawskiego. Poradnik dla leczących się wodami mineralnemi. Warszawa. 16-ka, str. 27, kop. 15.

Miller K. dr. med. Cechy trzydziestu ważniejszych homeopatycznych lekarstw, dla ułatwienia użycia onych w chorobach. Petersburg, przekład z niemieckiego, T. Fleming.

Orkisz Józef. Gorączka-tyfus czem jest i jak ją leczyć. Warszawa, autor. 8-ka, str. 101, kop. 50.

Orkisz Józef dr. med. Koklusz, natura jego i sposób leczenia. Warszawa, druk Aleksandra Ginsa.

Pidoux, dr. Studja nad suchotami, opowiedział w streszczeniu. Warszawa, Adam Buckiewicz, M. Orgelbrand. 8-ka, str. 236, kop. 75.

Pietraszewski Ignacy. Ciąża i jej przebieg, poradnik dla matek. Warszawa.

Posiedzenie roczne Towarzystwa lekarzy gubernji lubelskiej 5 lipca 1875 r., rok pierwszy. Lublin, w drukarni Rządu gubernjalnego.

Protokóły posiedzeń Towarzystwa lekarzy Gubernji lubelskiej. Warszawa.

Rosenblum Benjamin, lekarz praktykujący w St.-Petersburgu. Onanizm, szóste powiększone wydanie. Petersburg, autor. 16-ka, str. 147, kop. 60.

Rosicki Sebastjan dr. Krótki rys hygieny dla ludu wiejskiego. Kraków, nakład autora. 8-ka, str. 40.

Rożański Józef dr. Sprawozdanie lekarskie z oddziałów: wenerycznego i skórnego z lat 1871 i 1872. Lwów. 8-ka, str. 146.

Rybicki St., lekarz powiatu i szpitala św. Stanisława w Skierniewicach. Kilka uwag dotyczących zupełnego rozpowszechnienia u nas szczepienia ospy ochronnej. Warszawa, druk J. Jaworskiego.

Sawicki Edward dr. O publicznej opiece nad obłąkanemi i zakładach psychiatrycznych. Sprawozdanie z podróży naukowej w 1875 r. odbytej. Lwów, nakład autora. 8-ka, str. 147 i II, rs. 1 kop. 65.

Sokołowski Alfred, lekarz przy zakładzie leczniczym dla chorób piersiowych w Goerbersdorf'ie. O leczeniu przeciwgorączkowem suchotników. Warszawa, druk J. Jaworskiego.

Sprawozdanie lekarskie szpitala powszechnego krajowego we Lwowie, za rok 1873. Z polecenia wydziału krajowego przez Dyrekcję szpitala powszechnego. Lwów 8-ka, str. 374 i V, rs. 2 kop. 25.

Dymnicki dr., lekarz zdrojowy w Busku. Sprawozdanie XVII z chorób leczonych u zdrojowiska w Busku, w czasie pory kąpielowej 1874 roku, z szczególnem uwzględnieniem przymiotu. Warszawa. 8-ka.

Sprawozdanie III z czynności Towarzystwa farmaceutycznego w Warszawie i z obrotu Kas wsparcia podupadłych farmaceutów. Warszawa, Towarzystwo farmaceutyczne. 8-ka.

Sprawozdanie z czynności warszawskiego szpitala dla dzieci (przy ulicy Solnej Nr. 4), za rok 1874. Warszawa, n. Szpitala.

Sprawozdanie z czynności Warszawskiego szpitala dla dzieci za r. 1875. Warszawa, nakł. Szpitala. 8-ka, str. 12.

Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa lekarzy lubelskich. (Odbitka z „Medycyny"). Warszawa.

Sprawozdanie z posiedzeń Towarzystwa lekarzy lubelskich. Posiedzenie z dnia 4 sierpnia 1875. Warszawa, druk J. Jaworskiego.

Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa lekarzy lubelskich. Posiedzenie z dnia 4 września 1875 r. (odbitka z „Medycyny"). Warszawa. 8, str. 4.

Stankiewicz Henryk, dr. Dualizm czy unitaryzm? Krytyczny rozbiór ostatnich poglądów na genetyczny związek szankra z przymiotem (syphilis). Warszawa, Stopelle i Stan. 8-ka, str. 52, kop. 60.

Saxe Stella, dr., b. starszy lekarz szpitali cywilnych i wojskowych. Poradnik dla pijących wody mineralne w każdym czasie, przełożył z francuzkiego G. Warszawa. 16-ka, str. 59, kop. 20.

Świerzbiński Romuald. Suchoty i ziarnica (Phtibisis caseosa et granulosa), przedstawione wedle najnowszych badań, z leczeniem opartem na własnych spostrzeżeniach. Warszawa, kop. 20.

Talko Józef doktór med. z Lublina. Przyczynek do chorób soczewki, odbitka z „Medycyny.“ Warszawa.

Talko J. Spostrzeżenia z praktyki oftalmicznej, odbitka z „Medycyny.“ Warszawa.

Talko J. Węgr pod spojówką oka (cisticercus cellul. subconjunctivalis), spostrzeżenie. Warszawa, 8-ka.

Ustawa Bibljoteki Towarzystwa lekarskiego warszawskiego, zatwierdzona na posiedzeniu 14 grudnia 1875. Warszawa, druk M. Ziemkiewicza. Fol., str. 2.

Zawilski Józef, dr. O prężności gazów w ciele podczas chorób. Kraków, odbitka z „Rozpraw Akad. umiejętności.“ 8-ka, str. 38.

Zieleniewski dr, med. Pogląd na rozwój zakładu zdrojowego w Krynicy. Lwów, K. Wild. 8-ka, str. 41, kop. 45.

Czasopisma medyczne w porównaniu z innemi gałęziami prasy perjodycznej świetnie się u nas rozwinęły, tak co do treści jak i co do ilości, mamy ich bowiem aż 8 (i pod względem liczby tylko technologicznych czasopism, jako specjalnych, wychodzi od medycznych więcej). Wymieniamy je poniżej z podaniem treści niektórych:

Bibljoteka umiejętności lekarskich. Warszawa, wydawca i redaktor dr. Girsztowt, 8-ka duża, wych. od r. 1867, w 800 egz., rocznie około 200 arkuszy, rs. 20, z przesyłką rs. 20.

Pismo to ma na celu: *a*) przedstawianie obecnego stanu nauki lekarskiej we wszystkich jej gałęziach, *b*) ciągłe śledzenie za postępami wiedzy lekarskiej we wszystkich krajach, *c*) rozbiór krytyczny nowych dzieł i czasopism treści lekarskiej, i *d*) opisanie szpitali, zakładów dobroczynnych, oraz Królestwa polskiego pod względem statystyczno-lekarskim. Stosownie do tego zadania, Biblioteka umiejętności lekarskich rozpada się na cztery działy. Pierwszy z nich, przedstawiający obecny stan nauki lekarskiej, zamyka w sobie:

1) *Dzieła oryginalne lub tłómaczone z obcych języków*, obejmujące wszystkie gałęzie medycyny teoretycznej i praktycznej. Dzieła te podług przyjętego obecnie

przy wykładzie podziału nauk lekarskich, są następujące: 1) Anatomja opisowa, 2) Anatomja praktyczna, 3) Anatomja chirurgiczna, 4) Anatomja patologiczna, 5) Akuszerja, 6) Balneologja i klimatoterapja, 7) Chemja lekarska, 8) Chirurgja teoretyczna, 9) Chirurgja operacyjna, 10) Dermatologja, 11) Elektroterapja, 12) Embrjologja, 13) Encyklopedja i metodologja (Propedeutyka) nauk lekarskich, 14) Epizoocyologja i weterynarja policyjna, 15) Farmacja, 16) Farmakognozja, 17) Farmakologja i Receptura, 18) Fizyka lekarska, 19) Fizjologja, 20) Gynekologja, 21) Histologja i histochemja, 22) Historja medycyny i chorób, 23) Hygiena i dyetyka, 24) Laryngoskopja i rynoskopja, 25) Medycyna sądowa, 26) Oftalmologja, 27) Otiatrja, 28) Patologja i terapja szczegółowa, 29) Patologja ogólna, 30) Pediatrja, 31) Policja lekarska, 32) Psychiatrja, 33) Syfilidologja, 34) Terapia ogólna, 35) Termometrja, 36) Toksykologja, 37) Uroskopia, 38) Wykład auskultacji i perkusji. Wiele z dzieł powyższych ozdobione są drzeworytami i chromolitografjami. Dzieła te wychodzą perjodycznie (rocznie 200 arkuszy druku) i nabywać je można na drodze pranumeraty rocznej (rs. 20), lub półrocznej (rs. 10), albo też pojedyńczemi tomami lub zeszytami. Kupujący jeden tom lub zeszyt, obowiązani są, w miarę wyjścia, do kupienia całego odrębnego dzieła. Prenumerata na wszystkie dzieła od początku wydawnictwa do 1 lipca 1876 roku wynosi rs. 178. Dalśza prenumerata wynosi rs. 10 półrocznie. Wyszły już w oddzielnych tomach lub zeszytach i są do nabycia razem lub oddzielnie następujące dzieła:

Akuszerja (dr. Neugebauer). Tom I-szy. Cena rs. 8. Tom III-ci (dr. Jerzykowski). Cena rs. 5 k. 50.

Anatomja chirurgiczna (A. Richet, przekład d-ra Marcelego Lewińskiego). Tom pierwszy. Cena rs. 3.

Anatomja opisowa ciała ludzkiego. (Quain-Hoffmann, przekład dr. K. Gurbskiego). Tom pierwszy. Cena rs. 7 kop. 50.

Anatomja patologiczna (prof. Brodowski) tomu I-go połowa 1-sza. Cena rs. 3 kop. 45.

Anatomja praktyczna. (Budge, przekład d-ra Wacława Mayzel). Cena rs. 4. (Dzieło skończone).

Auskultacja i Perkusja (Gerhardt, przekład d-ra Wyrzykowskiego). Cena rs. 3. (Dzieło skończone).

Balneologja. (Dr. Michał Zieleniewski). Cena rs. 3. (Dzieło skończone).

Chemja lekarska (pr. Fudakowski, dzieło oryginalne). Zeszyt I. Cena rs. 1 kop. 50.

Chirurgja ogólna i szczegółowa (prof. Girsztowt). Tom II. Zeszyt I. Cena rs. 1 kop. 50. Zeszyt 2-gi rs. 1 kop. 50.

Chirurgja operacyjna (dr. Kwaśnicki, Stankiewicz, Wszebor). Tomy 2. Cena rs. 10. (Dzieło skończone).

Dermatologja (Neuman, przekład d-ra Al. Stockmann'a). Cena rs. 3. (Dzieło skończone).

Epizoocyologja i weterynarja policyjna (prof. Seifman). Cz. I. Cena rs. 2.

Farmacja (Duflos, przekład d-ra A. Fabiana i Piaseckiego). Tomy trzy. Cena rs. 18. (Dzieło skończone).

Farmakognozja (prof. Trapp). Tomy dwa. Cena rs. 8. (Dzieło skończone).

Farmakologja i receptura (Schuchart i Posner, przekład d-ra Wyrzykowskie-

go). Tomy 2. Cena rs. 10. (Dzieło skończone). Wydanie drugie, uzupełnione.

Fizjologja (Donders-Hoyer i Wundt, przekład d-rów Fabjana i Stockmanna). Cena rs. 9. (Dzieło skończone).

Gynekologja (Veit, przekład d-ra M. Gruela). Cena rs. 6. (Dzieło skończone).

Histologja i histochemja (Kölliker i Frey, przekład d-ra St. Witkowskiego). Cena rs. 10. (Dzieło skończone).

Historja medycyny (Häser, przekład d-ra A. Heinricha). Tom I. Cena rs. 3.

Laryngoskopja i Rynoskopja. (Dr. B. Taczanowski). Cena rs. 1 kop. 20. (Dzieło skończone).

Medycyna sądowa (Caspar-Liman, przekład prof. Wisłockiego i d-ra S. Witkowskiego). Tomy dwa. Cena rs. 12. (Dzieło skończone).

Nauka o chorobach wenerycznych. (Reder-Zeissl, przekład d-ra Kurcyusza). Cena rs. 3. (Dzieło skończone).

Oftalmologja (Wecker, przekład d-ra Jodko). Tom I-szy. Cena rs. 3. Tom III-ci (Donders, przekład d-ra Gepnera), zeszyt 1-szy, cena rs. kop. 70.

Patologja ogólna (Uhle, Wagner, Hartmann, przekład Prof. dr. Łuczkiewicza). Cena rs. 7 kop. 20. (Dzieło skończone).

Patologja i Terapja szczegółowa: Choroby mózgu i nerwów. Cena rs. 3 kop. 30. Choroby serca i naczyń. Rs. 2. (Prof. Łuczkiewicz). (Dzieło skończone). Choroby narządu oddechania (prof. Duchek). Cena rs. 2. (Dzieło skończone). Choroby przyrządów jamy brzusznej (prof. Henoch). Cena rs. 6. (Dzieło skończone). Choroby nerek (prof. dr. Rosenstein). Cena rs. 3 kop. 60. (Dzieło skończone). Choroby zaraźliwe chroniczne (prof. Heller i prof. Bollinger). Cena rs 3. (Dzieło skończone). Choroby zaraźliwe ostre (prof. Ziemssen). Tomy dwa. Cena rs. 10.

Pediatrja (Vogel, przekład uzupełniony d-ra Sommera). Tom jeden. Cena rs. 6. (Dzieło skończone).

Policja lekarska (dr. Pappenheim). Tomy 3. Cena rs. 12. (Dzieło skończ.).

Psychiatrja (pr. Pląskowski). Zeszyt I-szy. Cena rs. 2 kop. 30.

Rys praktycznej Otiatrji. (dr. B. Taczanowski). Cena rs. 2 kop. 30. (Dzieło skończone).

Termometrja i Sfygmografja. (pr. Alwarenga). Cena rs. 3. (Dzieło skończone).

Toksykologja (pr. Wisłocki). Część ogólna. Cena rs. 2.

Uroskopja czyli badanie i semiotyka moczu. (Neubauer i Vogel, przekład d-ra Witkowskiego). Cena rs. 3 kop. 60. (Dzieło skończone).

Rys historyczno-statystyczny szpitali i innych zakładów dobroczynnych w Królestwie polskiem. Tom I-szy z planami szpitali. Cena rs. 6.

Drugi dział, mający na celu śledzenie za postępem wiedzy lekarskiej, zawiera krótki ale dokładny obraz corocznych postępów całej medycyny we wszystkich krajach, czyli streszczenie wszystkich prac, które w ciągu roku ogłoszone zostały drukiem i pod jakim bądź względem przyczyniły się do postępu wiedzy lekarskiej. Dział ten nosi nazwę:

2) *Przegląd postępu nauk lekarskich:* Przegląd prac za rok 1874 obecnie wychodzi i prenumerować go można albo oddzielnie, albo też razem z „Dziełami" wyżej wyliczonemi, lub z „Gazetą lekarską." Przegląd roczny za r. 1874 obejmie 50 arkuszy drobnego i ścisłego druku i wychodzi zeszytami po 10 arkuszy każdy.

Cena Przeglądu roczna wynosi: 1) dla prenumeratorów Gazety lekarskiej i pierwszego działu Bibl. um. lek. t. j. Dzieł — rs. 4; 2) dla prenumeratorów samej Gazety lekarskiej rs. 6; 3) dla nieprenumerujących pism powyższych rs. 8 (z przesyłką). Przegląd p. n. l. za rok 1870, 1871, 1872 i 1873 kosztuje każdy po rsr. 6.

Dział trzeci Bibljoteki umiejętności lekarskich stanowi:

3) *Biblografja i krytyka lekarska:* Wychodzi w odstępach czasu nieokreślonych i dla prenumeratorów Gazety lekarskiej dodaje się bezpłatnie.

W czwartym dziale Bibljoteki umiejętności lekarskich zawiera się:

4) *Historja szpitali i zakładów dobroczynnych:* Dla prenumeratorów ,,Gazety lekarskiej" dział ten, jako dodatek, dołącza się bezpłatnie. Nieprenumerujący Gazety lekarskiej mogą nabywać w oddzielnych tomach. Do dziś dnia wyszedł tom pierwszy i sprzedaje się po rs. 6.

Czasopismo Towarzystwa aptekarskiego we Lwowie. Wych. od. r. 1872, rocznie 24 numerów, rs. 4 kop. 20, z przesyłką rs. 5.

Gazeta lekarska, pismo tygodniowe paświęcone wszystkim gałęziom umiejętności lekarskich, farmacji i weterynarji. Warszawa, wydawca i redaktor dr. Girsztowt, 8-ka, wych. od r. 1866, w 1000 egz., rocznie 52 numerów, rs. 5, z przesyłką rs. 6.

Rocznie wychodzą 2 tomy, które zaczynają się od dnia 1 stycznia i od 1 lipca; z dniem 1 stycznia 1876 roku zaczyna się tom dwódziesty. Jako dodatek do Gaz. lek. dołączają się: 1) Rys historyczno-statystyczny szpitali i innych zakładów dobroczynnych w Królestwie polskiem. 2) Opisanie Królestwa polskiego pod względem lekarskim, oraz: 3) Bibljografja i krytyka lekarska. Tomy Gaz. lek. z lat ubiegłych nabywać można po rs. 4.

Medycyna, czasopismo tygodniowe dla lekarzy praktycznych. Warszawa, wydawca dr. J. Rogowicz. redaktor dr. Benni. 8-ka, wych. od r. 1871, w 600 egz., rocznie 52 numerów, rs. 5, z przesyłką rs. 6.

Pamiętnik Towarzystwa lekarskiego. Warszawa, nakł. Towarzystwa lek., redaktor dr. J. Rogowicz, 8-ka, wych. od r. 1840, w 230 egz., rocznie 4 zeszyty, rs. 4, z przesyłką rs. 5.

Przegląd lekarski, organ Towarzystwa lekarskiego krakowskiego i Towarzystwa lekarzy galicyjskich we Lwowie. Wych. w Krakowie od r. 1863, rocznie 52 numerów, rs. 6, z przesyłką rs. 8.

Przegląd postępu nauk lekarskich we wszystkich jej gałęziach i we wszystkich krajach. Wych. od r. 1872, rocznie 5 zeszytów, rs. 8, z przesyłką rs. 8. Dla prenumeratorów Gazety lekarskiej rs. 6, z przesyłką rs. 6. Dla prenumeratorów Gazety lekarskiej i Bi-

bljoteki umiejętności lekarskich rs. 4, z przesyłką rs. 4, (zob. wyżej Bibljoteka umiej. lekarskich).

Wiadomości farmaceutyczne. Warszawa, wydawnictwo Tow. farmaceut., redaktor Mrozowski. 8-ka, wych. od r. 1874, w 500 egz., rocznie 12 numerów rs. 2 kop. 50, z przesyłką rs. 3. Treść tomu II-go:

I. Chemja, farmacja: Anilina, farby anilinowe, a w szczególności fuchsyna i zafałszowanie tejże p. K. Szperlinga. Arszenik, badania chemiczne nad powietrzem mieszkań wyklejonych arszenikalnemi obiciami, p. d-ra Hamberga w Sztokholmie. — Poszukiwanie arsenu w solach alkalicznych i alkaliczno-ziemnych, używanych w farmacji, p. Patrouillard aptekarza w Gisors. Umiejscowienie się arszeniku w rozmaitych tkankach zwierząt otrutych, p. d-ra Skołozubowa w Moskwie. Atropina, reakcja atropiny. Bizmut, bromek bizmutowy. Cechy barwników win czerwonych francuzkich. Ceratum chlorali. Chemja, pogląd na chemję w r. 1874 p. prof. d-ra Kolbe w Lipsku. Chemja w sferach niebios p. Jansena. Chinina, chininum et ferrum sesquichlor. Garbnian chininy. — Sole chininy z kwasem salicylowym lub karbolowym. Wodobromek chininy. — Tran z chininą. Chloral, glycerole z wodanem chloralu. Cyanek potasowy. Otrucie. Destylacja. Ulepszony przyrząd do cząstkowych destylacji. Dochodzenie alkoholu w eterze. Elateryna. Electuarium e Senna. Emetyna, badania nad emetyną p. p. Glenard. Etery nowe. Etery siarkowe p. M. Orłowskiego. Extr. fol. Sennae spir. p. W. Łękawskiego. Ezeryna (alkoloid Fabae calabaricae). Wodobromek ezeryny. Ferrum — Syr. ferri bromati. Fosfor, dochodzenie chemiczno-sądowe fosforu, p. J. Mrozowskiego. Odtrutka na fosfor (antidotum) phospori). Gallium-nowy metal. Glyceryna krystaliczna. Glycerinum sulfurosum p. Bieńkowskiego. Gossypium haemostaticum. Gossypium jodatum. Herniaryna. Jerwina alkaloid w Veratrum viride. Infusum Sennae concentrat. rad. Ipecacuannhae in pulvere, p. F. Fijałkowskiego. Jod, dochodzenie jodu w moczu. Jodek potasowy, chlorek potasowy w jodku. Jodek żelazawy z cytrynjanem potasowym sodowym i amonowym. Kalii jodatum, glycerolatum kalii jodato. Kamfora bromowa p. p. Gault, aptekarza w Nancy. Krew, badania nad krwią p. Struve. Stan w jakim żelazo znajduje się we krwi p. pp. Paquefin i Jolly.—Wykrycie obecności krwi w plamach, p. Böttgöra. Kumys przez p. F. Fijałkowskiego mag. farm. Kussyna krystaliczna przez pp. Fluckige. i Buri. Kwas cyanowodorny. Otrzymanie kwasu cyanowodornego w aparacie p. Gautier, przez p. Cazeneuve. Kwas lewulowy przez pp. Grote i Tollens. Kwas mrówkowy. Nowy sposób otrzymywania kwasu mrówkowego przez p. Lorin. Kwas pikrynowy, otrzymywanie kwasu pikrynowego przez p. Wittstein. Kwas solny, aparat do otrzymywania czystego przez p. A. Orłowskiego magistra far. Kwas salicylowy, nowy sposób otrzymywania i niektóre zasługujące na uwagę własności kwasu salicylowego przez d-ra Kolbe w Lipsku. Kwas salicylowy, odbarwienienie kwasu salicylowego. Kwas salicylowy, o użytku kwasu

salicylowego w technice i medycynie przez J. Wyszomirskiego mag. far. Kwas salicylowy, przetwory z kwasem salicylowym. Kwas salicylowy, rozpuszczalność kwasu salicylowego w glicerynie. Kwas salicylowy z boraksem lub kwasem borowym. Kwas siarkowy: Oczyszczanie kwasu siarkowego od arsenu za pomocą podsiarkonu sodowego przez p. Thorn w Buda-Peszcie. Litynowy benzoan. Lukrecja, pierwiastek cukrowy w lukrecji przez p. M. Z. Roussin. Lukrecja, Succus Liquiritiae depur. Magnesia sulfurosa. Miód sztuczny. Nowa odtrutka na strychninę. Obecność miedzi w organizmie ludzkim. Oksykwasy, o utlenianiu się oksykwasów grupy tłuszczowej przez p. N. Ley'a i A. Popowa. Olejki eteryczne, Oleum iridis florentinae. Olejki, synteza olejku eterycznego Chrzanu lekarskiego (Cochlearia officinalis), przez A. W. Hoffmana prof. uniw. berl. Oleum jecoris aselli ferratum. Opjanina przez p. O. Hesse. Ozonu wpływ na krew przez p. John Dogiel. Przyrządzanie czopków. Ratanina. Rtęć. Unguentum Hydrargiri ciner. Srebro, redukcja soli srebra. Srebra lub złota wydzielenie p. prof. Böttgör. Strychniny przemiana w brucynę przez p. F. L. Sonnenscheina. Sublimat w mięszaninie kalomelu z cukrem. Tabella p. Pinchon, służąca do rozpoznawania rozmaitych tkanin i nici drogą chemiczną. Tlenek węgla w czasie palenia tytoniu. Tłuszcze. Nowy aparat do oznaczenia tłuszczów przez p. Tollens. Ulepszony przyrząd do cząstkowych destylacyj (z drzeworytem). Wykrycie ołowiu w pobiale. Wykrycie kwasu pruskiego w razie otrucia. Zafałszowanie oleju lnianego tranem. Zincum hypermanganicum, nadmanganian cynkowy.— *II. Botanika, farmakognozja:* Boldo. Cynamon Padang zwany. Divi-Divi v. Libi-Divi. Gombo. Handel olejem palmowym w Starym Kalabarze. Jaborand, potoślin Brazylijski (z tablicą litografowaną). Kakao—uprawa i wywóz z Wenezueli. Lycopodium selago. Mirobalany. Nadawanie koloru kwiatom. Olej z Carapa. Oleum Iridis florentinae. Pomornik, skutki nalewki tegoż. Rzewień, opisał Mieczysław-Dunin Wąsowicz. Uprawa krzewów różanych i fabrykacja olejku. Uprawa szafranu we Francji. Uprawa pietruszki we Francji. Smrodzieniec na targach w Bombaju. Trzcina bambusowa. Wanilla. — *III. Fizyka:* Elektryczny donosiciel o ogniu lub kradzieży. Krzesiwko galwaniczne p. Voisin i Dronier (z drzeworytem). Nowa latarnia uliczna. Nowy telegraf stacyjny. Nowospostrzeżone zjawisko indukcji magnetycznej. Pompa rozrzedzająca za pomocą rtęci. Sygnały elektryczne w kopalniach.—*IV. Mineralogja:* Dobywanie pianki morskiej w Anatolji. Metalurgja—przygotowanie surowych rud bizmutowych. O minerałach telurowych i bizmutowych w Ameryce północnej. Wydobywanie siarki w Sycylji (z drzew). — *Zoologja:* Chrząszcz Colorado (z drzeworytami). Przechowywanie pijawek. Rozmnażanie ostryg perłowych na wyspach Pomotu. Zatrucia przez ukąszenie wężów jadowitych w Australji. — *VI. Wiadomości bieżące:* Apteki—statystyka. Artykuł p. Bergholtza apt. w St. Petersburgu w kwestji sprzedaży lekarstw. Artykuł nadesłany w kwestji drogości lekarstw. Drugi zjazd lekarzy i przyrodników we Lwowie. Działanie wapna przy kiełkowaniu fasoli. Farmacja wojskowa we Francji. List otwarty I w kwestji obecnego ukształcenia farmaceutów. List otwarty II w kwestji obecnego ukształcenia farmaceutów. Niebezpieczna recepta. O konsumcji makowca i haszyszu. O szkle sprężystem czyli ciągliwem. Papier hygrometryczny. Posrebrzanie

rozmaitych przedmiotów w aptece. Projekt farmakopei uniwersalnej. Wypadek wynikiem ekspedycji. *VII. Wiadomości miejscowe:* Art. nad. Pokątne fabrykacje wód gazowych. Farmaceuci, lista prowizorów farmacji, którzy w roku ubiegłym i na początku bieżącego otrzymali stopnie. Jubileusz 50-letni kol. Henryka Spiessa. Komitet kasy wsparcia, odezwa. Otwarcie apteki filjalnej. Posiedzenie Towarzystwa farmaceutycznego w Warszawie dnia 22 stycznia. Posiedzenie Towarzystwa farmaceutycznego w Warszawie dnia 5 listopada. Od Redakcji. — *VIII. Rozporządzenia rządowe:* O odpowiedzialności osób nie mających prawa trudnienia się praktyką lekarską, za używanie przy leczeniu trujących lub silnie działających środków. Okólnik Zarządzającego Ministerstwem spraw wewnętrznych do p. gubernatorów (d. 14 września 1875). Rozporządzenie Władzy uniwersyteckiej o stałych terminach egzaminów prowizorskich. — *IX. Specyfiki zagraniczne i środki sekretne:* Collodium antephelidicum. Liquor inhalatorius contra tussim convulsivam. Sirop d'hypophosphite de fer. Sirop Quinquina ferrugineoux Laroche. Syropus calcii jodati. Syrupus ferri bromati. *X. Nekrologja:* Borkowski Wawrzyniec. Cytwic Edward. Handbury Daniel. Jache Walenty. Jende Alfons. Schrötter Antoni. — *Ogłoszenia* w każdym numerze.

Nauki społeczne,

prawne, państwowe i ekonomiczne.

W roku 1875 ukazało się w tej dziedzinie do 40 druków mniejszej i większej objętości oraz wychodziło dwa czasopisma „Bibljoteka umiejętności prawnych“ obejmująca dzieła teoretyczne i zbiory prawodawcze, oraz „Gazeta sądowa“ poświęcona sprawom sądowym bieżącym i popularnym artykułom społeczno-prawnym. Szacowne czasopismo „Ekonomista“ dla braku prenumeratorów i z śmiercią redaktora, zaprzestało wychodzić.

Bagehot Walter. O początku narodów, myśli o wpływie doboru naturalnego i dziedziczności na rozwój społeczności politycznej. Tłomaczenie z angielskiego. Z wyboru Bibljoteki naukowej międzynarodowej. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 8-ka, str. 237, rs. 1.

Balasits August dr. O Przysiędze stanowczej z dodatkiem „o ile wiem i pamiętam,“ odbitka z „Prawnika.“ Lwów, 8-ka, str. 50.

Bierzyński Roman. Postęp, wydanie drugie. Warszawa, S. Czarnowski i Sp. 8-ka, str. 16, kop. 15.

Budziński S. O powtarzaniu przestępstw, wedle kodeksu karnego obowiązującego. Warszawa. 8-ka, str. 59, kop. 40.

Celichowski Z. dr. Słowniczek łacińsko-polski wyrazów prawa magdeburskiego z wieku XV, przedruk homograficzny z kodeksu kórnickiego. Poznań. 8-ka, str. 16 i 6 tablic, kop. 60.

Chodyński Adam. Dawne ustawy miasta Kalisza. Warszawa, Napoleon Wartski w Kaliszu. 8-ka, str. 103, rs. 1 kop. 20.

Daisenberg Władysław dr. Dzieje filozofji prawa i państwa przedstawione na tle dziejów cywilizacji. Tom I, Dzieje filozofji nowożytnej. Kraków. 8-ka, str. 720.

Haidinger Andrz. Adwokat domowy czyli każdemu przystępne objaśnienie w jaki sposób każdy przy aktach prawnych wszelkiego rodzaju sam się zastępować i potrzebne pisma jako to: podania, prośby, rewersy i t. d. bez pomocy adwokata z zupełnym skutkiem prawnym sporządzać może. Na podstawie najnowszych ustaw, z uwzględnieniem ustaw sądowych obecnie w Austrji obowiązujących, przeszło 400 przykładami objaśniony. Pierwsze wydanie przekład z 11 wydania niemieckiego zupełnie przerobionego, znacznie poprawionego i pomnożonego. Cieszyn, K. Malik. 8-ka duża, str. VIII i 920.

Hube Romuald. Prawo polskie w wieku XIII, patrz Bibljoteka umiejętności prawnych.

Hube Romuald. Roty przysiąg krakowskich z końca wieku XVI wydał i objaśnił. (Wydanie redakcji „Bibljoteki warszawskiej"). Warszawa, Gebethner i Wolff, 8-ka, str. 92, k. 60.

Ihering Rudolf dr .Walka o prawo, z czwartego wydania niemieckiego przełożył Antoni Matakiewicz. Lwów, K. Wild. 8-ka, str. VIII i 77, kop. 50.

Kamiński Jan Maurycy, magister prawa i administracji. O prostytucji. Wydanie drugie, znacznie powiększone. Warszawa, nakład A. Pajewskiego, skł. gł. u S. Czarnowskiego. 8-ka,. str. 213, rs. 1.

Kasznica Józef. O stosunku prawoznawstwa do innych nauk. Przyczynek do encyklopedji prawa. Warszawa. 16-ka, str. 26, kop. 30.

Księga ustaw cywilnych i powszechna dla wszystkich krajów dziedzicznych niemieckich Monarchji austryjackiej, z późniejszemi odnośnemi ustawami i rozporządzeniami, opracowana przez d-ra Maksy-

miljana Zatorskiego i d-ra Franciszka Kasparka. Z. I. Cieszyn, K. Malil, 8-ka, str. 176, rs. kop. 20.

Limanowski Bol. Socjologja Augusta Comte'a. Rozprawa filozoficzna. Lwów, księgarnia polska. 8-ka, str. 160, rs. 1 kop. 20.

Mayzel Bronisław, kandydat praw. O zapewnieniu bytu rodzinie zapomocą ubezpieczeń życiowych. Odczyt miany w sali ratuszowej d. 7 marca 1875 r. na korzyść Osad rolnych, kop. 25.

Micara Czesław. O opodatkowaniu gospodarstwa wiejskiego z uwzględnieniem stosunków W. ks. poznańskiego. Poznań. 8-ka, str. 43.

Miklaszewski W. Rys organizacji władz sądowych podług ustaw z d. 20 listopada 1864 r. i postanowienia o wprowadzeniu reformy sądowej w Królestwie polskiem z d. 19 lutego 1875 r. Warszawa, 1876, nakład księgarni Stoppelle i Stan. 8-ka, str. 155, rs. 1.

Mittermajer C. J. O karze śmierci podług wyników badań naukowych i postępu prawodawstwa i doświadczenia, przełożyli z upoważnienia syna autora S. K. studenci prawa. Warszawa, Cels Lewicki i Sp. 8-ka, str. 154, kop. 60.

Niemirycz Juljusz, obrońca przy Senacie. Filozofja historji prawa, czyli historja związku, postępu i rozwoju idei prawa, od najdawniejszych czasów aż do nas, wraz z krytycznym poglądem na byt i gospodarstwo główniejszych państw Azji i Europy. Warszawa, 1874 i 1875. 8-ka, tom I str. XV i 231 i tom II str. 416, pren. na 4 części rs. 5.

Ochrona prawna nad lasami. Zbiór ustaw i rozporządzeń tyczących się ochrony lasów i polowania, z dodatkiem instrukcji dla zaprzysiężonej straży lasowej. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. VII i 149, rs. kop. 5.

Oczapowski, Dr. J. B. Władza i układ państwa, zarysy polityki i porównań prawa konstytucji. I Wstęp i część ogólna. Kraków, Gebethner i Sp., 8-ka, str. 216, rs. 2.

Rembowski, dr. A. Rozbiór dzieła prof. Okolskiego: „O stosunku państwa do oświaty narodowej." Warszawa.

Pomniki starodawne prawa polskiego, tom IV wydany staraniem komisji histor. Akademji umiejętności w Krakowie, jako ciąg dalszy tomów I i II, wydanych w r. 1856 i 1870 przez A. Z. Helcla, tudzież tomu III wydanego w r. 1874 przez M. Bobrzyńskiego. Zawiera: Heyzmann prof. dr. Ud. Statuta synodalia episcoporum Cra-

coviensium XIV i XV saeculi a codicibus manu scriptis typis mandata editis statutis Vieluni et Calissi a 1420 conditis. Editionem curavit. Kraków, Akademja umieję̨t. Str. XVI i 290, rs. 3.

Popowski J. O znaczeniu wielkich ludzi w nowożytnych społeczeństwach. Warszawa, Lewicki i Sp., 8-ka, str. 30, kop. 30.

Prądzyński Edward. O prawach kobiety. Wydanie 2-e, pomnożone. Warszawa, nakład C. Lewickiego i S-ki. 8-ka, str. 472, rs. 1 kop. 60.

Rylski Tadeusz. Dom zarobkowy w obec istniejącego porządku ekonomicznego (z powodu legatu Staszyca). Kijów. 8-ka, kop. 35.

Sądy gminne, sędziowie pokoju i zjazdy pokojowe. Warszawa, skład u Gebethnera i Wolffa. 16-ka, str. 49, kop. 15.

Skwarczyński dr. Paweł. Ustawa gminna z 12 sierpnia 1866 r. wydał..., wydanie III, Lwów, K. Wild. 16-ka.

Stummer Ed. O stanowisku prokuratora w obec sądu karnego. Warszawa, nakład Celsa Lewickiego i S-ki. 8-ka, str. 88.

Suligowski Adolf. O reformie sądowej w Królestwie polskiem (odbitka z „Niwy"). Warszawa, 1876, skład główny u S. Czarnowskiego. 8-ka, str. 25, kop. 30.

Ustawa o opłacie stemplowej, Najwyżej zatwierdzona 17 kwietnia 1874 r. Warszawa, M. Orgelbrand. 8-ka, str. 23, kop. 20.

Ustawy sądowe obowiązujące w Królestwie polskiem. Przepisy ogólne postępowania sądowego, kryminalnego i cywilnego. Warszawa, u Gebethnera i Wolffa. 16-ka, str. 45, kop. 15

— Ustawa postępowania sądowego cywilnego. O stawieniu się stron i sposobie postępowania przed sądem gminnym, sędzią pokoju i zjazdowym sądem pokoju. Druk J. Sikorskiego, str. 69.

— O postępowaniu sądowem w sprawach kryminalnych, przed sądami gminnemi, sędziami pokoju i zjazdowemi sądami pokoju. Druk J. Sikorskiego, str. 50.

— O dowodach w postępowaniu cywilnem przed sądami gminnemi, sędziami pokoju i sądami zjazdowemi.

— O kasacji i uchyleniu wyroków ostatecznych sądów gminnych, sędziów pokoju i sądów zjazdowych. Warszawa, str. 35. O zakresie władzy sądów gminnych i sędziów pokoju, str. 45, kop. 15.

Wzdulski Konstanty. Idea państwa w stosunku do zasad nauki gospodarstwa społecznego. (Dochód ze sprzedaży przeznacza się

dla Towarzystwa osad rolnych i przytułków rzemieślniczych). Warszawa, 8-ka duża.

Wyzwolenie ludzkości. Instytucje mocarstwa otomańskiego. 8-ka, str. 262. Lwów, A. D. Bartoszewicz, 3 fl.

Zarański, Lichwa a szkoła. Lwów, Księgarnia polska. 8-ka str. 32, c. 20.

— Wydawnictw perjodycznych z tej dziedziny mamy dwa, jedno teoretyczne drugie praktyczne, a mianowicie:

Bibljoteka umiejętności prawnych. Warszawa, wydawca i redaktor M. Godlewski. 8-ka, wych. od r. 1873 w 500 egz., rocznie 24 poszytów, rs. 10, z przesyłką rs. 12. Wydawnictwo to zbiorowe, rozpoczęte dnia 1 stycznia 1873 roku, wychodzące dwa razy na miesiąc w zeszytach czteroarkuszowych, zamieszcza opracowania oryginalne i przekłady z dziedziny następujących umiejętności: prawa cywilnego i karnego, postępowania cywiln. i karnego, filozofii prawa, encyklopedji prawa, prawa państwowego, prawa międzynarodowego, prawa kanonicznego, medycyny sądowej, psychologji kryminalnej. Bibljoteka umiejętności prawnych dzieli się na pojedyncze serje, z których każda obejmie pewną ilość dzieł z góry zapowiedzianych. Serja pierwsza skończyła się z d. 1-ym stycznia roku 1875 i z tymże dniem rozpoczęła się serja druga. W zeszytach tej serji drugiej wyszły następujące dzieła: Władysława Holewińskiego, O zobowiązaniach podług Kodeksu Napoleona, wykład III i IV tytułu księgi trzeciej (zeszyt 1—5), cena rs. 3. — Walentego Dutkiewicza, O znaczeniu jurysprudencji (zeszyt 6), cena kop. 50. — St. Ł. O prawie granicznem polskiem (zeszyt 7), cena kop. 80. — Romualda Hubego, Statuty Nieszawskie z roku 1454 (zeszyt 8), cena kop. 60.— Wincentego Wyzińskiego, Zbiór praw i rozporządzeń rządu, t. I (dodatek), cena rs. 1 kop. 30, w oprawie rs. 1 kop. 50. — Powody urzędowe do pierwszej księgi kodeksu cywilnego Królestwa polskiego z roku 1825, zebrał i ułożył Mścisław Godlewski (zeszyty 9 — 18) cena rs. 5.

Gazeta sądowa Warszawska. Warszawa, wydawca F. Flamm, redaktor W. Prokopowicz. Fol., wych. od r. 1872, w 800 egzemplarzach, rocznie 52 numerów, rs. 6, z przesyłką, rs. 8.

Historja

powszechna, społeczna, literatury, bibljografja, archeologja i t. p.

Literatura historyczna w porównaniu z innemi działami piśmiennictwa naszego przedstawia się stosunkowo dosyć obficie; obejmuje bowiem około 92 druków, od czego odrąciwszy nawet katalogi bibljograficzno-księgarskie, a dodawszy natomiast cyfrę dzieł nie znajdujących się w miejscowym handlu księgarskim, otrzymamy i tak pokaźną liczbę druków treści historycznej. Ilościowo biorąc tylko powieść, teologja i technologja może się równać z niniejszym działem literatury.

Acta synodi dioecesanae Luceoviensis per Bernardum Maciejowski episcoporum Luceoviensem tribus postremis diebus Februari, anno domini MDLXXXIX celebratae, edidit Zeno Chodyński regens Seminarii dioecesani Vladislaviensis. Varsaviae. 8-ka, str. 48.

Akta grodzkie i ziemskie, z Archiwum t. z. bernardyńskiego, wydane staraniem galicyjskiego wydziału krajowego we Lwowie, tom V. 8-ka, str. VI i 275, 2 złr. 50 cent.

Amborski Jan. Beranger, studjum. Lwów. 8-ka, str. 46, kop. 50.

Bielowski A. Szymon Szymonowicz, studjum. Kraków, Akademja umiejętności. 4-ka, str. 190, rs. 1 k. 80.

Bobrzyński Michał. O założeniu sądów wyższych prawa niemieckiego na zamku krakowskim. Z. I. (z rozp. Akademji umiejętności). Kraków. 8-ka, str. 154 i XV.

Bolanden K. Fryderyk II i jego czasy, opowiadania historyczne, przełożył z niemieckiego Józef Grajnert (w dwóch częściach). Warszawa, J. Grajnert. 8-ka, cz. I str. 114, cz. II str. 98, kop. 50.

Boniecki Adam. Kronika rodziny Bonieckich z przydomkiem Fredro herbu Bończa. Warszawa, druk J. Bergera.

Boniecki T. Szkice historyczne. Książęta Szlązcy z domu Piastów. Przyczynek do historji rodzin panujących w Polsce, zebrany i ułożony przeważnie z niemieckich źródeł. Część II zawiera okres od 1339 do 1612 roku. Warszawa, u Wendego i Sp.. 8-ka duża, str. 370. VI, całość rs. 4.

Celichowski. Ars. moriendi, druk ksylograficzny, opis egzemplarzy z Bibljoteki kórnickiej. Toruń, Rakowicz, 8-ka, kop. 22½.

Chodyński Adam. Ks. Ignacy Przybylski, rektor szkół poznańskich, płockich i kaliskich, życiorys. Kalisz, druk W. Hindemitha.

Czarniecki K. Herbarz polski według Niesieckiego, treściwie ułożony z I i II. Gniezno, Lange. 8-ka, rs. 7 k. 20.

Dobrowolski Józef. Życie i liryzm Szekspira. Kraków, u Gebethnera i Sp., 8-ka, kop. 25.

Dzieduszycki Maurycy hr. Rys dziejów kościoła katolickiego, w Szwecji. Lwów, Sejfarth Czajkowski, 4-ka, str. 164, rsr. 3.

Dzieła wydane nakładem lub staraniem drukarni Sikorskiego. Warszawa, druk tamże.

Engestrom Wawrzyniec hr. Henryk Ibsen, poeta norwegski, z portretem poety. Warszawa, drukiem M. Ziemkiewicza.

Estrejcher K. Bibljografja polska XV i XVI stulecia. Zestawienie chronologicznej, 7,200 druków w kształcie regestru do Bibljografji, tudzież spis abecadłowy tych dzieł, które dochowały się w bibljotekach polskich, wydanie Akademji umiejętności, staraniem Komisji bibljograficznej. Kraków. 8-ka duża, str. XVI i 226, dodatek bezpłatny do „Bibljografji."

Estreicher K. Bibljografja polska XIX w. Kraków, D. E. Friedlein. 8-ka, tom. III, zeszyt 2, arkusz 21—40, str. 161 do 320, tom po rs. 7 k. 20.

Formułki chronologiczne, serja I-a. Warszawa, J. J. Okoński, cena kop. 20.

Górecka Marja. Wspomnienia o Adamie Mickiewiczu, opowiadanie najmłodszemu bratu. Warszawa, nak. redakcji Kroniki rodzinnej. 8-ka, str. 78, kop. 45.

Górski Kazimierz. Stosunki Kazimierza Sprawiedliwego z Rusią. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka mała, str. 33 k. 45.

Gorzelański ks. M. Historja święta starego i nowego testamentu wraz z geografją Palestyny. Warszawa, Sennewald. 8-ka, str. 213, rs. 1.

Grajnert Józef. Obrazki historyczne z życia Polaków. 1. O księciu Dymitrze i Hryciu rusinie. 2. Dwaj bracia litwini z czasów Jana

Sobieskiego. 3. Przygody Czecha Tomaszka. 4. Florjan Szary. Z obrazkami. Kraków, A. Nowolecki. 8-ka, str. 154, k. 45.

Gumplowicz dr. Lud. Stanisław Augusta, projekt reformy żydowstwa polskiego. Kraków, Adolf Dygasiński. 8-ka, str. 64, k. 50.

Habdank Z. Słowianie baczność! 8-ka, str. 8, k. 15.

Hoszowski Konstanty. Rozbiór krytyczny bijografów Erazma Ciołka, biskupa płockiego. Kraków. 8-ka, str. 29.

Jarochowski K. Dzieje panowania Augusta II od wstąpienia Karola XII na ziemię aż do elekcyi Stanisława Leszczyńskiego 1702 do 1704. Poznań. rs. 3.

Kamiński Antoni Odrowąż. Chronologja czyli nauka podziału czasu do zrozumienia i ułożenia sobie Kalendarza. Wilno. 8-ka, str. 67., k. 20.

Katalog celniejszych pism perjodycznych polskich, francuzkich, niemieckich i angielskich na r. 1876, na które prenumeratę przyjmuje księgarnia i skład nut... w Warszawie. Warszawa, fol. str. 4.

Katalog czytelni polskiej księgarni i składu nut Stopelle i Stan w Warszawie. 8-ka, str. 80, kop. 10.

Katalog czytelni polskiej przy księgarni H. Blumenthala w Warszawie. Warszawa. 24-a, str. 56.

Katalog dzieł nakładowych i komisowych księgarni sortymentowej i składu nut Stopelle i Stan dawniej M. Glücksberg w Warszawie. 8 ka.

Katalog dzieł nakładowych i komisowych księgarni sortymentowej i składu nut Stopelle i Stan, dawniej M. Glücksberga w Warszawie. Warszawa, w drukarni Jaworskiego.

Katalog książek literatury powieściowej, historycznej i naukowej po nadzwyczaj zniżonych cenach znajdujących się w księgarni i antiquarni Szymona Rubinsteina w Warszawie.

Katalog książek polskich rolniczych i z rolnictwem związek mających do nabycia w księgarni sortymentowej i składzie nut Stopelle i Stan dawniej M. Glücksberga. 8-ka, str. 56.

Katalog książek polskich w czytelni przy księgarni Ch. R. Kempnera w Płocku. Warszawa. Kempner, kop. 5.

Katalog książek polskich w czytelni przy księgarni, składzie materjałów piśmiennych i rysunkowych Izydora Wassermana w Płocku. Warszawa, Wasserman. 16-ka, kop. 10.

Katalog książek polskich, wydanych od 1860 do końca roku 1874. Warszawa, Spółka księgarzy. 8-ka, kop. 40.

Katalog książek wyszłych nakładu nut muzycznych Gustawa Sennewalda w Warszawie. 4-ka, str. 4.

Katalog księgarni i składu nut Leonarda Chodźki w Petrokowie. 16-ka, str. 16.

Katalog księgarni i składu nut, w połączeniu z ekspedycją pism perjodycznych, Adolfa Kowalskiego, N⁰ 5. Warszawa.

Katalog muzeum Gassnera, sztuki i umiejętności, broni, wyrobów sztuki, mechaniki, medali, narzędzi inkwizycji, anatomicznych i t. d. Warszawa. 8-ka, str. 32, kop. 10.

Katalog nut wydanych nakładem księgarni i składu nut muzycznych, G. Sennewalda. 8-ka, str. VIII.

Katalog tymczasowy, czytelni dzieł wyborowych nowych naukowych i beletrystycznych, oraz czytelni dla dzieci w językach: polskim, francuzkim i rosyjskim, Jana Jeleńskiego. Warszawa. 8-ka m., str. 94.

Kośmiński Stanisław, d-r, członek-bibljotekarz Towarzystwa lekarskiego. Katalog bibljoteki towarzystwa lekarskiego. Dopełnienie I-sze. Warszawa, Towarzystwo lek., 16-ka.

Korzon Tadeusz. Odczyt o życiu umysłowem Grecji. (Na korzyść Towarzystwa osad rolnych). Warszawa. 8-ka, str. 16, kop. 20.

Kopernicki Izydor, d-r, członek tow. antropolog. paryzkiego, członek koresp. Tow. antropol. londyńskiego i berlińskiego, Tow. szkól. krak., człon. honor. Tow. lekar. galicyjskiego. Czaszki z kurhanów pokuckich, jako materjał do antropologji przedhistorycznej ziem polskich, opracował. Kraków, w drukarni Uniwers. Jagiell. 8-ka, str. 33, z 4 tablicami.

Książki nowe, nuty, mapy, atlasy, ryciny i t. p., do nabycia za pośrednictwem księgarni... Rok 1875. Październik-grudzień. Warszawa. 8-ka, bezpłatny.

Kozłowski A. Dwie uwagi nad powieścią: „Nasza bieda.“ Warszawa, druk Czerwińskiego i Spółki.

Kuliczkowski Adam. Stosunek mego „Zarysu dziejów literatury polskiej“ do badań i pomysłów d-ra Antoniego Małeckiego. Rzecz z powodu artykułu „Tygodnia“ w osobistej obronie napisana. Lwów, K. Wild. 8-ka mała, str. 32, kop. 20.

Kurtyzanki. Warszawa, A. Pajewski. 8-ka, str. 51, kop. 30.

Liske, Dr. Ksawery. Akta grodzkie i ziemskie . . . . . z Archiwum t.z. bernardyńskiego, wydane staraniem galicyjskiego Wydziału krajowego we Lwowie. Tom V. Lwów. 4-ka, str. VI i 275, rs. 2.

Lubowski Edward. Rodzina Borgiów, studjum historyczne, (odbitka z „Niwy)." Warszawa, skład u Stopellego i Stana. 8-ka, str. 113, kop. 75.

Matuszewicz Marcin, kasztelan Brzesko-Litewski. Pamiętniki 1714—1765 r. Warszawa, wyd. A. Pawińskiego, skł. gł. u Gebethnera i Wolffa. 8-ka, tom I str. 267, t. II str. 317, tom III 220, tom I—III z przedpłatą na 4-ty rs. 4 kop. 50.

Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabularis et bibliothecis Italicis deprompta, collecta atque illustrata a Vincentio Makuscev doctore philologiae slavicae, professore ordinario in Caesarea universitate scientiarum varsaviensi. Tomus I, Tabularia minora et nonnullae bibliothecae. Volumen I. Ancona—Bononia—Florentia. Warszawa. 8-ka duża, rs. 3.

Morawski. Dzieje narodu polskiego w krótkości zebrane. Piastowie, wydanie II. Poznań, J. K. Żupański. 8-ka, str. 316, rs. 4 kop. 80.

Mowa pogrzebowa przy wyprowadzeniu zwłok ś. p. ks. Aleksandra Brodowskiego, proboszcza parafji Dziektarzewo, wygłoszona w d. 9-tym września 1874 r. Warszawa, autor. 8-ka, str. 12, kop. 15.

Ortlepp Ernest. Beethoven. Fantastyczna charakterystyka poświęcona wszystkim miłośnikom muzyki i wielbicielom wielkiego męża. Przełożył z niemieckiego H. Bartsch. Warszawa, 1876, skład główny w księgarni E. Wende i Sp. 16-ka, str. 77, kop. 30.

Pamiętnik Feliksa hr. Łubieńskiego ministra sprawiedliwości, streścił i opracował Wł. Chomętowski. Warszawa, red. Kroniki rodzinnej.

Pawiński A., prof. uniw. warsz. Cmentarzysko w Dobryszycach, rozkopał i opisał. Warszawa, druk Józefa Ungra.

Petiscus A. H. Olimp czyli mitologja Greków i Rzymian z dodaniem wiadomości o bogach Egiptu, Indyj i krain północy, dla dorosłej młodzieży, dla kształcących się artystów i do użytku zakładów naukowych wyższych. Przekład z 10 poprawionego i powiększonego wydania Anastazji Dzieduszyckiej, ozdobiony 89 drzewory-

tami w tekście i 89 oddzielnych tablic. Warszawa, M. Orgelbrand. 8-ka, str. 347, w oprawie ozdobnej z bogatemi złotemi wyciskami rs. 2 kop. 80, broszur. rs. 2.

Prescott H. W. Dzieje panowania Filipa II króla hiszpańskiego, przełożył z angielskiego Bronisław Grabowski. Warszawa w redakcji Przeglądu tygodniowego. 8-ka, 2 części, I-a str. 817, II-ga. 304, rs. 3.

Promyk Kazimierz. O księdzu Stanisławie Staszicu. Warszawa, Cels Lewicki i Sp. 16-ka, str. 23.

Przyborowski Józef. Wycieczki archeologiczne nad Świder. Warszawa, w drukarni S. Orgelbranda synów.

Ranke Leopold. Historja papieży i papieztwa, przekład T. Skomorowskiego. Warszawa, redakcja Przeglądu tygodniowego. 16-ka, część II, zeszyty 5—10, II części rs. 2 kop. 50.

Schlosser F. K. Historja XVIII i XIX wieku do upadku cesarstwa francuzkiego, ze szczególnem uwzględnieniem duchowego rozwoju ludzkości. Tłumaczenie z piątego wydania niemieckiego. Tom IV—V. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 8-ka, zeszyt kop. 60.

Schlosser Fr. Kn. Dzieje powszechne, przekład Bronisława Komorowskiego i Józefa Trzeciaka, Tom X. Dzieje wieków średnich, V Przejście do czasów nowożytnych, historja XV stulecia. 8-ka, str. 540. Tom XI, XII i XIII, Dzieje nowożytne, 8-ka. Dzieje powszechne Schlossera można jeszcze otrzymać w drodze prenumeracyjnej po rs. 1 kop. 50 za tom, wychodzi jeden tom na kwartał.

Siemieński Lucjan. Portrety literackie, tom IV. Angelius Silesius, Antoni Malczewski, Paweł Woronicz i Wacław Rzewuski. Poznań, J. K. Żupański. 8-ka, str. 393, rs. 1 k. 60.

Smolka dr. Stanisław. Archiwa w W. Ks. Poznańskim i w Prusach. Sprawozdanie z podróży odbytej z polecenia komisji historycznej Akad. um. w r. 1874. Kraków, Akadem. umiej. 8-ka, str. 296.

Списокъ театральнымъ пѣсамъ разрѣшеннымъ къ представленію на сценѣ въ губерніяхъ Царства польскаго въ полнѣ и съ исключеніями по 1 января г. Warszawa, fol., str. 39.

Stadnicki Kazimierz hr. Synowie Gedymina, wydanie poprawne, odddział I — II Monwid, Narymunt, oddział III Jawnuta. W III tomie Rozpraw, wydział. histor. filozof. Akad. um. kra k.

osobne odbicie. Kraków. 8-ka, str. 129 i dwie tablice genealogiczne.

Swieżawski Ernest. Przyczynek do studjów na podaniem o Twardowskim. (Wydanie redakcji „Bibljoteki warszawskiej.“) Warszawa, druk J. Bergera.

Virhow Rudolf. Pierwotne ludy Europy, tłomaczył z niemieckiego K. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 8-ka, str. 36, k. 15.

Walewski Ant. członek Akademji umiejętności, Filozofja dziejów polskich i metoda ich badania. Kraków, D. E. Friedlein. 8-ka duża, str. LXXV, 429 i XVIII, rs. 1 k. 20.

Wójcicki W. Album Jana Matejki, z tekstem objaśniającym, część druga. Warszawa, S. Lewenthal. Foljo duże, kart 15 i tyleż tekstu, całość rs. 10.

Wójcicki K. W. Niewiasta polska w początkach naszego stulecia (1800—1830 rok). Warszawa, Michał Glücksberg. 8-ka, str. 348 i IV, rs. 1 k. 20.

Wójcicki K. W. Warszawa i jej społeczność w początkach naszego stulecia. Warszawa, red. Bibl. warszaw., u Gubethnera i Wolffa. 8-ka, str. 255; rs. 1 k. 80.

Wójcicki K, W. Z dawnych dziejów i wspomnień naszego stulecia. Kraków, J. M. Himmelblau. 8-ka, str. 231, rs. 1 k. 35.

Wojewódzki Justyn. Myśl Stanisława Staszica w zapisie na dom zarobkowy, w obec historji przedmiotu i potrzeby społecznej, oraz przyczynek do badań w ogólnej kwestji ubóstwa. Warszawa. 8-ka mała, str. 114, k. 60.

Wykaz książek polskich Nr 37 księgarni i składu nut muzycznych M. Olgelbranda. 8-ka, str. 16.

Zaburzenia w Rzymie spowodowane przez Grachów, napisał D. L. Słanisławów. 8-ka, str. 54, k. 50.

Zawadzki Bronisław. Mikołaj Rey z Nagłowic. Lwów. 8-ka, str. 92.

Zdanowicz Aleksander. Rys dziejów literatury polskiéj podług notat, oraz innych źródeł, opracował i do ostatnich czasów doprowadził Leonard Sowiński, tom II. Wilno, Zawadzki. 8-ka, str. VIII i 501, tom I i II z przedpłatą na III-ci, rs. 8.

Czasopismo specjalne należące działu historji literatury mamy jedno, mianowicie: „Przegląd krytyczny.“ Wych. w Krakowie od r. 1874. Rocznie 12 numerów, rs. 4, przesyłką, rs. 5.

Geografja, statystyka, opisy, podróże i t. p.

Piśmiennictwo statystyczno - geograficzne nasze wzbogacone zostało w roku 1875 około 35 drukami. Najważniejszem z dzieł tu odnoszących się jest obszerny i cenny podręcznik „Geografji powszechnej“ Guthego, dopełniony stosownie w dziale Słowiańszczyzny. W ogóle prace geograficzne i statystyczne stosunkowo najliczniej ukazują się w Galicji, a mianowicie we Lwowie, gdzie dla podręczników szkolnych zwłaszcza większe przedstawia się pole zbytu. Ze statystyki odznacza się tłomaczony z Haushofera „Wykład statystyki.“ Z monografij zaznaczyć należy piękne wydawnictwo „Albumu Wilanowa,“ niemniej nader szacowną pracę p. Jeleńskiego p. t. „Kalisz i jego okolice,“ mające stanowić początek całego szeregu tego rodzaju opracowań. Podróży tak tłomaczonych, jak i oryginalnych w r. 1875 spora zebrała się wiązka, oraz kilku przewodników miejskich, (jak Krakowa, Lwowa i Lublina).

Anna z Podgórza. Z podróży po Europie (Bibljoteka „Mrówki“ tom 35). Lwów, Księgarnia polska. 16-ka, str. 136 k. 25.

Atlas statystyczny królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim księztwem krakowskiem, przedstawiający w 6 kartach: 1) Ludność względną. 2) Lokalną. 3) Gęstość nasiadłości Polaków. 4) Gęstość zaludnienia Rusinów. 5) Stosuek żydów do chrześcian. 6) Stosunek płciowy. Lwów K. Wild. 4-ka, str. k. 50.

Baranowski Bolesław, nauczyciel seminar. nauczyciel. w Stanisławowie i Dziedzicki Ludw. nauczyciel. seminar. we Lwowie. Geografja powszechna, ułożona dla użytku szkół średnich, tudzież do nauki samodzielnej, IV zupełnie zmienione, rozszerzone opracowanie geografji Adama Wiślickiego z zestawieniem dat, podług nowej metrycznej, jakoteż podług dawnej miary. Z. I. Lwów, Seyfarth i Czajkowski. 8-ka, str. 240.

Bartsch Henryk. Listy z podróży po Grecji pisane do Michała B. Z widokiem ateńskiej Akropolji. Warszawa, E. Wende i Sp., 8-ka, str. IV 261, rs. 1 k. 20.

Benoni dr. Karol. Krótki rys geografji i historji powszechnej dla niższych klas szkół średnich i wyższych klas szkół ludowych. Świat starożytny. Lwów, u Gubrynowicza i Schmidta. 8-ka, str. 157, k. 90.

Benoni dr. Karol. Rys geografji i historji powszechnej dla wyższych klas szkół średnich i nauki prywatnej, tom I. Świat starożytny. Lwów, K. Wild. 8-ka, str. 428 i VII rs. 1. k. 80.

Guthe H. dr. filozofji, profesor w Hanowerze. Geografja powszechna, z 43 drzeworytami w tekscie, przekład z drugiego wydania 1872 roku, porównany z trzeciem z 1874 roku, pomnożony oryginalną pracą, odnoszącą się do słowiańszczyzny. Zeszytów 9. Warszawa, M. Orgelbrand. 8-ka, str. 914 i IV rs. 4.

Haushofer dr. M., prof. ekon. politycz. i statystyki w Szkole głównej politechnicznej w Monachjum. Wykład statystyki na zasadzie najnowszych badań nauki, przekład S. S. i L. studentów prawa. Warszawa. C. Lewicki i Sp.. 8-ka, str. 411, rs. 2 k. 70.

Huebner Otton. Nowa tablica statystyczna wszystkich krajów na kuli ziemskiej znajdujących się, zawiera: 1) Nazwy państw; 2) Ich rozległość; 3) Nazwy panujących; 4) Ludność; 5) Wydatki państw; 6) Długi państw; 7) Pieniądze papierowe; 8) Obieg biletów bankowych; 9) Wojska na stopie pokojowej; 10) Flotę wojenną; 11) Flotę handlową; 12) Przywóz i wywóz; 13) Miasta stołeczne i portowe; 14) Ludność. Nowe wydanie. Warszawa. J. Kaufman.

Jeleński Jan. Sprawozdania z obecnego stanu kraju: I, Kalisz i jego okolice. Warszawa, red. Niwy.

Kasprzycki Stefan. Geografja według planu na pierwszą klasę szkół średnich. Kraków, A. Dygasiński i Sp., 8-ka, str. 95, k. 75.

Klun, Dr. V. F. Geografja powszechna. Podręcznik do nauki w szkołach średnich, przetłomaczony za zewoleniem autora podług 16-go wydania i uzupełniony z zastosowaniem nowych miar i wag austryackich, opracowali: Ludomił Germans i Romuald Starkel, nauczyciele szkół realnych. Lwów, Karol Wild. 8-ka, str. VIII i 336, rs. 1 kop. 42½.

Книжка памятная люблинской губерніи за 1875 годъ. Lublin, drukarnia Rz. gub. — Takie pamiętniki wydają corocznie rządy gubernialne wszystkich gubernij, znaleźć tam można wiele cennych wiadomości i materjałów do statystyki krajowej. Wiele z nich zdobią fotografje, widoki, mapy i t. p.

Kolberg Oskar. Lud i jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce. Serya IX, z dwoma rycinami, wedle rysunku Hoffa. B. zawiera: W. ks. poznańskiego cz. I. Kraków, D. E. Friedlein. 8-ka, str. IV i 320, rs. 2 kop. 50.

Niemojowski Ludwik. Obrazki Syberji, ilustrował E. M. Andriolli. Warszawa. 8-ka, str. 497, rs. 1 kop. 50.

Noc w wąwozie Anti-Libanu, wspomnienie z podróży odbytej po muzułmańskim wschodzie 1870 r. Warszawa.

Odyniec A. E. Listy z podróży (z Warszawy do Rzymu). Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, 2 tomy, tom I str. 390 i II, tom II str. 407 i II, rs. 2 kop. 40.

Oświecim. Z podróży: Turcja, Francja, Niemcy i Włochy. Wydał z rękopisu Klemens Kantecki. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt, 8-ka, str. 203, rs. 1 kop. 20.

Pilat Tadeusz, d-or. prof. Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, wydane przez krajowe bióro statystyczne, cz. II. Lwów, 4-ka, str. 177, rs. 1 kop. 12½.

Przewodnik po Krakowie i jego okolicach z dodaniem wszelkich wiadomości i objaśnień potrzebnych dla podróżnych. Kraków, A. Nowolecki. 8-ka mała, str. XLVI, 176 i 88, rs. 1 kop. 20.

Raynal T. E. Rozbitki albo dwudziestomiesięczny pobyt na wyspach Auklandzkich, opowieść prawdziwa, według trzeciego wydania francuzkiego, z 19 rycinami i mapą wskazującą położenie wysp Auklandzkich. Warszawa, S. Orgelbranda synowie, 1876 r. 8-ka duża, str. 213, cena egzemplarza rs. 1 kop. 80, w oprawie kartonowej rs. 2, w płótno angielskie rs. 2 kop. 25.

Sawicki d-r P. Sprawozdanie z podróży naukowej w r. 1875 odbytej. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, kop. 20.

Schneider A. Encyklopedja do krajoznawstwa Galicji, z. VIII. Lwów. 8-ka, str. 403—503, kop. 75.

Schneider Ant. Przewodnik po Lwowie, z planem miasta i 7 litografjami, wydanie drugie. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 53, kop. 75. 10

Sięniawski d-ór. Powierzchnia ziemi i jej klimat. Śrem. 8-ka, str. 84, kop. 65.

Skorowidz Królestwa polskiego, czyli spis alfabetyczny miast, wsi, folwarków, kolonij i wszelkich nomenklatur w Królestwie polskiem, z wykazaniem gubernji, powiatu, gminy, parafji, sądu pokoju i policji prostej, oraz najbliższej stacji pocztowej, pomnożony oddzielnym spisem alfabetycznym gmin, z wykazaniem liczby ludności w każdej gminie; opatrzony mapą Królestwa polskiego. Warszawa, J. Zinberg. 4-ka podłużna, zeszyt 1—4, całość rs. 6.

Steger Fr. Podróże Mungo Parka po Ameryce wedle najnowszego obrobienia. Kraków, J. Wildt. 8-ka, str. 356, kop. 90.

Szarankiewicz dr. Izydor. Krótki opis geograficzny i topograficzny Austryacko-węgierskiej monarchji dla użytku klas niższych szkół średnich. Lwów, K. Wild. 8-ka mała, str. VIII, 146 i 1, k. 75.

Tatomir Lucjan, starszy nauczyciel seminarij męzkich we Lwowie. Geografja Galicji. Podręcznik dla uczniów seminarjów nauczycielskich i dla nauczycieli szkół, 2 połowa. Lwów, Karol Wild. 8-ka, str. 262, rs. 1.

Tatomir L. Przegląd podróży i odkryć w świecie arktycznym. Lwów, A. J. O. Rogosz. 8-ka, str. 147, kop. 67½.

Wilanów, Album widoków, obrazów i pamiątek z opisem. Warszawa, S. Orgelbranda synowie. Foljo, zeszyt 1—3 z przedpłatą na 12-cie, rs. 10.

Wykaz miejscowości, których nazwiska polskie do roku 1874 na niemieckie zmienione zostały, z polskiego na niemiecki i z niemieckiego na polski z dodaniem nowo powstałych osad, alfabetycznie ułożony, Poznań, J. K. Żupański. 8-ka, str. 52, kop. 80.

Zieliński Władysław K. Opis Lublina jako przewodnik dla zwiedzających miasto i jego okolice, z planem miasta. Lublin, S. Arzt. 16-ka, str. 67, kop. 50.

Technologja.
Rolnictwo, przemysł, handel,
encyklopedje, kalendarze i czasopisma odnośne.

Dział ten, wraz z czasopismami doń należącemi, przedstawia około 120 druków i należy do najliczniejszych w całem piśmiennic-

twie; dowodzi to coraz żywszego krzątania się naszego około rolnictwa, przemysłu i handlu. Liczne sprawozdania stowarzyszeń akcyjnych fabrycznych, bankowych, kolejowych, są jakby zwierciadłem ruchu w tym kierunku naprzód.

Prasa perjodyczna, zwłaszcza specjalno-rolnicza, przedstawia rozrost prawdziwie świetny tak co do liczby, jak i co do jakości; szczegółowe przedstawienie jej organów zamieszczamy na końcu niniejszego rozdziału. Z dzieł prawdziwą perłą z działu rolnictwa jest „Encyklopedja rolnicza“ prowadzona z całą naukową i wydawniczą sumiennością, przez zasłużonych i znakomitych na polu pracy społecznej mężów. Handel także z ukończeniem Encyklopedji handlowej, które wkrótce nastąpi, zyska bardzo użyteczny podręcznik. Rzemiosła nasze w „Bibljotece rzemieślnika polskiego“ wzbogacanej coraz nowemi wybornemi podręcznikami znaleźć mogą nieprzebrany zasób wiedzy praktycznej. Pszczolnictwo, jedwabnictwo, mechanika, budownictwo i t. d. wszystko to mniej lub więcej uprawiane jest w naszej literaturze technologicznej, która niedawno jeszcze raziła olbrzymiemi brakami. Nie twierdzimy abyśmy już wszystkie luki zapełnili w tej dziedzinie, ale w każdym razie śmiało możem zaznaczyć widoczne postępy na polu wiedzy technicznej.

Bank handlowy w Warszawie. Ogólne zebranie akcjonarjuszów dnia 3 (15) kwietnia 1875 r. Sprawozdanie z 4-go okresu czynności banku za rok 1874. Warszawa, n. Towarzystwa banku handlowego. 4-ka.

Baumeister Wilhelm. Chów trzody chlewnej, przełożył z czwartego wydania niemieckiego Robert Brühl. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 8-ka, str. 243, rs. 1.

Bibljoteka rzemieślnika polskiego. Przewodnik dla szewców, czyli krótki zbiór najcelniejszych wiadomości do kunsztu szewckiego należących, podług najnowszych źródeł ułożył Jerzy Teofil Prawdzic, z 124 drzeworytami w tekscie. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 158 i II, kop. 90.

Bronikowski Jan. O żelazie. (Odbitka) z Gazety przemysłowo-rzemieślniczej. Warszawa.

Cennik maszyn i narzędzi rolniczych, oraz innych wyrobów z żelaza i mosiądzu, akcyjnego Towarzystwa przemysłowego zakładów mechanicznych i górniczych „Lilpop, Rau i Loewenstein,“ Warszawa. 8-ka.

Cennik nasion domu handlowo-komisowego nasion, maszyn i narzędzi rolniczych A. Rodkiewicza. Warszawa.

Cennik nasion warzywnych, kwiatowych i pastewnych zakładu ogrodniczego braci Bardet w Warszawie. Warszawa.

Cennik nasion z zakładu ogrodniczego braci Hoser, Nr. 17. Warszawa. Fol., str. 2.

Dobywanie i przerabianie torfu, podług Karola Gaerà, R. Gyssera i innych (z 11 drzeworytami) Ed. W...k. Warszawa, red. Tygodnika rolniczego.

Dolinowski Jan ks. Pszczolnictwo praktyczne czyli chów pszczół w ulu ramowym zastosowanym do naszego klimatu, z ulepszeniami praktycznych pszczolarzy. Wydanie drugie opracowane siłą zbiorową kilku pszczolarzy polskich, (z wielu rycinami w tekscie i na oddzielnych stronnicach). Warszawa, J. Korzeniowski. 8-ka, str. 260, rs. 1 k. 20.

Dreziński A. Podręcznik kieszonkowy do zamiany wiedeńskich wag na metryczne, wraz z redukcją cen. Rzeszów, J. A. Pelar. 16-ka, str. 13, k. 50.

Encyklopedja handlowa podręczna, wydana staraniem redakcji Gazety handlowej, zeszyt IV. Warszawa. 8-ka, str. 305—526, całość rs. 3.

Encyklopedja rolnictwa i wiadomości związek z niem mających, wydawana pod red. J. T. Lubomirskiego, Ed. Stawiskiego, St. Przystańskiego, L. Kronenberga, J. Zamojskiego. Tomów 3. Warszawa. Gebethner i Wolff. 1873, 1874, 1875. 4-ka, tom I, A—C, str. XX, i 769, tom II D—G, str. 1219, tom III, G—K, str. 740, cena 3 tomów z przedpłatą na 5 rs. 20.

Gosławski R. O wychowie cieląt w perjodzie żywienia się ich mlekiem z szczególnem uwzględnieniem doboru rodziców. Poznań. 8-ka, str. 40.

Gossin Ludwik. Krótki rys hodowli morwy i jedwabników. Warszawa, L. Sygietyński. 8-ka, str. 37.

Instrukcja do użycia siewników rzędowych z fabryki Rudolfa Sack w Plagwitz pod Lipskiem, wydana staraniem Warszawskiej fabryki machin, narzędzi rolniczych i odlewów. Sprzedaż i skład główny w Warszawie. Warszawa. 8-ka.

Jaworowski Antoni. Przyczynek do znajomości budowy i własności wełny, rzecz napisana w celu uzyskania dyplomu z ukończo-

nych nauk w Wyższej szkole rolniczej imienia Haliny w Żabikowie. Poznań. 8-ka duża, str. 71, kop. 75.

Kalendarz handlowy na rok 1876, wydany staraniem i nakładem redakcji Gazety handlowej, rok 8. Warszawa, R. Okręt. 8-ka, str. 193, XLVIII i 88.

Kalendarz myśliwski, zgodny z ustawą z d. 30 stycznia 1875. Lwów, F. H. Richter. 32-ka, str. 31, kop. 60.

Kalendarz pszczolniczy na rok 1875 wydany nakładem 1-go galicyjskiego stowarzyszenia pszczolniczo-sadowniczo-jedwabniczego w Kołomyi. Kołomyja. 8-ka, str. XXXII i 64 k. 80.

Kalendarz rolniczy, wydany staraniem Antoniego Strzeleckiego na 1876 rok, 7 wydawnictwa. Warszawa, red. „Bibljoteki rolniczej,“ 16-ka, część I, str. 79, II, str. 256 rs. 1.

Katalog drzew i krzewów owocowych wystawiających się na sprzedaż w rządowym ogrodzie pomologicznym w Warszawie na rok 1875. Warszawa, druk K. Kowalewskiego.

Kalendarz roślin, drzew i krzewów hodowanych w zakładzie ogrodniczym braci Hoser w Warszawie, pod Nr. 1582 lit. *i*. Warszawa.

Kalendarz wystawy widoków w megaletoskopie i w stereoskopach, otwartej przy ulicy Miodowej Nr 10. Warszawa, druk J. Noskowskiego.

Klass, ks. Nauka hodowania pszczół w Kószkach. Warszawa, u H. Trenklera. 8-ka mała, str. 35.

Księga wynalazków przemysłu i rękodzieł. Historyczny rozwój ludzkości i środki oświaty, tom II. Warszawa, red. „Przyrody i przemysłu.“ 8-ka, str. IV i 429, rs. 2.

Langie K. Ogród warzywny, jego urządzenie i pielęgnowanie roślin krajowych warzywnych. Na żądanie komitetu Tow. gosp. rol. krakowskiego. Kraków, D. G. Friedlein 8-ka, str. 356 i VI rs. 1 k. 20.

Lecouteux Edward. Uprawa i hodowanie kukurydzy, oraz innych gatunków paszy. Odbitka z Tygodnika rolniczego. Warszawa. 8-ka, str. 89 k. 50.

Lucas Edw. Warzywnictwo, zawierające dokładny wykład teoretyczno-praktyczny uprawy ogrodowej i rolnej roślin warzywnych, przez d-ra Edwarda Lucas'a. Z ostatniego pomnożonego wydania, przełożył Ludwik Dembowski. Ze 115 rycinami, oraz pla-

nem ogrodu warzywnego. Warszawa, 1876, nakład G. Senewalda 8-ka, str. 344, rs. 1 k. 50.

Majewshi Karol, b. uczeń Instytutu Gospodarstwa wiejskiego i leśnictwa w Marymoncie, oraz b. Szkoły głównej Warszawskiej. Zasady rolnictwa, cz. I. (Z portretem Seweryna Zdzitowieckiego). Warszawa, J. Korzeniowski. 8-ka, str. 624, cena I tomu na 3-y rs. 6.

Masa, patentowana, niepodlegająca wpływom atmosferycznym, platynowa (metaliczna), do pociągania drzewa, żelaza, kamienia i t. p. we wszystkich kolorach. Niezawodny środek do osuszania ścian wilgotnych, ochraniania od rdzy, pleśni, grzybków, robactwa, jak również do pociągania okrętów, domów, budowli i t. p., i platinoleum (dające się myć obicia) w rozmaitych kolorach i odcieniach do wykładania podłóg, ubierania ścian i t. p. z jedynej fabryki Pfluga et Comp., Kitzingen nad Menem. Warszawa w drukarni J. Cotty.

Mocnik dr. F. Nowe austryjackie miary i wagi i użycie ich w rachunku, z osobliwszem uwzględnieniem potrzeb szkół. Tłomaczenie z niemieckiego. Wiedeń, Dyrekcja wydawnictwa szkolnych książek. 8-ka, str. 64, k. 18.

Morzycki R. Czy należy hodować u nas owce ras cienkowełnistych, czy mięsnych? Warszawa, red. Gazety rolniczej. 8-ka duża, str. 18, k. 15.

Muschal W. Praktyczny podręcznik do przemiany starej miary na nową i przeciwnie, jakoteż odmiany. Koniecznie potrzebna książeczka dla każdego, kto system nowej miary i wagi zrozumieć chce. Cieszyn, E. Feitzinger. 8-ka, str. 46, kop. 15.

Nabielak Rob. Kilka słów o sposobach powiększania dochodów z pasiek. Lwów, K. Wild. 8-ka, str. 130, kop. 60.

Niemira Franciszek. Tablica zamiany sażenów kwadratowych rosyjskich na pręty kwadratowe nowo-polskie. Warszawa, druk J. Sikorskiego.

Objaśnienia rachunków dotyczących urządzenia i bilansowania kas emerytalnych. Warszawa, w drukarni Gazety lekarskiej.

Olędzki L. O korzyściach z gorzelnictwa przy obecnie obowiązującej akcyzie w Królestwie polskiem. Poznań. 8-ka, str. 35. k. 40.

Petion Eustachy, inżynier. O budowie tanich pomieszkań, z ryciną litografowaną. Lwów, Księgarnia polska, 1876. 8-ka, str. 32, kop. 20.

Petion E. O konserwacji drzewa, o pożarach, o uogniotrwaleniu dachów, o wyrabianiu sztucznych kamieni do zwirowania gościńców, z ryciną litografowaną. Lwów, Księgarnia polska. 8-ka, k. 20.

Pietraszek Jan, inżynier-mechanik, b. dyrektor fabryki machin, b. członek rady przemysłowej przy byłej Komisji rządowej spraw wew. i duch. w Królestwie polskiem. Mechanika popularna, czyli podręcznik dla maszynistów i techników w ogólności, tudzież dla gospodarzy wiejskich i do wykładów w szkołach rzemieślniczych, opracował podług najnowszych źródeł, z drzeworytami w tekscie, tomów 2. Warszawa, J. Korzeniowski. 8-ka, str. 97—192, cena tomu I i II z przedpłatą na 6 zeszytów, rs. 3 kop. 60.

Pietrzycki. Książeczka kieszonkowa o miarach i wagach dziesiętnych. Lwów, Księgarnia polska. 16-ka, str. 116. cent. 50.

Pilat dr. Tadeusz. O urządzeniu składów zbożowych we Lwowie. Lwów, K. Wild. 8-ka, str. 24.

Podręcznik ustawy, instrukcji i uchwał stowarzyszenia spożywczego „Merkury." Warszawa.

Pohlens Edward, b. komisarz lasów rządowych. Leśnictwo praktyczne. Wykład zastosowany do potrzeb obywateli ziemskich, posiadających lub życzących zaprowadzać u siebie lasy. Wydanie powiększone z drzeworytami w tekscie, oraz planami leśno-gospodarczemi i mapą kolorowaną. Warszawa, J. Korzeniowski. 16-ka, str. XVIII i 132, tablica i 2 portrety, rs. 2.

Prawdzic (zob. „Bibjoteka rzemieślnika polskiego").

Próchnica czyli humus i torf, azot i związki azotowe, przez S. Zdz. Warszawa.

Przegląd wystawy powszechnej w Wiedniu 1873 r. Praca zbiorowa nagrodzona konkursem redakcji Przeglądu tygodniowego, wydana pod redakcją Kosutha. Warszawa, redak. Przeglądu tygod.. 8-ka, str. 884, rs. 3.

Przepisy zakładu rękodzielniczego dla kobiet w Warszawie. Warszawa. 4-ka, str. 2.

Przygodzki Juljan. Przewodnik rachunkowości gospodarskiej, praktykującej się w niektórych dobrach gubernji Kijowskiej i Kamieniec-Podolskiej, a w szczególności w dobrach Stawiszcze, do hr. Branickiego należących. Warszawa, red. Gazety rolniczej. 16-ka. str. 65. rs. 1.

Rocznik odkryć i wynalazków 1874/5, oraz kalendarz i część informacyjna na rok 1875. Staraniem i nakładem redakcji czasopisma Przyroda i przemysł. Warszawa, Lewicki i Sp., 8-ka, t. I str. 327, t. II str. 289, po rs. 1.

Rocznik Towarzystwa osad rolnych i przytułków rzemieślniczych za rok 1875, wydany staraniem zarządu Towarzystwa. Warszawa. 8-ka, kop. 60.

Rocznik ziemiański podług najlepszych źródeł zebrany, rok III. Warszawa, red. Tygodnika roln. 8-ka, str. 84, k. 50.

Rozbiór kombinacyj ruskiego Towarzystwa ubezpieczeń kapitałów i dochodów, założonego w roku 1835. Warszawa.

Rozkład jazdy dla służby dróg żelaznych warszawsko-wiedeńskiej i warszawsko-bydgoskiej wprowadzony od dnia 3 (15) października 1875 r. Warszawa. 8-ka mn., str. 55.

Rozkład jazdy na drogach żelaznych warszawsko-wiedeńskiej, bydgoskiej, terespolskiej i petersburskiej, oraz pocztach. Warszawa, S. Orgelbranda syn., 32-ka, str. 23, kop. 10.

Rozmanith Franciszek. Towarzystwa zaliczkowo - wkładowe. Warszawa.

Sekretarzyk najnowszy, zawierający wzory listów w różnych okolicznościach potocznych życia używanych, jako też podań, cesyj, kwitów, świadectw, testamentów i t. p. Zebrany przez K. K. Wydanie drugie pomnożone. Bochnia, W. Pisz. 16-ka, str. 176, k. 50.

Simani J. Praktyczny poradnik rachunkowy, koniecznie potrzebna książeczka dla każdego kto system nowej miary i wagi zrozumieć chce. Wiedeń, J. Simani, 8-ka, str. 31.

Słówko o myśliwstwie. Broszura trzecia. Brody, J. Rosenheim. 8-ka, str. 32, kop. 37½.

Sobolewski R. Sposoby hodowania trzody chlewnej. Warszawa, Cels Lewicki i Sp.. 8-ka, str. 458, rs. 1 k. 20.

Sporny Józef, inżynier. Wody zaskórne w Warszawie, (odbitka z Przeglądu technicznego). Warszawa. red. Przegl. tygodniowego.

Sprawozdanie Banku dyskontowego warszawskiego, przedstawione na trzeciem zwyczajnem ogólnem zebraniu akcjonarjuszów d. 16 (28) kwietnia 1875 roku, trzeci rok operacyjny i rachunkowy. Warszawa. 4-ka.

Sprawozdanie dyrekcji Towarzystwa kredytowego miasta Łodzi za trzeci rok finansowy, to jest, za czas od 20 października (1 listo-

pada) 1874 roku do dnia 19 (31 października) 1875 roku. Warszawa. 4-ka, str. 35.

Sprawozdanie dyrekcji Towarzystwa kredytowego miasta Warszawy, za 5-ty rok istnienia towarzystwa, to jest za czas od dnia 19 września 1874 r. do dnia 19 września 1875 r. Warszawa. 4-ka, str. 36 i aneksy.

Sprawozdanie dyrekcji Warszaw. towarzystwa ubezpieczeń od ognia, za rok czwarty działalności od dnia 20 grudnia (1 stycznia) 1873/4 r. po włącznie dzień 19 (31) grudnia 1874 r. Warszawa.

Sprawozdanie dyrekcji wyścigów konnych w Królestwie polskiem, za rok 1874. Warszawa.

Sprawozdanie i bilans przedstawione przez zarząd Towarzystwa akcyjnego cukrowni Zakrzówek fabryczny za 1874/5 rok t. j. po d. 19 (31) lipca 1875 r. pod decyzję ogólnego zebrania akcjonarjuszów. Warszawa. 4-ka, str. 4.

Sprawozdanie Kasy pożyczkowej przemysłowców warszawskich za rok piąty istnienia 1874. Warszawa. 8-ka.

Sprawozdanie z działalności Mirkowskiej fabryki papieru za czas od 1 lipca 1874 do 1 lipca 1875 roku. 4-ka, str. 8.

Sprawozdanie z działań stowarzyszenia spożywczego „Merkury“ za XI półrocze, to jest od 1 lipca do ostatniego grudnia 1874 roku. Warszawa. 4-ka.

Sprawozdanie z obrotu i stanu funduszów kasy wsparcia podupadłych lekarzy, wdów i sierót biednych po lekarzach pozostałych, za rok 1873. Warszawa.

Sprawozdanie z obrotu i stanu funduszów Kasy wsparcia podupadłych lekarzy, wdów i sierót biednych po lekarzach pozostałych za r. 1874. Warszawa, str. 30.

Sprawozdanie zakładu rękodzielniczego dla kobiet za r. 1875. Warszawa. 4-ka, str. 5.

Sprawozdanie zarządu dobrzelińskiego Towarzystwa fabryk cukru, za rok fabryczny od 19 czerwca 1874 r. do 20 lipca 1875 r. Warszawa.

Sprawozdanie zarządu drogi żelaznej warszawsko-bygoskiej i wiedeńskiej za na rok 1874. Warszawa.

Sprawozdanie zarządu Towarzystwa akcyjnego fabryki cukru i rafinerji Józefów za rok fabryczny od 19 czerwca (1 lipca) 1874 roku do 19 czerwca (1 lipca) 1875 r. Warszawa.

Sprawozdanie zarządu Towarzystwa akcyjnego fabryki cukru i rafinerji Leonów za rok fabryczny od 1 lipca 1874 do 1 lipca 1875 roku. Warszawa. 4-ka, str. 14.

Sprawozdanie zarządu Towarzystwa zaliczkowo-wkładowego grójeckiego na rok 1874. Warszawa, Rozmanith i Sp., 8-ka.

Sprawozdanie zarządu warszawskiego Towarzystwa fabryk cukru, za rok rachunkowy od 20 lipca (1 sierpnia) 1874 r. 19 (31) lipca 1875 r. Warszawa. 4-ka, str. 15.

Sprawozdanie zarządu warszawskiego Towarzystwa wzajemnego kredytu, za okres III, od dnia 1 stycznia do d. 31 grudnia 1874 roku. Warszawa, 4-ka.

Stowarzyszenie wzajemnej pomocy subjektów handlowych wyznania mojżeszowego,—ogólne zebranie członków dnia 19 kwietnia (1 maja) 1875 r., krótki rys działalności stowarzyszenia od czasu jego istnienia, oraz sprawozdanie za rok 1874. Warszawa. 8-ka duża.

Taryfa premij za ubezpieczenia nieruchomości i ruchomości w miastach i osadach Królestwa polskiego w ruskiem Towarzystwie ubezpieczeń od ognia w St.-Petersburgu, taryfa II. Warszawa.

Towarzystwo dobrzelińskie fabryk cukru, sprawozdanie za rok fabryczny od 19 czerwca (1 lipca) 1874 r. do 20 lipca (1 sierpnia) 1875 r. Warszawa. 4-ka, str. 21.

Towarzystwo kotłów parowych. Warszawa.

Towarzystwo ubezpieczeń „Jakor," ogólne warunki ubezpieczeń od gradobicia. Warszawa.

Trylski Aleksander. Ważność i znaczenie hodowli owiec w obecnych warunkach gospodarczych Królestwa i Litewskich gubernij Cesarstwa. Rozprawa czytana na sejmiku gospodarczym w Toruniu. (Przedruk z Gazety rolniczej). Warszawa. 8-ka, str. 18, k. 15.

Uprawa morwy i hodowla jedwabników. (Instrukcja wydana staraniem spółki jedwabniczej). Warszawa. 8-ka, str. 14, k. 5.

Ustawa akcyjnego towarzystwa Mirkowskiej fabryki papieru. Warszawa. 8-ka.

Ustawa kasy pożyczkowej przemysłowców warszawskich, zatwierdzona przez ministra spraw wewnętrznych dnia 24 września 1869 roku. Warszawa.

Ustawa spółki jedwabniczej, wydanie drugie. Warszawa, 8-ka.

Ustawa st.-petersburskiego Towarzystwa ubezpieczeń od ognia, oraz ubezpieczeń dochodów i kapitałów. Warszawa. 8-ka, str. 46.

Ustawa szkoły technicznej Towarzystw dróg żelaznych Warszawsko-wiedeńskiej i Warszawsko-bydgoskiej. Warszawa, 8-ka, str. 19.

Ustawa Towarzystwa zakładów górniczych starachowickich. Warszawa.

Ustawa Warszawskiego muzeum przemysłowego i rolniczego. Warszawa, 8-ka, str. 8.

Ustawa warszawskiego Towarzystwa ubezpieczeń od ognia. Warszawa, 8-ka.

Ustawa Domu przytułku i wykształcenia rzemieślniczego dla ubogich dzieci w St.-Petersburgu. Warszawa.

Wajgel Leopold. Szkodniki naszych pól, ogrodów i lasów, sprzętów domowych i t. d. ze szczególnem uwzględnieniem szkodliwych owadów z 8 tablicami kolorowanemi. Lwów, Seyfarth i Czajkowski. 8-ka, str. 172, rs. 1 kop. 5.

Warunki ubezpieczeń ruskiego Towarzystwa ubezpieczeń od gradobicia, założonego w roku 1871. Warszawa, 8-ka.

Uspławnienie i regulacja koryta Wisły i środki ich osiągnięcia, skreślił inżynier W. Wierzbowski. Warszawa. 8-ka, str. 42, k. 42.

Windakiewicz Edward, c. k. radca górniczy. Olej i wosk ziemny w Galicji. Lwów, Gazeta lwowska, 8-ka, str. 154, rs. 2.

Wzory haftu białego, zastósowane do użytku domowego. Warszawa, nakładem Juljana Müllera, w tegoż litografji.

Wzory pism, znajdujących się w drukarni Czerwińskiego i S-ki w Warszawie. Warszawa.

Zdanie sprawy Dyrekcji głównej Towarzystwa kredytowego ziemskiego z czynności dokonanych w czasie od 1 (13) maja 1874 roku do 1 (13) listopada r. z. Warszawa.

Zebranie ogólne Towarzystwa kredytowego miasta Warszawy, posiedzenie 5-te, odbyte dnia 5 (17) grudnia 1874 r. Warszawa.

Zednik Władysław. O użyciu siewników rzecz czytana na konferencji. Warszawa, nakł. redakcji Tygodnika rolniczego, str. 16, kop. 5.

Żukowski Michał. Pogląd na wystawę rolniczą w Warszawie z 1874 r. i rolnictwo krajowe. Warszawa, autor. 8-ka, str. 112, k. 50.

— *Czasopism* technicznych mamy ogółem 12, z tego rolniczych 7, przemysłowych 4, handlowe 1. Z przemysłowych jest ogólnych 2 (Przegląd techniczny i Czasopismo Tow. techn. lwowskiego), pszczolnicze 1 (Bartnik) i krawieckie 1 (Dziennik mód), krawieckich jest właściwie więcej jeszcze (jak Tygodnik mód, Bluszcz i t. p.), ale krawiecczyzna jest w nich rzeczą dodatkową, dla tego pisma te pomieszczone zostały w dziale czasopism ogólnych, gdzie czytelnik znajdzie o nich wiadomości:

Bartnik postępowy, pismo poświęcone pszczolnictwu i ogrodnictwu. Wychodzi we Lwowie od r. 1875, rocznie 24 numerów, rs. 1 kop. 50, z przesyłką rs. 2.

Bibljoteka rolnicza. Warszawa, wydawca i redaktor A. Mieczyński. 8-ka, wychodzi od r. 1871, w 600 egz., rocznie 12 zeszytów, rs. 6, z przesyłką rs. 6.

W roku 1875 Bibljoteka rolnicza pomieściła: 1) Pszczolnictwo ks. Dolinowskiego. 2) Przewodnik wykazujący wady i zalety koni. 3) Żniwiarka, jej historja, budowa i użycie. 4) Gospodarstwo pastewne, jako środek podniesienia rolnictwa. 5) Weterynarja gospodarcza. 6) Wiedza, jako czynnik produkcyjny w rolnictwie. 7) Najnowsze badania fermentacji alkoholicznej. 8) Sprawozdanie z postępu w cukrowarstwie.

Czasopismo Towarzystwa technicznego we Lwowie. Wych. od r. 1874, rocznie 6 poszytów, rs. 3 kop. 37½, z przesyłką rs. 4.

Dziennik mód nowy. Wych. w Krakowie od r. 1873, rocznie 24 numerów, rs. 2 kop. 70, z przesyłką 4, z dodaniem rycin kolorowanych rs. 4, z przesyłką rs. 5 kop. 60.

Gazeta handlowa. Warszawa, wydawca i redaktor R. Okręt. Fol., wychodzi codziennie od roku 1864, w 1400 egz., rocznie rs. 8, z przesyłką rs. 10.

Treść G. H. stanowią następujące działy: Rozporządzenia rządowe tyczące się przemysłu i handlu, przegląd polityczny, telegramy polityczne i handlowe, sprawozdania targowe, sprawozdania giełdowe, korespondencje, kronika krajowa i zagraniczna, okólniki handlowe, losowania, kursy giełdy i t. d., fejleton, a oprócz tego artykuły, z których ważniejsze tutaj wyszczególniamy:

Feljeton: Stosunek złota do srebra. Fluktuacje stopy dyskontowej. Przegląd ruchu giełdowego w Berlinie. Proces Ofenhejma. Jeszcze o giełdzie produktowej. W kwestji kolei nadwiślańskiej. Wpływ węgla kamiennego na zapotrzebowanie drzewa. Przesilenie pieniężne w Neapolu. Porównanie cen krakowskich z królewieckiemi. Fabr. cukru w Rumunji. Wystawa międzynarodowa w Filadelfji. Wyroby papierów. Najpilniejsze potrzeby kraju (Jeleńskiego), rozbiór dzieła. Stosunki handlowe między Rosją a Niemcami. Słów parę w kwestji

giełdy produktowej. Nowe prawo akcyjne w Austrji. Rok 1874 pod względem ekonomicznym i finansowym dla Rosji. Tow. kredytowe m. Łodzi. Nowe prawo bankowe niemieckie (M. Muszkat). Fluktuacje waluty pieniężnej w Austrji. Kursy wekslowe na giełdzie petersburskiej w przeciągu roku 1874. Obliczenie zyskowności efektów z wiadomemi procentami bez doliczenia dywidendy. Produkcja zboża w Rosji. Tow. kredytowe m. Warszawy. Drugie zebranie ogólne członków zgromadzenia giełdowego m. Warszawy. Wypłata kontrybucji i stan finansów we Francji. O londyńskich bankach Joint-Stock. Wiktor Ofenhejm, kawaler de Ponteuxin. Handel Francji w 1875 r. Zagraniczne stosunki handlowe Rosji. Dwa odczyty na dochód osad rolnych. Warszawskie tow. wzaj. kredytu, (sprawozdanie z roku 1874). Warszawska fab. „Union.“ Zbożowy handel przywozowy w Niemczech. Praca kobiet w fabrykach. Rosyjskie tow. wzajemnego kredytu. Warsz. tow. „Union.“ Produkcja, handel wszechświatowy i środki komunikacyjne. Kolej libawska. Towarzystwo „Pośrednik.“ Pogląd na handel 3-ch lat ostatnich w ogólności a szczegółowo na handel Gdańska z Królestwem, (Wasilewski). Ilość złota znajdującego się w obiegu. Przemysł naftowy w Rosji. Stosunki handlowe rosyjsko-niemieckie. Warszawskie tow. ubezpieczeń od ognia. Bank handlowy w Warszawie, rzut oka na jego działalność. Handel wywozowy Odesy w 1874 r. O nowej emisji serji V ukonsolidow. obl. kolei żelaznych. Biuro międzynarodowe miar i wag. Wywóz i przywóz rosyjski w 1874 r. Budżet m. Warszawy. Tunel pod la Manche. Bank dyskontowy warszawski. Stanowisko rolnictwa w kraju przemysłu i handlu. Upadek grupy Philiparta. O ubezpieczeniach na życiu ludzkiem opartych, (Mayzel). Dywidendy kolei żelaznych francuzkich. Sprawozdanie o wełnie kolonjalnej za rok 1874. Kolej nadwiślańska. Stosunki handlowe we Francji w I kw. 1875. Stosunek spółek pożyczkowych do spółek akcyjnych. Budżet francuzki na rok 1876. Nowe zasady przy budowie kolei żelaznych w Rosji. Wywóz okowity z Rosji. Moskiewski bank kupiecki. Międzynar. konferencja telegraficzna. Stosunki handlowe Francji i Anglji w pierwszych 4-ch miesiącach r. b. Zasób metaliczny Francji po spłacie indemnizacji. Ogólne zebranie akcj. kolei libawskiej. Produkcja węgla kamiennego na wyspie Saghalin. Pokłady węgla kamiennego w Rosji. Zobowiązania wypływające z weksli w obec przesileń handlowych. Płace i warunki służbowe w większych instytucjach prywatnych w Anglji. Jeszcze w kwestji handlu okowitą. Powiększenie długości kolei żelaznych w przeciągu 1861—1874 r. Na giełdzie berlińskiej, Szachrajstwa giełdowe i założycielskie w Berlinie. Produkcja i konsumcja kawy. Kilka słów odpowiedzi na replikę p. I. Kr., jako wyjaśnienie kwestji wynagrodzenia urzędnika w instytucjach prywatnych. Niemiecki bank państwa i jego kantor wekslu. Droga żelazna nadwiślańska. Handel we Francji w ciągu pierwszych sześciu miesięcy 1875 r. Żydzi nasi w obec handlu i przemysłu krajowego, (Bog. Prawdzicki). Handel w Anglji w przeciągu pierwszych 8-iu miesięcy 1875 r. Krytyki i gawędy ekonomiczne p. Bog. Prawdzickiego. Dr. B. H. Strusberg. Katastrofa banku handlowo-pożyczkowego w Moskwie. W salach banku handlowo-pożyczkowego w Moskwie. Finanse egipskie. O fabrykacji okowity w Rosji. Położenie finansowe Turcji i nadzieje wierzycieli tego państwa. Położenie finansowe państw południowo-i środkowo amerykańskich. O stosunku Strusberga do Banku handl. pożycz.

w Moskwie. Kredyty rzemieślnicze. Fabrykacja cukru w Czechach pod względem handlowo-technicznym. Połączenie poczt i telegrafów w Niemczech. Ze Stanów zjednoczonych północnej Ameryki. Handel Hiszpanji. O tegorocznym urodzaju w Zachodnich krajach Europy i Ameryki. Do statystyki poczty angielskiej. Z Anglji. Ceny okowity przed kratką sądową. Skarga członków rady banku hand. pożycz. w Moskwie. Motywa pociągnięcia Strusberga do odpowiedzialności sądowej. Proces Owsianikowa. Do statystyki poczt w Anglji. Jurisprudencja senatu. Towarzystwo kredytowe m. Warszawy. Proces Kownera w Senacie. Tow. kred. m. Warszawy, ogólne zebranie. O niektórych finansach, (Ziemianin).

Gazeta Przemysłowo-rzemieślnicza. Warszawa, wydawca W. Sommer, redaktor Al. Makowiecki. 4-ka, wych. od r. 1871, w 500 egz., rocznie 52 numerów, rs. 4, z przesyłką, rs. 5 kop. 20.

Gazeta rolnicza, pismo tygodniowe ilustrowane z dodatkiem Kurjera rolniczego. Warszawa, wydawca i redaktor J. Święcicki. 4-ka, wych. od roku 1860, w 1,200 egz., rocznie 52 numerów, rs. 4 kop. 80, z przesyłką, rs. 6.

Treść: 1) *Ekonomja rolnicza.* Czy należy wymagać kaucji od dzierżawcy? w Nr. 1. Rachunkowość gospodarska i dochody ziemiańskie, napisał *Jan Swięcicki*, w Nr. 4, 5 i 7, (Analiza dochodów ziemiańskich: I. Renta gruntowa. II. Odsetki od kapitałów. III. Dochód przedsiębiorczy). O zamianie służebności w powiecie Ciechanowskim, p. I. *W. Zborowskiego* w Nr. 7. Przyczyny nizkiego stanu naszego rolnictwa, ze szczególnem zwróceniem uwagi na służebności w Nr. 10. Uwagi nasunięte upadłością Tellusa, studjum z ekonomiki kredytowej, przez *G. Plewako* w Nr. 12, 13, 15, 16, 17, 23 i 24. Ustosunkowanie sił pociągowych w gospodarstwie rolnem w Nr. 15. W kwestji separacji służebności, p. *K. Ujazdowskiego* w Nr. 18. Gospodarstwo naszych czasów podług odczytu Muhra, mianego w Klubie gospodarstwa w Berlinie, p. *Al. Kohna* w Nr. 19. Ciężkie warunki gospodarstw w południowo-wschodnich powiatach w Lubelskiem, skreślił *Karol Malczewski* w Nr: 21. Deficyt w Nr. 22. Przemowa p. R. Simon na zebraniu rolniczem w Lohmen w Saksonji w 1874 r. w Nr. 11. Sposoby podniesienia gospodarstw włościańskich, p. *A. Sniegockiego* w Nr. 24. Kilka słów o oficjalistach ekonomicznych, p. *Lucjana Żuk* w Nr. 51. Projekt założenia banku rolniczego rentowego w Nr. 52. Uwagi nad projektem zasad do utworzenia banku rolniczego, skreślonym p. L. hr. Grabowskiego, p. *Jana Swięcickiego* w Nr. 31. Kilka uwag nad skutkami powszechnych dużych urodzajów i cenami rozmaitych produktów rolniczych, p. *Jana Swięcickiego* w Nr. 36. Międzynarodowy targ zbożowy w Warszawie, p. *Zygmunta Jaroszewskiego* w Nr. 37. Rozmaitość produkcji ze względów ustalenia dochów gospodarskich, p. *J. Z.* w Nr. 38. Odpowiedź na uwagi w kwestji projektu Banku rolniczego, p. *Ludwika hr. Grabowskiego* w Nr. 41 i 42. Szkoły rolnicze w Nr. 46. Towarzystwo wzajemnego kredytu w Żytomierzu, p. *Jelitę* w Nr. 49. Projekt wzorowego kontraktu dzierżawy w Nr. 49.—2) *Produkcja zwierzęca.* *a*) Hodowla inwentarzy: Jakiemi mianowicie środkami podnieść można hodowlę inwentarza w kraju, p. *Adolfa Biesiekierskiego* w Nr. 1 i 2. Słowo o wychowie cieląt ze względu na ich przeznaczenie, p. *Albina Kohna* w Nr. 1 i 2. Zasady wycho-

wu dójek i błędy zwykle popełniane, p. *Albina Kohna* w Nr. 4, 6, 7 i 8. Pogadanki owczarskie XXVI, p. *Bolesława Klepaczewskiego* w Nr. 11 i 12. Parę uwag w kwestji żywienia bydła w Nr. 21. Ważność i znaczenie hodowli owiec w obecnych warunkach gospodarczych Królestwa i Litewskich gubernji Cesarstwa, rozprawa czytana na sejmiku gospodarskim w Toruniu p. *Aleksandra Trylskiego* w Nr. 23, 24 i 25. Karmienie bydła zimą, p. *Albina Kohna*, w Nr. 43, 44 i 45. O powstawaniu tłuszczu w mleku, p. *d-ra Ignacego Pietraszewskiego* w Nr. 43. Mąka mięsna jako pokarm dla zwierząt, p. *Albina Kohna* w Nr. 46. O powietrznych kąpielach; przyczynek do trenowania, skreślił *Adolf Biesiekierski* w Nr. 27. Karmienie bydła w oborze przez lato, p. *Albina Kohna* w Nr. 29. O reproduktorach, *Stanisława Witowskiego* w Nr. 29. Wartość wywaru jako paszy, *Albina Kohna* w Nr. 30. Słówko o koniach, p. *Medarda Downarowicza* w Nr. 31. Składowe części organizmu zwierzęcego i roślinne ich pożywienie w Nr. 35. Rada w niedostatku paszy, p. *Ignacego Łyskowskiego* w Nr. 48. O strzyży zwierząt domowych, p. *Marjana Pietrzyckiego* w Nr. 50 i 51.—*b*) Weterynarja: Szwy (Satura), p. *Sobolewskiego* w Nr. 1. Nowa metoda leczenia chorób zaraźliwych i nagłych u zwierząt gospodarskich, p. *Zygmunta Jaroszewskiego* i *Czesława Sticha* w N. 3 i 11. Księgosusz.—Karbunkuł czyli zaraza śledziony.—Zaraza płucna.—Nosacizna.—Tylczak.—Zaraza końska tyfoidalna.—Wodunka czyli wodnica mózgowa, p. *Sobolewskiego* w Nr. 26 i 27. Leczenie odsednienia w Nr. 33.—Robactwo trzewne w Nr. 34. — Tasiemiec owczy w Nr. 47, *Romualda Sobolewskiego*. — *c*) Pszczolnictwo, jedwabnictwo i rybactwo: Gospodarstwo stawowe, p. *Ksawerego Stabrowskiego*, inżyniera i hodowcę ryb w Nr. 6. Współka jedwabnicza w Nr. 8 i 9. Stawek tarłowy dla karpi, p. *Ksawerego Stabrowskiego*, inżyniera i hodowcę ryb w Nr. 10. List otwarty do St. Lineburga z Motul, p. *Ks. Stabrowskiego*, inżyniera i hodowcę ryb w Nr. 15. Nasienie morwy w Nr. 18. Losy jedwabnictwa na Ukrainie, p. *Fr. G.* w Nr. 20 i 21. O wyborze ula, p. *Gustawa Tosińskiego* w Nr. 25 i 26. Z dziedziny pszczolnictwa (z drzeworytami), p. *Stanisława Thiel* w Nr. 43. O zaprowadzeniu współki pszczolarzy, p. *A. P.* w Nr. 50.—3) *Produkcja roślinna. a*) O uprawie roślin: Wskazywanie używanych w Niemczech sposobów wytępienia kanianki z koniczyny w Nr. 3. Nowe gatunki ziemniaków w Nr. 8. Kilka słów o potrzebie uwzględniania sposobu zakorzenienia roślin przy układaniu płodozmianów w Nr. 8. Choroby roślin, p. *d-ra Tad. Kowalewskiego*, zarys VI w Nr. 12. Rzodkiew olejna w Nr. 14. Wpływ gruntu na siłę rodzajną ziarna użytego do siewu w Nr. 17. W jakich warunkach opłaca się u nas siew rzepaku, p. *Stanisława Wolskiego* w Nr. 17. Nieprzyjaciele roślin pastewnych, p. *Albina Kohna* w Nr. 19 i 20. Uprawa żyta na paszę, p. *J. Z.* w Nr. 30. Zasiew pszenicy, p. *J. Z.* w Nr. 31, 32 i 33. O niektórych roślinach naszych, p. *Albina Kohna* w Nr. 34. Chińska lucerna, p. *C. S.* w Nr. 34. Spostrzeżenia nad sadzeniem roślin ziemniaczanych, p. *K. Pietraszewskiego* w Nr. 37. Przyczynek do uprawy rzodkwi olejnej, p. *Albina Kohna* w Nr. 38. O kiełkowaniu nasion moczonych w wodzie wystawionych na działanie powietrza, w Nr. 42. O uprawie ziemniaków i końskiego bobiku w Nr. 45. Krótkie uwagi o płodozmianach, p. *Fr. Gorczyckiego* w N. 47. Proso białe, p. *Antoniego Sidorowicza* Odpowiedź na artykuł p. t.: „Krótkie uwagi o płodozmianach,“ p. *M. P.* w Nr 51. Proces oddychania kiełkującej pszenicy, p. *C. J. z Podola* w Nr 52. *b*) O uprawie

łąk i roślin pastewnych: O uprawie marchwi pastewnej, p. *E. F.* z Rawskiego w N. 4. O uprawie łąk za pomocą kompostu, p. *Henryka Święcickiego* w Nr. 9. O osuszaniu torfowisk i zakładaniu łąk na takowych, p. *Leopolda Grodzickiego* w Nr. 13. Czas sprzętu roślin pastewnych, p. *Albina Kohna* w Nr. 27. Przelot (anthyllis vulneraria), p. *Albina Kohna* w Nr. 32. Uprawa rzepy w Nr. 48.—) Leśnictwo: Jak należy postępować przy wyróbce drzewa w lesie, ażeby mieć materjał trwały do budowy i wszelkiego innego użytku, p. *A.* w Nr. 6. O zakładaniu siewnych szkółek leśnych czyli rozsadników, p. *Edwarda Wojzbuna* w Nr. 16, 17 i 18. O korzyściach, jakie zapewnia zaprowadzenie w lasach zagajeń dębowych i sosnowych, p. *Aulejtnera* w Nr. 21. O truflach, p. *Aulejtnera* w Nr. 28. Grzyby jadalne i trujące w Nr. 39. O zakładaniu szkółki lipowej, p. *Edwarda Wojzbuna* w Nr. 45.—*d*) Ogrodnictwo: Dlaczego drzewa owocowe nie rodzą w Nr 21. Wiśnia Mahaleb w Nr. 35. Ważniejsze roboty jesienne w ogrodzie owocowym warzywnym i kwiatowym, *Edmunda Jankowskiego* w Nr. 37. Uprawa i pielęgnacja hijacyntów w N. 52. 4) *Uprawa roli i kwestja nawożenia*: O fosforanach, p. *Stefana Bzowskiego* w Nr. 4 i 5. Sprawozdanie o próbie fabrykacji nawozu z kości dokonanej w Piaskach lubelskich, p. *Bogdanowicza* w Nr. 11. Kompostowanie nawozu celem należytego użyźnienia gruntów piaszczystych w Nr. 19. Opis dospodarstwa w dobrach Milejów (Gubernja i powiat lubelski) w Nr 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 i 30. Czy bogactwo humusu w gruncie to samo znaczy co siła gruntu? p. *Albina Kohna* w Nr. 28. Nawóz racjonalny w Nr. 30. Użycie i przysposobienie kości na nawóz, p. *Z. J.* w Nr. 35. Kilka uwag nad opisem gospodarstwa w dobrach Milejów, p. *Zygmunta Onitsche* w Nr. 36. Korzystny wpływ oceniania gruntów w Nr. 37. Kilka słów o uprawie płaskiej, p. *Romana S.* w Nr. 39. Odpowiedź na artykuł: Kilka słów o uprawie płaskiej, p. *Fr. Gorczyckiego* w Nr. 42. — 5) *Przemysł rolniczy*: Wiadomości o ulepszeniu aparatu kolumnowego w gorzelni i przyczynie pleśni w słodzie jęczmiennym, p. *Albina Kohna* w Nr. 10. Zmarznięte kartofle i sposób ich zużytkowania w Nr. 14. — 6) *Mechanika rolnicza*: Brona kołowa tarantela (z drzeworytem) w Nr. 6. Pompa p. *Beaumé* (z drzeworytem) w Nr. 11. Pogadanki rolniczo-mechaniczne, skreślił prof. *T. Rylski*: I. Narzędzia i machiny do uprawy roli w Nr. 13 i 14. II. Machiny żniwne w Nr. 22. III. Młocarnie i machiny popędowe (z drzeworytem) w Nr. 38. IV. Machiny na wystawie w Stanisławowie, pługi trójskibowe, młocarnia do koniczu, siekacze do okopowych w Nr. 52. Pług i socha, p. *Stanisł. Rewieńskiego* w Nr. 20. Nowy wiatrak, p. *Kaniowę* w Nr. 22. Przyrządy do sprawdzania dobroci mleka na wystawie wyrobów mlecznych w Gdańsku w Nr. 22. Żniwiarki p. *Medarda Downarowicza* w Nr. 34. Uprawa pługami podwójnemi inaczej dwupiętrowemi (z dreworytem) p. *Z. J.* w Nr. 36. Praktyczny kierat (z drzeworytem) w Nr. 48. Koszty i korzyści użycia żniwiarek, p. *Romana S.* w Nr. 49. 7) *Rzeczy społeczne i ekonomiczne*: Historja włościan polskich streszczona p. Józefa Grajnerta, podług dzieła W. A. Maciejowskiego w Nr. 3, 4, 5 i 6. Leki gorzkie i ich działanie na organimz p. d-ra *Ignacego Pietraszewskiego*. Przemysł gorzelniczy, jego znaczenie i przyszłość, p. *Al. Tr.* w Nr. 28. Rachunki bieżące. Listy z gub. kijowskiej o rzeczach gospodarskich, p. *Fr. Gawrońskiego* w Nr. 28, 29, 30, 36, 37, 40, 41, 44 i 45. Wpływ księżyca na zmianę pogody, p. *W. Z. Z.* w Nr. 33. Jaką mają wartość wystawy w ogóle dla rolnictwa

i jaką korzyść miały wystawy zeszłoroczne dla nas? p. *Antoniego Kalkstejna* w Nr. 31, 32, 33 i 34. Belgijska kultura ziemi, p. *Wasilewskiego* w Nr. 35. System gospodarstwa rolnego na irygowanych lotnych piaskach wybrzeży morskich pod Gdańskiem, p. *Wasilewskiego* w Nr. 38. Alkoholiczne napoje na północy w Nr. 42. Wzrost rolnictwa w Stanach zjednoczonych Ameryki w Nr. 46. Rolnictwo w Japonji, p. *Wasilewskiego* w Nr. 48. O zawiadowcach gospodarskich, p. *Karola Malczewskiego* w Nr. 50. — 8) *Rzeczy bieżące.* Sprawozdanie z wystawy płodów rolniczych i gospodarskich w Warszawie 1874 roku. XI. Pogadanki owczarskie, p. *Bolesława Klepaczewskiego* w Nr. 2 i 3. Rzut oka na handel zbożem w roku gospodarskim 1874/5, napisał *Jan Święcicki* w Nr. 26 i 27. Jak to wygląda i co z tego wyniknie, p. *Zygmunta Dangla* w Nr. 14. Wystawa rolnicza w Szawlach w Nr. 39 i 40. Z kraju i zagranicy, p. *Faustyna Bicz* w Nr. 47, 49 i 50. Produkcja wełny w osadach angielskich w Nr. 52. — 9) *Przegląd rolniczy.* — 10) *Korespondencje rolnicze.* — 11) *Piśmiennictwo rolnicse.* — 12) *Rozmaitości.*

Gospodarz, pismo rolnicze. Toruń, wydawca i redaktor E. Donimirski. 4-ka, wych. od r. 1872, rocznie 52 numerów kop. 80, z przesyłką, rs. 1 kop. 50.

Treść. 1) *Rozprawy*: Rozmyślania gospodarza w początku nowego roku. Jak obchodzić się z kośćmi, żeby za nawóz użytemi być mogły. Jakie korzyści mamy z śniegu na polach i jakie on szkody wyrządzać może. Coś o wartości łubinu. Uwagi o wartości drzewa akacjowego. Jak i gdzie urządzać wypada gospodarstwa pastwiskowe. W jaki sposób może sobie gospodyni wysoką cenę za masło wyrobić. Jakie trawy siać w płodozmiany pastwiskowe? Kilka słów do komisji Kółek rolniczych zdających sprawę z zwiedzanych gospodarstw. Kapusta schweinfurcka. O robieniu masła z słodkiej śmietany. Jak można wyleczyć złamaną nogę u konia. Co to jest barometr, a co termometr. Dla czego teraz istnieje taki ogólny zapał do mlecznego gospodarstwa. Rocznik I Kółek rolniczych włościańskich w Wielkiem księztwie poznańskiem, zestawił M. Jackowski, patron tychże kółek. Czem zastąpić chybioną koniczynę. Jak leczyć parchy. Zebrania w Toruniu dnia 15 i 16 marca. Łatwy i tani sposób fabrykacji kompostu. Jaki gatunek buraków pastewnych najwięcej polecenia godny? Kilka uwag o utrzymaniu i paszeniu świń. Jaki sposób budowania gospodarskich budowli jest najpraktyczniejszy? Kilka rad dla gospodarzy sadzących drzewa owocowe. Kalendarz dla pszczolarzy. Gawęda I breczkosieja w r. 1875, (zawiera: Pobudzenie na wiosnę. Doświadczenie z cielętami. O mieszankach). Jak sadzić wino. Prosty i łatwy sposób tępienia liszek. Słówko o kilku ważnych szczegółach, na które zważać trzeba podczas siewu grochu, owsa i jęczmienia. Czy woły mam skasować albo nie? O sadzeniu cebuli. O wiosennej pracy około pasieki. Rozprawa odczytana na zebraniu Kółka rolniczego w Kamieniu, p. Józefa Julskiego. Jaką wartość ma zielona kukurydza (maïs) i jak do niej ziemię uprawiać. Jak się wykonywa regulówka i jakie ma znaczenie. Niektóre uwagi o dochówku koni. Rozprawa czytana na zebraniu Kółka włościańskiego w Ostrorogu, p. J. S. Kilka uwag o rozmaitych zabezpieczeniach I. Czarna malwa (Althea rosea fl. nigro). Zatrudnienie pszczolarza w maju. Kilka uwag o rozmaitych zabezpieczeniach II. (Jeszcze słówko o towarzystwach zabezpieczeń w ogóle. — Towarzystwa zabezpie-

czające szkodę z gradobicia). Opis niektórych operacyj weterynarskich, napisał Romuald Sobolewski, weterynarz. Łatwy sposób wędzenia mięsiw. O ogórkach i ich uprawie. Kilka uwag o rozmaitych zabezpieczeniach III (Towarzystwa zabezpieczające szkody ogniowe. — Towarzystwa zabezpieczenia życia). Rozprawa o sianiu marchwi, czytana na posiedzeniu Kółka rolniczego w Kamieniu, p. Józefa Julskiego. Czas teraz coś o mierzwie powiedzieć. Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, I. Rydz chiński olbrzymi (Raphanus chinensis oleiferus), napisał Frajtag. Sposób tępienia os. Akuratna órka i włóczka to podstawa ugorowej uprawy, napisał M. Br. Co to jest sztyngiel o koni, jak powstaje i jak się usuwa?, napisał Romuald Sobolewski, weterynarz. Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, II. Zatrudnienie pszczolarza w czerwcu. Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, III. Kilka uwag wziętych z doświadczenia o gnojeniu pszenicy. Sprawozdanie komisji Czempińskiego Kółka rolniczego z rewizji dwóch gospodarstw. Co to jest influenza i jak się ją leczy?, napisał Romuald Sobolewski, weterynarz. Nowy sposób uszlachetnienia drzew abrykosowych, napisał D. A. Rakowicz. Zatrudnienie pszczolarza w lipcu. Do Kółek rolniczych włościańskich. O rójce czytał na zebraniu roln. w Kamieniu Józefa Julski, ogrodnik. Sposób przechowania nowalij i zabezpieczenia konserwów od pleśni. Oczkowanie, okulizowanie drzew owocowych. O potrzebie wychodowania własnych szczepów owocowych, napisał D. A. Rakowicz. Wycieczka rolnicza. Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, IV. Kiedy ciąć trzeba drzewo, żeby było najtrwalsze. Zatrudnienie pszczolarza w sierpniu. Jak leczyć zapalenie wymion, napisał Romuald Sobolewski, weterynarz. Jajka w czasie zimy. Jak to ludzie powinni być ostrożni lecząc zwierzęta w chorobach zaraźliwych. Do członków Kółka włościańskiego Kleckiego. Co jest dobry gospodarz? czytał Paweł Cięciała (mł.) na wycieczce w Cierliczku. Jak zaradzić brakowi pastwiska dla bydła w bieżącej jesieni. Co należy robić ze szczepem owocowym, który zasadzony bądź to w jesieni lub na wiosnę, nietylko w latorózgi nie wyrasta, ale nawet i liści nie opuszcza?, napisał D. A. Rakowicz. O parcelacji gruntów, odczyt miany w Cierliczku p. A. Macurę. Czy można ścinać obecnie łęty ziemniaków i obrywać liście z buraków. Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, V. Czy łęty ziemniaków, liście ćwikły, kapusty, kukurydzy i t. d. kisić można i jak się to robi? Jakie są przyczyny złego apetytu u zwierząt i jaka na to rada?, napisał R. Sobolewski weterynarz. Kilka uwag o parcelacji spisanych po przeczytaniu rozprawy p. A. Macury, napisał M. Br..... Jak i co paść całem ziarnem? Jakie ziarno siać powinniśmy? Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, VI. Murzonka w pszenicy i środki przeciwko niej, napisał Wincenty Chrzanowski. Zatrudnienie pszczolarza we wrześniu. Jak głęboko powinien siew ozimy dostać się w ziemię. Buraki cukrowe. Co to jest kwas salicylowy i do czego on służy? Odpowiedź na list z Freidorfu o urządzaniu płodozmianu. Jak leczyć zwierzęta na zewnętrzne robactwo. Co są trychiny. Jakie są powody nieuczęszczania gospodarzy naszych na zgromadzenia rolnicze? (Głos z pod Lubawy). Zazimowanie pszczół. Kilka uwag o zachowaniu na zimę okopowizny przy tegorocznym braku słomy. Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, VII. Jeszcze raz o urządzaniu płodozmianu

z uwzględnieniem, p. K. z Freidorfu. O rasie owiec Romanowskich. Zatrudnienie pszczolarza w październiku. Co teraz gospodarzowi przypomnieć warto? Uczmy się z doświadczenia drugich. O sadzeniu drzew owocowych. Co robić skoro się koń zatratuje. O tuczeniu wieprzy i o paszeniu w ogóle. Odczyt rymarza p. Karola Jasińskiego na walnem zebraniu rolniczem w Czarnkowie. Siew pestek i ziarnek owocowych. Dalej o sadzeniu drzew owocowych. Jak sobie radzić w obec wczesnego mrozu. Słówko gospodarza do zarządu Kółek i towarzystw rolniczych. Zatrudnienie pszczolarza w listopadzie i w ogóle podczas zimy. Do szanownych zarządów Kółek rolniczych włościańskich. Kilka słów o założeniu lucernika. Odpowiedzi na zapytania młodego rolnika zawarte w Nr. 43. Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, VIII. Zaraza pyskowa. O mierzwie, szczególniej przez co ilość jej w tym roku, tak w słomę ubogim, powiększyć, odczyt p. Tomaszewskiego na zebraniu rolniczym w Chełmży. Kilka słów o roślinach z których pszczoły miód i chleb, czyli obnoże biorą. Do Kółka rolniczego w Buku. Jakie znaczenie ma gips w naszych stajniach, oborach i owczarniach? Jaką wartość ma ziarno łubinu i kukurydzy jako pasza. Wędrowny nauczyciel ekonomji. Proste sposoby przechowywania lodu bez lodowni. Czy nie lepiej byłoby, gdyby konie, mianowicie fornalskie, stały na gnoju, niżeli na stałej podłodze. Jak leczyć robactwo płucowe i kaszel ztąd powstały. Od redakcji. Odezwa patrona Kółek rolniczych włościańskich, p. M. Jackowskiego do zarządów Kółek rolniczych włościańskich. O pracach w polu podczas zimy. Odczyt pana Goślinowskiego w Kółku rolniczem szamotulskiem. Czy jest rada jaka na porzucanie krów?" Uwagi Kujawy o przyczynach upadania włościańskiego stanu, IX. Jeszcze uwagi o roślinach, z których pszczoły miód i obnoża biorą II. — 2) *Odcinek*. Pogadanka o ziemniakach. Więcej poszanowania dla zdobiących kraj drzew, więcej litości dla niewinnych zwierząt. Krowa. Jak to gospodarują w Belgji. 3) *Listy do gospodarza*. 4) *Rozmaitości*.

Korespondent rolniczy, handlowy i przemysłowy. Warszawa, wydawca Lesznowski, redaktor Koenig, 4-ka wych. tygodniowo przy Gazecie warszawskiej, jako dodatek bezpłatny, w 3,900 egz.

Przegląd techniczny, pismo miesięczne, poświęcone sprawom techniki i przemysłu. Warszawa, wydawca i redaktor S. Kossuth. 8-ka, wychodzi od r. 1874, w 500 egz., rocznie 12 zeszytów, rs. 6, z przesyłką, rs. 8.

Treść: Zeszyt 1) Styczeń: Szkoła rzemiosł. O systemach kotłów parowych i o ich wyborze, napisał *A. Święcicki*, inż. mech. O wyrabianiu stali według systemu Bessemera, przez *W. Choroszewskiego*, inż. górn. Wyznaczenie sił działających w krzyżulcach i ścianach pełnych pionowych belek mostów systemu amerykańskiego, przez *Tadeusza Chrzanowskiego*—tłómaczenie *F. K.* O wysładzaniu szlamu w cukrowniach nap. *L. Mesiągiewicz*. Przegląd kongresów wystaw, konkursów, i t. p. Kongres ujednostajnienia numerowania przędzy, przez *F. K.* Czasopismo Towarzystwa technicznego we Lwowie, przez *A. M.* Nowe książki techniczne. Kronika bieżąca. Produkcja górnicza w Rosji i Królestwie polskiem w 1872 r., przez *W. Choroszewskiego*. Kilka słów o kolei Nadwiślańskiej, przez *J. G.* Ogólny

postęp ważniejszych robót w Europie, p. *Leona Karasińskiego*. Nafta galicyjska.—2) Luty: Szkoła rzemiosł (dokończ.) O systematach kotłów parowych i o ich wyborze, p. *A. Święcickiego* (dok.) O wyrabianiu stali według systemu Bessemera p. *W. Choroszewskiego* (dok.) Siarczan glinki (ałun koncentrowany), p. *X*. Inżynierja cywilna w Stanach zjednoczonych Ameryki północnej. Wyciągi ze sprawozdania Emila Malezieux profes. szkoły dróg i mostów w Paryżu, tłóm. *F. K*. Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót. Zakładanie fundamentów za pomocą studzien opuszczanych. Wentylacya opery wiedeńskiej. Mieszkania w podziemiach. Naprężenie materjałów budowlanych. Szyny stalowe. Parowóz dla pociągów pośpiesznych. Pytle mechaniczne. Wytrzymałość lin. Gwoździarki. Maszyny do tłoczenia siana, p. *A. F*. Szlifierskie kręgi i pilniki szmerglowe, p. *A. S*. Nowy holender do papierni, p. *A. F*. Odlanie podstawy pod kowadło (scaboty) nowego młota parowego w fabryce armat ze stali lanej w Permie, p. *K*. Szokalskiego. Kronika bieżąca. Spółka budowlana udziałowa. Produkcya węgla kamiennego w Królestwie polskiem w r. 1873, p. *W. Choroszewskiego*. Korespondencja z Dąbrowy *W. Choroszewskiego*. Nowy bruk. Bibljografja. Nowe książki—3) Marzec:. O przygotowaniu, a w szczególności o prażeniu rud żelaznych, p. *K. Szokalskiego*, inż. górn. O systematach kotłów parowych i ich wyborze, p. *A. Święcickiego* (c. d.). Inżynierja cywilna w Stanach zjednoczonych Ameryki północnej, p. *Emila Malézieux*, podał *F. K*. Przegląd wynalazków i celniejszych robót. Spożytkowanie wody ze ścieków paryzkich do nawodniania pól, *F. K*. Zastosowania fosforanu amonu i baryty do czyszczenia cukru przez Lagrange'a. Ilość kwasu garbnikowego w drzewach północnej Ameryki, *M*. Osłona rur parowych. Sposób oznaczenia ilości cukru gronowego znajdującego się w burakach p. *C. J*. O użyciu odpadków wełnianych z fabryk sukiennych na nawóz. Chemiczne badania mleka, *M*. Kronika bieżąca. Cegła ogniotrwała krzeszowicka. Kopalnie nafty w Galicji. Stowarzyszenie niemieckich fabrykantów ultramaryny. Nowe drogi żelazne.—4) Kwiecień: Wyrabianie masy papierowej ze słomy. Sprawozdanie technologa *A. Stulgińskiego*, dyr. papierni w Babinie. O systemach kotłów parowych, p. *A. Święcickiego*, (dok.) Inżynierja cywilna w Stanach zjednoczonych Ameryki północnej, p. *Emila Malézieux*, podał *F. K*. Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót. Jaka jest najlepsza silnica dla drobnego przemysłu? p. *A. M*. Droga żelazna przez górę św. Gotarda, p. *Wł. S*. Zastosowanie gazu do oświetlania pociągów na drogach żelaznych (system Camberlain'a), p. *A. B*. Olbrzymi młot parowy fabryki permskiej. Krytyka i bibljografja.—Nowe książki. Kronika bieżąca. O stanie cukrownictwa w gub. warszawskiej. Tunel kaletański. Zmiana szerokości toru na drodze żelaznej Great-Western w Anglji. Drugorzędne drogi żelazne w Ameryce. Podkłady żelazne do budowy wierzchniej dróg żelaznych (system Schaltebranda). Sieć dróg żelaznych w Cesarstwie i w W. ks. finlandzkiem. Nafta w Rosji. Produkcja górnicza Prus w 1873 roku. Przemysł górniczy W. Brytanii w 1873 r. Śmierć Sir Wiliama Fairbairna. Uczniowie przychodni (externi) Szkoły dróg i mostów w Paryżu. Drogi żelazne konne w Nowym Jorku. Nowa fabryka w Białymstoku. Kongres przemysłowców w Petersburgu.—5) Maj: Kilka uwag odnoszących się do kanalizacji m. Warszawy, napisał inż. *Aleksander Sadkowski*. Wyrabianie masy papierowej ze sło-

my, spraw. *A. Stulgińskiego* (c. d.). Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót. Odlanie podkowadła (chabotte) ważącego 150,000 kilogramów, p. *Fel. Rycerskiego*. Trwałe farby służące do pociągania cynku. O niektórych szczególnych własnościach kwasu salicylowego, p. *M.* Stopienie wielkiej bryły aliażu irydoplanowego, p. *M.* Krytyka i bibljografja. Mechanika popularna. Nowe książki. Kronika bieżąca. Produkcja węgla kamiennego w Królestwie polskiem w r. 1874, p. *W. Choroszewskiego* — 6) Czerwiec: Ostatnie przesilenie węglowe w Europie, p. *Win. Choroszewskiego*, inż. górn. Teorja odkładnicy pługa, p. prof. *Ant. Zielińskiego*. O zachowaniu się żelaza i stali pod wpływem perjodycznie powtarzających się działań sił zewnętrznych, według urzędow. sprawozdania prof. berlińskiej akademji sztuk i rzemiosł *Szpangenberga*, podał *Adam Braun*. Wyrabianie masy ze słomy, sprawozdanie technologa *A. Stulgińskiego*, dyrek. papierni w Babinie (dokończenie). Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót. Tunel podmorski między Francją i Anglją, przez *J. S.* Prace pana Peligot'a w przedmiocie materyj solnych, jakie burak cukrowy wyciąga z ziemi i z nawozów. Krytyka i bibljografja. Pamiętnik Towarzystwa nauk ścisłych w Paryżu, tom VI. Paryż 1875 roku. Maschinenbau-Anschlaege. Angabe der Dimensionen etc. F. Neumann'a, *A. M.* „Essai sur les piles," A. Calland'a. Bibljografja. Nowe książki. Kronika bieżąca. Roboty miejskie w Warszawie. Kamienie budowlane lubelskie. Rozsadzenie kotła w Tomaszowie.— 7) Lipiec. Wody zaskórne w Warszawie, napisał inżynier *Józef Sporny*. Metoda graficzna wynajdywania środka ciężkości, momentu statystycznego i momentu bezwładności dla wszelkiego rodzaju figur, podług Culmanna skreślił *Emil Sokal* inżynier dr. żel. nadw. Podwójna jednoczesna telegrafja. Przyrząd telegraficzny Stearns'a. Wypadki w kopalniach węgla kamiennego w Królestwie polskiem w r. 1874, w porównaniu z takiemiż wypadkami w Anglji, Francji i Prusach. Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót. Nowy sposób otrzymywania soku z buraków. Sposób prędszej i dokładniejszej krystalizacji dalszych produktów cukrowych (nachproducte) podany przez *Renius'a*. Nowy sposób hartowania stali. Odnowienie żelaza przepalonego. Przyrząd telegraficzny wieloraki Meyer'a. Ulepszenie przyrządu telegraficznego Hughes'a. Przyrząd o wysokiem ciśnieniu pary do gotowania i jednoczesnego przyrządzania zacieru z ziemniaków. Krytyka i bibljografja: Technologie der Gespinnstfasern. Czasopismo tow. przemysłu cukrowego w państwie niemieckiem. Nowe książki. Kronika bieżąca: Kanał za okopami. Droga żelazna nadwiślańska. Rozsadzenie kotła w Grodźcu. Węgiel brunatny w południowo-zachodnich gubernjach. Kopalnie węgla kamiennego w 2-m moskiewskim okręgu. Fabryka sztucznego kamienia. Produkcja i spotrzebowanie węgla kamiennego w niektórych krajach Europy i Ameryki. Od redakcji. Tablica rysunków Nr. VIII. — 8) Sierpień. Projekt dworu wiejskiego. Niektóre uwagi w przedmiocie użytkowania i oszczędzania paliwa przez *F. Rusta* insp. żup solnych w Ambergu. Wyniki doświadczeń nad działaniem dynamitu przy kopaniu podziemi czyli tunelów. Fosfór i materjały zapalne na wystawie przemysłu chemicznego w Wiedniu. Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót: Otrzymywanie cukru ze szlamu pras filtrowych. Krytyka i bibljografja: Dziennik górniczy. Nowe książki. Kronika bieżąca: Roboty miejskie. Wypadki rozsa-

dzenia kotłów w Anglji. Cement grodziecki. Od redakcji. Dwie tablice rysunków Nr. IX i X. — 9) Wrzesień. Towarzystwo dozoru kotłów parowych. Rozwój górnictwa krajowego. Krótki rys historyczny i statystyczny rozwoju przemysłu górniczego w Królestwie polskiem, w szczególności zaś w obrębie dzisiejszego okręgu zachodniego, przez inżyniera górniczego *Winc. Choroszewskiego*. Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót: Ostatnie ulepszenia w zakresie wyrabiania gazu oświetlającego. Nowy sposób ogrzewania soku w baterji dyfuzyjnej. Nowy sposób bielenia przędziwa roślinnego. Wysuszanie węgli drzewnych. Oznaczenie fosforu w żelazie. Wartość jednego funta angielskiego różnych metali. Impermeator Wilsona. Uproszczenie stacyj wodnych na drogach żelaznych. Oczyszczenie rur w lokomobilach i kotłach rurowych z sadzy. Krytyka i bibljografja: Uspławnienie i regulacja koryta Wisły i środki ich osiągnięcia, skreślił inż. *Wierzbowski*. Czasopismo towarzystwa przemysłu cukrowniczego w państwie niemieckiem. Dziennik górniczy (dokończenie). Lehrbuch der mechanischen Technologie von *E. Hoyer*. Nowe książki. Kronika bieżąca: Ustawa warszawskiego muzeum przemysłowego i rolniczego. Droga żel. nadwiślańska. Kurs nauk technicznych ukończyli. Badanie rzeki Wisły. Konkurs architektoniczny. Wodociągi warszawskie. Międzynarodowy kongres i specjalna wystawa narzędzi, przyrządów, zakładów i wszelkich środków służących do leczenia i ratowania. Format papieru. — 10) Październik. W kwestji statystyki szyn. I. Rozwój górnictwa krajowego, przez inżyniera górniczego *Wincentego Choroszewskiego*, II. Kopalnie Olkuskie. Związki krzemowe i ich zastosowanie w przemyśle. Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót. Ostatnie ulepszenia w zakresie wyrabiania gazu oświetlającego. Nowy patentowany system parownika poziomego. Otrzymywanie cukru z masy cukrowej i dalszych produktów według sposobu Jeszeck'a. Krytyka i bibljografja: Czasopismo towarzystwa przemysłu cukrowniczego w państwie niemieckiem. O żelazie. Nowe książki. Kronika bieżąca: Statystyka parowozów. Tablica rysunków Nr. XI. — 11) Listopad. Droga żelazna przez górę ś-go Gotarda, przez inż. *W. Szawelskiego*. Związki krzemowe i ich zastosowanie w przemyśle (ciąg dalszy). Rozwój górnictwa krajowego, przez inżyniera górniczego *Winc. Choroszewskiego*, II. Kopalnie olkuskie (dokończenie). Przegląd wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót: Ostatnie ulepszenia w zakresie wyrabiania gazu oświetlającego (dokończenie). Znaczenie wyrażenia „koń parowy." Najodpowiedniejsza odległość łożysk wałów przewodowych (transmisyjnych). Przyrząd elektryczny Fiedla. Blacha stalowa na kotły. Zastosowanie asfaltu do kolei konno-żelaznych (tramways) po miastach. Krytyka i bibljografja: „Principes de la construction des turbines d'après une nouvelle méthode pour la détermination rationnelle de la forme des aubes suivis de la théorie et des principes de la construction des pompes centrifugues," par Lucien Vallet. „Revue universelle des mines, de la métallurgie etc." Czasopismo towarzystwa przemysłu cukrowniczego w państwie niemieckiem. Nowe książki. Kronika bieżąca: Statystyka wagonów. Tablica rysunków Nr. XII. — 12) Grudzień. Droga żelazna przez górę ś-go Gotarda (dokończenie). Związki krzemowe i ich zastosowanie w przemyśle (dokończenie). Most na Wiśle pod Warszawą, zbudowany dla drogi obwodowej, łączącej stacje dróg żelaznych warszawsko-wiedeńskiej i petersbursko-war-

szawskiej, przez *Feliksa Kucharzewskiego*. Przegląd, wynalazków, ulepszeń i celniejszych robót: Piec kupolowy Krigar'a. Szyb Adalberta w Przybramie. Silnice dla drobnego przemysłu. Oczyszczanie kotłów parowych z kotłowca za pomocą gliceryny przyrządzonej według sposobu p. Asselin'a. Krytyka i bibljografja: „Revue universelle des mines, de la métallurgie etc." (dokończenie). Nowe książki. Kronika bieżąca: Szkoła techniczna dróg żelaznych warszawsko-wiedeńskiej i warszawsko-bydgoskiej. Działalność taboru dróg żelaznych w r. 1874. Dwie tablice rysunków Nr XIII i XIV.

Rolnik, czasopismo dla gospodarzy wiejskich, organ urzędowy c. k. Towarzystwa gospodarstwa galicyjskiego i Towarzystwa ku podniesieniu chowu koni. Lwów. 8-ka, wych. od r. 1868, rocznie 12 zeszytów, rs. 3 kop. 30, z przesyłką, 4 kop. 20,

Tygodnik rolniczy. Warszawa, wydawca L. Sygetyński, redaktor J. Loewenberg. 4-ka, wychodzi od r. 1871, w 500 egz. rocznie, 52 numerów, rs. 4 kop. 80, z przesyłką rs. 6.

1) Artykuły: Ayrshiry,—O użyciu Ayrschirów w celu przysposobienia bydła krajowego do krzyżowania z rasami większemi, p. *T. W.* Bank rolniczy—przyczynek do rzuconej myśli zaprowadzenia banku wyłącznie rolniczego, p. *Ludwika hr. Grabowskiego*. Barany, o doborze ich. Buhaje, chów ich i utrzymanie. Bulwy, uprawa (Topinambur) Buraki, na nawozach chemicznych. Buraki, o różnej wartości tychże w cukrownictwie i o najlepszej ich uprawie, p. *Józefa Boczyńskiego*. Bydło rogate: Wskazówki przy wyborze ras. W kwestji hodowli tegoż—*k*. Instrukcja co do przychowku tegoż. Ubezpieczenie od księgosuszu. Przyczynek do kwestji zarazy tegoż (Ed. W—k). Cieląt tuczenie i współzawodnictwo zboża amerykańskiego. Cukrownie rolnicze, p. *S. Leskiego*. Ciepłomierze, sposób oznaczenia dobroci tychże. Dobytek,—Kilka słów o obchodzeniu się z dobytkiem w porze zimowej, o stajniach, oborach i t. p. (k). O doborze w zastosowaniu do ulepszenia roślin, p. *Eug. Gayot*. O dochodzie z dobytku, p. *Zygmunta Dębickiego*. Dojrzewanie wczesne, wzrost i stan dojrzałości. Czy drzewo owocowe sadzić w jesieni lub na wiosnę?—k. Drzewa, trwałość, wedle czasu ścinania (*zd*). Dynia karłowata. Ekonomiczne stosunki w guberniach litewskich, pogląd ogólny na takowe, p. *A. J.* O fosforytach podolskich i ich zużytkowaniu, p. *G. Rodkiewicza*. Czy gorzelnie małe, z gospodarstwem złączone mają podstawę bytu przy obecnych warunkach? Gorzelnie, stan obecny i stosunek ich do oszczędnego i nakładowego gospodarstwa, p. *Napoleona Sierawskiego*. Götze, nowa metoda uprawy, p. *M. Laurysiewicz*. Humusowych kwasów znaczenie w gruntach, nowe badanie *S. Zdz.* Hodowla, dla czego tak powolnie u nas się rozwija. Jajka,—jajka w czasie zimy. Jarmark warszawski na wełnę. Jarmark na bydło i owce—projekt. Jedwabniczej spółki—noworozpoczynający się okres. Jedwabników, i morwy hodowla. Księgosusz, środki przeciw temuż. Kamienia sztucznego przedsiębierstwo. Kanianka, sposób niszczenia tejże. Karpi, hodowla. Kartoflarka patentowana, Cegielskiego. Ziemniaki, nowa klęska zagrażająca tymże. Ziemniaków Early Rose uprawa. Kolorów wpływ na rośliny i zwierzęta. Komposty, p. *K. Przeciszewskiego*. Kompostowa ziemia,—*k*. Konkurs oraczy w Słu-

żewcu. Koniczyna, nowa choroba tejże. Kredyt rolniczy. Kronika rolnicza zagraniczna. Krów dojnych, żywienie. Księga stad, (Zebranie materjałów z r. 1874, str. 48). Kukuruza pastewna, jej znaczenie w gospodarstwie i przechowywanie na zimę, p. d-ra *M. Laurysiewicza.* Kukuruza. Uprawa i przechowywanie kuk. pastewnej i innej paszy zielonej, p. *Edwarda Lecouteux.* Lasy, podług *Settegasta.* Lasy: W kwestji ochrony tychże, p. *Ed. Wężyka.* Leśnictwo, stan obecny w Królestwie polskiem i jego potrzeby, p. *W. Ł.* Maści zmiana u koni i bydła—*k.* Mięsa i łoju sposoby produkowania, p. *P. B.* Mleczarnia wzorowa we Wrocławiu *(Zd).* Muzeum przemysłowe i rolnicze warszawskie, streszczenie ustawy tegoż. Nabiałowy przemysł. Narzędzia rolnicze. Nawóz. O użyteczności niektórych odpadków przemysłowych na nawóz—*k.* Nawozów potażowych użycie. Nawozy mineralne i obornik. Nać, wpływ jej rozwinięcia na plon ziemniaków. Obredlanie w czasie upałów. Odchodów ludzkich, tudzież błota ulicznego zbieranie i użycie w mieście Groningen, p. d-ra *Edwarda Birnbaum.* Ogrodnictwo, stan obecny, potrzebne w tym względzie reformy. Projekt stowarzyszenia ogrodniczego i ofiara p. Ordęgi. Opieki nad zwierzętami towarzystwa, sprawozdanie, p. *Ed. W-ka.* Owce rasy Romanowskiej, p. *Edmunda Sygetyńskiego.* Owce, potrzeba racjonalnego ich żywienia, p. *F. Br.* Owczarnie, słów kilka o poprawie ich przez krzyżowanie, p. *F. Budziszewskiego.* Owoce, słów kilka o użytkowaniu tychże, p. *C. Jammé.* Pastwiska sztuczne. Paszowe wzory, p. d-ra *Weidenkammer.* Podłoże. Pogadanka rolnicza (z listu p. Wacława do S.). Postęp i zacofanie. Pszczolnictwo, p. *Baltazara Grabowskiego.* Pszczół hodowanie w okolicy ubogiej — środki do otrzymania ile być może największych korzyści, p. *P. G.* Ptastwo, kilka słów w obronie tegoż. Postępowe i zachowawcze usposobienie. Paszy brak — skutki niedoborów. Rachunki roczne. Reformy w rolnictwie. Rok klęski i jego wyniki. Rok klęski i jego następstwa. Rok nauki — jeszcze jedno pytanie o owcach Romanowskich. Rolnictwo i dochód z gruntu. Rolnictwo, czego w niem potrzeba. Roślin oddychanie w ciemności. Roślin naszych kultura. Ryb rozmnażanie w Chinach. Ryb suszenie. Rybactwo krajowe. — Pobieżny pogląd na przyszłość i przeszłość tegoż, p. *Seweryna Biernackiego.* Ryż pszenny. Sadzawek, do pojenia dobytku, urządzanie. Siewniki rzędowe do zboża z fabryki Wł. Menzla w Białej Cerkwi, p. *F. Gawrońskiego.* Śliwki, brzoskwinie w spirytusie. Służba folwarczna, kilka słów o tejże. Soli użycie w żywieniu dobytku. Straty i korzyści. Targ międzynarodowy na zboże — projekt p. Jaroszewskiego. Tępienie liszek. Torf, dobywanie i przerabianie tegoż podług Gajera, Gyssera i innych, opracował *Ed. W-k.* Ugór w obec ostatnich postępów rolnictwa, p. *N. Sierawskiego.* Uprawa skruszaczem, p. *S. Ławickiego.* Urodzaje w Królestwie polskiem, podług źródeł urzędowych. O winie w ogóle i o winie owocowem, p. *K. Jocza.* Wystawa rolnicza w Warszawie: żyto, jęczmień, owies, gryka. Groch, ziemniaki, buraki, len, raps, rzepak. Chmiel, łubin, wyka, koński ząb, rośliny okopowe i trawiaste, p. d-ra *T. Kowalskiego.* List p. Mitsche-Colande do hr. Aleksandrowicza z pow. W. Roln. Wystawa w Retowie i w Szawlach. Zaraza bydła, prezerwatywa przeciwko tejże — *k.* Zarząd gospodarski. Zbożowa konkurencja. Zoologiczny ogród warszawski. Ziemia, kilka słów z powodu sprzedaży tejże. Ziemia, o własności absorbcyjnej tejże p. *St. Zabiełło.* Zwierzęta domowe. Zboże rosyjskie i amerykańskie i rolnictwa

w Europie zachodniej. Zboże:—Jeszcze o konkurencji zbożowej. Żniwa rezultat. Źrebców i źrebic żywienie podczas zimy. Żniwiarka „*Metodist.*“ Żniwiarki i ich ekonomiczna wartość, p. *Fr. Gawrońskiego.* 2) Literatura rolnicza. 3) Korespondencje. 4) Rozmaitości. 5) Sprawozdania handlowe i t. d.

Ziemianin, tygodnik przemysłowo-rolniczy. Organ centralnego Towarzystwa gospodarskiego w W. ks. poznańskiem. Wychodzi w Poznaniu od r. 1852, rocznie 52 numerów, rs. 4 kop. 80, z przesyłką rs. 6.

Pedagogika i szkolnictwo.

W dziale niniejszym w r. 1875 mieliśmy około 17 druków: z prac tu należących najważniejszą jest „Pedagogika“ Jeskiego, reszta po większej części są to specjalne monografje i broszury przeważnie w Galicji się pojawiające. Tamże wychodzi ważna i ciekawa publikacja p. n. „Rocznik szkolny,“ oraz specjalne czasopismo „Szkoła.“ Inne czasopisma nasze pomieszczają też niemało artykułów i wiadomości tyczących się wychowania i szkół krajowych. W roku zeszłym dział pedagogiki był nierównie bogatszy w obszerniejsze opracowania i dzieła.

Akt, godicznyj i. warszawskago Uniwersiteta 30 augusta 1875 g. Warszawa. 8-ka większa, str. 14, 64, 15 i 13.

Gąsiorowski Albert. Nauczyciel dzieci poczatkujących. Praktyczny poradnik dla nauczycieli, ułożony podług niemieckich pedagogów, a w znacznej części podług pism F. Wedemana. Część. I. Wadowice, nakładem autora. 8-ka mała, str. 110, kop. 50.

Grzywiński Stefan. Kilka uwag w sprawie nauczania śpiewu w szkołach i seminarjach nauczycielskich. Lwów, K. Wild. 8-ka, str. 22, kop. 20.

Jeske August. Systematyczny kurs nauk: Pedagogika obejmująca zasady i metodę moralnego, fizycznego i naukowego wychowania dziatek, ze szczególnym względem na potrzeby wychowania domowego. Warszawa, S. Artzt w Lublinie. 8-ka, str. 352, w oprawie, rs. 1 kop. 50.

Kawczyński Maksymiljan. Listy pedagogiczne z wystawy powszechnej wiedeńskiej. Lwów. 8-ka, str. 55 i 56, kop. 67½.

Rocznik szkolny. Urządzenie i ustawy szkolne, przepisy i wiadomości statystyczne. Kraków, J. Wildt, 16-ka, str. 303.

Miłkowski Władysław. Nauka bez nauczyciela. Kraków, 16-ka, str. 20, kop. 10.

Nauka rachunków w szkole ludowej pospolitej. Podręcznik dla nauczycieli. Wiedeń. Wydawnictwo szkolnych książek. 8-ka, str. 436, rs. 1.

Prawiła dla uczenikow gimnazij i progimnazij. Warszawa. 8-ka, str. 26.

Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Tarnowie na rok szkolny 1875. Tarnów, wydanie dyrekcji gimnazjum w Tarnowie. 8-ka, str. 95.

Sprawozdanie drugie dyrekcji c. k. wyższej szkoły realnej we Lwowie za rok szkolny 1875. Z rozprawą: O równaniach algebraicznych przez Michała Maryniaka. Lwów. 8-ka, str. 54.

Sprawozdanie dyrekcji wyższej szkoły żeńskiej w Tarnowie za rok 1875. Treść: I. O społecznem stanowisku i wychowaniu kobiet przez dyrek. Trzaskowskiego. II. Goście. Wiersz p. Klimkiewiczowej nauczycielki szkoły w Tarnowie. III. Tłumaczenie polskie Kurnickiego. IV. Kronika i statystyka zakładu na rok szkolny 1875 przez dyrektora. Tarnów u W. Gazdy. 8-ka, str. 4, kop. 30.

Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum Nowodworskiego czyli S. Anny w Krakowie za rok szkolny 1874. Kraków, D. E. Friedlein. 8-ka, str. 88, kop. 20.

Szkoły początkowe. Samouctwo, klasa wstępna przez autora Wielkiej i małej polityki. Kraków, D. E. Friedlein. 8-ka, str. VIII i 262, rs. 2 kop. 25.

Czasopismo w tej ważnej dziedzinie specjalnie jej poświęcone mamy jedno:

Szkoła, tygodnik pedagogiczny, organ Towarzystwa pedagogicznego. Wych. we Lwowie od r. 1868, rocznie 52 numerów, rs. 6, z przesyłką rs. 7 kop. 50.

Filologja (językoznawstwo):

Gramatyki, słowniki, rozbiory językoznawcze i t. d.

Z 37 dzieł i broszur do działu tego należących najwięcej mamy gramatyk, oraz metod praktycznych do nauki różnych języków, a głów-

nie polskiego, niemieckiego i francuzkiego; do tej grupy zaliczamy także różne elementarze językowe, oraz wypisy układane dla wprawy w użyciu języka przy nauce gramatyki. Do znaczniejszych świeżych dzieł należą tutaj Mównictwo polskie p. Skrzypińskiego, Teorja stylu p. Kamockiej i Metoda języka francuzkiego Toussaint-Langenscheidta. Z dzieł i monografij naukowych zasługują na uwagę: Müllera Wykłady o umiejętności języka, w przekładzie p. Dygasińskiego, oraz badania specjalne pp. Kopernickiego, L. Malinowskiego, Petrowa, i Rozprawy i sprawozdania Wydz. filol. Akademji umiejętności w Krakowie wydane w osobnym tomie.

Ahn F. Wykład praktyczny nauki języka francuzkiego, z niemieckiej oryginalnej edycji przerobiony i do użytku młodzieży polskiej zastosowany przez Bernarda Lesmana, kurs 1-szy, czwarte poprawne i powiększone wydanie. Warszawa, B. Lesman. 16-ka, str. 128 kop. 30.

Amborski Jan, nauczyciel języka francuzkiego w c. k. Akademji technicznej, tegoż języka w c. k. uniwersytecie. Lwów. Wypisy francuzkie opatrzone słownikiem. Dział dla poczynających. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 160 i 4, kop. 90.

Amszejewicz Michał, Ahn'a praktyczne prawidła nauczenia się w krótkim czasie języka ruskiego, kurs I, wydanie 4. Warszawa. 8-ka, str. 128, kop. 20.

Baudouin Courtenay J. Rozbiór Gramatyki polskiej księdza de Malinowskiego. (Odbitka z „Niwy.“) Warszawa, E. Wende i Sp. 8-ka, str, 47, kop. 35.

Boczyliński Ignacy. Zasady gramatyki języka polskiego według najnowszych wyników nauki i wskazówek dydaktyki. Składnia (syntaxis). Z dodatkiem głównych prawideł pisowni. Warszawa, G. Sennewald. 8-ka, str. 94, kop. 55.

Ciechomski Erard Wiktor. Podręcznik do konjugacyj francuzkich, obejmujący przeszło 80 wzorów, oraz zbiór 2800 czasowników ze wskazaniem ich odmian. Kraków. 8-ka, str. 68, kop. 35.

Elementarz, czyli nauka czytania i pisania, podług najnowszych zasad ułożony przez A. K., naucz. elem. Warszawa, nakład L. Bierschenka. 8-ka mała, str. 52, kop. 15.

Elementarz dla szkół początkowych. Ułożył z polecenia Rady Szkolnej krajowej. Wiedeń, dyrekcja wydawnictwa szkolnych książek. 8-ka, str. 115, kop. 30.

Elementarz najnowszy języka polskiego praktycznie ułożony. Warszawa, Ch. Kelter. 8-ka, str. 12, kr. 10.

Elementarz praktyczny języka niemieckiego, z dodaniem 300 najużywańszych słówek z przepolszczeniem, metodycznie ułożył S. L. Wydanie 4-te poprawione. Warszawa, nakład księgarni L. Szyllera. 16-ka, str. 31, kop. 7½.

Janota. Prof. dr. L. Gramatyka języka niemieckiego. Wydanie szóste (skrócone trzecie). Lwów, Seyfart i Czajkowski. 8-ka, str. VIII i 156, kop. 67½.

Janota dr. L. Wypisy niemieckie dla pierwszej i drugiej klasy szkół średnich. Wydanie czwarte. Lwów, w drukarni A. Vogla. 8-ka, str. 112, kop. 67½.

Jeske A. Mała gramatyka języka polskiego, wydanie II przerobione i pomnożone. Warszawa, S. Artzt w Lublinie. 8-ka, str. 168, w oprawie kop. 45.

Kamocka Józefa, b. nauczycielka gimnazjum żeńskiego i wyższych zakładów naukowych. Teorja stylu polskiego. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 273, kop. 90.

Kopernicki dr. J. Spostrzeżenia nad własnościami językowemi w mowie górali Beskidowych z dodaniem słowniczka wyrazów góralskich, odbitka z Rozpraw akad. umiejęt. krakowskiej. 8-ka, str. 39.

Łukaszewski Ksawery F. A. E. i Mosbach. Polsko-niemiecki i niemiecko-polski słownik kieszonkowy, czternaste wydanie stereotypowe. Berlin, Z. Schletter (E. Bock). 16-ka, str. 887, rs. 1 k. 60.

Łukomski Jan. Wypisy polskie, część wstępna, wydanie 7 Warszawa, skład główny w mieszkaniu nakł. Elektoralna Nr 781. 8-ka, str. IV i 64, k. 65.

Łyszkowski Maksymiljan, inspektor gimnazjum realnego warszawskiego. Wypisy z pisarzów polskich, zawierające po większej części przedmioty realne. Część I, postanowieniem j. w. ministra oświecenia polecona dla użytku uczniów klasy I-ej wszystkich szkół rządowych i zakładów naukowych w Królestwie. Warszawa, J. Unger. 8-ka, str. 268, 56 i 4, kop. 50.

Malinowski Lucjan. Modlitwy Wacława, zabytek języka polskiego w wieku XV, odkryty i skopjowany pr. śp. A. hr. Przezdzieckiego, (odbitka z Pam. akad. umiejętności). Kraków. 8-ka, str. 104,

Mueller Maks. Wykłady o umiejętności języka. Przetłomaczył Adolf Dygasiński. Tom I, z. II. Kraków, Gumplowicz. 4-ka, str. 370, rs. 3 k. 50.

Metoda najnowsza nauczania się praktycznym sposobem pierwszych zasad języków: polskiego, ruskiego i niemieckiego. Warszawa, G. Hermanstadt.

Metoda nowa nauczenia się łatwym sposobem pierwszych zasad języków: ruskiego, polskiego, francuzkiego i niemieckiego, dla młodzieży praktycznie ułożona w wokabułach, rozmowach i przykładach, z dodaniem niezbędnych prawideł wymawiania. Wydanie 15-te poprawione i powiększone. Warszawa. 8-ka, str. 556, k. 52½, kartonów. k. 60.

Nauka czytania pisma polskiego. Warszawa, nakładem W. Lange, str. 15, k. 10.

Ollendorf G. H. Teoretyczno-praktyczna metoda nauczenia się czytać, pisać i mówić po niemiecku w sześciu miesiącach, przerobiona i do użytku zastosowana przez Bernarda Lesmana. Warszawa, nakładem tegoż.

Petrow Aleksander. Głosownia dolno-łużyckiego języka. Kraków. 8-ka, str. 53.

Początki nauki języka niemieckiego dla szkół ludowych pospolitych. Wiedeń, Dyrekcja wydawnictwa szkolnych książek. 8-ka, str. 271 i 4 tabele, k. 75.

Polkowski J., nauczyciel szkół rządowych w Warszawie. Elementarz czyli najpraktyczniejszy sposób nauczenia w krótkim czasie czytać, bez poprzedniej nauki alfabetu i sylabizowania, u A. Kowalewskiego. 16-ka, str. 48, kop. 10.

Promyk Kazimierz. Elementarz, na którym nauczysz czytać w 5 albo 8 tygodni. Warszawa, C. Lewickiego i S-ki. 16-ka, str. 31 k. 2½.

Reben P. Wypisy niemieckie dla szkół średnich, wydanie II-gie przerobione przez F. Popera. Kraków, J. M. Himmelblau. 8-ka, str. 54.

Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademji umiejętności. Kraków, Akademja umiejętności. 8-ka, tom II, str. 376 i XXXV, str. 1 k. 80.

Samolewicz dr. Zygmunt. Gramatyka języka łacińskiego. Lwów, Towarzystwo do wydawnictwa książek szkolnych. 8-ka, str. VII i 392 i XXVIII, rs. 1 k. 80.

Sierociński Teodozy. Gramatyka polska, wydanie 20-e. Warszawa, J. Błaszkowski. 8-ka mała, str. 48, k. 10.

Sierociński Teodozy. Gramatyka polska, wydanie 12. Warszawa, J. Błaszkowski. 8-ka, str. 110, k. 30.

Switkowski August. Wypisy francuzkie do użytku młodzieży polskiej, z dodatkiem słownika francuzko-polskiego, 3 wydanie powiększone. Kraków. 8-ka, str. 374 i 3 nieliczb.

Skrzypiński Piotr. Mównictwo polskie, z zastosowaniami we wszystkich swych częściach, obejmujące rozbiór ogólny i szczegółowy, słoworodnię, składnię i pisownię ze stu czterdziestu czterema ćwiczeniami ustnemi i piśmiennemi dla użytku młodzieży, wydanie 2-gie poprawne. Warszawa. 8-ka, str. 245, rs. 1.

Toussaint-Langenscheidt. Najlepsza metoda języka francuzkiego dla uczących się z pomocą lub bez pomocy nauczyciela, w 36 listach, podług 22 wydania metody. Listy 1—36. Warszawa, nakład S. Orgelbranda Synów. 8-ka, str. 234, całość 36 listów, rub. sr. 6.

Sztuki piękne.

Z działu sztuk pięknych mamy około 10 druków. Są to po większej części dzieła teoretyczne z dziedziny estetyki ogólnej lub teorji pojedyńczych sztuk pięknych jak np. muzyki, poezji i t. p. Godnem zaznaczenia są tutaj Taina „Filozofja sztuki,“ oraz „Muzeum sztuki europejskiej“ podające stalorytowe reprodukcje arcydzieł wraz z krótkim opisem. Dla zwolenników muzyki ciekawą być może również Ortleppa „Charakterystyka Bethovena.“ Zresztą do historji naszych towarzystw sztuk pięknych służyć mogą zanotowane ich sprawozdania i ustawy.

Bądzkiewicz Antoni. Teorja poezji w związku z jej historją, wydanie nowe. Warszawa, Unger i Banarski. 8-ka, str. 404, rs. 1.

Elementarz do nauczenia się w sposób praktyczny i przystępny śpiewu. Poświęcony wszystkim zakładom muzycznym i stowarzyszeniom naukowym. Z. I. Lwów, Karol Wild. 8-ka, str. 14, k. 10.

Galerje włoskie, (zob. Muzeum sztuki europejskiej).

Goljan ks. Zygmunt, dr. š. teologji, kanonik honor. katedry płockiej i t. d. Sztuka w obec Ewangelji. Kraków, Miłkowski. 8-ka duża, str. 96, k. 60.

Kruziński Wincenty, nauczyciel harmonji i gry fortepjanowej w Warszawie. Szkoła czyli systematyczny wykład gry na fortepjanie, ułożony na zasadach nowoczesnych badań dydaktyki, techniki i estetyki tegoż instrumentu. Warszawa, nakład autora, u Ungra i Banarskiego. 4-ka, str. 63, rs. 2.

Muzeum sztuki europejskiej. Serja II, Galerje włoskie, tom I, (zeszytów 16). Warszawa, M. Glücksberg. 4-ka duża, cena tomu I, rs. 6 k. 40, w oprawie w płótno angielskie rs. 8 k. 50, w skórę kozłową z pięknemi wyciskami i złoconemi brzegami rs. 9 k, 50, tom ten zawiera 47 następujących wizerunków:

Amazonka, rzeźba antyczna. Aniołowie grający, obraz Melozzo da Forli. Andrzej Navageron i Augustyn Brazzano, obraz Rafaela. Antonius. Apollo Belwederski, rzeźba antyczna. Apollo Sauroktonos, rzeźba antyczna. Apoxyomenos, rzeźba antyczna. Atleci, rzeźba Kanowy. Aurora, fresk Guido Reni'ego. Beatrix Cenci, obraz Guido Reni'ego. Cecylja święta, obraz Rafaela. Cezar Borgia, obraz Rafaela. Demostenes, rzeźba antyczna. Gracze, obraz Caravaggia. Herkules farnezyjski, rzeźba antyczna. Jonasz i Sybila delficka, fresk M. Anioła. Juljusz II, obraz Rafaela. Junona, rzeźba antyczna. Laokon, rzeźba antyczna. Leon X., obraz Rafaela. Madonna da Foligno, obraz Rafaela. Miłość ziemska i niebiańska, obr. Tycjana. Mojżesz, rzeźba M. Anioła. Msza Bolseńska, fresk Rafaela. Narada bogów i uczta weselna, fresk Rafaela. Oktawjan August, rzeźba antyczna. Oktawjan August, Głowa Jowisza z Otricoli, Juno Ludowisi, rzeźby antyczne. Parki, obraz M. Anioła. Porwanie Prozerpiny, rzeźba Bernini'ego. Pożar przedmieścia Borga, fresk Rafaela. Siła, mądrość i umiarkowanie, fresk Rafaela. Skrzypek, obraz Rafaela. Skromność i próżność obraz L. da Vinci. Strzelanie z łuku, według M. Anioła. Stworzenie 1-go człowieka, fresk M. Anioła. Sybilla kumejska, obraz Domenichina. Sybilla perska, obra Guercina. Teologja i poezja, fresk Rafaela. Umierający gladjator, rzeźba antyczna. Uwolnienie św. Piotra, fresk Rafaela. Wenus medycejska, rzeźba antyczna. Wesele Aldobrandyńskie, malowidło antyczne. Widzenie Ezechiela, obraz Rafaela. Wieczerza Pańska, fresk L. da Vinci. Wóz rzymski (biga), rzeźba antyczna. Zdjęcie z krzyża obraz da Volterra.

Objaśnienia szczegółowe rycin zamieszczone w końcu tomu. W tymże tomie mieści się 32 arkusze tekstu obejmującego „Sztukę we Włoszech," a mianowicie budownictwo i rzeźbę.

Ortlepp Ernest, Beethoven, fantastyczna charakterystyka, poświęcona wszystkim miłośnikom muzyki i wielbicielom wielkiego męża, przełożył z niemieckiego H. Bartsch. Warszawa. 8-ka, kop. 30.

Sprawozdanie komitetu Towarzystwa muzycznego warszawskiego za r. 1874. Warszawa, n. Towarzystwa Muzycznego, 1875.

Sprawozdanie komitetu Towarzystwa zachęty sztuk pięknych w Królestwie Polskiem za rok 1875. Warszawa. 8-ka, str. 88.

H. Taine'a. Filozofja sztuki. Włochy, Niderlandy, Grecja. Warszawa, w redakcji „Przeglądu tygodniowego.“ 8-ka, str. 81, kop. 60.

Ustawa warszawskiego Towarzystwa muzycznego, zatwierdzona przez ministra spraw wewnętrznych d. 30 listopada 1870 r. Warszawa. 8-ka, str. 11.

Poezja.

Na niwie poetycznej 1874 napotykamy około 34 mniejszej lub większej wartości utworów. Pomijając przecież drobiazgi, libreta i t. p.,—większej wartości utwory na palcach dadzą się policzyć. W tym roku wyszły drukiem z godnych zaznaczenia: Grabowskiego Br. „Mściwój i Swanhilda,“ Lubowskiego „Nietoperze,“ Narzymskiego „Epidemja“ i „Pozytywni,“ z przekładów „Dzieła dramatyczne Szekspira, „Bajki“ Lafontain'a z ilustracjami G. Doré'go. Oto ważniejsze płody muzy poetycznej.

Alarm w mieście Zakroczymiu 1814 r., Wierszem pisał P. Ry... Warszawa, w drukarni E. Skiwskiego. 8-ka, kop. 10.

Bełcikowski W. Kmita i Bonarówna, dramat w 5 aktach. Lwów, nakład autora. 8-ka, str. 85, kop. 60.

Buława Ernest. Utwory dramatyczne, tom II, Joanna Grey, okres tragiczny z XVI wieku w 5-ciu odsłonach. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 136, rs. 1 kop. 55.

Clairville, Siraudin i König. Córka pani Angot, opera komiczna w 3 aktach, muzyka Karola Lecocq. Przekład i podkład 1-go aktu J. Chęcińskiego, 2-go i 3-go Feliksa Szobera. Warszawa. 16-ka, str. 86, kop. 30.

Engestrom Wawrzyniec. Bukiet Haliny, obrazek dramatyczny w jednym akcie. Poznań, J. K. Żupański. 8-ka, str. 62, kop. 30.

Eysmont F. M. Poezja w życiu. Serja I. Obrazy poleskie ozdobił rycinami . . . Kraków, A. Nowolecki. 8-ka duża, str. 237, rs. 1 kop. 50.

Ghislanzoni. Aida, libreto do opery Verdiego w czterech aktach, przełożył i podłożył pod muzykę Maksymiljan Radziszewski. Warszawa, Unger i Banarski. 8-ka, str. 55, kop. 30.

Goszczyński. Zamek Kaniowski, wydanie VIII. 16-ka, str. 127. Lwów, Księgarnia polska, kop. 25.

Grabowska Marja. Imieniny mamy, komedyjka dla dzieci, w 3-ch aktach. Lwów, Księgarnia polska. 16-ka, str. 32, kop. 20.

Grabowski Bronisław. Mściwoj i Swanhilda, tragedja w 5-ciu aktach. Lwów, Księgarnia polska. 8-ka, str. 100, kop. 82½.

Juljan Odstępca, tragedja w 5-ciu odsłonach, przez R. S. Odesa, nakład autora. 8-ka, str. 60, kop. 60.

Kolankowski Antoni. Ostatnie akordy, zbiór poezyj. Suwałki, w Warszawie u S. Czarnowskiego i Sp.. 8-ka, str. 255, rs. 1.

Konopasek A. Kasandra cyganka, komedja w 4-ch aktach. Warszawa, J. J. Okoński. 16-ka, str. 64, kop. 30.

Krasicki I. Myszeis. (Biblj. Mrówki). Lwów, Księgarnia polska. 16-ka, str. 71. kop. 15.

La Fontaine. Bajki, z rysunkami Gustawa Doré, (85 wielkich i 500 mniejszych ilustracyj, księga I. Warszawa, J. Noskowski. 4-ka duża.

Laura i Filon. Warszawa, druk J. Noskowskiego.

Mostowski Adolf. Wśród zieleni i głazów. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 38, kop. 50.

Lubowski Edward. Nietoperze, komedja w 4-ch aktach. (Przedstawiona na scenie warszawskiej po raz pierwszy 4 stycznia 1875 r.). Warszawa, red. „Niwy," Stopelle i Stan. 8-ka, str. 73, kop. 50.

Narzymski Józef. Epidemja, dramat w 4-ch aktach (akt 3-ci w 2-ch odsłonach). Warszawa, Cels. Lewicki i Sp.. 8-ka, str. 106, kop. 50.

Narzymski Józef. Pozytywni, komedja w 4-ch aktach, premjowana pierwszą nagrodą na konkursie krakowskim 1872 roku. Warszawa, C. Lewicki i Sp.. 8-ka, str. 100, kop. 50.

Odyniec Edward Antoni. Poezje, wydanie 4-te poprawne i pomnożone, tom I Legendy — wiersze różne, tom II Ballady — wiersze różne. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, I str. VI i 322, II str. IV i 330, rs. 2.

Poezje przez S. Poznań. 8-ka, tomów 2, t. I str. 158, t. II str. 146, rs. 1 kop. 50.

Porębski. Najlepsze wiązanie, obrazek dziecinny z życia pensjonarskiego w 1-ym akcie, uwieńczony nagrodą konkursową. Lwów, Księgarnia polska. 16-ka, str. 64, kop. 20.

Przybylski Zygmunt. Poświęcenie, Kraków. 16-ka, str. 59.

Rapacki Wincenty, artysta dramatyczny. Kopernik, dramat w 5-ciu aktach, na tle dziejów osnuty. Warszawa, J. Unger. 8-ka, str. 151, kop. 50.

Romicki S. Wielki Rabbi Abraham, tragedja w 5-ciu aktach. Lwów, Gubrynowicz i Schmitd. 8-ka, str. 224, kop. 82½.

Schmettanes J. 2,000 wierszy, 100 zagadek i 30 melodyj zebranych dla użytku młodzieży szkolnej. Lwów, W. Zawadzki. 8-ka, str. 87, IV i 20, kop. 30.

Shakespeare William. Dzieła dramatyczne. Wydanie ilustrowane 545 drzeworytami rysunku H. C. Pelousa, przekład St. Koźmiana, J. Paszkowskiego i J. Ulricha, z dodaniem życiorysu poety i objaśnień, pod redakcją J. I. Kraszewskiego; tom I (zeszytów 16) zawiera: Willjam Shakespeare (Szekspir), życiorys p. J. I. Kraszewskiego; tragedje: król Jan, król Ryszard II, król Henryk IV 2 części, król Henryk V, król Henryk VI 3 części, król Ryszard III, król Henryk VIII. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 4-ka, str. 573, cena tomu I-go t. j. 16 zeszytów z przedpłatą za ostatni po kop. 30, rs. 5 kop. 10.

Warszawiacy w Karpatach. Komedja w 4-ch aktach. Lwów, drukarnia ludowa. 8-ka, str. 450, kop. 30.

Wybór najnowszy śpiewek i krakowiaków ludowych. Warszawa, J. Breslauer, kop. 40.

Wyrok ostatni szubieniczny w mieście Zakroczymiu, 1762 roku wydany i wykonany, wierszem opisał P. Ry.., Warszawa, w drukarni E. Skiwskiego, kop. 10.

Zalewski Kazimierz. Przed ślubem, komedja w 5-ciu aktach. Warszawa, J. Noskowski. 8-ka.

Zbiór utworów dramatycznych dla młodzieży, zeszyt 5-ty. Franciszek Karrara, dramat w 3-ch aktach. Lwów. 8-ka, str. 345—394, kop. 30.

Zgliński Daniel. Ricardo, tragedja w 5-ciu aktach. Warszawa, odbitka z „Niwy." 8-ka, str. 10, kop. 40.

Powieść.

W dziale powieści w 1875 roku ukazało się około 74 druków, z pomiędzy nich kilka bardzo rozległych wydań zbiorowych powieści Kraszewskiego, Kaczkowskiego, Dzierzkowskiego. Z świeżych oryginalnych utworów zaznaczamy: Bałuckiego „Byle wyżej“ i „Zaklęte pieniądze,“ Jordana, „Przygody,“ Kraszewskiego aż 12 nowości (oprócz całkowitego wydania Zbioru jego powieści), które wymieniamy poniżej bibljograficznie, Morzkowskiej „Zasady i czyny,“ Orzeszkowej „Eli Makower,“ Prusa „Pałac i rudera“ Zacharjasiewicza „Omanka“ i „Sumienny konkurent“ i t. d. Prócz ogromnej ilości utworów beletrystycznych drukowanych w kilkudziesięciu czasopismach ogólno-literackich (a potem zazwyczaj wydawanych w osobnych odbitkach), wychodziło u nas w 1875 r. dwa czasopisma tygodniowe, wyłącznie poświęcone drukowi powieści. Czasopisma te z przytoczeniem ich zawartości wymieniamy na końcu niniejszego rozdziału.

Anegdotki. Warszawa. 8-ka, str. 38, kop. 10.

Bałucki Michał. Byle wyżej, powieść. Lwów, Księgarnia polska. 8-ka, str. 324, rs. 1 kop. 65.

Bałucki M. Zaklęte pieniądze, opowiadanie z życia ludu górskiego. Kraków, Czytelnia ludowa. 8-ka, str. 79, kop. 20.

Bellot Adolf. Nadzór policyjny, nowy przekład z francuzkiego. Warszawa. 8-ka.

Boisgaubey F. du. Przepadł bez wieści, romans kryminalny. Warszawa, J. Breslauer. 8-ka, str. 246, rs. 1 ks. 25.

Boisgaubey, F. du. Pułkpwnik-galernik, romans kryminalny, napisany wedle sądowych akt, tłómaczony z francuzkiego. Warszawa, J. Breslauer. 12-ka, zeszyt 1—5, str. 240, zeszyt po k. 12½.

Born Jerzy. Hrabia żelazny, Warszawa. Przybylski. 8-ka.

Carlen P. F. Bracia mleczni, powieść, przełożył ze szwedzkiego T. S., 2 tomy. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, I str. 215, II 229, rs. 1 k. 50.

Carlen. Kapryśna kobieta, powieść szwedzka, przekład Pauliny F., tomów 3. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, I str. 221, II 216, III 208, rs. 2 k. 70.

Chłędowski. Alpy, szkice i opowiadania. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 214, k. 90.

Conscience. Talizman, powieść flamandzka, tłómaczenie polskie p. W. L. P. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 206, rs. 1.

Crose, Albert de la. Córka Mirabeau, powieść z czasów rewolucji 1792. przekład W. A. G. Warszawa, S. Czarnowski. 8-ka k. 75.

Dickens Karol. Oliver Twist, romans (z angielskiego). Warszawa, J. Breslauer. 8-ka, t. I—II.

Dickens K. Z głębi morza, powieść, z angielskiego tłómaczył Jan Lam. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt, 8-ka, str. 156, k. 75.

Dziennik Serafiny, z autografu spisał B. B. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 292, rs. 1 k. 50.

Dzierzkowski J. Powieści, w pierwszem zupełnem wydaniu. Lwów, A. J. O. Rogosz. Tom I: Kuglarze, Spicrut honorowy, Salon i ulica, Jutro, Portret i życiorys autora, str. VIII i 377. Tom II: Serce kobiece, Ślizka do przepaści droga, Zemsta pana Bolesława, str. 333. Tom III: Król dziadów, Lekarz magnetyczny, Sztuczne okno, Dwa zdybania, Próżniak, str. 376. Tom IV: Dla posagu, Uśmiech szyderczy, Bale na wsi, Leśniczy, Stary komornik, Wielkie nadzieje—z życia polskiego aktora, Suknia balowa, Nowy rok, Hogartowskie obrazy, Rezydent, Wieśniak podolski, Przez ulicę. Tom V. Tom VI: Szkoła świata, Wykradzenie, Palec boży, Cmentarz wiejski, Folbluty, Pan kapitan, str. 319. 8-ka, cena 4 tomów z przedpłatą za 6, rs. 8.

Fleuriot Zenejda. Orzeł i gołąbka, powieść, dzieło uwieńczone przez Akademję francuzką, przekład H. K. Warszawa, S. Rubinstein. 8-ka, str. 333, k. 75.

Georgeon Ludwika z Dzitowieckich, Bronisława. Sierota, powieść ludowa, Kraków, A. Dygasiński i Sp.. 8-ka, str. 123, k. 60.

Hoffmann Fr. Przemytnik, przełożył Bolesław Dunin, z czterema rycinami. Brody, J. Rosenheim. 16-ka, str. 152, kop. 35.

Jezierski Michał. Córka morza, powieść. Warszawa, S. Lewental. 8-ka, str. 153, k. 60.

Jeż T. T. Dwór w Chrustowie, powieść. Warszawa, M. Glücksberg.

Jordan, autor „Wędrowek delegata“. Przygody panów Marka i Agapita podczas wystawy rolniczej w Warszawie. Dwie części w jednym tomie. Warszawa, J. Unger. 8-ka, str. 172, rs. 1.

Kaczkowski Zygmunt. Dzieła poprawione i przejrzane przez autora. Warszawa, J. Unger. 1874—1875 r. 8-ka, tomów 11-cie. Tom I zawiera: Od wydawcy, Od autora, Mąż szalony, Bitwa o chorążankę, Junakowie, Swaty na Rusi, str. 358. Tom II: Kasztelanowie Lubaczewscy, Murdelio, str. 379. Tom III Tradycje Sanockie, Basia Karśnicka, Kuchmistrz litewski, Edmund Chojnacki, Gniazdo Nieczujów, Starosta Hołobucki, str. 386. Tom IV: Grób Nieczui (dalszy ciąg), str. 352. Tom V: Grób Nieczui (dokończenie), Stach z Kępy, Bajronista, str. 410. Tom VI: Bajronista, (dokończenie), Dziwożona, str. 401. Tom VII: Dziwożona (dokończenie), Wnuczęta, str. 372. Tom VIII: Wnuczęta (dalszy ciąg), str. 317. Tom IX: Wnuczęta (dokończenie), Kato, Bracia ślubni, str. 433. Tom X: Bracia ślubni (dokończenie), Sodalis marianus. Tom XI: Sodalis marianus (dokończenie), Pogląd krytyczny, str. 283, cena 10 tomów, rs. 10, w oprawie ozdobnej, rs. 14 k. 40.

Kaiser E. Król perski i róża z Teheranu, historja romantyczna szczęścia i niedoli. Warszawa, Altenberg i Robiczek. 8-ka.

Koenig August E. Dom obłąkanych, powieść. Przełożył z niemieckiego K. Ł. Warszawa, skł. gł. u S. Czarnowskiego. 16-ka, str. 287, k. 75.

Kraszewski J. I. Brühl, opowiadanie historyczne (wydanie redakcji *Bibljoteki warszawskiej*), tomów 2. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, I str. 206, II str. 210, rs. 2 k. 40.

Kraszewski J. I. Historja o Januszu Korczaku i pięknej miecznikównie, powieść z czasów Jana Sobieskiego, (dwa tomy w jednym). Warszawa M. Glücksberg. 8-ka, I str. 184, II 192, rs. 1 k. 35.

Kraszewski J. I. Jesienią, powieść, Warszawa, Gebethner i Wolff, t. 2, I str..., II 176. 16-ka.

Kraszewski J. I. Kajetan Koniuszyc Brzeski, opowiadanie. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka mała, str. 182, rs. 1.

Kraszewski J. I. Kawał literata, wizerunki społeczne z końca XVIII wieku, w 2-ch częściach. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka.

Kraszewski J. I. Klin klinem, nowela. Warszawa, Emil Skiwski. 8-ka, str. 123, kop. 60.

Kraszewski J. I. Morituri, powieść w 2-ch tomach. Warszawa, Gebethner i Wolff, 16-ka duża, str. 318 i 291, rs. 2 k. 25.

Kraszewski J. I. Ostatnie chwile księcia wojewody (Panie Kochanku), z papierów po Glince. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 195, kop. 90.

Kraszewski Roboty i prace. Sceny i charaktery współczesne, Warszawa, Gebethner i Wolff. 16-ka, str. 383, rs. 1 k. 20.

Kraszewski J. I. Serce i ręka, powieść, prawie historyczna. Lwów, F. H. Richter. 8-ka, tomów 2, tom I, str. 200. II, 195, rs. 1 k. 50.

Kraszewski J. I. Z siedmioletniej wojny, opowiadanie historyczne. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, tom I str. 207, rs. 2 k. 40.

Kraszewski J. I. Zbiór powieści, wydanie nowe, przejrzane i poprawione przez autora. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt, Warszawa, M. Glücksberg, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876. 8-ka, tomów 102: Tom 1, 2, 3 i 4, Dwa światy, str. 237 i 273. Tom 5, 6 i 7, Chata za wsią, str. 106, 143, 183. Tom 8 i 9, Poeta i świat, str. 127, 121. Tom 10, Pod włoskiem niebem, str. 127. Tom 11 i 12, Stary sługa, str. 137 i 134. Tom 13 i 14, Dziwadła, str. 143 i 171. Tom 15, Ostrożnie z ogniem, str. 160. Tom 16, 17, 18 i 19, Latarnia czarnoksięska, str. 125, 119, 122 i 121. Tom 20, Historja o bladej dziewczynie, str. 88. Tom 21, Ładowa pieczara, str. 155. Tom 22 i 23, Pamiętniki nieznajomego, str. 166 i 144. Tom 24, 25, 26 i 27, str. 145, 151, 154 i 165. Tom 28, Czercza mogiła, str. 141. Tom 29 i 30, str. 113 i 144. Tom 31, ostatni z Siekierzyńskich, str 210. Tom 32, 33, 34 i 35, Latarnia czarnoksięska, serja II-ga, str. 114, 127, 129 i 125. Tom 36, 37, 38 i 39, Djabeł, str. 124, 125, 161 i 164. Tom 40, Jermoła, str. 198. Tom 41, 42, 43 i 44 Zygmuntowskie czasy, str. 131, 127, 120 i 123. Tom 45, Tomko Prawdzic, str. 135. Tom 46, 47, 48 i 49. Złote jabłko, str. 131, 129, 136 i 139. Tom 50, Żacy krakowscy w roku 1549, str. 149. Tom 51, 52, 53 i 54, Komedjanci, str. 196, 164, 147 i 131. Tom 55, Podróż do miasteczka, str. 120. Tom 56, Budnik, str. 121. Tom 57, Całe życie biedna, str. 122. Tom 58, 59 i 60, Metamorfozy, str. 122, 123 i 179. Tom 61, Historja kołka w płocie, str. 121. Tom 62 i 63, Mistrz Twardowski, str. 121 i 94. Tom 64, 65, 66 i 67, Maleparta str. 111, 111, 109 i 93. Tom 68 i 69, Choroby wieku, str. 70 i 96. Tom 70, Ulana, str. 96. Tom 71, 72 i 73, Boża czeladka, 141, 188 i 223. Tom 74, Ostap Bondarczuk, str. 124. Tom 75, Jaryna, (Ostapa Bondarczuka część II), str. 128. Tom 76, 77, 78

i 79, Interesy familijne, str. 264 i 216. Tom 80, 81, 82 i 83, Caprea i Roma, obrazy z pierwszego wieku, str. 211 i 191. Tom 84, 85, 86 i 87, Resztki życia, str. 211 i 204. Tom 88, Pan i szewc, str. 122. Tom 89, Stańczykowa kronika, str. 131. Tom 90, Staropolska miłość, str. 53. Tom 91, Improwizacje, 119. Tom 92, Trapezologion historyczny, str. 223. Tom 93, 94, 95 i 96, str. 222 i 224. Tom 97, 98 i 99, str. 211 i 157. Tom 100, Typy i charaktery, str. 161. Tom 101 i 102, Starościna bełzka, str. 147. Całość 102 tomy, rs. 27.

Król i Bondarówna, powieść historyczna, przez B. B. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 27, rs. 1 kop. 50.

Marbach. Życie, sprawy i wędrówka do piekła, doktora Jana Fausta, osławionego czarnoksiężnika, astrologa, astronoma, mistrza magji i humorysty. Z niemieckiego tłómaczył J. Lompa. Bochnia, W. Pisz. 8-ka, str. 114 i III, kop. 25.

Morzkowska (Marrené) Walerja. Zasady i czyny, powieść, zeszytów 3. Warszawa, red. „Przeglądu tygod." 8-ka, str. 488, k. 75.

Mügge Teodora. Fiat Justitia!, powieść, przełożył z niemieckiego Edward Sulicki. — Odtrącony, powieść Guida, przełożyła z angielskiego Helena Glücksberg. Warszawa, M. Glücksberg.

Narbutt Krystyna. W Ameryce, powieść na tle życia społecznego w Stanach zjednoczonych. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 251, kop. 90.

Orzeszkowa E. Eli Makower, powieść. Warszawa, skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa. 8-ka mała Tom I: Różni i różne, str. 295, tom II: O ziemię, str. 381, rs. 2.

Nowe powiastki z prawdziwych zdarzeń i bajki, skreślone wierszem dla dzieci i ozdobione drzeworytem, przez Marją M. Warszawa, druk E. Skiwskiego.

Pieńkowski K. Powieści, wydanie 2-gie. Garbusek, powieść. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 311, rs. 1 kop. 50.

Prus Bolesław. Pałac i rudera, powieść. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka mniejsza, str. 183, kop. 75.

Przyborowski Walery. Arjanie, powieść historyczna z XVII wieku. Warszawa, red. „Przeglądu tygod.." 16-ka, str. 320, kop. 75.

Przyborowski W. Noc z 3-go na 4-ty grudnia, na zasadzie akt sądowych. Warszawa, u Ungra i Banarskiego. 16-ka, str. 187, kop. 60.

Sama jedna, opowiadanie Felicjana. Warszawa. 8-ka.

Samarow. O korony i berła, romans społeczny historyczno-polityczny, z. 1—3. Warszawa, I. Korzeniewski. 16-ka, str. 300, zeszytów będzie 10, każdy po 25 kop., (przy pierwszym płaci się za ostatni).

Sand Jerzy. Joanna, romans. Z francuzkiego tł. B. W. Warszawa, Jan Breslauer. 8-ka mała, str. 448.

Schwartz Z. M. Dwie matki, powieść szwedzka, przekład polski p. C. P. i P. W. tomów 2. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt 8-ka, I str. 206 i II 198, rs. 1 kop. 80.

Schwartz Z. M. Wdowa i jej dzieci, tłomaczył ze szwedzkiego, B. R. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 206, rs. 1 kop. 5.

Scott Walter. Romanse historyczne. Warszawa, Grubecki. 16-ka duża.

Spielhagen Fryderyk. Ultimo, nowela, przekład Aleksandry Callier, (odbitka z „Niwy.“) Warszawa. 8-ka, str. 91, kop. 60.

Storch Artur. Wolno-mularstwo i jezuityzm, w przekładzie polskim, zeszyt 27/37. Warszawa, Z. Szlejfsztejn. 8-ka, str. 214 do 305, po kop. 7½ za zeszyt.

Werner F. Przy ołtarzu, powieść. Warszawa, red. „Przeglądu tygod.“ 8-ka, tomów 2, str. 151 i 138, kop. 30.

Wilkońska. Trucizna, powieść. Lwów, Księgarnia polska. 8-ka, str. 82, kop. 50.

Wójcicki K. Wł. Spuścizna po nieznajomym. Kraków. 8-ka, str. VI i 381, kop. 60.

Younge. Dziedzic z Redclyffe, przekład Marji I. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt, 8-ka, tom I str. 268, tom II str. 303, rs. 1 kop. 80.

Z domu i ze świata, powieści oryginalnie napisane, przez A. S. ozdobione 4-ma chromolitografowanemi rycinami rysunku Gersona. Warszawa, M. Orgelbrand. 8-ka, str. 449, oprawne w tekturkę z grzbietem wyzłacanym rs. 1 kop. 65.

Z kobiecego biurka, zwitek niespalonych szpargałów, przez autorkę „Pod sekretem.“ Warszawa, red. „Przeglądu tyg.“ 16-ka, str. 263, kop. 30.

Z pamiętników aktora teatru w Gawronowie, przez X. X. Kraków, A. Dygasiński i Sp., 8-ka, str. 155, kop. 50.

Zacharjasiewicz Jan. Omanka, powieść. Warszawa, C. Lewicki. 8-ka.

Zacharjasiewicz Jan. Sumienny konkurent, studjum karnawałowe. Warszawa, Gebethner i Wolff. 16-ka, str. 201, kop. 90.

Zola Emil. Rodzina Rougon Macquart, historja przyrodzona i społeczna jednej rodziny za drugiego Cesarstwa. I, Wzniesienie się Rougonów. Przekład z francuzkiego z czwartej edycji. Warszawa, red. „Przeglądu tyg.“ 16-ka, str. 448, kop. 75.

K. Z. Zwycięztwo Heleny, powieść, Warszawa, Stopelle i Stan. 8-ka, str. 314, rs. 1.

Bibljoteka romansów i powieści. Warszawa, wydawca i redaktor J. Kaufman. 4-ka, wychod. od r. 1872, w 1,100 egz., rocznie 52 numerów, rs. 3, z przesyłką, rs. 4.

Zawiera ona celniejsze powieści pisarzy europejskich, które zdołały sobie zjednać zajęcie czytającej publiczności, a mianowicie: Rok I-szy czyli 1872: Upadek, Emila Gaboriau. Złota Szajka, przez tegoż. Dama w perłach, Aleksandra Dumasa (syna). Pieniądz i praca, Werthenberga, ze szwedzkiego. Pasierbica, M. Szwarc. — Rok II-gi czyli 1873: Biała niewolnica, przez Teodora Griezinger. Upadek, (dokończenie), przez Emila Gaboriau. Śpiewaczka tawerny, przez Miss M. E. Braddon. Dla ideału, przez Marję Szeligę. Doktór Wampir, Oktawa Féré. Cudze pieniądze, Emila Gaboriau. Mina Holdenis, przez Wiktora Cherbuliez. Człowiek śnieżny, George Sand. Walka uczuć, przez Florencję Maryat. Nad przepaścią, p. E. Gaboriau. — Rok III-ci czyli 1874: Wzgórza Chaumont, przez Karola Deslys. Dramat w głębiach oceanu, Richarda Cortambert. Król pary, Karola Penzlau. Sarchendon, Whytte Melville'a. Moja siostra Joanna, G. Sand. Garbusek, Pawła Féval. Pojedynek, p. Teme. Jan de Tommeray, przez Juljusza Sandeau. Paryżanie, Bulwera Lytton. Panna d'Avremont, przez Henryka Rivière. Nad przepaścią, (dokończ.) p. E. Gaboriau.— Rok IV-ty 1875: Ponson du Terrail, Dramaty Paryża. Bulwer Lytton, Paryżanie (dokończenie). Hackländera F. W., Niebezpieczna igraszka. Ponson du Terrail, Klub waletów kierowych. Biernacka Paulina, Podrzutek.

Tygodnik romansów i powieści. Warszawa, wydawca i redaktor S. Lewental. 4-ka, wych. od r. 1868, w 3,200 egz., rocznie 52 numerów, rs. 3, z przesyłką rs. 4.

Treść: Rok 1875, tom XIII zawiera: Kraszewskiego J. J. Jesienią; Dumasa Al. Mohikanowie paryzcy (dokończenie); Bulwera, Dziwna przygoda, tłomacz. z ang. Adeli M. i Kronikę miejscową i zagraniczną. Tom XIV: Zielińskiego Wł. K. August II i Aurora Koenigsmarck, powieść osnuta na tle historycznem z czasów Augusta II sasa; Bulwera, Dziwna przygoda (dokończenie); Enaulta St., Dziecię znalezione, Bałuckiego M. Po śmierci, nowela i Kronikę miejs. i zagr.

Książki
dla dzieci, ludowe i szkolne.

W tej gałęzi literatury rok 1875 przyniósł nam około 50 druków, licząc wraz z dwoma czasopismami, „Przyjacielem dzieci" i „Zorzą," wychodzącemi w Warszawie, a których treść dokładną na końcu rozdziału pomieszczamy. Czasopism dla młodzieży i dla ludu w innych miastach wychodzi znacznie więcej, w Królestwie jednak nie mają one debitu. Z warszawskich firm najwięcej ruchliwości wydawniczej w tej dziedzinie okazały firmy pp. Gebethnera i Wolffa, M. Orgelbranda, F. Hoesicka i in. Zwracamy uwagę na następujące dziełka oryginalne: Chęcińskiego „Malowanki" i „Opowiadania historyczne," Chmielowskiego „Książka do czytania," Izdebskiej „Pamiętnik babuni" i „Teatrzyk," Krakowowej „Zbiór powiastek," Świeżego „Nauka o cieple." P. Grabowska przyswoiła z angielskiego na ostatnią gwiazdkę kolekcję bardzo udatnych utworów, pod nazwą: „Serji liljowej," która trafnym wyborem znalazła nader sympatyczne przyjęcie. Kalendarzy ludowych mieliśmy kilka, z tych znacznem powodzeniem cieszy się „Kalendarz obrazkowy," wydawany w Częstochowie, a nowość zupełną stanowił w tej dziedzinie „Kalendarzyk dla dzieci", p. St. Jachowicza jeszcze ułożony.

A. B. C. rozciągane. Warszawa, J. Müller, 32-ka wstążkowa, kop. 15.

Aniołowie dobroci, ośm powiastek dla grzecznych dzieci z 5-ciu kolorowanemi obrazkami, naśladowanie z francuzkiego, wydanie II. Warszawa, M. Orgelbrand. 16-ka, str. 185, kop. 67½

Biart L. Pogadanki braci z siostrami, spisane ku zabawie młodych czytelników, przełożył Jan Chęciński. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 266, w oprawie rs. 1 kop. 20.

Chęciński Jan. Malowanki, książeczka obrazkowa dla grzecznych dzieci, z 10 tablicami kolorowanych rycin. Warszawa, Gebethner i Wolff. 4-ka, str. 10, cena w oprawie kop. 75.

Chęciński J. Opowiadania historyczne, zebrane dla młodych czytelników, z 12 rycinami, wydanie II. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 265, rs. 1 kop. 20.

Chmielowski Piotr d-r. Książka do czytania dla dzieci, ułożona i wstępem opatrzona. Warszawa, nakł. red. „Opiekuna domowego." 8-ka, str. 202, kop. 40.

Coolidge Zuzanna. Co Kasia robiła?, powieść dla młodocianego wieku, przekład z angielskiego Zofji Grabowskiej. Warszawa, nakładem tłomacza. 8-ka, str. 224, kop. 90.

Dla dziewczątek. Książka praktycznej pracy, ćwiczeń i zabaw dla panienek od 6 do 15 roku życia, ułożona podług Marji Liskie, Tekli Naveau i innych, wydanie 2-gie z 60 drzeworytami i 12 tablicami w tekście. Warszawa, red. „Przeglądu tyg." 16-ka, str. 267, kop. 75.

Dzieci dobre—zacni ludzie, szkoła mądrości w przykładach z życia rzeczywistego z 40 drzeworytami, 6 rycinami kolor. Warszawa, F. Hoesick, 8-ka, str. 210, cena w oprawie ozdobnej w czerwone angielskie płótno z bogatemi złotemi i czarnemi wyciskami rs. 1 kop. 20, broszurowanej na sposób angielski kop. 90.

Dzieci pani Sojeckiej na wakacjach. Obrazki przez autorkę „Wesołych i ciekawych powiastek." Warszawa, Stopelle i Stan. 8-ka, str. 292, rs. 1.

Edgeworth, Miss. Powieści dla młodszej dziatwy, przekład Jana Chęcińskiego, z 9 rycinami. Warszawa, Gebethner i Wolff. 16-ka str. 234, rs. 1.

Grajnert Józef. Dobre dzieci — zacni ludzie, szkoła mądrości i cnoty w przykładach z życia rzeczywistego. Z wielu drzeworytami, spolszczył i własnemi pracami pomnożył...... Warszawa, F. Hoesick. 8-ka, str. 210, w oprawie rs. 1 kop. 20, broszurowane k. 90.

Heissig. Przewodnik do rysunku cyrklowego i linijnego, jako wstępna nauka do geometrji wykreślnej, rysunków architektonicznych, machin sytuacyjnych, dla szkół realnych, szkół przemysłowych, szkół sztuk pięknych, dla początkujących architektów i inżynierów, jakoteż do nauki własnej, podług wydania III-go, poprawionego i powiększonego i na matematycznych dowodach opartego. Przełożył na język polski A. W. J. Nawratil, z 7-iu tablicami i ksylograficznemi postaciami, razem około 300 figur. Kraków, Adolf Dygasiński. 8-ka duża, str. 136, rs. 1 kop. 65.

Jachowicz St. Kalendarzyk dla dzieci na rok przestępny 1876. Warszawa, 16-ka, str. 38.

Jadwiga Teresa. Chwile rozrywki, sześć moralnych powieści dla starszych dzieci. Z rycinami rysunku Władysława Szymanowskiego. Warszawa, G. Sennewald. 8-ka, str. 368, rs. kop. 20.

Izdebska Władysława z Rogozińskich. Pamiętnik babuni, dziełko poświęcone dorastającej młodzieży, przez autorkę „Wieczorów z babunią," z ryciną. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 233, rs. 1 kop. 20.

Izdebska Władysława z Rogozińskich. Teatrzyk dla młodego wieku. Warszawa, J. Zinberg.

Kalendarz ludowy, Józefa Grajnerta na rok 1876, bieżący rok 7 wydawnictwa. Warszawa. 8-ka, str. 138 i VI kop. 15.

Kalendarz obrazkowy na rok przestępny 1876, pamiątka z Częstochowy, rok 3, ułożony przez Bronisława Grabowskiego, część kalendarzową ułożył X. X. Częstochowa, W. Kohn i Oderfeld. 8-ka, str. 107.

Kraków Paulina. Niespodzianka, zbiór powiastek dla pilnych dzieci, z rycinami kolorowanemi. Warszawa, Gebethner i Wolff, wydanie VI. 16-ka, str. 214, w oprawie, kop. 75.

Książeczka nowa, obrazkowa dla grzecznych dzieci, 6 tablic kolorowych. Warszawa, Gebethner i Wolff. 4-ka, kop. 75.

Książeczka pierwsza, obrazkowa dla małej dziatwy (6 tablic kolorowanych). Warszawa, Gebethner i Wolff. 4-ka mała, kop. 50.

Książka złota. Sławni ludzie w dziedzinie sztuk, przemysłu, nauki i czynów wojennych, według Karola Brandon i innych, z 40 drzeworytami i 3 rycinami. Warszawa, F. Hoesick. 8-ka, cena egzemplarza w oprawie ozdobnej, w czerwone angielskie płótno z bogatemi złotemi i czarnemi wyciskami, rs. 1 kop. 20, broszurowanej na sposób angielski, kop. 90.

Laskownicki Józef. Najdroższy skarb, powieść dla ludu. Poznań, Leitgeber. 16-ka, str. 128.

Łukomski Jan, b. nauczyciel szkół publicznych. Wypisy polskie, część wstępna, wydanie 7-me. Warszawa, autor. 8-ka, cena kop. 65.

Łypaczewski E. Ćwiczenia kaligraficzne. Warszawa S. Orgelbranda Synowie.

Nowosielski Teofil. Podarek dla grzecznych i pilnych dzieci książeczka abecadłowa, zawierająca początki nauki czytania, oraz światek dziecięcy w powiastkach, bajeczkach, piosnkach, przy dołączeniu krótkiej wiadomości o rzeczach pożytecznych i ludziach zasłużonych, z 60 drzeworytami w tekście. Warszawa, nakład S. Orgelbranda Synów. 8-ka, str. 128, rs. 1.

Nowosielski T. Towarzysz pilnych dzieci, czyli początki czytania i innych wiadomości sposobem łatwym, do pojęcia młodocianego wieku zastosowanym, wydanie ósme. Warszawa, S. Orgelbranda synowie. 8-ka.

Oleszczyński Seweryn. Nauka pisania, ułożona, napisana i wyryta przez Seweryna Oleszczyńskiego, b. nauczyciela kaligrafji w b. liceum warsz. i w b. konwikcie szk. XX. Pijarów, zalecona przez Kom. rząd. ośw. publ. do użytku w zakładach naukowych rządowych i prywatnych. Warszawa, nakład J. Błaszkowskiego. 8-ka większa, str. 34, kop. 35.

Pory roku, cztery, nauka poglądowa o rzeczach najbliżej podpadających pod zmysły, naśladowana z wykładu niemieckiego, przez Emilję Leja. Warszawa. 8-ka.

Powiastki nowe, z prawdziwych zdarzeń i bajki skreślone wierszem dla dzieci, ozdobione drzeworytem przez Marję M. Warszawa. 8-ka, str. 65.

Promyk Kazimierz. Elementarz, na którym nauczysz czytać w 5 albo w 8 tygodni. Warszawa, C. Lewicki. 8-ka, cena k. $2^1/_2$.

Przepowiednie różne. Warszawa, Ch. Kelter.

Skarby Monte-Christo strzeżone przez dzikie zwierzęta. Gra towarzyska. Warszawa, J. Müller.

Śliwka Jan. Książka do czytania dla wyższych oddziałów szkół ludowych, ułożona z polecenia konferencji nauczycieli, wydanie II, znacznie pomnożone. Cieszyn, F. Feitzinger. 8-ka, str. 357 i IV kop. 45.

Splotek powieści dla dzieci od 5—8 lat, naśladowanie z francuzkiego, wydanie II. Warszawa, M. Orgelbrand. 16-ka, str. 167, w oprawie, k. $67^1/_2$.

Świat dziecięcy, mały i wielki. Zajmująca książeczka dla dzieci z drzeworytami i 3 rycinami. Warszawa, F. Hoesick. 8-ka, w oprawie ozdobnej w czerwone angielskie płótno z bogatemi złotemi i czarnemi wyciskami, rs. 1 k. 20, broszurowany na sposób angielski, kop. 90,

Światek zwierzęcy. Książeczka obrazkowa objaśniona tekstem polskim, francuzkim, niemieckim (11 tablic kolorowanych). Warszawa, Gebethner i Wolff, foljo mniejsze, kop. 75.

Świeży ks. Ig. Nauka o cieple dla ludu, (osobny odcisk z Gwiazdki cieszyńskiej). Cieszyn, F. Feitzinger, 8-ka, str. II i 154 k. 40.

Szyller Leopold. Szkoła pięknego pisania, w sześciu zeszytach, zastosowana przez B. N., zeszyt 2 i 3. Warszawa, nakład autora, 4-ka, str. 32, k. 7.

Szymanowski Wacław. Obrazki z życia znakomitych ludzi dla młodego wieku zebrane, z 10 rycinami, wydanie II. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 253, rs. 1 k. 50.

Trzy kotki. Wierszyk z rycinkami. Warszawa, J. Miller. 8-ka, str. 14, k. 30.

Verne. Tajemnicza wyspa, przołożył z francuzkiego J. Pł., część I, Rozbitki w powietrzu. Lwów, Seyfarth i Czajkowski. 8-ka, 222, rs. 1 k. 20.

Whitney. Małe kobietki, powieść autorki „Dobrych żon,“ przekład Zofji Grabowskiej. Warszawa, nakładem tłómacza. 8-ka, str. 453, rs. 1.

Władzio mały. A, B, C, i pierwsze początki czytania dla dziatek płci męzkiej, (wydanie czwarte poprawione). Warszawa, Bernard Lesman. 16-ka, str. 31, k. 20.

Z powinszowaniem nowego roku. Lwów. 16-ka, str. 24, k. 20.

Zbiór powinszowań na imieniny, urodziny, Boże narodzenie, oraz wierszy do imionnika, dla chłopczyków i dziewcząteк, pierwotnie zebrał i do druku podał A. K., uporządkował, poprawił i pomnożył F. H., wydanie drugie. Bochnia, W. Pisz. 16-ka mała, str. 104 i II, k. 25.

Przyjaciel dzieci, pismo tygodniowe. Warszawa, wydawca, i redaktor J. K. Gregorowicz, 4-ka, wych. od r. 1861, w 3,200 egz 52 numerów, rs. 3 przesyłką, rs. 4,

Treść: *Powieści i opowiadania*: Z moich lat chłopięcych p. L. Niemojowskiego Nr. 2. Poezja i przyjaźń, komedyjka p. Emilję N. Nra: 3, 4 i 5. Wyspa tajemnicza p. Jul. Werna przekład J. Belejowskiej Nr 5—32. Stary ogrodnik, komedyjka, p. L. Piątkowskiego Nr 7. Spacer do lasu, p. T. J. Nr 9. Po latach dziesięciu p. Teresę Jadwigę Nr 11—22. Imieniny mamy, obrazek dramatyczny, p. Władysławę G. Nra: 16 i 17. Dwie topole Nra: 17 i 18. Słodycz nad słodycze, obrazek dramatyczny Nr 20. Zgoda stanowi szczęście, komedyjka p. Górec kiego Nr 23. Kopciuszek, komedyjka Niemojowskiego Nr 27, 28, 29 i 30. Rak zatracony Nr 30. Bezmyślne nieposłuszeństwo obrazek w 1-m akcie, p. Józefa Tiel Nr 35 i 36. Gromadka panienek i kawalerów w ogrodzie Saski m Nr 35. Trzewiki sąsiada przełożyła z francuzkiego Eliza S. Nr 36—43. Chłopczyna i marszałek Villars Nr 37. Zwaliska zamku w Wyszynie, p. L. Niemojoskwiego

Nr 42. Róża Jerychońska Nr 44. Kwiat paproci p. Halinę Nr 44. W chacie pustelnika Nr 45, 46, 47 i 48. Wyspa tajemnicza p. Julijusza Werna, przekład J. Belejowskiej, część druga Nr 45—52. Przyjaciółka, p. Teresę Jadwigę Nr 50.—*Poezje*: Nowy rok, p. L. Niemojowskiego Nr 1. Do pracy, p. E. H. Nr 2. Nie zazdrość nikomu, p. E. H. Nr 3. W rocznicę urodzin E. K., p. M. Szeligę. Nr 3. Choinka, p. Leo S-a Nr 5. Kwiaty, p. J. Chrząszczewską Nr 6. Obrazki zimowe Nr. 8 i 9. Przechadzka wieczorna, p. K. Brodzińskiego Nr 10. Biedna kwiaciarka, p. F. St. Nr. 11. Do modlitwy dzieci, p. Józefa Toma Nr 13. Krzak róży, p. K. K. Nr 14. Postęp, p. J. Laskarysa Nr 15, W rybackiej chacie, p. Mirona Nr 16. Do Marylki Z. p. L. Niemojowskiego Nr 17. Dla chcącego nie ma nic trudnego, p. J. Chmielewskiego Nr 19. Płacz i śmiech sieroty, p. Kurpia z nad Narwi Nr 21. Flis Nr 22. Pytania syna Nr 23. Dwie prace, p. Laskarysa Nr 24. Uwaga, p. I. L. Nr 25. Do dziecięcia, p. Józefa Toma Nr 25. Sama jedna na świecie Bożym, p. Józefa Chmielewskiego Nr 26. Prośba sieroty, p. O. Nr. 27. Miłosierdzie Nr 27. Urok wiosny p. M. Dembskiego Nr 29. Wiosna, p. M. M. Nr 29. Wiosna, p. M. St. Nr 31. Nad wszystkiem Bóg, p. Ludwika Niemojowskiego Nr. 32. Żniwa Nr. 33. Jak się modlić? M. St. Nr 34. Pole Nr 36. Wiosna Nr 39. Żebrak górski, p. L. Niemojowskiego Nr 39. Niedziela' p. L. Niemojowskiego Nr 42. Karczma Nr 43. O góralach Nr 45. Jaskułeczka, p. L. Niem... Nr 50. Pożegnanie Nr 52. Jedno „ale," p. Niemojowskiego Nr 52.—*Myśli*: Nr 25, 26 i 25.—*Podróże*: Fontarabia (dokończenie), p. L. Kaczyńską Nr 1. Genua, p. H. K. Nr 3. Tunel w górze Cenis, p. H. K. Nr 8. Zamek Tyrol, p. H. K. Nr 13. Saska kępa, p. H. K. Nr 15. Kanał na międzymorzu Suez, p. E. z K. Nr 20. Betleem, p. H. K. Nr 27. Parę słów o Syberji, E. z K. Nr 28. Nazaret, p. K. Nr 29. Wspomnienie z pobytu w Kuźniecku Nr. 30, 31 i 32. Bajkał Nr 33. Kościół św. Piotra w Rzymie, p. H. K. Nr. 34. Wnętrze kościoła św. Piotra Nr. 36. Tyberyada i jezioro Genezaret, p. K. Nr. 36. Kolej żelazna Oceanu Spokojnego Nr. 38 i 40. Jerozolima, p. H. K. Nr 41—43. Miasteczko Hall w Tyrolu, p. H. K. Nr 43. Jezioro Agnano, p. H. Nr 45. Haga, p. H. K. N. 46. Wyspa Capri, p. L. Niemojowskiego Nr 48. Hebron Nr 40. Widok Blenheimu, p. H. K. Nr 50. Zamek i miasteczko Landeck Nr 51. Kopalnie soli w Wieliczce, p. H. K. Nr 52.—*Życiorysy:* Kardynał de Richelieu, p. H. K. N. 3. Marcin Bielski, p. T. J. Nr 3. Ambroży Grabowski Nr 5. Piotr Wielki, pł. Szuszkowskiego, Nr. 6, 7 i 8. Oskar Kolberg, p. H. K. Nr 7. Elżbieta Jaraczewska, p. T. J. Nr 9. Jan Burte, p. T. J. Nr 14. Ksiądz Jakób Falkowski, p. ks. J. Glińskiego Nr 18. Franciszek Karpiński, p. Ernesta z K. Nr 19. Gabryela Puzynina, p. E. z K. Nr 23. Wspomnienie o Benjaminie Franklinie, p. I. T. Nr 25. Róża Gowona, p. T. J. Nr 33. Józef Paszkowski, p. T. Nr 37 i 38. Dante Allighieri, p. T. J. Nr. 39 i 40. August Adam Jeske, p. J. K. G. Nr 52.—*Czyny nauczające*: Dobra córka. Pycha ukarana, p. Teresę Jadwigę Nr 1. Jenerał Drouot, p. Irenę Nr 3. Nierozwaga, p. T. J. Nr 4. Dwie piękne odpowiedzi, p. T. J. Nr 12. Dobry syn, p. T. J. Nr. 13. Ludwik Piotr Anquetil, p. T. J. Nr 14. Deputowani i posłowie, p. T. J. Nr 15 Malarz bez rąk, p. T. J. Nr 16. Skutki ciemnoty, p. T. J. Nr 18. Faraday i młody jego gość, p. T. J. Nr 19. Odważna kobieta, p. T. J. Nr 20. Wspomnienie z życia Julijusza Cezara, p. T.

J. Nr 21. Korzyść nauki, p T. J. Nr 22. Piękna odpowiedź pogadanki, p. T. J. Nr 23. Foks i jego wierzyciel, p. T. J. Nr 25. Szlachetny obywatel, p. T. J. Nr 26. Dobry chrześcianin, p. T. J. Nr 27. Mędrzec prawdziwy, p. T. J. Nr 28 Żelazny książę, p. T. J. Nr 31. Arcybiskup Affre, p. T. J. Nr. 32. Cudze piórka p. T. J. Nr 33. Świętość obowiązku, p. T. J. Nr 35. Dobra odpowiedź, p. T. J. Nr 39. Rozumna odpowiedź, p. T. J. Nr 40. Nieznany bohater, p. T. J. Nr 41. Dobry brat, p. T. J. Nr 43. Dobry przykład, p. T. J. Nr 44. Wytrwałość uwieńczona, p. T. J. Nr 45. W pracowni snycerza, p. T. J. Nr 46. Karol Martel, p. T. J. Nr 47. Ukarani pochlebcy, p. T. J. Nr 48. Dowcip sławnej kobiety, p. T. J. Nr. 49. Potęga nauki, p. T. J. Nr 50. Skromne życzenie, p. T. J. Nr. 51. Dobry król, p. T. Nr. 52.—*Opowiadanie historyczne*: Koryzanda de Baléon, opowiadanie z wojen krzyżowych, p. L. D. Nr. 49.—*Wiadomości z nauk przyrodzonych:* Piżmowce Nr 1. Ichneumony, p. H. K. Nr 3. Cudy oceanu, p. W. Dlotiw Nra: 5 i 6. Cudowny las na Libanie, p. H. K. Nr 6. Lama i guanako, p. H. K. Nr 21. Słomka, p. H. K. Nr 23. Jaskółki, p. H. K. Nr 24. Grzyby, p. H. K. Nra: 25 i 26. Kanarek, p. Ks. W. F. Nr 25. Rea nowo-holandzka, p. H. K. Nr 25. Gołębie domowe, p. H. K. Nr 26. Krętogłów Nr 27. Maskonury Nr 28. Sarna i lis. p. H. K. Nr 29. Ibis, p. K. Nr 31. Koroniarka gujańska, p. K. Nr 33. Korale, p. L. Szuszkowskiego Nr 35. Alka Nr 35. Pająk i sieć jego, p. H. K. Nr 37. Zamia Nr 39. Lis i zające. p. H. K. Nr 41. Sztokfisz, p. H. K. Nr 43. Świszcze, p. H. K. Nr 44. Ryś, p. H. Nr 45. Ptastwo domowe, p. H. K. Nr. 46 i 47 Łuskowce, p. H. K. Nr 47. Raki, p. H. Nr 49. Różne odmiany psów domowych Nr. 50 i 52. Rudawka czyli pies, p. H. J. Nr 51.—*Opowiadania naukowe:* Woda Nr 1. Oddychanie Nr 5. Gaz Nr 13. Powietrze Nr 25. Jak się robi igła Nr 27. O pielęgnowaniu kwiatów, p. J. Chmielewskiego Nr 31.—*Opowiadania z prawdziwych wydarzeń:* Dobra Lucynka, przez H. O. K. Nr. 10. Naparstek, Nr 33 — 35. *Listy.* O krzyżu w lesie p. Stanisławę O. Nr 8. Opis majówki p. Stanisławę O. Nr. 22. List do Kazi Nr 28, 29. Listy panienek Kazimiery i Stanisławy R. Nr 43. List Władzia G. z Radomia Nr 49. — *Pogadanki z Ojcem* : — *Rozmaitości* — Walka byków p. H. K. Nr 4. Przewóz złota i djamentów do Rio de Janeiro p. H. K. Nr 9. Przelot szarańczy Nr 10. Święta rodzina Nr 42. Co już dziś widziałam Nr 31. Mumje p. L. Szuszkowskiego Nr 32. Pociecha w muzyce Nr 38. Simum w pustyni afrykańskiej p. H. K. Nr 47. — *Przemysł i fabrykacja*: O budowie dróg asfaltowych z dzieła Ł. Spornego p. I. T. Nr 3. O drenowaniu p. T. J. Nr. 13. Jakim sposobem z węgla kamiennego wyrabiają się sztuczne farby p. T. Ł. Nr. 46. — *Rozprawy naukowe*: Co to są poeci p. Irenę Nr 1. O pięknośći i pożytkach historji naturalnej p. Leopolda Szuszkowskiego Nr 1. Torpile Nr 21. Balony. Historja wynalazku balonów Nr 32. Budowa balonów i ich przysługi p. T. J. Nr 35. O pożytkach jakie mamy z węgla kamiennego p. T. J. Nr 44. — *Zwyczaje ludów*: Poczta w Ayacucho Nr 1. Koczowisko cyganów p. H. K. Nr 1. Kupiec chiński p. H. K. Nr 4. Czuwacze p. Wład. Zachorskiego Nr 22. Płaczki tureckie Nr 36 . asterze w departamencie Landes p. H. K. Nr 40. — *Szarady.* — *Zagadki.* — *Zadania arytmetyczne.* — *Łamigłówka arytmetyczna.* — *W dodatku dla małych dzieci, powiastki i opowiadania*: Obrazek. Nieuważny Julek Nr 1. Dobra zabawka. Gdybym . . . . Pociecha. Zgodne dzieci. Nr 3. Pączki.

Koń. Zuch nad zuchami. Bałwan ze śniegu Nr 5. Widowisko. Zegarek. Zabawka. Spotkanie z kominiarczykiem Nr 7. Herr Johann. Dzielny chłopaczek Nr 9. Przechadzki z nauczycielem Nr 9, 11, 13, 23, 25, 27, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51. Ach to nieszczęście. Ładny obrazek Nr 9. Michalinka Wtrącalska p. Annę M. Ptasie gniazdo p. Stanisławę O. Nr 11. Uciekajcie gdzie możecie. Na obczyznie. Pan Ciekawski Nr 13. Czterech zuchów. Na placu Ujazdowskim. Raz-dwa-trzy. Wacuś na próbie Nr 15. Rozumna nauka. Podarunek. Pragnienie Jadwini. Nieposłuszny Tomuś. Owieczka. Zawadjaka. Żal Stasia Nr 19. Rozmowa ze stryjem. Jak to łatwo poszło Nr 21. Nie mogę. Koziołek. Pani Guzdralińska Nr 23. Wycieczka na grzyby. Rabuśnik Nr 25. Dodatek. Panienka roztrzepaniec. Rozmowa z Wojtusiem Nr 27. Największa nagroda. Ból nóżek Nr 29. Podsłuchana rozmowa. Marynka dudka Nr 31. Dobra rodzina Nr 33, 35, 37, 39 , 41, 43, 45, 47, 49, 51, Daj, daj! Nr 33. O pewnej panience Nr 35. Płacze k to nie słucha mamy Nr 37. Pistolecik. Pomoc mamie Nr 39. W gaiku Nr 41. Dobra Anulka. Dobry chłopaczek Nr 43. Dobra chęć Nr 45. Murzyn niewolnik. Ryś i zając p. J. Chmielewskiego Nr 47. Rumot w pokoju Nr 51. — *Rozmowy z mamą.—Wierszyki dla małych dzieci:* Mój mały paluszek p. L. Niemojowskiego. Swawolnik. Zgadnijcie p. T. R. Nr 1. Nauka babci. Śmiech Frani p. T. R. Nr 3. Bawcie się. Filut. Dobry Kazio p. T. R. Nr 5. Muszki w nosku p. Ł. N. Módl się. Kochaj wszystkich. Dwa motyle p. T. K. Mazgaj. Nie gniewajcie się p. T. R. Nr 7. Co mówi kotek p. L. N. Gadatliwość p. T. R. Dobra odpowiedź Nr 9. Samochwał. Biedak. Nieużyty p. T.R. Nr. 13 . Chłopczyk i papuga. Dobry kotek p. J. Chmielewskiego Nr. 15. Dla Józi K. Zawstydzony pyszałek Nr 17. Bajka czy nie bajka? p. L. Niemojowskiego Nr 31. Uczyć się trzeba! p. L. Niemojowskiego Nr 33. Zarozumiałość p. L. Niemojowskiego Nr 37. Mania i gołąbek p. Martę Nr 39. Zawieszony ślimaczek p. Martę Nr 41. Piosnka p. J. Chmielewskiego Nr 43. Piaskarz p. L. Niemojowskiego Nr 48. Moja poduszka p. L. Niemojowskiego Nr 49. Wyrzut sumienia p. L. Niemojowskiego Nr 49. Mruk i krzykała p. Niem... Nr. 51. — *Bajki i powiastki dla małych dzieci.* Druciarczyk p. Leo S-a Nr 4. Piąta klepka p. L. N. Nr. 5. Młody wróbel Nr 7. Szare mydło p. F. St. Nr 13. Las i ogień Nr 20. Prawo starszych p. Laskarysa Nr. 23. Orzeł i kruk p. Laskarysa Nr 28. Domki z kart p. L. Niemojowskiego Nr 35. Książe i słowik Nr 41. Pies i krowa p. Laskarysa Nr 41. Mechanik wiejski p. L. Niemojowskiego Nr 44. Szkło i rosa p. J. Chmielewskiego Nr 45. Wytrwałość i poprawa p. L. Niemojowskiego Nr 45. Dwa brylanty p. L. Niemojowskiego Nr 46. Kto najbogatszy p. L. Niemojowskiego Nr 47. Skarga p. L. Niem... Nr 47. Mały spekulant p. L. Niem... Nr 51. — *Powieści w dodatku:* Purytanie szkoccy opowiadanie historyczne według Walter-Skotta Nr 2—28. Wawerlej opowiadanie historyczne, według Walter-Skotta Nr 30—52.

Zorza, pismo ilustrowane tygodniowe dla ludu wiejskiego i miejskiego. Warszawa wydawca i redaktor S. Przystański. 4-ka wychodzi od r. 1866, w 1,200 egz., rocznie 52 numerów, rs. 2 kop. 40, z przesyłką rs. 3.

Treść: N. 1. Rok nowy. Stanisław Staszyc (życiorys) p.*** Czardasz. Ślizgawka na łyżwach. Różne wiadomości. — N. 2. Każdy się poprawić może z wad swoich, opowiadanie p. Franka z Wielkopolski. W powrocie z Częstochowy (powiastka). O roślinach. Różne wiadomości. — N. 3. Bóg i szatan, wiersz p. Emilję Leję. O popielnicach, czyli urnach i innych wykopaliskach p. Edmunda Stawiskiego. Słówko o osadach rolnych. Korespondencja z Sandomierskiego, p. ks. Wł. F. O roślinach p. M. Dług wdzięczności, opowiadanie Kornelji Sztembarth. N. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Różne wiadomości. — N. 4. Święty Wojciech, legenda p. M. St. O popielnicach, czyli urnach i innych wykopaliskach (dokończenie). Różne wiadomości. — N. 5. Biedna kwiaciarka, wiersz p. Franka z Wielkopolski. Polowanie w krajach podbiegunowych. Z nauk przyrodniczych: Mamut, p. M. J. Z. Różne wiadomości. — N. 6. Latarnia morska, p. M. J. Z. Wspomnienie Raciborza, p. Cezarję Falkowską. Różne wiadomości. — N. 7. O muzeum, p.*** Z nauk przyrodniczych: Dronta, p. M. J. Z. Straż ogniowa w Rzeżycy, p. A M. Różne wiadomości. — N. 8. Z nauk przyrodniczych: O węglu kamiennym, p.*** Różne wiadomości — N. 9. O pożarach w kopalniach węgla kamiennego, p.*** Stracony zarobek, p. ks. Wł. F. Modlitwa na okręcie. Różne wiadomości. — N. 10. Z nauk przyrodniczych: Najszacowniejszy metal, p. M. J. Z. Żubry, p. M. J. Z. Góra Hekla, p. H. Bujnickiego. Różne wiadomości. — N. 11. Czy pogoda, czy deszcz?, p. ks. Wł. F. Wspomnienia z podróży po Ameryce. Myśli chrześciańskie, na czas wielkiego postu, p. ks. Wł. F. Dzieci i ogrodnik, wiersz, p. M. St. Różne wiadomości. — N. 12. Z nauk przyrodniczych: O termometrach, p. M. J. Z. Słówko o bóstwach pogańskich, p. Feliksę Eger. Wspomnienie z podróży po Ameryce (dokończenie). Dobry sługa, p. Anielę Milewską. Myśli chrześciańskie na czas wielkiego postu. Różne wiadomości. — N. 13. Na dzień zmartwychwstania Pańskiego, wiersz. Przedpotopowy leniwiec i pancernik, p. M. J. Z. Jan Kochanowski (życiorys), p. Annę O. Jedlnia, p. ks. Wł. F. Różne wiadomości. — N. 14. Z nauk przyrodniczych: O nafcie, p.*** Do szkoły, do szkoły!, p. ks. Wł. F. Cisza morska. Różne wiadomości. — N. 15. Z nauk przyrodniczych: O telegrafach, p. M. J. Z. Oświadczyny, powiastka, p. M. J. Z. Z nauk przyrodniczych: Pszczoły, p. Cezarję Falkowską. Strachy, zdarzenie prawdziwe, p. Anielę M. Różne wiadomości. — N. 16. Przytułek dla chorych nieuleczalnych. Gawęda o pieniądzach, p. Adama Goltza. Nie należy sądzić z pozoru, powiastka, p. Teklę T. Z nauk przyrodniczych: Kangury, p. M. J. Z. Myśli chrześcjańskie. — N. 17. Z nauk przyrodniczych: Rośliny mięsożerne, p. M. J. Z. Nie należy sądzić z pozorów, (dokończenie). Uprawa ryżu. Leczenie ukąszenia psa wściekłego. Różne wiadomości.— N. 18. Z nauk przyrodniczych: O wodzie. Szewczyk, poeta włoski (życiorys), p. Cezarję Falkowską. Wyprawa Burkego do Australji. — N. 19. O ptaszkach, p. *** Wyprawa Burkego do Australji (dokończenie). Korespondencja z Sandomierskiego, p. ks. Wł. F. — N. 20. Z nauk przyrodniczych: Kawa i herbata, p. M. J. Z. Rozum starego Macieja, albo droga do pomyślności, p. Erazma Ciechanowianina. Antoniowa, p. Anielę M. Myśli chrześciańskie. — N. 21. Z nauk przyrodniczych: Koral czerwony, p. M. J. Z. Rozmowa starego Macieja, albo droga do pomyślności (dokończenie). Z żywotów świętych: S-ta Marja Ma gdale-

na, p. Anielę M. Jaskółka, p. ks. Wł. F. — N. 22. Lenistwo, p. A. Goltza. Najpierwsze i największe prawo, legenda, p. ks. Wł. F. Przygoda w miasteczku A. p. Marję W. Myśli chrześcjańskie, p. ks. Wł. F. — N. 23. Stach ławnikiem, p. A. Goltza. Ś-ty Wincenty i pobożna królowa, opowiadanie, p. Annę O. Z nauk przyrodniczych: Mrówki i ich obyczaje, p. Cezarję Falkowską. Przygoda w miasteczku A. (dokończenie). — N. 24. Pogadanka u kowala, p.*** Użyteczność pokrzywy, p. W.M. Rolicza. List z Łęczyckiego, p. Mikołaja Grudę. Grzelo i Hanka, p. Teklę T. — N. 25. Z nauk przyrodniczych: Cynamon i kamfora, p. M. J. Z. Gawędy przy kominie, p. M. Izydor Oracz, p. ks. Wł. F. Grzelo i Hanka (dokończenie). — N. 26. Z nauk przyrodniczych: O królikach. Sprzeczka, p. A. Goltza. Olbrzymy i karły, p. A. Bujnickiego. Gawędy przy kominie (dokończenie). — N. 27. Przysięga Małgosi, p. A. Goltza. Z nauk przyrodniczych: Otworniczka, p. M. J. Z. Olbrzymy i karły (dokończenie). Myśli chrześciańskie, p. Wł. F. — N. 28. Z nauk przyrodniczych: Rodzina kotów, p. M. J. Z. Kazimierz Brodziński (życiorys), p. Feliksę Eger. Z żywotów świętych: Ś-ta Agnieszka męczenniczka, p. Anielę M. List z zagranicy.—N. 29. Z nauk przyrodniczych: Kauczuk i gutaperka, p. M. J. Z. Ksiądz biskup Wołonczewski (życiorys). Dwie siostry, (powiastka), p. Anielę M. — N. 30. Odpoczynek karawany, p. M. J. Z. Benjamin Franklin (życiorys), p. Anielę M. Wójt gminny Samborza, p. ks. K. K. Marjanna Krasuska. —N. 31. Z żywotów świętych: Święta Jadwiga. Pogadanka, p. A. Goltza. Z życia miasteczek, p. Mikołaja Grudę. Turek. Podbiegunowe wyprawy. — O. 32. Z żywotów bogobojnych: Błogosławiony Wincenty Kadłubek. Z nauk przyrodniczych: Sagowiec, p. M. J. Z. Srebro, p. ks. Wł. F. Uczony kowal. — N. 33. Nic nie ginie w przemyśle. Korespondencja z Bochni. Z nauk przyrodniczych: Węgiel ziemny, p. M. J. Z Wspomnienie z pobytu w azjatyckim kraju N. 34, 35, 36. — N. 34. Na jarmarku, p. Adama Goltza. Lapończykowie, p. H. L. Myśli chrześcjańskie, p. ks. Wł. F. N. 35. Jerozolima p. M. J. Z. Dla czego na świecie są ludzie bogaci i ubodzy. Myśli chrześciańskie. Różne wiadomości. — N. 36. Listy z podróży, pisane przez młodszą siostrę do starszej. N. 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 51, 52. Uwagi matki dla matek, p. ks. Wł. F. Daktyle, p. M. J. Z. Różne wiadomości. — N. 37. Uwagi matek dla matek (dokończenie). Warzelnia soli w Ciechocinku. Z nauk przyrodniczych. Dawne paprocie, p. M. J. Z. Różne wiadomości. — N. 38. Układy, p. A. Goltza. Pieczęć burmistrza, powieść czeska. Różne wiadomości. — N. 39. Okręty żaglowe. Pieczęć burmistrza (dokończenie). Różne wiadomości. — N. 40. Z żywotów świętych: Ś-ty Heronim, p. ks. Wł. E. Z życia miasteczek, p. Mikołaja Grudę. Z nauk przyrodniczych: Polipy, p. M. J. Z. Różne wiadomości. — N. 41. Widok wewnętrzny kościoła grobu świętego, p. M. J. Z. Skutki niedozoru dzieci, p. Zarzycką. O ziemniakach N. 42, 43, 44. Różne wiadomości. — N. 42. Mateusz Miernowski, (życiorys), p. Teklę T. Korespondencja z Czemiernik, p. Annę O. Mieszek, p. M. J. Z. Różne wiadomości. — N. 43. Z żywotów świętych: Żywot i męczeństwo ś-go Erazma. Opowiadanie o bogatym Kasprowiczu i ubogim krawcu. Polowanie na białego niedźwiedzia. — N. 44. Skutki swawoli, p. Mikołaja Grudę. Słówko o korzyściach czytania, p. Piotra z nad Szeszupy. Różne wiadomości. — N. 45. Historja Franka Dąbczaka,

p. Anielę M. Pieniądze, p. Józefa D. Słówko o korzyściach czytania (dokończenie). Z nauk przyrodniczych: Nowo utworzona wyspa, p. M. J. Z. Różne wiadomości. — N. 46. Z odpustu, p. ks. Wł. F. Historja Franka Dąbczaka (dokończenie). Z żywotów świętych: Ś-ta Katarzyna, męczenniczka. Różne wiadomości. — N. 47. Opowiadanie z codziennego życia, p. Walerję Marréné. Odkrycie Ameryki, p. Halinę L. N. 48, 49 i 50. Z nauk przyrodniczych: Nietoperze. Różne wiadomości.—N. 48. Nietoperze (dokończenie). Z życia miasteczek, p. Mikołaja Grudę. Kosztowna laska. Różne wiadomości. — N. 49. Z żywotów świętych: S-ta Róża z Witerbo. Gawędy na targu w Łęczycy, p. Mikołaja Grudę. Zdarzenie prawdziwe, opowiadanie p. M. J. Z. — N. 50. Wyroby z gliny. Nawrócenie, opowiadanie Piotra z Szeszupy. Wilk wściekły, p. Anielę M. Różne wiadomości. — N. 51. Z nauk przyrodniczych: Gąbki, p. M. J. Z. Nawrócenie (dokończenie). Instytut Oftalmiczny, p. Anielę M. — N. 52. Kościół w Betleem, p. M. J. Z. O krecie. Arabowie, p. Erazma Ciechanowianina. Towarzystwo warszawskie dobroczynności, p. Anielę M. Jeszcze słówko o czytaniu, p. ks. Wł. F. Polowanie na strusia. Różne wiadomości.

Książki teologiczne i religijne.

W roku 1875 w tym dziale było około 74 druków wraz z dwoma czasopismami, wymienionemi na końcu niniejszego. Do obszerniejszych wydawnictw należeć będzie „Encyklopedja kościelna," wydawana w Warszawie przez ks. Nowodworskiego, która obejmie podobno do 20 tomów ogółem i zapewne nieprędko dokończona będzie.

Bellecjusz Alojzy, ksiądz. Świętego Ignacego ćwiczenia duchowne, czyli rekolekcje, w języku łacińskim ułożone, a przez ks. Antoniego Brescianiego w języku włoskim na nowo wydane. Warszawa. 16-ka, str. XXXVI i 516, kop. 60.

Directorium divini officii ad usum dioecesis Lublinensis p. a. d. 1876. Lublin. 8-ka, str. 73.

Directorium divini officii et missarum ad normam breviarii et missalis romano seraphici A. S. sede novissime approbatorum ad usum FFr. Minorum de Observantia nec non S-ti Monialium 3 ordinis. Ordinis S. P. N. Francisci Seraphici Almae provinciae S. Mariae Angelorum, pro anno domini 1876. Varsavie, typis Czerwiński et Comp.

Directorium divini officii peragendi ad usum dioecesis Sandomiriensis. Varsaviae, typis Czerwiński et Comp.

Directorium officii divini persolvendi sacrique celebrandi in dioecėsi Cracov. Kielcensi juxta rubrica breviarii et missalis atque S. R. congregationis decreta pro anno post bissextilem tertio 1875. Varsaviae, typis Czerwiński et Comp.

Dusza przy żłobku Chrystusowym. Warszawa. 16-ka, str. 119, k. 15.

Dzieduszycki M. hr. Dni, nocy i godziny. Kraków, Wł. Miłkowski. 8-ka, str. 55 k. 35.

Dzień najszczęśliwszy w życiu, czyli dzień pierwszej komunji, przez M. B. C., wydanie drugie. Warszawa, Czerwiński i Sp.. 16-ka, str. 29 k. 6.

Eger Feliksa. Czytania religijno-moralne dla młodych osób. Warszawa. 8-ka.

Encyklopedja kościelna, podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego, z licznemi jej dopełnieniami, przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób, wydana przez ks. Michała Nowodworskiego, tom VI. Gaboa — Gyrovagji, str. X i 606; tom VII, Huas—Hyrkan, str. IX, 603 i V. Warszawa, red. „Przeglądu katolickiego." 8-ka, cena tomu rs. 2.

Gacki Józef. Głos do Boga, nabożeństwo domowe i kościelne dla ludu katolickiego, z modlitw i śpiewów najużywańszych, ułożył ksiądz proboszcz, wydanie 3-e, poprawne i znacznie pomnożone. Warszawa. 16-ka, str. 592 i LIX, cena na zwyczajnym papierze kop. 45, na welinie k. 90.

Godzinki, na cześć niepokalanego poczęcia najświętszej Marji Panny. Warszawa.

Gondek ks. Fel. Gorzałka źródłem wszelkich zbrodni w obec Boga i ludzi. Kraków, S. J. Krzyżanowski. 8-ka, str. VIII i 166 kop. 30.

Gondek ks. Fel. Wieczór p. Sylwestra, czyli wypisy z mojego dziennika. Kraków, Władysław Jaworski (Lud. Anczyc i Sp.), 1875. 8-ka, str, IX i 351 kop. 50.

Gorzelański M. Historja święta starego i nowego Testamentu, Warszawa, G. Senewald. 8-ka, cena rs. 1.

Grachowski ks. Miesiąc Marji dla ludu, Warszawa, Czerwiński i Sp. 8-ka. str. 272, kop. 30.

Kazalnica parafjalna, czyli zbiór nabożeństwa na wszystkie dni roku, tom I. Lwów, Seyfarth i Czajkowski. str. 303, 8-ka, rs. 1 kop. 20.

Kazania niedzielne i świąteczne w języku łacińskim i czeskim z rękopisu bibljot. Dzikow. wydał dr. Władysław Wisłocki. Kraków. 8-ka, str. 86, z tablicą.

Kleczkowski, Jan. ks. Nauki religijno-moralne, Warszawa. 8-ka, tomów 3, I str. 177 k. 80, II str. 250 k. 90, III str. 245 k. 90.

Krechowiecki A. ks. Nauki niedzielne, skład apostolski, według ewangelji ojców kościoła wyłożony, tom II. Lwów, nakład autora. 8-ka, str. 532, rs. 2.

Krechowiecki A. ks. Nauki o męce pańskiej. Lwów, u autora. 8-ka str. 247, rs. 1.

Laforet N. J., ks., kanonik honorowy katedry namurskiej (w Belgji), doktór teologji. Dogmaty katolickie, ich wykład, dogmaty katolickie, ich wykład i obrona przeciwko zarzutom niedowiarstwa, z drugiego wydania przejrzanego i poprawionego przełożył z francuzkiego ksiądz Juljan Ołdakowski, kandydat teologji, tom 2—4. Warszawa. 4-ka, 4 tomy, rs. 5.

Leja E. Krótki zbiór modłów dla chrześcian katolików płci obojej, wydanie drugie pomnożone. Warszawa, druk Jaworskiego.

Liturgika, czyli wykład ceremonij i obrzędów kościoła katolickiego, przełożył z niemieckiego i miejscami uzupełnił ks. Władysław Juljusz Jachimowski. Praga, Karol Belmann. 8-ka, str. 4 i 240, kop. 75.

Mazurkiewicz dr. J. Theologiae moralis compendium pro usu praelectionum. Tomus I, Ethica fundamentalis, str. 244. Tomus II, Ethica generalis, specialis et ascetica qua additamentum. Kraków, Miłkowski. 8-ka, str. 656 rs. 5.

Mila, hr. de. Nabożeństwo osób wielkiego świata, z dołączeniem listu do autorki pisanego przez Jego Pasterską Mość księdza Mermillod biskupa Hebronu, tłómaczyła z francuzkiego Marja S. Warszawa, nakł. S, Orgelbranda synów. 8-ka str. 156, k. 75.

Ministrantura, czyli sposób słuchania mszy świętej. Brody, Rosenheim. 16-ka, str. 16, kop. 5.

Modlitwa, gdy zegar bije godziny. Warszawa. 16-ka, str. 4 kop. 15.

Nabożeństwo, do św. Józefa. Warszawa. 8-ka, str. 30 k. 10.

Nabożeństwo na wielki post, zawierające: drogę krzyżową, gorzkie żale, oraz pieśni i litanję o męce Jezusa Chrystusa. Warszawa, Czerwiński i S-ka. 16-ka, str. 84, kop. 20.

Nowenna na cześć niepokalanego poczęcia n. Marji panny. Warszawa, druk Czerwińskiego i S-ki.

Officium, albo codzienne nabożeństwo ku większej czci i chwale Pana Boga w Trójcy świętej jedynego, niepokalanie poczętej najświętszej Marji panny matki bożej i śś. patronów, zebrane i dla użytku chrześcian katolików przedrukowane z wileńskiego wydania. Częstochowa. W. Kohn, sk. gł. u D. Lange w Warszawie. 8-ka.

Ołtarz nowy złoty, w którym się zawierają modlitwy: poranne, wieczorne, do spowiedzi i komunji św.; modlitwy nieszporne; 5 sposobów słuchania mszy św.; nabożeństwo do Trójcy św., do Boga ojca do Ducha św., do najśw. sakramentu, do męki Pańskiej, do n. Marji panny i świętych Pańskich, oraz przygodne; tudzież hymny łacińskie i pieśni polskie, w kościele rzymsko-katolickim najczęściej używane. Nadto 164 litanij, zebrał i ułożył ks. J. R. C. M. (wydanie trzecie znacznie pomnożone). Warszawa, Orgelbrand, 8-ka, str. XII i 805, rs. 3.

Ołtarzyk złoty wonnego kadzenia przed stolicą bożą, czyli zbiór nabożeństwa dla młodzieży katolickiej płci obojga. Bochnia, W. Pisz. 16-ka, str. 320, kop. 30.

Ordo divini officii ac usum dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno domini 1875, auctoritate et mandato illustrissimi ac reverendissimi domini Floriani Kosiński, canonic. ecclesiae cathedralis Vladislaviensis praepositi Petricoviensis ac sede vacante vicarii capitularis Vladislaviensis seu Calissiensis editus. Warszawa, Czerwiński et Comp.

Ordo divini officii ad usum dioecesis Luccoviensis et Żytomirensis pro anno bissextili 1876, str. 123, 104 4 i 8.

Ordo divini officii ad usum fratrum minorum S. P. N. Francisci Capucinorum, pro anno domini 1876. Typis Czerwiński et Comp.

Ordo divini officii ad usum universi cleri saecularis dioecesis Sejnensis seu Augustoviensis auctoritate et mandato excellentissimi, Illustrissimi, ac reverendissimi domini Petri Pauli de Wierzbowo Magno Wierzbowski episcopi Sejnensis Augustoviensis p. a. d. 1876, str, 69, 48, 48 et in 8.

Directorium divini officii et missarum ad usum F. Fr. Minorum de observantia nec non S-ti Monialium 3 ordinis, ordinis S. P. N. Francisci Seraphici Almae provinciae S. Mariae Angelorum p. a. post bissextilem 1876 dispositum. Varsaviae. 8-ka, str. 72.

Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi ad usum dioecesis Plocensis juxta rubricas breviarii et missalis romani ac s. congregationis rituum decreta pro anno domini 1876. Typis Czewiński.

Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi, ad usum Fratrum minorum S. P. Ł. Francisci Capucinorum, juxta normam veteris calendarii p. a. d. 1876, contractus. Varsaviae. 8-ka, str. 49.

Prokop O. kapucyn. Marja w litanjach loretańskich wielbiona, czyli tychże litanij wykład. Kraków, M. Orgelbrand. 8-ka, rs. 1 k. 50.

Przygotowanie najnowsze do pierwszej spowiedzi i pierwszej komunji świętej, ułożył ks. T. M. Warszawa, druk Czerwińskiego i Sp..

Rakowski Fr., ks., nauczyciel religji w gimnazjum II warszawskiem. Dopełnienie katechetycznego wykładu nauki religji dla młodzieży wyznania rzymsko-katolickiego. Drugie powiększone wydanie. Warszawa. 8-ka, str. IV i 100, kop. 30.

Rozmyślanie męki i śmierci Jezusa Chrystusa. Warszawa, Czerwiński i S-ka.

Rozmyślanie męki i śmierci Jezusa Chrystusa syna bożego, zbawiciela i odkupiciela rodzaju ludzkiego. Warszawa, Burzyński i Czerniejewski.

Rozmyślanie męki i śmierci Jezusa Chrystusa. Warszawa, Czerwiński i S-ka. 16 ka, str. 36, kop. 2½.

Rozmyślania o męce Chrystusa Pana, z dodaniem drogi krzyżowej, przez ks. H. K., (wydanie trzecie). Warszawa, 16-ka, str. VIII, 296, rs. 1 kop. 35.

Rubricella ad usum F. F. minorum S. Francisci Capucinorum provinciae sanctorum Adalberti et Stanislai episcoporum et martyrum conscripta ac edita. Pro anno domini 1876. Varsoviae. 8-ka, str. 37.

Rubricella divini officii pro anno domini 1876 ad usum Fratrum minorum S. P. Francisci Reformatorum distinctorum titulo seu patronatum assumptae in coelos beatissimae virginis Mariae, auctoritate competenti edita. Warszawa, Czerwiński et Comp.

Rzepecki, ks. Teof. Krótka nauka o obrazie Matki Boskiej w Suskim kościele, oraz dwie pieśni na jej cześć ułożone. Warszawa, druk J. Bergera.

Savanarola Hieronim. Rozmyślanie z psalmu 50-go z łacińskiego tłomaczone przez Ludwilę Wierzbińską. Kraków, S. A. Krzyżanowski. 8-ka, str. 87, kop. 50.

Serwatowski ks. Walerjan. Jak mama maleńkiego Jasia religji uczyła, zarys II. Kraków, A. Nowolecki. 8-ka, str. 48, kop. 22½.

Sprawozdanie z czynności i funduszów arcybractwa nieustającej adoracji przenajświętszego sakramentu i instytucji jałmużniczej dla wstydzących się żebrać przy kościele ś-go Kazimierza na Nowem-mieście, za r. 1874/5, na posiedzeniu ogólnem przez senjora arcybractwa odczytane dnia 4 (16) maja 1875 r. Warszawa. 16-ka, str. 14.

Sprawozdanie z zarządu parafji ewangelicko-augsburskiej warszawskiej za rok 1874, druk Aleksandra Ginsa.

Stragaczyński, ks. J. Godzina śmierci, czyli przygotowanie się na śmierć, czytanie na każdy miesiąc w roku dla wszystkich stanów. Z obrazkami, wydanie III. Poznań, J. K. Żupański. 8-ka, str. 108, kop. 15.

Szpaderski Józef, były prof. b. akad. duch. rzym. katol. w Warszawie: Kazania tom I, Na święta tajemnic religji Chrystusowej, str. 328; tom II, Kazania o świętych, str. 242; tom III, str. 368. Kraków, Czytelnia ludowa, A. Nowolecki. 8-ka, rs. 3 kop. 20.

Uczta święta, o częstej komunji. Warszawa. 32-ka, str. 72, kop. 7½.

Urbański Józef Wojciech, ks., nauczyciel przy gimnazjum radomskiem, kanonik katedry sandomierskiej. Nauka religji początkowa wyznania rzymsko-katolickiego, zastosowana do potrzeb klasy I i II gimnazjów i progimnazjów, podług programu zatwierdzonego przez władzę szkolną, nakładem autora. Warszawa, druk J. Ungra.

Witowski Paulin ks. Nauki homiletyczno-popularne na święta uroczyste i odpustowe. Warszawa, Lewicki. 8-ka, tomów 2, I str. 359, II str. 407, rs. 2 kop. 40.

Wappler Antoni, d-or. Nauka wiary katolickiej, przełożył z niemieckiego za zewoleniem autora ks. Jędrzej Świderski. Lwów. Towarzystwo wydawnictwa książek szkolnych i naukowych. 8-ka str. 187, rs. 1 kop. 20.

Zbiór pieśni kościelnych dla użytku młodzieży szkolnej z dodatkiem litanji i sposobu służenia do mszy świętej, wydanie II. Lwów, K. Wild. 16-ka, str. 112.

Zdanie sprawy z działań komitetu Synagogi przy ul. Danielewiczowskiej za r. 1873. Druk S. Orgelbranda synów.

Żukowski, ks. kanonik honorowy kaliski. Dogmatyczno-moralny wykład religji katolickiej, wydanie 2-gie, pomnożone wykładem obrzędów kościoła katolickiego, przez ks. T. M.. Warszawa, M. Orgelbrand. 8-ka, str. 331 i XIII, rs. 1.

Życie świętej Genowefy, napisane dla dzieci i poczciwych ludzi, którzy w swych cierpieniach szukają pociechy w Bogu i w swej niewinności. Warszawa, Breslauer i D. Lange. 8-ka, kop. 20.

Przegląd katolicki. Warszawa, wydawca i redaktor ks. Sotkiewicz. 4-ka, wych. od r. 1862 w 2,300 egz., rocznie 52 numerów rs. 5, z przesyłką rs. 6.

Treść: Artykuły: Nieco ze statystyki str. 1, 17, 353. Bogactwo w społeczeństwie chrześcjańskiem str. 6, 33. Czy „Przegląd tygodniowy" nie jest przeciwny wierze i czy nic wyznaje materjalizmu? str. 49. Wspomnienia pośmiertne o ś. p. ks. Ksawerym Krasowskim str. 42. Proboszcz wiejski jako nauczyciel maluczkich str. 51, 161, 225. Ojcostwo i macierzyństwo str. 65, 81, 98. Przejażdżka na około świata str. 113, 136, 145. Życiorys ś. p. ks. Juljana Ciechanowskiego str. 129, 150, 164, 177. Nadesłano str. 171. Prace misjonarzy katolickich w północno-zachodniej Azji str. 184, 193. Proza wielkanocna str. 255. Listy z podróży z Southampton do Quito str. 209, 241, 257, 278, 294, 323, 340, 356, 420, 503, 531, 549, 565, 581, 596. Malarstwo na szkle str. 230. Materjalizm i jego praktyki str. 273, 289, 305. Położenie katolików w Szwajcarji str. 310, 321. Rozkład chrystjanizmu i religja przyszłości przez Ed. Hartmanna str. 337, 369. Siostrzyczki ubogich str. 372, 388, 417, 436. Ludność chrześcjańska w pierwszych wiekach str. 385, 401. Odkrycia w Palestynie str. 433. Początki chrystjanizmu str. 449, 482, 497, 513, 593, 609, 625, 660, 673, 689, 740, 753, 771, 787. Sawonarola i jego nowi bjografowie str. 465. Świecznik paschalny str. 471. Słówko z asyrjologji str. 481. Ameryka i papież Pius IX str. 529. Życiorys ś. p. biskupa żmujdzkiego Macieja Wołonczewskiego, zmarłego 17 maja 1875 r. str. 545, 561. De velo ante majus altare str. 576. Wspomnienia o zmarłych kapłanach żmujdzkiej djecezji str. 613, 628. Świecznik z kościoła Jerozolimskiego w katedrze pragskiej str. 631. Odrodzenie człowieka str. 641. Listy z Szwajcarji str. 645. 737. Dyecezalny synod łucki z 1639 r. str. 657. Rzecz o ułożeniu rubryceli partykularnej str. 678, 694, 708, 725. Wizerunki katolickie str. 769, 785, 801. Dawniejszy stan kościoła w Ameryce północnej str. 803, 822. O towarzystwach tajnych w Chinach str. 817. Dalej idą rubryki następujące: Korespondencja, Kronika kościelna, Bibljografja krajowa i zagraniczna.

Zwiastun ewangeliczny. Cieszyn. 8-ka, od r. 1873, rocznie 24 numerów, rs. 1 kop. 50, z przesyłką rs. 2.

Dzieła zbiorowe,
wydania autorów, encyklopedje, pamiętniki zbiorowe i t. p.

Dział ten w roku ubiegłym 1875 obejmuje około 13 wydań wśród których pierwsze miejsce trzymają encyklopedje ogólne, a mianowicie: J. Ungra i S. Orgelbranda mniejsza (encyklopedje specjalne: jak, rolnictwa, kościelna, handlowa, zamieściliśmy w odpowiednich działach piśmiennictwa i tam czytelnik znajdzie o nich bliższą wiadomość), prócz tego należą tu dzieła Heltzla, Hofmanowej, Pola, jako przedruki kompletne porozpoczynane.

Bibljoteka ordynacji Krasińskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego. Tom I. Korespondencja Jana Karola Chodkiewicza. Warszawa. 8-ka, str. 193, rs. 1 kop. 50.

Encyklopedja ogólna wiedzy ludzkiej. Wydana staraniem redakcji „Tygodnika ilustrowanego" i „Wędrowca." Warszawa, J. Unger, 1872—1875. 8-ka, tom I, str. 480, II 478, III 478, IV 478, V 480, VI 480, VII 480, VIII 400, IX 480, X 481. Cena 10 tomów rs. 12 kop. 50, w ozdobnej oprawie rs. 16 kop. 25.

Encyklopedja powszechna (mniejsza). Warszawa S. Orgelbranda Synów 1872—1875. 8-ka, tomów 11-cie, str. 480 każdy, cena rs. 12 kop. 50, w ozdobnej oprawie rs. 6 kop. 50.

Heltzel A. Z. Pism pozostałych wydanie pośmiertne; tom I, Dawne prawo prywatne polskie. Lwów, K. Wild. 8-ka, str. 233, rs. 1 kop. 60.

Hofmanowa z Tańskich Klementyna. Dzieła, wydanie nowe pod redakcją Narcyzy Żmichowskiej, z dodaniem życiorysu i objaśnień. Tom I, z portretem. Warszawa, Spółka wydawnicza księgarzy. 8-ka.

Pamiętnik Akademji umiejętności w Krakowie. Wydziały: filologiczny i historyczno-filozoficzny, tom II. Kraków, Akademja umiejętności. 4-ka, str. 284, rs. 3 kop. 60.

Pamiętnik towarzystwa nauk ścisłych w Paryżu, tom VI, z 16-ma tablicami. Paryż, nakład Towarzystwa. 4-ka, rs. 8.

Panteon wiedzy ludzkiej. Warszawa, red. „Przeglądu tygodniowego.“ 8-ka. Jestto treściwa encyklopedja systematyczna wszystkich nauk, wychodząca jako bezpłatny dodatek przy „Przeglądzie tygodniowym,“ treść i ocenę podamy po wyjściu całości.

Pol Wincenty. Pierwsze wydanie zbiorowe, tom III: Pamiętniki Imci pana Benedykta Winnickiego, w trzech częściach: cz. I, Przygody młodości w podróży z Krakowca do Nieświeża, str. 36; cz. II, Senatorska zgoda, tradycja szlachecka z Sanockiego, str. 104; cz. III, Sejmik jeneral. Województwa ruskiego odprawiony 1766 r. w Sądowej Wiszni, Sejmikowa szlachta, tradycja, str. 114 186, Mohort, rapsod rycerski z podania, str. 173. Powódź, w 3-ch częściach, str. 150. Lwów. F. H. Richter. 8-ka, cena 3-ch tomów z przedpłatą na 5 ostatnich, rs. 13.

Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego Akademji umiejętności, tom IV. Kraków. 8-ka, str. XXXVIII i 463, rs. 1 kop. 80.

Słowacki Juljusz. Listy do matki 1830—1835. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt. 8-ka, str. 195, rs. 2.

Tyzenhauzen. Zbiór różnych zdań. Warszawa. 8-ka, zeszyt 1—5, w drukarni Burzyńskiego i Czerniejewskiego.

Bibljoteka najcelniejszych utworów literatury europejskiej, wychodzi od roku 1874, rocznie 12 zeszytów, rs. 7 kop. 20, z przesyłką rs. 7 kop. 20. Dla prenumeratorów „Kłosów“ i „Tygodnika powieści i romansów,“ rs. 4 kop. 80, z przesyłką rs. 4 kop. 80.

Treść: *Rok 1874*: *Tom 1.* Jan z Tenczyna, powieść historyczna, przez J. U. Niemcewicza. Żmija, Jan Bielecki, p. Juliusza Słowackiego. Dziewica Orleańska, ustęp z dziejów Francji, p. Karola Libelta. — *2.* Jan z Tenczyna, powieść historyczna, p. J. U. Niemcewicza. Jan Bielecki, Hugo, Mnich, Arab, Mindowe, p. Juljusza Słowackiego. Dziewica Orleańska, ustęp z dziejów Francji, p. Karola Libelta.—*3.* Jan z Tenczyna, powieść historyczna, p. J. U. Niemcewicza. Mindowe, Marja Stuart, p. Juljusza Słowackiego. Dziewica Orleańska, ustęp z dziejów Francji, p. Karola Libelta. —*4.* Jan z Tenczyna, powieść historyczna, p. J. U. Niemcewicza. Marja Stuart, Mazepa, p. Juljusza Słowackiego. Dziewica Orleańska, ustęp z dziejów Francji, p. Karola Libelta.—*5.* Balladyna, p. Juljusza Słowackiego. Kenilworth, romans historyczny, p. Walter Scotta.—*6.* Balladyna, Lilla Weneda, p. Juljusza Słowackiego. Kenilworth, p. Walter Scotta.—*7.* Lilla Weneda, Sen srebrny Salomei, p. Juljusza Słowackiego Kenilworth, romans historyczuy, p. Walter Scota.—*8.* Sen srebrny Salomei, Ojciec zadżumionych, W Szwajcarji, List do Aleksandra Humboldta, p. Juljusza Słowackiego. Kenilworth, romans historyczny, p. Walter Scotta.—*9.* Zamek Kaniowski, Sobótka, przez Seweryna Goszczyńskiego. Życie i przypadki Faustyna

Feliksa na Dodoszach Dodosińskiego, p. Fryderyka hr. Skarbka.—*10*. Sobótka, Anna z Nabrzeża, Wiersze pomniejsze, p. Seweryna Goszczyńskiego. Życie i przygody Faustyna Feliksa na Dodoszach Dodosińskiego, p. Fryderyka hr. Skarbka —*11*. Wiersze pomniejsze, p. Seweryna Goszczyńskiego. Pan Starosta, powieść obyczajowa, p. Fryderyka hr. Skarbka.—*12*. Pan Starosta, powieść obyczajowa, p. Fryderyka hr. Skarbka. Wdowa Agisa, tragedja w trzech aktach, przez Wilhelma Jordana. — *13—28*. Hipolit Boratyński, romans historyczny, p. Aleksandra Bronikowskiego. Wizerunki polskie, zbiór szkiców literackich, p. Aleksandra Tyszyńskiego. Wallenstein, poemat dramatyczny, p. Fryderyka Schillera. Zamek Krakowski. Romans historyczny z końca XVI wieku, p. Henryka hr. Rzewuskiego. Szkoła kobiet, komedja w pięciu aktach wierszem, p. J. P. Molière'a. Świętoszek, komedja w pięciu aktach wierszem, p. J. P. Molière'a. Adam Śmigielski, starosta gnieźnieński, p. Henryka hr. Rzewuskiego.

Kalendarze i Roczniki.

(Kalendarze i Roczniki specjalne zob. także pod właściwemi działami).

Kalendarzy w roku 1875 na 1876 wyszło około 60, a licząc w to drobne, lokalne, które w handlu księgarskim warszawskim wcale nie są znane, jak np. mnóstwo galicyjskich, poznańskich, szlązkich i t. d., liczbę ich śmiało do 100 podnieść można. Jak widzimy, literatura kalendarzowa nasza ilościowo już bardzo pokaźnie się przedstawia. Inna rzecz co do jakości. Prawdziwie dobrze redagowanych kalendarzy zaledwie kilka wybraćby można, reszta po większej części są to rupiecie, a jednak jestto okoliczność nie małej wagi, zważywszy, iż książki te stanowią prawie jedyną strawę duchową warstw ludowych zwłaszcza też mieszczańskich. Mamy za to kilka dobrych roczników specjalnych, jak lekarski, rolniczy i inne.

Bukowski E. Róże i kolce, noworocznik humorystyczno-satyryczny na rok 1876. Warszawa, A. Przybylski. 8-ka, str. 108 i XXVI kop. 50.

Catalogus universi cleri saecularis et regularis diocesis Lublinensis pro anno domini 1875. Lublinae, Ladislaus Kossakowski.

Dziennik na rok 1876. Warszawa, J. Unger. 12-ka, str. 96, rocznik „Szczutka" na rok pański 1876, który jest rokiem przestęp-

nym, mającym dni 366, kalendarza tego rok XXII. Lwów, 1875. 4-ka, kop. 40.

Jachowicza kalendarzyk dla dzieci na rok 1876. Warszawa 32-ka.

Jaworskiego Jana Kalendarz ilustrowany na rok 1876, który jest rokiem przestępnym, mającym dni 366. Warszawa, J Noskowski. 4-ka, str. 129, rs. 1.

Kalendarz astronomiczno-ziemiański na rok przestępny 1876. Rok 6. Warszawa, J. Cotty. 4-ka, str. 64.

Kalendarz czasopisma „Chaty“ na rok 1876. Lwów, redakcja czasopisma „Chata“ 1876. 8-ka, str. 136, kop. 25.

Kalendarz dla panien, na rok przestępny 1876. Rok I. Warszawa, S. Burzyński. 8-ka, str. 129.

Kalendarz domowo-gospodarski, za rok przestępny 1876, pod redakcją J. L. Kaczkowskiego. Rok 7, nakład Ch. Keltera, 1875. 4-ka, str. 60 i VIII, kop. 20.

Kalendarz Domowy na rok przestępny 1876. Rok 20. Warszawa, M. Glücksberg i M. Rodzyn. 8-ka, str. 128.

Kalendarz domowy i gospodarski na rok przestępny 1876, rok 8. Warszawa, J. Cotty. 8-ka, str. 104 i XVIII.

Kalendarz gospodarski dla kobiet na rok 1876. Ułożony staraniem „Przeglądu tygod.“ Warszawa, A. Wiślicki. 8-ka duża, str. XXXI, 46, 29, 83, 48, 39, 63 i 80, rs. 1.

Kalendarz humorystyczny „Muchy,“ dla porządnych ludzi, na 1876 rok. Warszawa, J. Unger. 4-ka, str. 62, kop. 50.

Kalendarz lubelski na rok przestępny 1876, rok 8. Lublin Wł. Kossakowski. 8-ka, str. 108.

Kalendarz ludowy Józefa Grajnerta na rok 1876, rok 7. Warszawa, kop. 15.

Kalendarz na rok 1876. Kolenda dla gospodyń przez autorkę 365 obiadów. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 280, kop. 60.

Kalendarz obrazkowy na rok 1876, pamiątka z Częstochowy, rok 3, ułożony przez Bronisława Grabowskiego, część kalendarzową ułożył X. X. Częstochowa, W. Kohn i Oderfeld.

Kalendarz płocki na rok przestępny 1876, rok 2, pod redakcją A. F. Warszawa 1875. Płock, Kempner. 8-ka, str. 153, cena k. 15.

Kalendarz popularno-ziemiański na rok przestępny 1876 mający dni 366, rok 26. Warszawa, M. Glücksberg i M. Rodzyn. 4-ka, str. 56.

Kalendarz premjowy ilustrowany na rok przestępny 1876, rok 10. Warszawa, M. Orgelbrand. 4-ka, str. 69.

Kalendarz przewodnik i notatnik na rok przestępny 1876 (z planem m. Warszawy i mapką kolei żelaznych Ces. rosyjskiego. Warszawa, J. Breslauer. 32-ka, str. 62.

Kalendarz rodzinny, na rok przestępny 1876. Warszawa, Stoppelle i Stan.

Kalendarz rolniczy, wydany staraniem Antoniego Strzeleckiego, na rok 1875, (7-y wydawnictwa), część I i II. Warszawa.

Kalendarz ścienny na rok 1876. Warszawa, Wł. Bednawski. Foljo.

Kalendarz ścienny na rok przestępny 1876. Warszawa, W. Mestenhauser, dawniej Wojczyński (kartkowy).

Kalendarz ścienny na rok 1876. Warszawa, Ch. Kelter. Foljo.

Kalendarz ścienny na rok 1876. Warszawa, Drukarnia okręgu naukowego warsz. Fol., kop. 22½.

Kalendarz ścienny na rok 1876. Warszawa, Tomaszewski. Foljo.

Kalendarz ścienny na rok 1876. Lwów, E. Winiarz. Foljo, k. 15.

Kalendarz ścienny ilustrowany, na rok przestępny 1876, układ i rysunek Fran. Tegazo. Warszawa, M. Orgelbrand, kop. 35.

Kalendarz toaletowy na rok 1876. Warszawa, Tomaszewski.

Kalendarzyk minjaturowy na rok 1876. Warszawa, Ch. Kelter.

Kalendarzyk na rok 1876. Warszawa, W. Mestenhausera. 4-ka, str. 1.

Kalendarzyk na rok 1876. Warszawa, J. Kaufman.

Kalendarzyk na rok 1876, z mapką kolei żelaznych gubernij Królestwa polskiego. Warszawa, Zinberg.

Kalendarzyk notatkowy na rok przestępny 1876. Warszawa, L. Szyller.

Kalendarzyk prezentowy za rok 1876 ze składu papieru i galanterji W. Szuwalskiego. Warszawa.

Kalendarzyk prezentowy na rok 1876, ze składu papieru i kantoru loterji St. Winiarskiego w Warszawie, Nowy-Świat. Warszawa, S. Winiarski. 4-ka.

Kalendarzyk pugilaresowy na rok 1876.

Книжка памятная радомской губерніи на 1874 годъ. Radom, Rząd gubernjalny. 8-ka.

Книжка справочная сѣдлецкой губерніи на 1875 годъ. Siedlce Rząd gubernjalny. 8-ka.

Majewskiego Mikołaja kalendarz kieszonkowy na rok przestępny 1876, rok I. Warszawa. 16-ka, str. 139, kop. 50.

Nadwiślanin. Kalendarz dla miejskiego i wiejskiego ludu, na rok przestępny 1876, (rok drugi wydawnictwa). Warszawa, Korzeniewski. 8-ka, str. 141 i VI.

Noskowskiego J. Kalendarz domowy dla wsi i miasta na rok przestępny 1876. Warszawa, Gebethner i Wolff. 8-ka, str. 128 i 59.

Noworocznik kaliski na rok przestępny 1876, który ma dni 366, wydany pod kierunkiem E. Idzikowskiego i A. J. Parczewskiego, rok 2-gi. Kalisz, Fingerhut, skład w Warszawie u Stopellego i Stana. 8-ka, str. 176 i XXVI, kop. 35.

Отчетъ о дѣйствіяхъ петроковскаго губернскаго и уѣздныхъ Совѣтовъ общественнаго призрѣнія по управленію благотворительными заведеніями въ петроковской губерніи за 1873 годъ. Petrokow.

Pamiętnik warszawskiego Instytutu głuchoniemych i ociemniałych, z roku szkolnego 1874/5, rok 6-ty. Warszawa, Instytut.

Przyjaciel, kalendarz na rok przestępny 1876, ułożył Antoni Porębski, redaktor „Tygodnia." Petroków, Chodźko. 8-ka, str. 165, kop. 15.

Rocznik LVI krakowskiego towarzystwa dobroczynności z roku 1875. Kraków. 8-ka. str. 120.

Rocznik szkolny (zob. Pedagogika i szkolnictwo).

Rocznik warszawski, adresowy firm handlowych, przemysłowych i rękodzielnych, z dodaniem kalendarza i wiadomości pożytecznych, pod redakcją Rafalskiego i Jakubowicza. Warszawa. 8-ka, str. 16, 96 i L, kop. 50, w oprawie kop. 60,

Rocznik literacki, warszawski, poświęcony literaturze, bibljografji, oświacie i księgarstwu, rok czwarty 1874. Warszawa, S. Czarnowski, 1875. 8-ka, str. IV, 188, 79, 19 i VIII, cena rs. 1, (Tomy poprzednie Rocznika z r. 1871, 1872 i 1873 nabywać można razem lub pojedynczo *po cenie zniżonej kop. 50* za każdy tom).

Rocznik warszawskiego Towarzystwa opieki na zwierzętami na rok 1876, wydany i ułożony przez Bernarda Kornfelda, członka zarządu i zawiadującego sprawami towarzystwa, z dodaniem praktycznego kalendadrza gospodarstwa zwierzęcego. Warszawa, druk J. Goldmana.

Rocznik zarządu Akademji umiejętności w Krakowie, rok 1874. Kraków, Akademja umiejętności. 8-ka, str. 191, rs. 1.

Rocznik ziemiański, podług najlepszych źródeł zebrany i wydany staraniem redakcji „Tygodnika rolniczego," rok 3-ci, 1876. Warszawa, L. Sygetyński, kop. 50.

Sprawozdanie Towarzystwa resursy kupieckiej w Warszawie, za czas od 1 stycznia 1874 r. do 1 stycznia 1875 roku. Warszawa.

Ungra Józefa Kalendarz warszawski, popularno-naukowy, ilustrowany, na rok przestępny 1876, który ma dni 366, rok 31-szy. Warszawa. 4-ka, str. 143, 63 i VII.

Warszawianin, kalendarz familijny na rok przestępny 1876, pod redakcją J. L. Kaczkowskiego, rok 7-my. Warszawa, Ch. Kelter. 8-ka, str. 92 i XX, kop. 12½.

Czasopisma i dzienniki.

Czasopism mających debit w Królestwie polskiem wyszczególniamy poniżej 61, prócz tego po za granicami Królestwa (między innemi nawet i w Ameryce) wychodzi około 40 tak, iż wszystkich czasopism wychodzących w języku polskim liczyć można około 100. W niniejszym rozdziale wymieniamy wszystkie czasopisma, będące w miejscowym obiegu literackim, z podaniem treści większej części czasopism ogólno-literackich i niektórych ważniejszych dzienników. Bibljografję i treść czasopism specjalnych pomieściliśmy pod właściwemi specjalnemi działami piśmiennictwa (jak np. Medycyna, Technologja i t. d.), gdzie czytelnika odsyłamy dla bliższego zapoznania się z niemi. Nadmieniamy przytem, iż w kraju wychodzi wiele miejscowych czasopism urzędowych, zawierających bardzo ważne i ciekawe wiadomości, tyczące się naszych stosunków; do takich czasopism należą: „Циркуляръ по Варшавскому учебному округу" (miesięczny), „Варшавскія университетскія извѣстія" (także miesięczne) i t. d.

Bartnik postępowy, (zob. Technologja str. 146).

Bibljoteka najcelniejszych utworów, (zob. Dzieła zbiorowe, str. 203).

Bibljoteka rolnicza, (zob. Technologja str. 146),

Bibljoteka romansów i powieści (zob. Powieści, str. 179).

Bibljoteka umiejętności lekarskich, (zob. Medycyna, str. 121).

Bibljoteka umiejętności prawnych, (zob. Nauki społeczne, str. 131).

Bibljoteka umiejętności przyrodniczych. (zob. Nauki przyr. str. 115).

Bibljoteka warszawska, pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. Warszawa, wydawca J. Berger, redaktor K. Wł. Wójcicki. 8-ka, wychodzi od r. 1840, w 800 egzem., rocznie 12 poszytów, rs. 9, z przesyłką rs. 10.

Tom I: Filozofja. O warunkach świadomości, przez prof. Henryka Struvego. Znaczenie sylogistyki, p. Józefa Kremera. — *Historja.* Spis książek króla Zygmunta I-go, p. L. Pułaskiego. Epizody z życia Nerona, według dzieł E. Renana, p. Edwarda Lubowskiego. Bibljoteka uniwersytetu warszawskiego, p. M. Wismunta. — *Geografja.* Podróże i odkrycia geograficzne w r. 1872—1874, p. Adolfa Pawińskiego. — *Literatura.* Rycerze, komedja Arystofanesa, p. Józefa Szujskiego. Józef Korzeniowski, studjum literackie Adama Rzążewskiego. Nowo odkryte pomniki poezji bulgarskiej, p. Sewerynę z Żochowskich Duchińską. Kilka szczegółów z życia Łukasza Górnickiego, p. Aleksandra Wejnerta. — *Nauki społeczne.* O prawach statystycznych, p. d-ra Karola Strasburgera. — *Powieść.* Z siedmioletniej wojny, opowiadanie historyczne, p. J. I. Kraszewskiego, tom I. *Literatura zagraniczna: Kronika zagraniczna, literacka, naukowa i artystyczna.* Początki i epoka pogańska historji Węgrów, p. prof. Sayous, członka towarzystwa Kaićfaludich w Peszcie. Pochodzenie, wędrówka, najazdy na Europę, mythy pogańskie, stan społeczny Madiarów. „Moi synowie," p. Wiktora Hugo. „Praojcowie nasi," tragedja, p. Marc Bayeux. Listy Prudhona. „Podróż w około świata," sztuka w obrazach, przerobiona z powieści Verna. „Nienawiść" (La haine), dramat historyczny Wiktoryna Sardou. Przejście Venus przez tarczę słoneczną. Janson. Kurs profesora Chodźki, o historycznych tradycjach Bulgarów. Wspomnienia Wiktora Pavie: Pobyt u Goethego z Davidem z Angers. Spotkanie z Mickiewiczem i A. E. Odyńcem w Wejmarze. Zbiór poezyj Franciszka Coppée, Zeszyt czerwony. Uroczystość akademicka; przyjęcie Meziera, pochwała S-t Marc Girardin; mowa dyrektora akademji Rousset. Prace erudyty greckiego Konstantego Satkas: Bibljoteka kronik średniowiecznych. Poemat Jana Coronajos, o sławnym kondottierze Mercurios Bonas. Przedmowa Aleksandra Dumasa do Manon Lescaut. Sardou i Offenbach. Upadek dramatu „La haine." Kapitulacja, farsa Wagnera. Les odeurs de Berlin, p. Leonron le Duc. Podróż do umarłych miast Zuydersee, p. Havard. Sylwetki miast, Ludwika Déprès. Przegląd: Rumunja współczesna. Prace etnograficzne Rumunów. Pytania na kongres geograficzny paryzki. Katedry języka i literatury prowansalskiej. Kolegjum Stanisława. Zbiory historyczne po Leonardzie Chodźko. — Dzieło p. Odyssé-Barrot. Historja literatury współczesnej w Anglji od 1830—1874 r. Dziennikarstwo. Poe-

zja. Burns. Poeci rzemieślnicy. Współudział poezji w reformach społecznych. Życiorys Micheleta, p. Gabrjela Monod. Torwaldsen, jego żywot i dzieła, p. Eugeniusza Plon. Stosunki z Byronem i Walterskotem. Konferencja Legouvego. Samson. Towarzystwo artystów dramatycznych. Przyjęcie Aleksandra Dumasa do akademji francuzkiej. Mowa akademicka, odpowiedź p. Haussonville — *Piśmiennictwo krajowe i zagraniczne.* Walentego Dutkiewicza: „Zbiór spraw sądowych, p. ekskanclerza Andrzeja Zamoyskiego ułożony i w roku 1778 drukiem ogłoszony, a teraz przedrukowany i z domieszczeniem źródeł i uwag tak prawoznawczych jak i prawodawczych." Warszawa, 1874 r., p. M. B. Dr. Józef Sernec, Der materialismus und das Slaventhum, 1874 rok, p. Henryka Struvego. Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego akademji umiejętności. T. I. Kraków, 1874, p. K. P. Kongres antropologji i archeologji przedhistorycznej w Sztockholmie 1874 r., p. Adolfa Pawińskiego. Słownik rytowników polskich, jako przyczynek do historji sztuk pięknych w Polsce, napisał Juljan Kołaczkowski inżynjer. Lwów, 1874 r., p. W. Malowanki, dziesięć kolorowanych tablic, opisane rymem dla drobnej dziatwy, p. Jana Chęcińskiego. Warszawa, 1875 r., p. R. O towarzystwach zarobkowych i gospodarczych, według ustawy z dnia 9 kwietnia 1873 r., z uwzględnieniem ustaw w Niemczech obowiązujących, wykład systematyczny, napisał d-or Leonard Piątak, prof. uniwersytetu lwowskiego. Lwów, 1874 rok, p. Feliksa Zielińskiego. La Poésie latine en Pologne par René Lavollée docteur ès lettres. Paris, 1873 r. str. 50, p. X. W. Wundt, Ueber die Aufgabe der Philosophie in der Gegenwart, Leipzig, 1874 r., str. 21, p. Henryka Struvego. Literatura rolnicza, p. K. Przeciszewskiego. Mała gramatyka języka polskiego, wyłożył August Jeske., wydanie drugie. Warszawa 1875 r., p. L. Szczerbowicza-Wieczora. F. Harms, Ueber den Begriff der Psychologie, Abhandlungen der K. Akademie der Wissenschaften in Berlin, 1874 r., str. 53 do 77, p. H. St. Some leading principles of political economy newly expounded by J. E. Cairnes, London, 1874, (Kilka głównych zasad ekonomji politycznej nowo-przejrzanych J. E. Cairnes'a), p. K. Lud, jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce; przedstawił Oskar Kolberg, członek kor. akademji umiejętności w Krakowie, oraz towarzystw naukowych w Paryżu, Petersburgu i muzycznego we Lwowie, serja VIII, z rycinami i drzeworytami wedle rysunku W. Gersona, Tadeusza Konopki i fotografji Rzewuskiego; Krakowskie; część czwarta: Powieści, przysłowia i język; wydana z pomocą funduszu księcia Jerzego Romana Lubomirskiego, pod zarządem Akademji umiejętności w Krakowie, Kraków, w drukarni d-ra Ludwika Gumplowicza, r. 1875 (w 8-ce, str. VI., 368), p. W. Gazeta Nowo-Yorska, czasopismo polskie w Ameryce, p. R. — *Korespondencja.* Do redakcji Bibljoteki warszawskiej, o obrazach wielkich bitw, p. W. Eng. — *Wiadomości bieżące, naukowe, literackie i artystyczne.* Akademja umiejętności w Krakowie. Nekrologja. Od redakcji. Sprostowanie. — *Tom II. Filozofja.* Religja pozytywna, czyli nowa powszechna religja ludzkości; rozbiór drugiej połowy działalności umysłowej Comte'a, z powodu nowego wydania jego katechizmu, napisał Seweryn Smolikowski. Epizody z życia Nerona, według dzieła E. Renana, p. Edwarda Lubowskiego. O kurchanie na łąkach wsi Wola Marzeńska, nad rzeką

Grabią w powiecie Łaskim, p. J. R. Wyznania religijne w Indjach wschodnich i wpływ jaki na nie wywarły rządy angielskie, p. Adama Sierakowskiego. Do redakcji Bibljoteki warszawskiej. Rzut oka na gubernję wileńską, p. d-ra J. Karłowicza. W sprawie rodowodu i nazwiska rodziny Moniuszków, p. Zygmunta Glogera. — *Literatura i sztuki piękne.* Pamiętnik z pobytu w Ameryce, III, p. Krystynę Narbuttównę. Odyssea Homera w przekładzie Lucjana Siemieńskiego. Kraków r. 1873, p. Feliksa Jezierskiego. Przegląd teatralny, p. Ed. Lubowskiego. — *Nauki społeczne.* Stan gospodarstwa wiejskiego i produkcji rolniczej w Królestwie polskiem, p. Witolda Załęskiego. Przesilenie spekulacji w 1873 r., czyli Krach wiedeński, p. Al. Oskierkę. — *Nauki przyrodnicze.* Z dziedziny przyrodoznawstwa, p. T. Skomorowskiego. —*Powieść.* Z siedmioletniej wojny, opowiadanie historyczne, p. J. I. Kraszewskiego, tom I. — *Literatura zagraniczna. Kronika zagraniczna literacka, naukowa i artystyczna.* Historycy angielscy. Hallam: Stan Europy w średnich wiekach. Macaulay, historja Anglji, od wstąpienia Jakóba II. Tomasz Carlysle: Życie Fryderyka II-go. Fronde: Henryk VIII. Maxwell: Klasztorne życie Karola V-go. Palgrave: Historja Anglosaksonów. Freeman: Historja podboju normandzkiego. Jerzy Grote: Historja Grecji. Historycy pozytywiści: Wiliam Draper: Historja rozwoju intelektualnego w Europie. Bukle: Historja cywilizacji. Dramat p. Bornier: Córka Rolanda. Legendy Palatynów p. Autran, członka akademji francuzkiej. Zmarły malarz Corot. Pośmiertne wydanie Fetisa. Historja sztuki muzycznej, od czasów najdawniejszych, tom IV. Towarzystwo geograficzne paryzkie. Wyprawy do Afryki. Kongres geograficzny i wystawa. Préssencé: Katakumby. Korespondencje księcia Fr. X. saskiego. Amerykanki i Wiktor Hugo. Bibljoteka Nilson. Dzieło p. Wallon: Ludwik święty i jego czasy. Sorbona: stan nauk i sztuk pięknych. Pieśni truwerów. Katedry XIII-go wieku. Architektura francuzka. Przyjęcie do akademji prof. Caro. Historja literatury współczesnej w Rosji, p. Courrière. Życiorys Juljusza Janin, przez p. Piedagnel. Pieśni żołnierza, p. Deroulède. Pani Ancelot. Tragedja Karol Wielki, p. Rene Fabert. Komedja Niewdzięczni, p. Juljusza Claretie. Teza doktorska panny Stefanji Wolickiej: Griechische Frauengestalten. Edgar Quinet. Agrykol Perdiguer, reprezentant robotników francuzkich w Izbie, 1848 r. Podróż po Niemczech p. Tissot. Berlin: arsenał, bursa, francuzkie łupy, akademja berlińska, profesorowie. Legendy Paladynów, p. Autran: Król Franków. Las dębowy. Podróż do Stanów zjednoczonych, p. Simonin. Abraham Linkoln, historja obalenia niewolnictwa w Północnej Ameryce, p. Jouault. Listy Prudhona: Wojna z poetami i autorkami. Anatomja pszczoły, p. Michała Girtwojna, w przekładzie francuzkim. Nowa mapa Eugeniusza Cortembert: Wpływ miejscowości na rozwój genjuszu. Zebranie towarzystw naukowych z miast prowincjonalnych w Sorbonie. Wystawa rolniczo-archeologiczna w Blois. Kongresy tegoroczne. Protestacja p. Leger przeciw bulgarskim pieśniom. Zmarły Amadeusz Achard. Powieści z nad zatoki Juan, pani Lambert. Rozprawa o Hercogowinie, p. de Sainte Marie. Stodziesięcioletni malarz Waldek. Jubileusz Michała Anioła we Florencji. Konkurs dramatyczny na stuletnią uroczystość ogłoszenia niepodległości w Stanach Zjednoczonych. Nowa geografja powszechna, Elizeusza Réclus. — *Rozbiory krytyczne i sprawozdania z ważniejszych dzieł wszel-*

kiej treści, tak krajowych jak zagranicznych. Paul Janet, Philosophie de la révolution française, Paris, 1875, str. 173, p. Henryka Struvego. Sprawozdanie komisji fizjograficznej byłego c. k. Towarzystwa naukowego krakowskiego, o bejmujące pogląd na czynności dokonane w ciągu r. 1872, oraz materjały do fizjografji Galicji z mapą litografowaną, tom VII. 8-ka, str. 313, p. d-ra W. Szyszłło. Whitneya: Odczyty o zasadach porównawczego językoznawstwa, opracow ane dla publiczności niemieckiej i rozszerzone p. d-ra Juljusza Jolly, Monachium, 1874 r. p. Wład. Dębickiego. Fonetyka języka kaszubskiego, studjum P. Stremlera, przedrukowano z ,,Zapisek filologicznych" Woroneż 1874 r., Fonetika kaszebskago jazyka, izsledowanie P. Stremlera, p. d-ra Lucjana Malinowskiego. Ludność Galicji, p. Władysława Rapackiego; Lwów, nakładem autora, z drukarni K. Pillera 1874 r. (w 12-ka, str. 126). Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie. Rocznik I, zebrał i opracował Tadeusz Romanowicz; Lwów, 1874 r., p. W. Biblioteka Ordynacji Krasińskich, Muzeum Konstantego Świdzińskiego, tom I, Warszawa, nakład Świdzińskich, 1875 r. (w wielkiej 8-ce, str. 193), p. K. Wł. Wójcickiego. Wieś Paczołtowice (monografja), p. Józefa Louis, w Krakowie, w drukarni Leona Paszkowskiego, 1874 r. (12-ka. str. 174), p. Wł. Dawny zabytek języka polskiego w żywocie ojca Amandusa, opisał ks. Ignacy Polkowski, z jedną tablicą podobizny, Gniezno, 1875 r., p. F. J. Sprawozdanie komisji konkursowej i rozdanie nagród za utwory sceniczne w r. 1875, rok V, nagrody hrabiów Fr. Łubieńskiego, Art. Potockiego, p. Lud. Oraczewskiego i dyrekcji teatru krakowskiego; Kraków, w drukarni L. Paszkowskiego, 1875. 8-ka, str. 33, p. R. 1) Pamiętniki warszawskiego inst. głuch. i ociemniałych z roku szkolnego 1872/3, rok IV. Warszawa, r. 1873. 8-ka więk., str. 276 i LII. 2) Tenże Pamiętnik z roku szkolnego 1874/5, rok V, 1874, str. 317 i XLIII. 3) Systematyczny sposób początkowego wykładu nauki religji i moralności dla głuchoniemych, opisany p. nauczycieli religji warsz. inst. głuchon. i ociem., kurs pierwszoletni, Warszawa, 1874. 8-ka więk., str. 224, p. Władysława Nowickiego. O uprawie wina w ogrodach, skreślił Michał Czepiński, (z dwiema tabl. figur). Warszawa, nakładem i drukiem F. Fryze i S-ka, 1874. 8-ka, str. 83, p. W. Popularny wykład o budowie, pożywieniu i pielęgnowaniu ciała ludzkiego, p. d-ra St. Jerzykowskiego, członka towarzystwa przyjaciół nauk w Poznaniu, Warszawa, nakładem Czarnowskiego i S-ka, str. 254. 8-ka, z 20 drzeworytami w tekscie, p. d-ra W. Szyszłło. Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden, von dr. Gregor Krek, professor der slavischen Philologie und Literatur an der Universität, Graz, (Wstęp do historji literatury słowiańskiej i przedstawienie najdawniejszych jej perjodów), erster Theil, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, Graz, 1875, Verlag von Leuschner und Lubensky, 8-ka, str. VIII,—336, p. Ad. Ant. Kryńskiego. Dawne ustawy miasta Kalisza, wydał Adam Chodyński, p. Ed. Grab. Projekt encyklopedji starożytności polskich J. I. Kraszewskiego, przyjęty przez komisję archeologiczną Akademji umiejętności w Krakowie, Kraków, w drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego, 1875, 8-ka, str. 39, p. K. Wł. Wójcickiego. O języku litewskim, napisał dr Jan Karłowicz, 8-ka, str. 242, p. K. Akademja umiejętności w Krakowie. *Wiadomości bieżące, naukowe, literackie i artystyczne.* Nekrologja. Od redakcji. Sprostowa-

nie. — *Tom III. Historja.* Dawna rzeczpospolita dubrownicka. Zarys jej dziejów, urządzenia i piśmiennictwa, p. Kazimierza Puławskiego. Akademja umiejętności w Krakowie. Społeczność Warszawy w początkach naszego stulecia (1800—1830), p. K. Wł. Wójcickiego. — *Filozofja.* Religja pozytywna, czyli nowa powszechna religja ludzkości. Rozbiór drugiej połowy działalności umysłowej Comte'a, z powodu nowego wydania jego katechizmu, p. Seweryna Smolikowskiego. — *Literatura.* Obrazy ze współczesnej literatury angielskiej, p. F. Jezierskiego. Wspomnienie o ś. p. Tomaszu Dziekońskim, p. Adama Goltza. Pamiętnik z pobytu w Ameryce, P. Krystyną Narbuttównę. — *Kronika zagraniczna literacka, naukowa i artystyczna.* Literatura Malajczyków, odkryta p. filologów holenderskich. Bidasari, poemat malajski, przekładu Ludwika Backer. Pieśni liryczne. Rozwój idei demokratycznych w stosunku do sztuk pięknych. Wystawa obrazów w pałacu przemysłowym. Szkoła realistyczna: Respha odganiająca sępa od powieszonych synów Saulowych, Beckera. Spisek za Tarkwinjuszów p. Glaize. Malarze różnonarodowi: amerykanie, szwajcarzy i t. d. Prace trzystu czternastu kobiet na wystawie. Piekło Dantowskie, Dorego. Obrazy religijne: Chrystus w pośród dzieci, Michela. Śmierć św. Józefa, p. Landelle. Chrystus w grobie, p. Sellier. Sceny biblijne: Thamar Cabanela. Samson p. Lehoux. Prześladowanie za Dioklecjana, p. Pansay. Obrazy historyczne: Julja, siostra Cezara Lucylljusza, Ziera. Śmierć Seneki, Sylwestra. Neron, Schutzenbergera. Radegunda, p. Pavis de Chavamus. Obłąkany Van der Goes, Wantersa. Zawieszenie dzwonu Zygmuntowskiego, Matejki. Rycerze krzyżowi, Wojciecha Gersona. Obrazy mitologiczne: Pyram i Thisbe, p. Delobbe. Porwanie Ganimeda, p. Ferrier. Śmierć króla Rawany, Cormona. Ofiara Eskulapowi, p. Geudron. Bella Matribus detestata, Mersona. Juljusz Cezar, Ywona. Portret hrabiny Caen: testament jej na rzecz młodych artystów. Portret pani Pasca, Bonnata. Portrety Carolusa Durau, Rodakowskiego i t. d. Portret pędzla panny Izydory Mikulskiej, Uśpiona prządka. Krajobrazy Corota: wystawa jego dzieł w akademji sztuk pięknych. Obrazy wojenne: Bitwa pod Villersexel, Neuvilla. Utarczka tyraljerów w Malmaison, p. Boerne-Belleacur. Pułk maszerujący, Detalle's. Obrazy rodzajowe: Ognie świętojańskie Juljusza Breton, Zbiór poezji Bretona: Pola i morza, wiersz Sobótka. Do rodzinnej doliny. Posąg młodości, p. Chapu, nagrodzony wielkim medalem. Pomnik na cześć Krzysztofa Kolumba, p. Cordier. Zmarły Fryderyk Eichhoff: jego prace lingwistyczne i literackie. Uroczystość w Orleanie. Archeologja językowa. Pomnik Liwingstona w Westminsterze. Podpisy na pomnik dla Byrona. Nowo odkryte dzieła sztuki: Portret Rafaela, święty Jan Chrzciciel, Michała Anioła. Wilhelm Machaut, truwer XIV wieku: Księga Voir-Dit, wierszowany jego pamiętnik. Wystawa rzeźb: Młodość, Gloria Victis, Dziewica Orleańska. Rzeźby religijne i rodzajowe. Wprowadzony żywioł galski: Brennus z winogradem. Młody Gal z gałązką jemioły. Nasi rzeźbiarze: Pomnik Teofila Gautier, dłuta Cyprjana Godebskiego. Zbiór prawnych zwyczajów u południowych Słowian, p. Bogisicza. Studja słowiańskie, p. Leger. Rozbiór ,,Zemsty za mur graniczny.'' Hortensja Cornu. Rodzina alzackich emigrantów na stałym lądzie Australji. Teatr berliński w ciągu dwóch lat ostatnich. Dramat ,,Miłość za miłość.'' Teatr

francuzki: „Babunia,“ p. Cadol. „Wieża Babel,“ oratorjum Rubinsteina. „Las“ symfonja muzyczna pani Granval. „Miłość afrykańska,“ opera komiczna, p. Paladithe, libretto Legouvego. Literatura i historja, p. Littré. „Andresina. „Kobieta bez Boga,“ powieść, p. des Essarts. „Młody Brown,“ powieść Murraya. Kongres georaficzny w Paryżu. Wystawa geograficzna w odbudowanej części pałacu Tuilleryjskiego: charakter jej międzynarodowy: Cesarstwo rosyjskie, Szwecja i Danja, Holandja, Belgja, Anglja i Indje Wschodnie, Niemcy, Austrja i Węgry, Włochy, Szwajcarja, Hiszpanja, Brazylja, Turcja, Rumunja, Egipt, Japonja, Stany zjednoczone, Chili i Argentyna, dział francuzki. Misje naukowe: sekcja szkoły języków wschodnich. Wyprawa do Sahary. Publikacje geograficzne. Dzieła współczesnych podróżników. Monografja miast i miasteczek. Wystawa archeologiczna w pałacu bibljoteki narodowej. Wspomnienie mego życia artystycznego, p. Karolinę Bauer. Poezje Juljusza Bretona. Felicjano Castelho, uczony portugalczyk. Szkoła archeologiczna w Atenach, inaugurowana przez Niemców w rocznicę śmierci Winkelmana. Dramat muzykalny, p. pana Schuré. Opery Ryszarda Wagnera. Les convoitises: powieść Tony Revillon. Voyage au pays des chimères, Antoniego Rondelet. Stuletnia rocznica urodzin ks. Jakóba Falkowskiego, p. K. Wł. Wójcickiego. Łukasz Górnicki, p. Zygmunta Glogera. Przyczynek do studjów nad podaniem o Twardowskim, napisał Ernest Świeżawski. Ułamek tragedji żebraczej z 1552 roku, p. ks. Wł. Siarkowskiego. — *Biografja.* Filip Kalimach, p. Zeissberga, przełożył Kazimierz Pułaski. — *Sztuki piękne.* Przegląd krytyczny dziejów szkoły sztuk pięknych w Krakowie, (1818 do 1873), skreślił Władysław Łuszczkiewicz. — *Podróże.* Wycieczka do Mongolji, p. Ludwika Niemojowskiego.—*Powieść*, Z siedmioletniej wojny, opowiadanie historyczne, p. J. I. Kraszewskiego, tom II. — *Razbiory krytyczne i sprawozdania z ważniejszych dzieł wszelkiej treści, tak krajowych jak zagranicznych.* Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń z wydziału filologicznego akademji umiejętności, tom I, Kraków, 1874, napisał L. Szczerbowicz. Wieczór. Przegląd krytyczny, Kraków, 1874—1875. (Od numeru 1-o do 7-go), p. F. J. Die menschliche Sprache, ihre Bildung und ihr ursprünglicher Bau von Paulin Święcicki, Leipzig, in Commission bei E. L. Kasprowicz 1875, Druck von O. Rogosz in Lemberg, p. M. W. Dębickiego. Podobizna pisma (fac-simile) ś-go Wojciecha, p. R. Pisma Towarzystwa ekonomistów austrjackich, Kwestja waluty, referat d-ra Teodora Hertzki; Wiedeń, u Manza, 1875, str. 60, p. F. Z. Ostatnie chwile księcia wojewody (Panie Kochanku); z papierów po Glince, spisał J, I. Kraszewski, Warszawa, 1875, nakład Gebethnera i Wolffa, w drukarni J. Jaworskiego, 12-ka, str. 195, p. K. Wł. W. Jedlnia, w niej kościół i akta obecnego prawa, p. ks. Józefa Gackiego, Radom, w drukarni Jana Kantego Trzebińskiego, 1874 roku, 8-ka, str. 278, p. R. Gramatyka języka francuzkiego, na podstawie języka polskiego, opracował J. A. M. Borski, nauczyciel języka francuzkiego w c. k. akademji technicznej, lektor tegoż języka w uniwersytecie lwowskim. Lwów, nakład Gubrynowicza 1875 roku, p. F. Bibljografja polska XV—XVI stulecia, zestawienie chronologiczne 7,200 druków w kształcie regestru do bibljografji, tudzież spis abecadłowy tych dzieł, które dochowały się w bibljotekach polskich, p K. Estreichera, wydanie akademji umie-

jętności, staraniem komisji bibljograficznej; Kraków, czcionkami drukarni cesarsko-królewskiego uniwersytetu Jagiellońskiego, 1875 roku, 8-ka str. XVI—226, przez K. Wł. W. Historja powszechna konia, przez Marjana hr. Czapskiego; Poznań, nakładem księgarni I. K. Żupańskiego, 1874 rok, trzy tomy Ajas, tragedja Sofoklesa, przekład Z. Węclewskiego; Poznań, 1875. Pieśni Osjana, przekład nowy z angielskiego; Kraków, drukiem Fr. Ksaw. Pobudkiewicza, 1875. 12-ka, str. 222. Z podróży Oświecima: Turcja, Francja, Niemcy, Włochy, wydał z rękopismu Klemens Kantecki; Lwów, nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1875, 12-ka, str. XI, 203. *Wiadomości bieżące, naukowe, literackie i artystyczne.* Korespondencja. Nekrologja. Od redakcji. Sprostowanie. *Tom IV: Historja.* Społeczność Warszawy w początkach naszego stulecia. (1800—1830), p. K. Wł. Wójcickiego.—*Dawne prawo polskie.* Prawo polskie w wieku XIII, przedstawił i objaśnił ze źródeł współczesnych Romuald Hube, p. Michała Bobrzyńskiego.—*Literatura:* Obrazy ze współczesnej literatury niemieckiej, p. Feliksa Jezierskiego.—*Kronika zagraniczna literacka, naukowa i artystyczna.* Korrespondencja Stanisława Augusta z panią Geoffrin, wydana z archiwów p. Mony. Nowe utwory poetyczne: poezje Armanda Silvestre z przedmową p. Georges Sand. Loeta-moesta (smutno-wesołe), p. Darasse. Illusions, p. Cosalis. Dyonizja, p. Andreani. Poezje nowe, p. Millieu. Grób Micheleta. Teatr: Jan Bosy (Jean-nu-pied), dramat czteroaktowy wierszem, p. Alberta Delpit. Hanz Christian Andersen. Nowe dzieło Wiktora Hugo: Avant l'Exil. Mowa akademicka: pochwała Lemerciera. Listy Merimego do nowej nieznajomej. Pani Delfina Girardin, jako publicystka i poetka, p. Imbert de Saint Amand. Konferencja pana Leouzon le Duc, o kobietach skandynawskich i finlandzkich. Sąd p. Cuvillier Fleury o korespondencji Stanisława Augusta z panią Geoffrin. Obyczaje Bearnów, przez p. Raimond. Czarownice z Bearnu, p. Lespy. Uroczystości pamiątkowe na cześć Chateaubrianda, Argota, Michała Anioła i t. d. Pomnik wzniesiony we Florencji Michałowi Aniołowi. Obrazek dramatyczny, odegrany w paryzkiem Wodewilu: Madame Lilli, p. Marc Monnier. Tyrol i tyrolczycy: Andreas Hoffer. Słowianie tureccy: Bośnia i Hercogowina, według Geografii powszechnej Elizeusza Reclus. Dzieło p. Dozon: Pieśni ludu bulgarskiego, wydane w Wiedniu z tekstem oryginalnym. Rozboje we Włoszech, od najdawniejszych czasów aż do dni naszych, p. Armanda Dubarry. Pornokracja, czyli kobiety nowoczesne, dzieło pośmiertne Prudona. Psychologja ludów nowożytnych, dzieło pośmiertne Filareta Chasles. Pieniężna piekareczka, komedjo-opera pp. Meilhac i Halévy, z muzyką Offenbacha. Nowe powieści Georges Sand: Flamarande i Dwaj Bracia. Poszukiwania Stanleya w Afryce Środkowej. Dwa dzieła alegoryczne: Republika Marcina Rambaud, i Podróż lorda Humour do kraju Retrogradów, p. Thiandière. Pomnik Roberta Bruce w Stirlingu. Dykcjonarz Littrego, w jednym tomie, skrócony p. profesora Beaujean. Dykcjonarz starożytności greckich i rzymskich. Zmarły rzeźbiarz Jan Carpeaux. Posiedzenie doroczne pięciu akademij, składających Instytut francuzki. Literatura zagraniczna. O szkołach i szkolnictwie polskiem, rzecz czytana w Towarzystwie pedagogicznem lwowskiem, p. Władysława Zawadzkiego. Postępy wiedzy o słowiańszczyźnie w Rosji w latach 1860—1872, wedle sprawozdania prof. Kotlarewskiego. — *Biografja:* Łukasz Górnicki,

(Kilka szczegółów nieznanych), przez Aleksandra Wejnerta.—*Sztuki piękne*: Przegląd krytyczny dziejów sztuk pięknych w Krakowie, p. Wł. Łuszczkiewicza, (dokończenie).—*Powieść*: Z siedmioletniej wojny, opowiadanie historyczne, p. J. I. Kraszewskiego, (dokończenie).—*Podróże*: Pamiętnik z pobytu w Ameryce, p. Krystynę Narbuttównę, (dokończenie). O zasłudze naukowej ziomka naszego Kubarego, p. A. W.—*Nauki przyrodzone:* Z dziedziny przyrodoznawstwa. Fotografja i jej stosunek do astronomji. Prace dokonane na polu fotografji astronomicznej. Obserwatorja astronomiczne w Stanach zjednoczonych i Ameryce południowej, obserwatorja europejskie, przez T. Skomorowskiego. Z dziedziny przyrodoznawstwa. ,,Księżyc uważany jako planeta," dzieło Nasmytha i Carpentera. Ostatnie rezultaty naukowe dotyczące budowy i natury towarzysza ziemi. Budowa fotosfery słonecznej. Obrót planet. Planetoidy odkryte w latach 1873/4. Nowa klasyfikacja komet Proktora. Komety 1874. Swietna kometa Coggia. Miscellanea, przez T. Skomorowskiego.—*Rozbiory krytyczne i sprawozdania z ważniejszych dzieł wszelkiej treści, tak krajowych jak zagranicznych.* Symbolical Centenary Chart of American History, published by J. Horain et Comp. 116 Fulton N(ew)Y(ork), p. Ernesta Swieżawskiego. Teorja stylu polskiego, napisana p. Józefę Kamocką, b. nauczycielkę gimnazjum żeńskiego. Warszawa 1875 r., p. F. J. Obrazki Syberji, p. Ludwika Niemojewskiego, ilustrował M. Andriolli, Warszawa, nakładem i drukiem J. Ungra 1875 r. (w 8-ce, str. 497), p. W. Słowniczek łacińsko-polski wyrazów prawa magdeburskiego z XV w., przedruk homograficzny z kodeksu Kórnickiego, objaśnił dr. Zygmunt Celichowski. Poznań, nakładem Bibljoteki Kórnickiej, 1875, (w 8-ce, str. 16 i podobizny), p. R. Kilka kwestyj, jako uzupełnienie zagadnień i kierunków, p. L. Szczerbowicza-Wieczora, część I, 1874, część II, 1875 r., p. A. Ilustrowany przewodnik po Krakowie i jego okolicach z dodaniem wszelkich wiadomości i objaśnień potrzebnych dla podróżnych, oraz opisu wszystkich znaczniejszych zdrojowisk w Galicji, ozdobiony 30 rycinami, oraz planem miasta Krakowa. W Krakowie, nakładem księgarni i wydawnictwa ,,Czytelni ludowej" A. Nowoleckiego, 1875 r. (w 16-ce, str. XLVI, 174—88), p. W. W. Geografja Galicji, podręcznik dla uczniów seminarjów nauczycielskich i dla nauczycieli szkół ludowych i wydziałowych, ułożył Lucjan Tatomir, starszy nauczyciel seminarjum męzkiego we Lwowie, we Lwowie 1874 r., nakładem Karola Wilda, z godłem na czele: ,,Cudze wiedzieć rzeczy ciekawość jest, a swoje potrzeba." Fredro, przysłowia (W 12-ce, XVI —262), p. W. Juljan odstępca, tragedja w 5 odsłonach, napisał R. S., Odessa, czcionkami drukarni słowiańskiej, 1875 r. Stosunek mego „Zarysu dziejów literatury polskiej" do badań i pomysłów d-ra Antoniego Małeckiego, rzecz z powodu artykułu ,,Tygodnia" w osobistej obronie napisana przez Adama Kuliczkowskiego. We Lwowie, nakładem Karola Wilda 1875 r. (w 8-ce stron. 32, p. R. Pamiętniki Akademji umiejętności w Krakowie, wydział filologiczny i filozoficzny, tom drugi, Kraków 1875 r., p. A. Listy z Czech p. Adolfa Smorczewskiego, nakład redakcji Gazety polskiej, (Warszawa 1873 r. w 12-ce str. 299), p. K. Wł. W. Akta grodzkie i ziemskie z czasów rzeczypospolitej polskiej i t. d. tom V, we Lwowie 1875 r., p. F. Z. Schiern, Ueber den Ursprung der Sage von den goldgrabenden Ameisen, przekład z Rozpraw Towarzystwa naukowego duńskiego, Lipsk i Kopenhaga, 1873, (str. 53),

p. J. K. Czytania religijno-moralne dla młodych osób, p. Feliksę Eger, autorkę Katechizmu dogmatyczno-historycznego. Warszawa, (nakładem autorki). W drukarni Instytutu warszawskiego głuchoniemych i ociemniałych, 1875 r. (w 12-ce, 165), p. W. Podarek dla grzecznych i pilnych dzieci książeczka abecadłowa, Teofila Nowosielskiego, ułożona i zawierająca początki nauki czytania, oraz światek dziecięcy w powiastkach, bajeczkach i piosenkach, z 60 drzeworytami w tekście. Warszawa, nakład i druk S. Orgelbrand Synów, 1876, (w 4-ce, str. 128), p. K. Wiadomości bieżące, naukowe, literackie i artystyczne. Nekrologja. Od redakcji. Sprostowanie.

Bluszcz, pismo tygodniowe ilustrowane dla kobiet, wychodzi od r. 1865, rocznie 52 numerów, z dodaniem wzorów ubiorów i robót damskich, rs. 7 kop. 20, z przesyłką rs. 10, z dodaniem do każdego numeru ryciny kolorowanej mód rs. 12, z przesyłką rs. 16.

Bluszczu: Treść. A. Część literacka. *Artykuły* o postępie w pracy i wykształceniu kobiet, o wychowaniu moralnem i życiu rodzinnem. Kobieta na polu ekonomiczno-politycznem. Kobiety jako podróżniczki i geografki. Kronika naukowego, artyst. i społecznego ruchu kobiet. Mężatka, p. M. Ilnicką. Niewiasta polska, p. K. Wł. Wójcickiego. O tem i o owem, p. Anast. Dzieduszycką. Stosunki rodzinne w Ameryce, Szkoły wyższe dla kobiet. Wieczory piątkowe, pr. Wielisława. Zasada nowa wychowania.—*Życiorysy*, szczegóły biograficzne i wspomnienia pośmiertne. Boildieu Adrian. Chwila z życia włoskiego poety Giacomo Leopardi. Falkowski Jakób, ksiądz. Govona Róża, p. M. Ilnicką. Kaufman Angelika. Mercoeur Eliza. Michał Anioł. Wilkońska Paulina. Zawadzki Adam.—*Powieści i opowiadania.* Athea, tragedja, p. Felicjana. Bez służby, nowela Flicjana. Dwór w Chrustowie, p. Teod. Tom. Jeża. Improwizatorka ludowa (obrazek prawdziwy). Księżniczka Beata, p. Marję Ilnicką. Sielanka, obrazek leśny p. H. Sienkiewicza. W Galerji, obrazek p. Sewera.—*Poezje*: Aphrodite Urania, p. Szymanowskiego. . Było to w maju, p. Tom. Zawadyńskiego. Do małego braciszka. Endymion, p. El...y. Gdzie jest piekło, p. M. Ilnicką. Głóg, idyla p. M. Konopnicką. Jutro, p. Felicjana. Kamień na drodze, p. M. Ilnicką. Kwiat wspomnienie, p. T. Zawadyńskiego. Lilja, p. M. Elżbietę. Nieco pieśni z Wiktora Hugo (z Legendy wieków). Noc zimowa. Nowy rok. Odloty, p. Marję Ilnicką. Po burzy, p. Tom. Zawadyńskiego. Podolanka, p. B. K. Przystanki. Powrót poezji, p. El...y. Skarb (legenda izraelska). Śmierć żołnierza, (przekład z niemieckiego) Marji Ilnickiej. Tryumf Trajana. Uzdrowiony (z drzeworytem). W przyszłości, p. Ant. Pileckiego. Ze zbioru Meandrów, Felicjana. Ze zbioru elegij. Z prochu powstałeś.—*Przegląd piśmiennicza.*—*Przegląd teatralny.*—*Przegląd muzyczny*, artystyczny i kronika miesięczna.—*Podróże* i opisy krajów.— *Wiadomości* z hygieny i medycyny popularnej.—*Korespondencje.* —*Rozmaitości.* — *Dodatek powieściowy* zawiera w sobie powieści: Krzyż nad potokiem, powieść E. Wernera, przekład z niemieckiego Heleny Glücksberg. Księga zamknięta, p. Amad. Acharda, przekład z francuzkiego Marji Kostrowickiej. Moja matka i ja, historja dziewczęcej miłości, przez autorkę Johna Halifax. Ordynans ze szkiców życia wojskowego, przez Edmunda de Amicis, przekład z włoskiego. Róża wiosenna, powieść

M. Oliphant, przekł. z ang. Hel. Glücksberg. Wally Orlica, historja alpejska, p. Wilh. von Hillem, przekład z niemieckiego. Zerwane więzy, powieść E. Wernera, przekł, z niem: Hel. Glücksberg.— B. *Dodatek* obejmujący wzory ubiorów i robót.—C. *Sekrety* domowe i gospodarskie.

Czasopismo Towarzystwa aptekarskiego we Lwowie (zob. Medycyna, str. 121).

Czasopismo Towarzystwa technicznego we Lwowie, (zob. Technologja, str. 146).

Dziennik mód nowy, (zob. Technologja, str. 146).

Dziennik warszawski. Warszawa, nakł. rządowy, redaktor Berg. Fol., wychodzi od 15 lipca 1864, w 538 egz.

Gazeta anonsowa. Warszawa, wydawca i redaktor J. Kaufman. Fol., wychodzi od r. 1870, w 1000 egz., bezpłatna.

Gazeta lekarska, (zob. Medycyna, str. 121).

Gazeta policyjna warszawska. Warszawa, wydawca Oberpolicmajster, redaktor Matiuszkin. Fol., wychodzi od roku 1845, w 3,000 egz.

Gazeta handlowa, (zob. Technologja, str. 146).

Gazeta polska, dziennik polityczny. Warszawa, wydawca i redaktor Ed. Leo. Fol., wychodzi od roku 1864, w 3,000 egz., rocznie rs. 9, z przesyłką rs. 12.

Gazeta Polska. Treść: W i a d o m o ś c i i r o z p o r z ą d z e n i a r z ą d o w e. Akcyza, № 3, 25, 21, 37, 40, 63, 108, 142, 201, 216, 236. Armja kaukazka, 178. Budżet gazety policyjnej, 111. Certyfikaty wykupne za grunty włościańskie, 117. Dobra koronne, 1. Defraudacja spirytusu, 215. Dochody celne, 221; niestałe z Królestwa polskiego, 188; stałe z gub. Król. polsk., 186; miast z handlu i przemysłu w prow. połud.-zach., 178; od tytoniu akcyz. w Ros., 236. Etaty władz sądowych warsz. okr. sąd., 113, 124, 132. Instrukcja dla budowniczych. 179, 181, 182. Komisja akad. szt. pięk. dla rozpatrzenia robót rysunkowych w zakł. nauk. i nagrody uczni warsz. szk. rysunkowej, 225. Konferencja brukselska, 142. Kontrybucje, 214. Kontyngens tegoroczny wojskowy, 147. Koszary dla wojsk, 13. Książeczki służbowe, 19. Kwaterunki, 10. Losowanie biletów Banku Państwa, 257. Marki stemplowe, 253 Mianowanie obrońców, 182. Nadbrzeżna policja nad Wisłą, do spraw żeglugi, 252. Nominacje, 172, 202. Organizacja sądownictwa w warsz. okręgu sądowym, 145, 146, 149, 150, 151, 152, 153. Nowy podział administracyjny Syberji, 186. Obniżenie opłaty za transport bydła, 234. Okólnik ministra komun. do tow. żeglugi parowej, 226. — Opłaty: pocztowe, 101; rządowo-ziemskie, 32; stemplowe, 41, 121, 161, 164, 173, 191, 203, 221, 237. Ordery, 174. Paszporty, 2, 8, 10, 14, 112. Patenty dojrzałości 203. Pensje emerytalne, 204; dla nauczycieli wiejskich, 157; poczty: godziny rozwożenia listów w Warszawie, 246. Poczt departament, 222. Z poczty listy 181. Pobory do wojska w Warszawie, 192; podatki i roz-

wackiego 7; Gregorowicza, 56; Jankowskiego, 18, 24; Korzona, 40, 41; Kraushaara, 35; Lubeckiego, 63; Makowieckiego, 2; p. Marrené, 59; Majzela, 52; Milicera, 50; Ochorowicza, 47; Odyńcówny, 84; p. Orzeszkowej, 61; Spornego, 52, 57; Rapackiego, 189; Suligowskiego, 43; Sztukowskiego, 54; Wojcickiego, 12. Odczyty i koncerta, 92; odcz. naukowe dla kobiet we Lwowie, 53; rzemieślnicze, 254; w Piotrkowie, 112. Odkrycia i wyprawy naukowe. *Wyprawy:* do Afryki, 33, 39, 204, 222; do Azji, 28; do Bieguna północnego, 54, 254, 279; do Chin, 2; do Islandji, 187; na morza arktyczne, 145; w głąb Syberji, 7; do Viktorja Nyanza, 23. *Podróżnicy:* Mikłucha Makłaj, dr. Reman, 168. Piśmiennictwo. *Literatura, bibljografja i krytyka.* Akta grodzkie i ziemskie, 27. Albumy: Matejki, 171, 265; Ordy, 88; Wilanowskie, 232. Almanach Gotajski, 222. Alpy, szkice i opowiadania, Chłędowskiego, 97. Ameryka i Europa, Buszczyńskiego, 208. Anatomja pszczoły, Girdwojna, 99, 288. Asfalty krajowe i ich zużytkowanie, Gniewosza, 232. Astronomja, Józefowicza, 2e5. Bajki Lafontaina, 269. Bibliografje: archeologji polskiej, 12; Estreichera, 232. Bibljoteki: ludowa, 248; dla młodzieży, 253, 271; rolnicza, 161, 260; teatralna, 150. Beiträge zur näheren Kentniss der Krebse, Dybowskiego, 139. Botanika Billa, 123. Brühl, Kraszewskiego, 109, 110. Buchalterja handlowa, Blumenthala, 125. Budowa tanich mieszkań, Petiona, 202. Byle wyżej, Bałuckiego, 191, 215. Chronologia zastosowana do zrozumienia i ułożenia kalendarza, Kamińskiego, 117. Das Erdoel und Erdwasch in Galizien, Winadkiewicza, 17. Dawne ustawy Kalisza, Chodyńskiego, 26. Die Dioskuren, 21. Die Freigelassen, 79. Der Kohlen-export nach Osten, Lippa, 180. Dictionnaire genéral de la politique, 135. Dobre dzieci, 289. Dzieci pani Sojeckiej, 282. Dziecięcy światek, Chmielewskiego, 20. Dzieje starego i nowego zakonu, 266. Dzieła: Bodzantowicza, 103. Bulwera, 165; Darwina, 237; Dzierzkowskiego, 56; Gundulewicza, 129; Hofmanowej, 273; Kudelki, 130; Mérime'go, 147; Morawskiego, 34; Morsztyna, 31; Ostrowskiego, 202; Porowa, 24; Wołyńskiego, 202; Wrońskiego, 31; Zaleskiego, 129; do historji nadbałtyckich prowincyj, 166. Dzienniki: Małgorzatki przekł. Buczyńskiej, 264; Dziennik psychologa, Ochorowicza, 248. 10 lat z mego życia, księżnej Salm-Salm, 201. Dziewice Trachińskie, Sofoklesa, 225. Elementarz Promyka, 271. Encyklopedje: „britanika," 135; Orgelbranda, 50; rolnicza, 23, 166; Ungra, 209. Universal conversations lexikon, 135; wiedzy ludzkiej, 207. Etudes: Bulgares, Chodźki, 287; Slaves, Legera, 221. Filozofja Leibnitza, Deisenberga, 125. Galerje włoskie, 281. Geografja i etnografja, Selingerowej, 274. Geometrja wykreślna, 31. Gorais, Klonowicza, 141. Historje: kraju rodzinnego, 184; konia, Czapskiego, 37; malarstwa polskiego, Buszczyńskiego, 208; powiatu wołoszyńskiego, 141; XVIII i XIX-go wieku, Szlossera, 92, 93, 94; Wilna, 31. Hrabina Kosel, Kraszewskiego, 104, 106, 108. Jaskinia potępieńca, 141. Geografja Galicji, Tatomira, 141. Kalendarze: p. Ćwierciakiewiczowej, 222; Częstochowski, 232; dla dzieci, Jachowicza, 284; gospodarski dla kobiet, 226; handlowy, 285; Jaworskiego, 283; lekarski, 274, literacki, 269; ludowy, Grajnerta, 241; Muchy, 169; Nadwiślanin, 262; dla nauczycieli, 1; dla panien, 252; Płocki, 264; rolniczy 239. Kilka kwestyj, Szczerbowicza, 103. Klechdy słowiańskie, 220. Kodeks pilzneński, 32. Komuniści,

232. Taniejow, 108, 124. Thiersa majątek, 103. Timanow, 250. Tissot, 183. Tornistry, 185. Ubiory kobiet w zimie. 212. Ubieganie się o tytuł złodzieja, 288. Układ ze złodziejami, 56. Ułaskawiony list, 70. Umiarkowana radość, 108. — *Uroczystości:* u lorda majora w Londynie, 175; sedańska w Poznaniu, 202; wianków: w Krakowie, 139; Poznaniu, 139; Warszawie, 136; wielkiego czwartku w Londynie, 79. Ustawa prasowa w Japonji, 209. Waga gwiazdki, 17. Wagner, 160: Wdzięczność, 277. Webb, pływak i p. Beckwith, 159, 192, 202. Welocypedysta Nairn, 191. Widowisko z przeszkodami, 247. Wieczna Hessja, 14. Wiek dostojników angielskich, 9. Więźniowie na wyspie Sachalin, 132; w stanie Texas, 9. Wieża Babel, 41, 54. Wina krymskie, 271. Windakiewicz Edward, 47. Własność mężowska, 256. Włościanin autorem, 103. Włosy fałszywe, 60. W redakcji, 147. Wróblewski, 79. Wstręt u anglików do mundurów, 255. Wybieg prawny w celu uniknienia służby wojskowej, 225. Wybraniec fortuny, 280. Wychodźtwo, 81, 90, 106, 129, 142, 168, 177, 178, 216, 273. Wynalazca fortepjanu, 165. Wyndham, komik, 108. Wyprawy konne, 107, 103, 116. Wyścig ludzi z pociągiem, 148. Wzrost Paryża, 19. — *Zabawy:* we Lwowie, 120; w Warszawie, 30, 105. Zaginiona, Niewieńska, 165. Zakład Houberdona, 7. Zakup koni rosyjskich, dla Francji, 162. Zaślubiny u samojedów, 265. Zatonięcie, 221. Zdziczały człowiek, 175, 288. Zegar, 55. Zgubione zęby, 208. Złodziej obrazu Murilla, 159. Złodziejska para, 133. Złote wesele, 196. Zwierzęta drapieżne, 142, 192. Zwłoki Volty, 86. Zwrócona zguba, 179. Żeński małżonek, 91. Żółw, 229. P. Żórawski, 142.

Gazeta przemysłowo-rzemieślnicza, (zob. Technologja, str. 146).

Gazeta rolnicza, (zob. Technologja, str. 146).

Gazeta sądowa warszawska, (zob. Nauki społeczne, str. 131).

Gazeta warszawska, dziennik polityczny. Warszawa, wydawca Lesznowski, redaktor Koenig. Fol., wychodzi od roku 1774, w 3,000 egz., rocznie rs. 9, z przesyłką rs. 12.

Gospodarz, (zob. Technologja, str. 146).

Izraelita, organ poświęcony sprawom religji i oświaty. Warszawa, wydawca i redaktor S. H. Peltyn. 4-ka, wych. od r. 1866, w 600 egz., rocznie 52 numerów, rs. 6, z przesyłkę rs. 6 kop. 40.

Treść: I. *Artykuły wstępne.* Rok 1874. Grzeszne zaniedbanie. Świadectwo z przeszłości. Dążenia i cele. Nasza służba boża. Zarozumiałość żydów. Ogrody miejskie i żydzi. Z prowincji. Mowa miana przez nadrabina Francji, p. Izydora. Rozpamiętywanie na Pessach. Przyszłość żydów. O synodach religijnych. O moralnem wychowaniu. Jeszcze słowo o moralnem wychowaniu. W sprawie wzajemnego zbliżenia się, przez J. L. Grosglika. Zachowawcza młodzież izraelska w obec kwestji kształcenia żydów, przez J. L. Grosglika. O separatyzmie żydowskim, przez I. R. U naszych sąsiadów. Fałszywa opinja religijna. Do naszych ojców i matek postępowych. Czy mamy się uczyć po hebrajsku? Nowy hamanizm. Jeszcze w kwestji jakich wiele, przez Ad. J. Cohna. Nasza działalność dla postępu. Pro domo. Smutna prawda. Kosmo-

polityzm żydów. — II. *Artykuły treści historycznej.* Pomniki asyryjsko-babilońskiej starożytności. Historja równouprawnienia żydów we Francji. Rękodzieła u żydów w starożytności. Pierwiastek mistycyzmu w Judaizmie, podług Grätza. — III. *Życiorysy.* Dr. Zacharjasz Frankel, przez H. Klügera. Fanny Lewald, przez Z. Librowicza. Maks Ring, przez tegoż. Nadrabin Leopold Löw. Emanuel Sołowiejczyk. — IV. *Artykuły treści religijnej, naukowej i krytycznej* Biblja i statystyka (z Bernstejna), przez B. Peltyna. Nauka i wiara, przez tegoż. W kwestji organów, przez H. Klügera. Żydzi i języki słowiańskie. O materjalizmie naszej epoki. Żydowscy Seklerowie. Prorok Izajasz. Kwestja żydowska w sejmie węgierskim. Zdobycie świata, przez żydów. Żydzi i beletrystyka, przez Zygmunta Librowicza. Teatr i muzyka u żydów, świeckie studja teologa. Przegląd literacki, (Dzieje żydów Grätza, tom III), przez J. L. Gr. O fantazji w literaturze biblijnej, przez C. Henryk Laube o żydach. Księga Hiob, podług Grätza. Przegląd literacki, (wielki rabi Abraham, tragedja), przez Ad. J. Cohna. Z dziedziny wiedzy, przez Wincentego Niewiadomskiego. Biblja i geologja. Judaizm i żydzi w literaturze powieściowej. Z krainy legendy. O nakrywaniu głowy przy modlitwach, przez rabina d-ra Adlera. Pierwiastki mistycyzmu w Judaizmie, podług Grätza. — V. *Artykuły tyczące się kwestyj społecznych i bieżących spraw gmin.* Gmina kaliska, przez Adolfa Peretz. Listy do redaktora Izraelity o budowie synagogi w Warszawie, przez Ben Izaaka. Kilka uwag w kwestji pobierania opłaty od tutejszych mieszkańców w szpitalu staroz., przez S. Stowarzyszenie subjektów handlowych wyznania mojżesz. w Warszawie. Kwestja, jakich wiele, przez Ad. J. Cohna. Stowarzyszenie subjektów handlowych, przez X. — VI. *Opisy i obrazy.* Synagoga i kościół, epizod z religijnego życia w Ameryce. Wspomnienia z podróży po Syrji, przez Michała Pika. Formy życia towarzyskiego u żydów, przez X. Żydzi w Abisynji, op. Bernard Peltyn. Żydowskie niewolnice. Żydzi na Kaukazie. Osady żydowskie w Indjach i Chinach. Żyd wieczny w Londynie. — VII. *Pogadanki.* — VIII. *Korespondencje.* Z Warszawy. Z Łodzi. Ze Lwowa. Listy z prowincji do redaktora Izraelity, przez Jakóba Goldszmita. Z Muranowa. Z Warszawy. Z miasta, przez Ant. Pileckiego. Z Warszawy. Z Łodzi. Listy z Wiednia. Z Warszawy. Z Kalisza. Z Warszawy. — IX. *Powieści.* Karczmarz i jego rodzina., powieść wiejska Leopolda Komperta. Esterka Regina. Z pamiętników doktora lwowskiego. Dwaj żebracy. Obrazek z życia. Jałmużnik, przez L. H. Fränkla. Rodzina bankierska, opowieść z życia. Rebeka, obraz czeski, przez A. Szmideberga. — X. *Bibljografja.* — XI. *Wspomnienia pośmiertne.* Chaskiel Bardjower. S. L. Lichtenfeld. Joch Weta Sterling. Henryk Töplitz. Rabi Abraham z Ciechanowa. Dr. Mateusz Studencki. Dorota Faust, Juljan Kaufman. Ernestyna Grünfeld. Lipman Lipkin. Teodor Rosenberg. Eljasz Goldberg. Rozalja Szpak. Bernard Grosser. Teofila Rosenblum. Rozalja Ginsberg. J. Rotensztejn. Salomea Baumberg. Franciszka Rotwand. Ludwika Lederman. — XII. *Kronika, rozmaitości, myśli i t. p.* w każdym prawie numerze. Obwieszczenia i ogłoszenia.

Kłosy, czasopismo ilustrowane tygodniowe, poświęcone literaturze, nauce i sztuce. Warszawa, wydawca i redaktor S. Lewental. Fol., w 5,400 egz. rocznie 52 numerów, rs. 8, z przesyłką rs. 12.

Treść. Tom XX: *Życiorysy*. Brockhaus Henryk. Chęciński Jan, przez K. Wł. Wójcickiego. Ciampi Sebastjan. Dzieduszycki Włodzimierz, p. Władysława Zawadzkiego. Dziekoński Tomasz Sylwester, p. K. Wł. Wójcickiego. Kremer Józef, wspomnienie pośmiertne. Levy Michał, p. Stefana Buszczyńskiego. Poniatowski Józef, książę. Quinet Edgar. Wzmianka pośmiertna, p. J. T. Hodiego. Ramberg Artur, p. Henryka Struve'go. Sachowicz Jacenty. Scheffer Ary, p. Al. Lessera. Stańczukowski Walenty. Staszyc Stanisław, p. M. Glücksberga. Sznejder Antoni, p. Włodzimierza Podgórskiego. Wikszemski Stanisław Kostka, p. St. Cho. Zacharjasiewicz Jan, p. Edwarda Lubowskiego. Zawadzki Adam, p. A. Pługa. — *Powieści i opowiadania*. Bakałarze, powieść Adama Pługa, część druga. Cesarzowa ze Spinetty, ludowe opowiadanie włoskie, p. Pawła Heyse (w dodatku). Listy z Czarnych gór, p. Sygurda Wiśniowskiego. Milton i jego epoka, powieść historyczna M. Ringa, przełożył z niemieckiego Józef Pracki (w dodatku). Noel Rambert, p. Juljusza Claretie, przekład z francuzkiego (w dodatku). Obrazki czasu i ludzi, napisał Berlicz Sas. Obrazki z życia amerykańskiego, p. Sygurda Wiśniowskiego: Jarmark dobroczynny. Jeszcze elekcyjne wybryki. Rodzina Channingów, powieść pani H. Wood, przełożona z angielskiego p. Jadwigę Z. (w dodatku). Żałobny bukiet, nowella, p. Władysława hr. Koziebrodzkiego. — *Poezje*. Ejsymont F., z motywów ludowych poleskich. Gomulicki Wiktor, Zbudź się i słuchaj. Grudziński St., Pół wieku. Grudziński St., Z rozmowy. Grudziński St., Ze wspomnień. Hodi J. T. Kartka rozdarta. Jezierski Feliks, Delvigniotti współczesny liryk nowogrecki. Nobody, W Alpach. Olizarowski Tomasz, Sztuka i natura. Olizarowski Tomasz, Kochać potrzeba. Podwysocki Klemens, Bóg niewidzialny dla filozofa, Wiktora Hugo. Podwysocki Klemens, Do natchnionej. Pług Adam, Semiramis. Pług A. U straconego gniazda ojczystego. Sowiński Leonard, Duma o Marysi Bogusławiance, (z małoruskiego). Szczery Ziemisław (błędnie nazwany Ignacym Kieł). Z cmentarza. Święcicki Juljan Adolf, Dla czego? Wierzbicki Stanisław, Sen. Znatowicz Edmund, Pasterka (z pieśni nowogreckich). — *Literatura polska*. Wallenstein, studjum literacko-historyczne, Ed. Lubowskiego. Warszawa, 1874 r., p. Henryka Struve'go. Powieść i powieściopisarstwo, p. Eugenjusza Srodzkiego. Teodora Tomasza Jeża: „Ofiary," powieść w dwóch tomach. „Żarnica," powieść bulgarska spółczesna, p. J. K. Kotarbińskiego. Kilka słów z powodu broszury, p. t. „Dawny zabytek języka polskiego, w żywocie ojca Amandusa," opisał ks. Ignacy Polkowski, Gniezno, 1875 r., skreślił T. F. Sławiński. Zakryte karty, powieść w trzech tomach, J. Zacharjasiewicza, p. E. Lubowskiego. — *Literatura zagraniczna*. Praca kobiet w XIX wieku, p. Pawła Leroy-Beaulieu," przekład A. S., p. Maksymiljana Glücksberga. Urywki historyczne, Nowa idea E. Quineta, p. J. T. Hodiego. — *Listy J. I. Kraszewskiego*. Za miesiące: styczeń, luty, marzec, kwiecień i maj. — *Listy z obcego świata*. Paryż, 1875 r. — *Przegląd teatralny i muzyczny*. Nietoperze, komedja w 4-ch aktach, Edwarda Lubowskiego, p. Henryka Struve'go. Koneserowie, krotochwila w jednym akcie Jordana, p. H. St. Krytycy, komedja w 5-ciu aktach J. Chęcińskiego, p. H. St. Kosa i kamień, przysłowie J. I. Kraszewskiego; Okno na piętrze, dramat w jednym akcie, J. Korzeniowskiego, p. H. St. Intryga i miłość, tragedja Szyllera, p. Stanisława Krze-

mińskiego. Wit Stwosz, dramat w 5-ciu aktach Wincentego Rapackiego, p. Henryka Struve'go. Filiberta, komedja w 3-ch aktach, Emila Augier, przekład K. Kaszewskiego. Flis, obrazek ludowy, Wł. Anczyca. Serafina, komedja, w 5-ciu aktach, W. Sardou; przekład K. Podwysockiego, p. H. St. Młoda wdowa, komedja w 3-ch aktach, Józefa Korzeniowskiego, p. H. St. Na łasce zięcia, komedia w 4-ch aktach pp. Lambert, Thibaut i Barière, tłomaczona z francuzkiego, p. N. St. Przegląd muzyczny, p. Władysława Żeleńskiego. — *Sztuki piękne.* Wagner Aleksander i obraz jego: ,,Wyścigi w cyrku rzymskim,'' p. Henryka Struve'go. Czermak Jarosław i obraz jego: ,,Dziewice hercegowińskie porwane przez baszybuzuków,'' p. Henryka Struve'go. Przegląd sztuk pięknych, p. Aleksandra Lessera. Wystawa towarzystwa zachęty sztuk pięknych, obrazy Al. Gierymskiego, p. H. St. Legendy muzyczne. Muzy w gmachu Nowej opery w Paryżu. ,,Salon krakowski towarzystwa zachęty sztuk pięknych,'' p. Zygmunta Sarneckiego. Jan Leon Gérome i obraz jego: ,,Ojciec Józef (L'Eminence grise),'' p. H. St. Św. Antoni Padewski, Murilla. — *Wiadomości z pola literatury, nauki i sztuki.* — *Kwestje współczesne.* Towarzystwo w małżeństwie, p. Samuela Smilesa, przekład E. Lubowskiego. Szkoła doświadczenia, p. Samuela Smilesa, przekład tegoż. Genjusz ludzkości, p. Luizę Otto. — *Nauki przyrodnicze.* O początku jestestw, p. Emila Blancharda. — *Kronika naukowa.* Kronika naukowa, p. T. Skomorowskiego. — *Urywki hygjeniczne i lekarskie,* d-ra Łuczkiewicza. O kołataniu, czyli palpitacji serca. — *Archeologja.* Starożytne osady z czasów użytku krzemienia na ziemiach dawnej Polski, p. Zygmunta Glogera. *Podróże.* Kilka słów o Japonji. Listy z Czarnych gór, S. Wiśniowskiego. — *Korespondencje czasopisma Kłosy.* Berlin w lutym 1875 roku, w kwietniu 1875 r. Kraków, w grudniu 1874 roku, przez Gerwazego, w grudniu 1874 roku, p W. Łuszczkiewicza, w styczniu 1875 roku, p. Gerwazego, w lutym 1875 roku, w marcu 1875 roku, w kwietniu 1875 roku, w maju 1875 roku. Kronika lwowska, p. Władysława Zawadzkiego. Paryż 31 grudnia 1874 roku, p. Teodora Bończę, 22 stycznia 1875 roku, w lutym, 25 lutego 1875 roku. Poznań w grudniu 1874 roku, w styczniu 1875 roku, w lutym 1875 roku, w marcu 1875 roku, w kwietniu 1875 roku. Rzym 23 grudnia 1874 roku, p. W. K., w lutym 1875 roku, p. W. K., w marcu 1875 roku, p. W. K., w maju 1875 roku, p. W. K. Wiedeń 13 stycznia 1875 roku, w lutym, 29 marca 1875 roku, w maju 1875 roku. Petersburg 31 stycznia 1875 roku, 21 kwietnia 1875 roku. — *Pokłosie.* — *Wspomnienia z przeszłości, pamiątki historyczne i opisy miejscowości.* Statua matki boskiej przed kościołem św. Antoniego w Warszawie. Kościół w Rytwianach. Gmach nowej opery w Paryżu. Zygmunt hr. Krasiński na śmiertelnem łożu. Ratusz w Goniądzu, p. Zygmunta Glogera. Skrzydło tatarskie i łuk turecki. Interlaken w Szwajcarji. Porwanie cielęcia od stada na Podolu. Latarnie w klastorze Jasno-Górskim. Kwesta wielkanocna. Słówko o ,,Przytulisku'' w Warszawie. Pierwszy dzień wielkiej-nocy. Grobowiec kardynała Fryderyka Jagiellończyka w katedrze krakowskiej. Zebrania literackie w Warszawie, p. K. Wł. Wójcickiego. Zamieć na górze św. Bernarda. Irkuck. Dom Nr. 8 przy ulicy Dzikiej w Warszawie. Wnętrze sali teatralnej w wielkiej operze paryzkiej. Rocznica, p. K. Wł. Wójcickiego. Stuletni jubileusz ks. Jakóba

Falkowskiego, p. A. Pługa. Zielone świątki. Pałac i bibljoteka ordynacji Krasińskich. Nad jeziorem Starnberskiem. Posąg Bogarodzicy, rzeźba starożytna, p. J. I. Kraszewskiego. Osada Delli na Sumatrze. Pięćdziesięcioletni jubileusz Towarzystwa kredytowego ziemskiego. Cesarski pałac zimowy w Petersburgu. Cesarski pałac w Peterhofie. — *Rozmaitości.* Nauka. Złote wesele, obraz L. Knausa. Połów ryb na oście. Koncert domowy. Do szkoły. Zła wróżba — wschód słońca. Powrót z balu na wsi. Niezapominajki. Troski dziadunia. Grający w tombolę na Trastevere. Na roraty z miasteczka. Na łodzie. Wstawajcie tatulu. Pożegnanie. Na polowanie. Obóz Cyganów. Na kłoskach. Zaloty. Przed drzwiami kościoła. Po zachodzie słońca. Wózek góralski. Odstawa zboża. Nauka przymusowa. Nędza i zbytek. Podpatrzeni. Modlitwa do Madonny w Rzymie. Morały dziadunia. Przypadek w podróży. Powrót do klasztoru. Babie lato. Prośba o chrzciny. Dwa wieki. Kapitan Boyton i jego przyrząd pływacki. Baw się panienko. Zaproszenie hrabiowskie. Obrazek bez tytułu. Król Morwan.— *Przegląd polityczny.* W każdym numerze Kłosów. — *Od redakcji.* Sprostowanie. — *Od wydawcy.*— *Do redakcji.* Od J. I. Kraszewskiego, o Stańczyku. — *Ryciny.* Andriollego Michała: Połów ryb na óście. Do szkoły. Statua matki boskiej. Na roraty. Nauka przymusowa. Dwa wieki. Bakałowicz Władysław. Pożądany. Baudry Paweł, Muzy. Orfeusz i Menady. Napad. Brandt Józef, Zaloty. Brochocki, Po zachodzie słońca. Chełmoński Józef, Powrót z balu na wsi. Na polowanie. Babie lato. Czachurski Władysław, Koncert domowy. Czermak Jarosław, Dziewice hercogowińskie, porwane przez baszybuzuków. Dymitrowicz, Pawilon pałacu hr. Krasińskiego. Sala bibljoteki hr. Krasińskich. Gmachy towarzystwa kredytowego ziemskiego. Pałac zimowy w Petersburgu. Pałac Cesarski w Peterhofie. Głębocki Adrjan, Dolna kaplica bożego ciała wPoznaniu. Skrzydło husarskie, łuk tatarski. Latarnie żelazne w Częstochowie. Gérome J. Ojciec Józef. Gyzis, Troski dziadunia. Kapliński Leon, Biskup bulgarski. Typy bulgarskie. Knaus, Złote wesele. Kossak Juljan, Porwanie cielęcia od stada. Wózek góralski. Kostrzewski Franciszek, Powinszowania noworoczne. Przy wyjściu z resursy. Wyzwanie. Czy będziem dziś jedli? Czy będziem dziś tańczyły? Kowalski Alfred, Niezapominajki. Odstawa zboża. Podpatrzeni. Przypadek w podróży. Baw się panienko! Kozakiewicz A. Obóz Cyganów. Obrazek bez tytułu. Lebel, Modlitwa do Madonny w Rzymie. Löffler M., Król Morwan. Łoś W., Zła wróżba. O wschodzie słońca. Malecki W., Jezioro Starnberskie. Maszyński Juljan, Kwesta wielkanocna. Muryllo, Święty Antoni Padewski. Perugini C. E., Przy herbacie. Piątkowski Henryk. Dworek ekonomski na Ukrainie. Piechowski Wojciech, Zielone świątki. Pillaty Ksawery, Szkice karnawałowe. Na lodzie. Wieczór literacki u hr. St. Kossakowskiego. Zawalony dom przy ulicy Dzikiej. Piotrowski A., Wstawajcie tatulu! Ramberg Artur, Spotkanie na jeziorze. Rurawski, Kościół w Rytwianach. Scheffer Ary, Ecce homo! Streitt Franciszek, Przed drzwiami kościoła. Nędza i zbytek. Czy jeszcze się gniewasz? Szerner Władysław, Na kłoskach. Grobowiec kardynała Fryderyka Jagiellończyka w Krakowie. Szermentowski Józef, Hrabiowskie zaproszenie. Szwojnicki, Morały dziadunia.

Toulmouche A., Poważna książka. Wagner,- Wyścigi w cyrku rzymskim. Wider, Gra w tombolę na Trastevere. Wilbert, Nieproszony gość. Wilems, Pożegnanie. Witkiewicz Stanisław, Prośba o chrzciny. Poświęcenie pomnika księdza Jana Falkowskiego. Portrety: Chęciński Jan. Zawadzki Adam. Książę Poniatowski Józef, muzyk. Zygmunt hr. Krasiński na śmiertelnem łożu. Brockhaus Henryk. Stanczukowski Walenty. Sznejder Antoni. Ciampi Sebastjan. Majer Józef. Sachowicz Jacenty. Staszic Stanisław. Hrabia Dzieduszycki Włodzimierz. Orda Napoleon. Ramberg Artur. Quinet Edgar. Ksiądz Falkowski Jakób. Zacharjasiewicz Jan, Dziekoński Tomasz. Levy Michał. Wikszemski Stanisław Kostka. Kalinowski Kajetan Dominik. Widoki różnych gmachów: Opery w Paryżu. Wnętrze opery paryzkiej. Starożytny ratusz w Goniądzu. Interlaken. U straconego gniazda ojczystego. Zamieć na górze św. Bernarda. Irkuck. Łódź balonu „Zenit." Kapitan Boyton i jego przyrząd pływacki. Grobowiec Laury Przeździeckiej. Posąg Bogarodzicy w Gdańsku. Kolonja Delli na Sumatrze. — Treść Tomu XXI. *Życiorysy*. Andersen Hans Christjan Buonarotti Michał-Anioł i Wiktorja Colonna, przez Adama Pługa. Carpeaux Jan Chrzciciel. De Remusat Karol, przez St. K. Deryng Marja. Eljasz Walery, przez J. I. Kraszewskiego. Gołuchowski Agenor hrabia. Hann Antoni. Hoffman Karol Aleksander, przez R. Jeske August, przez K. Wł. Wójcickiego. Kmita Piotr. Kuleszo Michał, przez Zygmunta Glogera. Lubibraticz Miczo. Meissonier Jan Ludwik Ernest, przez H. Struve'go. Potocki Franciszek Piotr. Ostatnie chwile jego życia, przez Józefa Zawalskiego. Stattler Wojciech Korneli. (Wspomnienie pośmiertne), przez K. Wł. Wójcickiego. Wiewiórski Jakób, przez A. Rakowskiego. Wilkońska z Łąuczów Paulina, Wspomnienie pośmiertne, przez F. H. L. Wołonczewski, biskup telszewski, (wspomnienie pośmiertne), przez R. — *Powieści i opowiadania.* Bakałarze powieść Adama Pługa. Votum, przez Kajetana Kraszewskiego. Pająk, humoreska, przez Ab. X. Obrazki czasu i ludzi, napisał Berlicz Sas. Rodzina Channinga, (w dodatku do Kłosów). Walka z bogiem, opowiadania na tle historycznem, Maurycego Jokay'a. Powódź, epizod z tegorocznego wylewu Garonny. Przez Berezynę, romans, przez Elżbietę Woronową. Brygadjer Fryderyk, opowiadanie z czasów wojny francuzko-pruskiej, przez Erckmana-Chatriana. C. Krüger, nowela, przez Lewina Schücking'a. Miłość i prawo, powieść, Wilkie Collins'a. — *Poezje*: Spłoszona, przez Aleksandra Żmudzińskiego. Panem et circenses, przez Klemensa Podwysockiego. Wśród swoich, przez O. Z. Pytania, z Wiktora Hugo, przez Kl. Podwysockiego. Do emancypantki, przez J. A. Święcickiego. Powrót w rodzinne progi, przez Antoniego Pileckiego. Oceano-Nox, z Wiktora Hugo, przez Kl. Podwysockiego. Na przeciwko siebie mieszkali, przez Stanisława Grudzińskiego. Bez tytułu, przez Kl. Podwysockiego. Czy ty pamiętasz? przez St. Grudzińskiego. Dzień i noc, wiersz Jana Aicarda, wygłoszony na biesiadzie w wili Bellosguardo, na cześć Michała-Anioła Buonarotiego, przekład Adama Pługa. Sonety Michała-Anioła Buonarotiego, przekład Adama Pługa. Opłakana wigilja, przez Adama Pługa. Serbka w haremie, przez Kl. Podwysockiego. Z pieśni ludowych, przez T. Czapelskiego. — *Historja*. Trzy miesiące w Czarnogórze, przez J. Gajewskiego. Kandydatura duńska w czasie bezkróle-

wia po Michale Wiśniowieckim, przez Kazimierza Jarochowskiego. — *Etnografja.* Gęślarz serbski, przez A. J. Bośnja i Hercegowina, skreślił Bronisław Grabowski. — *Literatura polska.* Przeglądy literackie. Słowacki we francuzkiem tłomaczeniu, przez Zygmunta Sarneckiego. Pamiętnik panicza, przez B. B. Lwów 1875 rok, przez Edwarda Lubowskiego. Kazimierz Brodziński, studjum literackie, przez d-ra Adama Bełcikowskiego. Lwów 1875 roku, przez K. Wł. Wójcickiego. Nowe książki dla dzieci. — *Literatura zagraniczna.* Kronika londyńska, przez Sewera. Makbet i Irving, w Liceum teatrze w Londynie, przez Sewera. — *Literatura dramatyczna.* Kupno i sprzedaż, komedja w 5-ciu aktach, przez Jana Babtystę (Jana Zacharjasiewicza) premjowana na konkursie krakowskim.—*Sztuki piękne.* Przegląd artystyczny, przez Henryka Struvego. Malarstwo historyczne, przez Henryka Struvego. Portrety, przez Henryka Struvego. Wystawa towarzystwa sztuk pięknych w Krakowie. Rzeźby Faustyna Cenglera: Grobowce dla dzieci. Palestryna, Bach i Händel. Kilka słów o wynalazku heliochromografji Aleksandra Nowickiego w Wiedniu, przez Karola Stefanowicza. Z albumu Jana Matejki. Przegląd artystyczny, przez Henryka Struvego, malarstwo rodzajowe i krajobrazy. — *Filozofja.* Józef Kremer i Karol Libelt. Charakterystyka ich dążności filozoficznych, przez Henryka Struvego. — *Podróże.* Wycieczka do Lublina, przez K. Wł. Wójcickiego. Wędrówka do ruin, przez K. Wł. Wójcickiego. Od Buga do Bohu, wspomnienie z podróży, przez Edwarda Chłopickiego. — *Archeologja.* O imionach własnych słowiańskich, przez Zygmunta Glogera. — *Listy J. I. Kraszewskiego.* Czerwiec, 1875 rok. Lipiec, 1875 rok. Sierpień, 1875 rok. Październik, 1875 rok. Listopad, 1875 rok. — *Listy włoskie przez W. K.* Florencja w maju 1874 roku. Rzym w lipcu 1875 r. Z zamku Astury w sierpniu 1875 r. Jubileusz Michała-Anioła Buonarotiego. — *Listy z obcego świata,* przez J. T. Hodiego. Dnia 19, 24 maja 1875 roku. Dnia 26 maja 1875 r. Dnia 31 maja 1875 roku. Paryż 7 sierpnia 1875 r. Paryż 12 września 1875 r. Paryż 30 października 1875 roku.—*Kwestje społeczne.* Judaizm wAmeryce północnej, przez Sygurda Wiśniowskiego. —*Przegląd teatralny i muzyczny.* Nowe obietnice. Fałszywi poczciwcy, komedja w 4-ch aktach z francuzkiego, przedstawiona na scenie Teatru rozmaitości pierwszy raz dnia 2 października 1875 roku, przez H. Struvego. Niewinni, dramat w 3-ch aktach, Władysława Okońskiego. W jesieni, komedja w 1-ym akcie, Władysława hr. Koziebrodzkiego. Febris aurea, komedja w 5-ciu aktach, Zygmunta Sarneckiego. Przed ślubem, komedja w 5-ciu aktach, Kazimierza Zawadzkiego, przedstawiona po raz pierwszy na scenie teatru Rozmaitości d. 11 grudnia 1875 roku. Przegląd muzyczny z wycieczki za granicę. Pojedynek. Opera Herolda. Koncerta pana Strakoscha. Koncert pana Hollmana. Pierwszy wieczór towarzystwa muzycznego. Koncert pana Münchheimera, przez Władysława Żeleńskiego. Msza Gounoda w dniu świętej Cecylji. Wieczór sześćdziesiąty piąty towarzystwa muzycznego. Koncerty. Aida. Koncert panny Timanow, przez Władysława Żeleńskiego. — *Wspomnienia z przeszłości, pamiątki historyczne i opisy miejscowości.* Zamek w Zagórzanach. Ratusz na Kazimierzu. Kościół ś-go Wojciecha w Kielcach. Marienbad. Pożar w Pułtusku. Kurp' w puszczy. Wylewy w południowej Francji. Rozrywki Henryka Walezjusza. Kościół i klasztor Bazyljański w Po-

czajowie. Wiśniowiec. Swoszowice. Refektarz na Jasnej-Górze. Ludwik XVI i Marja Antonina. Pomnik Florjana Straszewskiego, na plantacjach w Krakowie. Karczma w Częstochowie 1809 r. Grób Chateaubriand'a. Były klasztor księży Benonów w Warszawie. Szkoła techniczna przy warsztatach mechanicznych dróg żelaznych warszawsko-wiedeńskiej i warszawsko-bydgoskiej w Warszawie, przez Adama Pługa, Niepołomice, przez Antoniego Matakiewicza. Gwiazdka bożego narodzenia, przez Adama Pługa. Panorama Warszawy, przez M. Olszyńskiego. — *Korespondencje czasopisma Kłosy*. Kraków: W czerwcu, w lipcu, w sierpniu, w wrześniu, październiku i listopadzie 1875 roku, przez Gerwazego. Lwów: Kronika lwowska, przez Wł. Z. Poznań 15 czerwca, we wrześniu, w listopadzie 1875 roku. Charlottenbrunn 18 lipca 1875 roku, przez Wł. Łuczkiewicza. Berlin w październiku 1875 r. Wiedeń 20 lipca-11 października 1875 r. Drezno 15 lipca 1875 r. Kamieniec Podolski w sierpniu 1875 r. Z letniej przejażdżki Edwarda L. Salzbrunn-Fürstenstein w lipcu 1875 roku, przez W. Łuczkiewicza. Giessen 26 lipca 1875 roku. Szawle: Wystawa rolnicza we wrześniu 1875 roku, przez Zygmunta Glogera. Kolonja, 30 lipca 1875 r. — *Wiadomości bieżące z pola literatury, nauki i sztuki.* — *Rozmaitości.* Walka oddziału armji loarskiej nad drogą żelazną. Powrót z jarmarku. Przed kuźnią. Polowanie na kozice w Tatrach, przez Władysława hr. Koziebrodzkiego. Sąd rabinów w Wilnie. Proces księżniczki Marji Laskaris. Odwiedziny turczynek w Stambule. Lato. W czasie kopania kartofli. Smarzenie konfitur. Zawcześnie pogrzebani. Johas na pastwisku. Powrót flisaków. Lipa z figurą. Symboliczny obchód żałobny masonów w New-Yorku, w Irwing Hall. Ofka Noskówna. Zapóźno. Sadzenie drzewek. Spacer bogatej turczynki w Beykos. Południe w wiejskiej zagrodzie. W bibjotece brata. Kabała. Przed plebanją. — *Pokłosie.* — *Przegląd polityczny.* W każdym numerze Kłosów, prócz ostatniego. — *Od redakcji.* Słówko od redakcji z powodu listów o sztuce pana C. G. w Gazecie polskiej. — *Do redakcji.* — *Ryciny.* Andriolli M.: Do powieści „Votum.“ Jeszcze się łudzi. Wieczór literacki. Sadzenie drzewek. Kabała. Do powieści „Bakałarze.“ Opłakana wigilja. Gwiazdka bożego narodzenia. Wiwat kawalerski stan. Bakałowicz W., Rozrywki Henryka Walezego. Benczura G., Ludwik XVI podczas napadu w Wersalu. Bertrant J., Małgorzata w więzieniu. Cengler F., Grobowce dla dzieci. Chełmoński J., Polowanie z chartami. Chlebowski, Odwiedziny turczynek. Spacer bogatej turczynki. Dymitrowicz: Maryenbad. Pałac w Piekarach. Pomnik Straszewskiego w Krakowie. Były zamek królewski w Warszawie. Eljasz W., Chłopi w karczmie. Gepner W., Maryenbad. Głębocki A., Lipa w Ujejscu. Refektarz w Częstochowie. Gonin Gwido., W bibljotece brata.. Grabowski W., Wystawa rolnicza w Stanisławowie. Gryglewski, Ratusz na Kaźmierzu w Krakowie. Kossak J.: Polowanie na kozice w Tatrach. Bronowanie w krakowskiem. Powrót flisaków. Tabun na stepie. Kostrzewski F.: Sąd rabinów w Wilnie. Dziś nie poznać pana po cholewach. W Karlsbadzie. W dystrybucji cygar. Przed plebanją. Ostatnia godzina. Energiczna porada. Kotsis: Zagroda wiejska. Johas na pastwisku. Kowalski A.: Zwózka zboża. Kucie koni. Smażenie konfitur. Kozakiewicz A.: Opuszczona. W czasie kopania kartofli. Ko-

zarski A., Panorama Warszawy. Krafft L., Rynek w Pułtusku po pożarze. Łoś W., Przed kuźnią. Meissonier., Koniec gry w karty. Masłowski., Na polowaniu. Maszyński J.: Niedziela po obiedzie. Szkoła techniczna d. ż. w. w. Matejko J.: Portret współczesny. Maciek Borkowicz. Neuville Alfons, Walka oddziału armii loarskiej. Norblin, Karczma w Częstochowie w 1800 r. Owidzki, Pałac w Krzewinie. Zamek w Klewaniu. Dworzec w Makotertaco. Pałac w Równem. Kościół w Połonnem. Synagoga w Ostropolu. Dwór w Wrześniówce. Pałac w Lubarze. Zamek w Starokonstantynowie. Chaty w Wrześniówce. Kisiele. Fara w Starokonstantynowie. Pałac w Berdyczowie. Pałac w Iwankowcach. Ulica Złota w Berdyczowie. Kościół i klasztor w Berdyczowie. Dwór w Cudnowie. Fara w Cudnowie. Pałac w Romanowie. Dwór w Siedliszczach. Przeprawa pod Witawą na Bohu. Kościół księży kapucynów w Winnicy. Pałac w Strzyżawce. Taniec „Kozak.“ Kościół w Murafie. Orka wołyńska. Lud w Murafie. Szarogród. Piątkowski H., Placówka. Pillati H., Gęślarz serbski. Zamek Caprese. Grób Chateaubrianda. Lato. Charakterystyka podróżujących koleją żelazną. Grobowiec W. Bakałowiczowej, Aida, opera Verdiego. Piotrowski A., Szałas drwala. Podróż w noc zimową. Portrety: Wilkońska Paulina. Wołonczewski Maciej ks., Remusat Karol. Kremer Józef. Libelt Karol. J. S. Bach. J. F. Händel. J. P. A. Palestrina. K. A. Hoffman. H. C. Andersen. Gołuchowski Agenor. Buonarotti Michał Anioł. Deryng Marja. Kulesza Michał. Hann Antoni. Lubibraticz Miczox. Wiewiórski Jakób. Jeske August. Stattler Wojciech. Eljasz Walery. Carpeaux Jan. — Różne widoki: Zamek w Zagórzanach. Kosciół św. Wojciecha w Kielcach. Kurp' w puszczy nocujący. Widok Tuluzy w czasie wylewu. Tuluza, przekop na placu Mercadier. Tuluza, Zawalenie się mostu na Adurze. Poczajów. Wiśniowiec. Obchód masonów w New-Yorku. Grobowiec Piotra Kmity. Hercegowina: Zajęcie przez Turków karawanseraju. Typy narodowe z Hercegowiny. Zamek Astury. Walka pod Nowosiniem. Płacenie podatków tureckim urzędnikom. Kaplica ś-go Stanisława na Wawelu. Pastuszki. Mała pokojowa panorama. Rumpf P., Na jeziorze. Rybkowski T., Niepołomice. Streitt F., Na gorącym uczynku. Wędrujący kwartet. U kabalarki. Szermentowski J., Za późno. Kościołek wiejski. Szerner W. Powrót z jarmarku. Południe w wiejskiej zagrodzie. Sypniewski F., Do powieści „Krzyżacy.“ Vautier B., Narada z prawnikiem. Walker P., Związani z sobą. Wastkowski, Były klasztor księży Benonów w Warszawie, Wiertz A., Zawcześnie pogrzebani. Witkiewicz, Chłopskie polowanie. Zaleski A., Modlitwa dzieci.

Kolce, tygodnik humorystyczno - satyryczno - ilustrowany. Warszawa, wydawcy Pajewski i Szulc, redaktor J. M. Kamiński. Fol., wychodzą od r. 1871, w 1,600 egz., rocznie 52 numerów, rs. 6, z przesyłką rs. 8.

Treść. *Życiorysy. — Artykuły w kwestjach społecznych i literackich. — Powieści, romanse, opowiadania, szkice i anegdoty. — Korespondencje, echa, telegramy. — Teatr i sprawozdania koncertowe. — Krytyka i polemika. — Pod sekretem. — Na czasie, — Utwory w formie dramatycznej.* Julja i Adolf, dramat. Skład personalu,

przez Ciekawskiego. Bielany (treść do dramatu bohaterskiego), napisał Fidelis Facet. Wyścigi z przeszkodami (Steeple chase) dialog naśladowany z angielskiego przez Fidelisa Faceta. Knajpiarze przez Fotofera. Projekt do komedji w dwóch obrazach z prologiem i epilogiem. Dzień Mormona, scena z życia amerykańskiego w kilku obrazach. — *Rozmaitości.* — *Trawestacje, wiersze okolicznościowe, charakterystyczne i treści mięszanej.* — *Depesze telegraficzne z prowincji* od Ex-Bociana. — *Bajki.* Pies i kot. Plotkarze z Lafontaina, przekład F. F. Dmochowskiego. Kruk i papuga przez Kricjasa. Wół i satyra. Nienasycona perliczka przez Moi. Daniel i dwie kozy, czyli kto pod kim dołki kopie sam w nie wpada, przez Miksturę. Koń i osioł. Próchno, przez Korwina. Papiery procentowe przez Ex-Bociana. Kot i kotka, napisał Maks Frejszyc. Gąska swojska przez Ex-Bociana. Śmierć i dewotka przez tegoż. Tsa-o-Pfu i Hing-o-Sang, bajka chińska, napisał Vox. — *Dodatek.* Wieszczka z Ypsylonu, przez Klemensa Junoszę. Mimi Pinson, profil gryzetki, przez Alfreda de Musset, przekład Klemensa Junoszy. Córka Nababa z Singopoory, przez E. Rudolf, przekład B. Ossuchowskiego. Zasłonięty portret, przez Louis de Farelles. Historja o panu Feliksie, czterech pannach i zgubionym kólczyku, napisał Tuz. Romantyczne przygody ubogiego poety (z Saphira), przekład Junoszki. Panna Kleopatra, powieść Arsena Houssaya, przekład Wł. Ant. Górskiego. Zgubiona depesza, przez Hermanna, przekład C. L. W domu obłąkanych, powieść E. Aug. Königa, przełożył z niemieckiego Kazimierz L. Warszawiak na wsi (sielanka), przez Kosa. Frak muzykanta, humoreska E. Brentano, przełożył z niemieckiego C. L. Gabinetowe intrygi, opowieść patentowanego geometry, przez niego samego opisana. Nie trzeba się nigdy niczego zarzekać, powiastka. Pod ziemią do Paryża podczas oblężenia 1870 roku, listy Hipcia z podróży zebrane przez barona Kuchensztoka. Trzeci kontredans, napisał F. Nek. Typ inteligentnego służącego, powiastka z włoskiego. Czarne suknie, powieść Pawła Févala, przekład z francuzkiego Zygmunta Rupperta.

Korespondent rolniczy, (zob. Technologja, str. 146).

Kronika rodzinna. Warszawa, wyd. i red. A. z Ch. Borkowska. 4-ka, wychodzi od r. 1867, w 1,400 egz., rocznie 24 numerów, rs. 4, z przesyłką 5.

Kurjer codzienny, dziennik. Warszawa, wydawca K. Kucz, redaktor Aleksandrowicz. Fol., wychodzi od roku 1865, w 4,000 egz., rocznie rs. 4 kop. 80, z przesyłką rs. 8.

Kurjer świąteczny. Warszawa, wydawca i redaktor A. Łaszczyński. 4-ka, wychodzi od roku 1864 w każdą niedzielę i święto uroczyste, w 4,700 egz., rocznie rs. 2 kop. 40, z przesyłką rs. 4.

Kurjer warszawski, dziennik. Warszawa, wydawca G. Gebethner, redaktor Benni. Fol., wychodzi od roku 1821, w 8,500 egz., rocznie rs. 4 kop. 80, z przesyłką rs. 8.

Medycyna, (zob. Medycyna, str. 121).

Mucha, pismo humorystyczne ilustrowane. Warszawa, wydawca i redaktor F. Fryze. Fol. wychodzi od r. 1870, w 2,600 egz., rocznie 52 numerów, rs. 3 kop. 60, z przesyłką rs. 6.

Muzeum sztuki europejskiej, (zob. Sztuki piękne, str. 174).

Niwa, dwutygodnik naukowy, literacki i artystyczny. Warszawa, wydawca M. Godlewski, redaktor J. Szenman. 4-ka, wychodzi od r. 1872, w 800 egz., rocznie 24 zeszytów, rs. 7, z przesyłką rs. 9.

Treść: Półrocze I, *Artykuły wstępne*. Romantycy i realiści, przez Juljana Ochorowicza. Pozytywizm i negatywizm, przez tegoż. Nasze sympatje i antypatje, p. t. Towarzystwa naukowe, I, przez Karola Libelta. Gazety i kurjery, przez Juljana Ochorowicza. Towarzystwa naukowe, II, przez Karola Libelta. Zebrania gminne, przez Mścisława Godlewskiego. — *Artykuły filozoficzne i przyrodnicze*. Życie w głębi morza, przez prof. Ernesta Häckela, przełożył d-or Józef Baranowski. Kilka kwestij zasadniczych z dziedziny filozofji natury (polemika), przez d-ra Henryka Levittoux i d-ra J. Ochorowicza. Elektryczność i życie, przez Winc. Niewiadomskiego. Dawniejszy i obecny stan chemji podług prof. Koppa, przez Bronisława Rajchmana. Higieniczna metoda leczenia przes d-ra Stan. Pilawskiego. Spór o wiek ziemi podług Drapera, przez J. Ochorowicza. Pierwszy uczeń Comte'a w Polsce, przez P. Chmielowskiego. — *Artykuły historyczne i przyrodnicze*. O pierwotnej słowiańszczyznie, pieśni, podania, legendy, przez Adama Kirkora. Przegląd działalności Akademji nauk w Krakowie, II, wydział historyczny, przez Henryka Sienkiewicza. Dalszy ciąg tegoż Przeglądu, przez U. Nowy dokument Łokietka, przez Ernesta Świeżawskiego. — *Artykuły społeczne*. Sprawozdania z obecnego stanu kraju: I Kalisz i jego okolice, przez Jana Jeleńskiego: I, Wstęp; II, Ludność; III, Oświata i moralność; IV, Stan sanitarny i dobroczynność; V, Instytucje ekonomiczne; VI, Przemysł Kalisza; VII, Handel Kalisza; VIII, Środki komunikacyjne; IX, Stan meljoracyjny i podatki, miejskie. Okolice Kalisza, miasteczka, sady, wsie i gminy. Nauczanie publiczne i moralność ludu. Pamflet we Francji, przez Zglińskiego. Obecny stan wojsk w Europie, przez Ludwika Jezierskiego. — *Przeglądy teatralne i artystyczne*. Kremer i Taine o sztuce grec., przez d-ra P. Chmielewskiego. Nasze obecne malarstwo, przez J. z Mazowsza. Nietoperze, komedja w 4-ch aktach Edwarda Lubowskiego, recenzja Henryka Sienkiewicza. Kosa i kamień, przysłowie dramatyczne, J. I. Kraszewskiego. Okno na 1-em piętrze, dramat w 1 akcie Korzeniowskiego, p. t. Filiberta, komedja w 3-ch aktach Emila Augiera przekład wierszem Kazimierza Kaszewskiego, p. t. Z powodu przedstawienia na naszej scenie ,,Intrygi i miłości" Fryderyka Szyllera, p. t.—*Krytyka i bibljografja informacyjna*. Zawadzki, Mikołaj Rej z Nagłowic, Lwów, 1875, przez d-ra Piotra Chmielowskiego. H. Guthe, Geografja powszechna, Warszawa, 1876. Au. Jeske, Mała gramatyka języka polskiego, wydanie 2-gie, Warszawa, 1876. St. Smolka d-or, Początki feudalizmu, studjum historyczne, Lwów, 1874. Ad. Quetelet, Układ społeczny i jego prawa, Warszawa, 1874. Jul. Niemirycz, Filozofja historji prawa. Warszawa, 1874. Ign. Boczyliński, Zasady gramatyki języka polskiego, Warszawa, 1874, przez Ad. Ant. Krzyńskiego. Ad. Cho-

dyński, Dawne ustawy miasta Kalisza 1875. X. X. (Zgliński) Z pamiętników aktora teatru w Gawronowie, Kraków 1875. Nowe książki naukowe angielskie. Kazimierz Brodziński, studjum St. Bełcikowskiego, Kraków 1875. — *Korespondencje.* Listy z Galicji, III. Z nad Niemna, III, przez Elizę Orzeszkową. Z nad Prypeci, I, przez Sykstusa. Listy ze Szwajcarji, III, przez T. T. Jeża Długosza. Z nad Sekwany, I. — *Życiorysy.* Współczesne znakomitości europejskie, I. Guizot, pezez d-ra W. M. Olendzkiego. II. Gambetta, p. t., Stanisław Staszic, Studjum Maksymiljana Glücksberga. — *Listy do redakcji.* Przez Baudouina de Courtenay, p. Piotra Chmielowskiego, p. Adama Kirkora, p. Ernesta Świeżawskiego, p. Jana Bassanowicza, p. L. Szczerbowicza-Wieczora.— *Belletrystyka.* Lokator poddasza, szkic Bolesława Prusa. Mlis, obrazek z życia amerykańskiego, p. Brct.Herta. Nietoperze, komedja w 4-ch aktach Ed. Lubowskiego. Satyra wstępna Juvenalisa w przekładzie Felic. Faleńskiego. — *Spostrzeżenia, rozbiory i doświadczenia,* przez Juljana Ochorowicza ze współudziałem czytelników. Porównanie twórczóści artystycznej Mickiewicza i Słowackiego: List pani Romanji K. z Kordylówki. List p. J. C. List pani A. List pani K. S. Wrażenia, uczucia i świadomość: List d-ra Hryniewieckiego z Kostromskiej gubernji. Kwestja budzenia się na oznaczoną godzinę: List stud. N. przyr. z Warszawy. List p. X. z Radomia. List p. Michała Krasuskiego. Ślady dawnych wieków. List p. Sobiesława Sękty. List p. J. C. List p. K. S. List p. Dobrowita. Kwestja zmniejszenia powodów do pożaru. List inżyniera Krzyżanowskiego z Rygi. List p. Jarockiego. Przeczucia i przepowiednie: List pani S. Walka zacofanych i postępowców w Wilnie. Nowe zagadnienia. — *Kronika zagraniczna,* przez Kazimierza Łuniewskiego. Malowidła Baudrego w foyer nowej opery w Paryżu. Disraeli jako romansopisarz. Aleksander Dumas Scalpeur des femmes. *Sprawy bieżące,* przez Bolesława Prusa. I, II (przez Henryka Sienkiewicza), III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI. — *Drobne nowiny.* — P ó ł r o c z e II.— *1. Artykuły wstępne.* Nasza młodzież. Nasze powagi. Rząd i urzędnicy. Walka z wiatrakami. — 2. *Artykuły specjalne.* Kalisz i jego okolice, przez Jana Jeleńskiego. O reformie sądowej w Królestwie polskiem, napisał Adolf Suligowski. W sprawie upadających posiadłości ziemskich, przez Sewera. O prawodawstwie kolei żelaznych, przez Wiktora Piątkowskiego. — *3. Przeglądy i sprawozdania.* Sprawy bieżące, przez Henryka Sienkiewicza. Sprawy bieżące, przez Bolesława Prusa. Kongres ekonomiczny w Monachjum, przez Peretza. Wystawa w Filadelfji, przez d-ra W. M. Olendzkiego. — *4. Ze słowiańszczyzny.* Hercegowina, przez d-ra W. M. Olendzkiego. Bośnja, przez Teodora Tomasza Jeża. Lubobraticz, przez N. Wojskowe położenie Turcji, przez Szachin-beja (Kazimierza Burzyńskiego). — *5. Artykuły filozoficzne i przyrodnicze.* Współczesne kierunki naukowe. I. Zasady francuzkiego pozytywizmu, skreślił A. A. Eger. Współczesne kierunki naukowe, II. Metafizyka i pozytywizm w Anglji, d-ra Piotra Chmielowskiego. Apokalipsa z roku 97, streszczenie i krytyka artykułu Ernesta Renana, przez d-ra Piotra Chmielowskiego. Oko i jego znaczenie w mimice twarzy, przez Stanisława Tomaszewskiego. Józef Kremer, przez d-ra Piotra Chmielowskiego. Pogląd na naturę i rozwój życia organicznego, przez d-ra W. Wilczyńskiego. — *6. Artykuły historyczne.* Rodzina Borgjów, studjum historyczne, przez Edwarda Lubowskiego.

Z Awinjonu do Polski, kilka rysów do historji stosunków polskich z pierwszej połowy wieku XIV-go, przez Kornelego Kozłowskiego. — *8. Artykuły krytyczne i sprawozdawcze.* — Elementarz ścienny, przez Kazimierza Promyka. Przegląd dzieł i rozpraw tyczących się mitologji litewskiej, przez prof. A. Mierzyńskiego. Sprawozdania z ruchu naukowego we Francji, przez S. R. K. Przegląd krytyczny, sprawozdanie d-ra Piotra Chmielowskiego. Obraz świata roślinnego, przez autorkę „Wieczorów czwartkowych", ocenił An. Ślusarski. Filozofja Leibnitza: rozprawa d-ra Dajzenberga, rozebrał i ocenił Kazimierz Kaszewski. Anatomja pszczoły, przez Michała Girdwojna, ocenił An. Slósarski. Wzór rzeczypospolitej rządnej, przez Januszowskiego (z wieku XVI-go), rozebrał i ocenił d-or Aleksander Rembowski. *8. Listy do redakcji Niwy.* List Jana Minkiewicza. List Zygmunta Komarnickiego. List Kornela Kozłowskiego. — *9. Poezja.* Oni i one, kartki z natury, przez Wiktora Gomulickiego. — *10. Dramat i powieść.* Kochankowie rusałki Balatonu, nowelka Naurycego Jokaya, tłumaczył d-or W.M. Olendzki. Dziwak, z opowiadania prawnika, nowela Elizy Orzeszkowej. Wnętrze Paryża, przez Emila Zolę, przekład Stefanji Małaszkiewicz. Ricardo, tragedja w pięciu aktach, przez Daniela Zglińskiego. — *11. Przeglądy literackie i artystyczne.* Nasi, komedja w pięciu aktach, przez Wincentego hr. Bobrowskiego, ocenił d-or W., M. Olendzki. Hamlet grany przez Irwinga na scenie londyńskiej, przez Sewera. Fejleton i fejletoniści, przez d-ra W. M. Okońskiego. Niewinni, dramat w 3-ch aktach Władysława Okońskiego, ocenił d-or Juljan Ochorowicz. Ze świata muzycznego, przez Władysława Górskiego. *12. Korespondencje.* Listy ze Szwajcarji T. T. Jeża. Z nad Sekwany. Z Odessy, przez Józefa Długosza. Z nad Tamizy, przez Sewera. Z Petersburga. — *13. Drobne nowiny.* Stroussberg, przez d-ra W. M. Olendzkiego.

Ognisko domowe, tygodnik. Warszawa, wydawca Noskowski, redaktor Br. Przyrembel. 4-ka, wychodzi od r. 1873 w 800 egz., rocznie 52 numerów, rs. 4 kop. 50, z przesyłką rs. 6.

Opiekun domowy, pismo tygodniowe, sprawom wychowania, rzeczom społecznym, nauce, literaturze i sztuce poświęcone. Warszawa, wydawca J. Korzeniewski, redaktor H. Perzyński, wychodzi od roku 1864, w 1,200 egz., rocznie 52 numerów, z dodatkiem 12 tomów powieści rs. 5, z przesyłką rs. 8.

Pamiętnik Towarzystwa lekarskiego, (zob. Medycyna, str. 121).

Przegląd katolicki, (zob. Dzieła religijne, str. 196).

Przegląd krytyczny, (zob. Historja, str. 136).

Przegląd lekarski, (zob. Medycyna, str. 121).

Przegląd miesięczny. Kraków. 8-ka, wychodzi od roku 1874, rocznie 12 zeszytów rs. 9, z przesyłką rs. 10.

Przegląd postępu nauk lekarskich, (zob. Medycyna, str. 121).

Przegląd techniczny, (zob. Technologja, str. 146).

Przegląd tygodniowy życia społecznego, literatury i sztuk pięknych. Warszawa, redaktor i wydawca A. Wiślicki. Fol., wychodzi od roku 1865, w 2,700 egz., rocznie 52 numerów i 12 tomików powieści, rs. 6, z przesyłką rs. 8.

Treść: *Artykuły wstępne.* Wspomnienie 1874 r. Do obywateli ziemskich. O notatach statystycznych Warszawy. Środki ochrony lasów. O obowiązkach komitetu sanitarnego m. Warszawy. O naszym fabrycznym i rękodzielniczym przemyśle. O kasie emerytalnej górniczej w Dąbrowie. Blaga w nauce. Solidarność lekarzy kaliskich. Sprzedajność w prasie. Posiedzenia roczne Towarzystwa zachęty sztuk pięknych. Nasze pisma humorystyczne. Środki zabezpieczenia lasów włościańskich od zniszczenia. Prześladowanie pracującej młodzieży żeńskiej w Wilnie. Walka religijna. Co do budowy domów w Warszawie. Sprawy miejskie. Honorarja autorów dramatycznych. Kółka wspólnej pracy. Kantory stręczeń guwernantek i bon zagranicznych. Cuda. Swobodna dyskusja prasy pod względem objawów społecznego życia. O potrzebie u nas wiejskich ochron. O klęskach zrządzanych przez burze i wylewy wód. Obecny stan naszego włościaństwa. O potrzebie założenia ogrodu zoologicznego. Machiny rolnicze. Ogrodnictwo dawniejsze i teraźniejsze. O stowarzyszeniu spożywczem Merkury. Za kulisami. spekulacji. Muzeum przemysłowo-rolnicze. O ruchu umysłowym. Obowiązki redaktora. Sprawy defraudacyjne. Kiedy będziemy mieli tanie mieszkania. Zasady główne reformy sądowej. Na piedestale. Na manowcach przemysłu: 1) Wyzyskiwanie. 2) Licencje. Środki zaradcze. Przedruki. — *Kwestje bieżące:* Wiadomość o robotach inżynierskich, mających się wykonać na ulicach i placach Warszawy i Pragi w 1875 r. Towarzystwo muzyczne. Ułaskawiony występek. Posiedzenie ogólne akcjonarjuszów łaźni parowej i łazienek na Zjeździe. O dzisiejszych szkołach i nauczycielach ludowych w kraju naszym, przez H. B. Tarczyńskiego. Posiedzenie ogólne członków stowarzyszenia wzajemnej pomocy sujektów handlowych wyznania mojżeszowego. Przymusowa początkowa oświata i wydawnictwo książek ludowych w Rosji. Ubolewanie nad posiedzeniem akcjonarjuszów drogi żelaznej warszawsko-bydgoskiej odbytem w dniu 25 czerwca r. z. Pskowska szkoła miernicza. — *Przeglądy.* Przegląd prasy perjodycznej: styczeń, luty, marzec, kwiecień, maj, czerwiec, lipiec i sierpień, wrzesień i październik. Przegląd handlowo-finansowy. Przegląd przemysłowo-techniczny. Przegląd nauk przyrodniczych. Przegląd podróży i odkryć geograficznych. Przegląd naukowy: Umowa społeczna (Contrat social), J. J. Rousseau. Geografja współczesna: 1) wystawa geograficzna w Paryżu. — *Literatura polska.* Lekcja o rzeczach. Nauka o rzeczach przez H. Wernica: Świat i dzieci, czyli nauka o rzeczach, przez Aug. Jeske cz. I i II. M. Pape Carpentier: Lekcje o rzeczach, konferencje z 1857 r. przekład w 1873 r. Powrót do gniazda, powieść J. I. Kraszewskiego. Odkryte karty, Zacharjasiewicza. Trzy lata dziejów naszych w XVIII wieku. Ze wspomnień o Adamie: A. E. Odyńca. Listy z podróży. O prostytucji, napisał J. M. Kamiński, ocena Wismonta. Księżniczka Beata, powieść M. Ilnickiej. Dzieła dramatyczne W. Szekspira, przekłady: St. Koźmiana, I. Paszkowski i L. Ulricha pod redakcją J. I. Kraszewskiego. — *Profile.* Jan Chęciński. Adam Asnyk (El—y), przez Józ.

Kotarbińskiego. Jacenty Sachowicz. Charles Lyell (wspomnienie). Edgar Quinet (wspomnienie). Charles Remusat (wspomnienie). Stuletnia rocznica O'Connell'a. Maurycy Jokay, studjum literackie. Hr. Aleksy Tołstoj. — *Literatura zagraniczna.* Praca kobiet w XIX w., przez Pawła Leroy Beaulieu. Literatura angielska, okres od 1860—1874 r.: Powieścio-pisarze, streszczenie z Barrota, przez Niewiadomskiego. Kuszenie św. Antoniego, poemat G. Flauberta, ocena Zglińskiego. Nowy duch, przez Edg. Quineta, ocena Zglińskiego: I) Filozofja kwaśnego humoru. II) Filozofja złudzeń. III) Filozofja rozpaczy. Tłumaczenia naszych poetów (Malczewski i Mickiewicz). Z piśmiennictwa chorwacko-serbsbiego. Pozytywna nauka moralności, (dr. Eug. Bourdet, De la morale dans la philosophie positive. Dr. Clavel. La morale positive, Paris 1874). Dr. Jakób Caro i jego historja polska, ocena W. Przyborowskiego. Bret Harte, powieściopisarz amerykański, studjum, przez Walerję Marené. Przegląd literatury niemieckiej. Humorystyczna proza XIX w., Niemiecka prasa. Europa w 1874 r. (Historyczny kalendarz Schulthesa). — *Nauki historyczne.* Krzyżacy w Prusach 1230—1410 roku, przez W. Przyborowskiego. — *Nauki filozoficzne i społeczne.* Ostatnie naukowe badania: Völkerkunde von Oscar Peschel. Culturgeschichte in ihren natürlichen Entwickelung bis zur Gegenwart von Friedrich von Hellwald. Responsibility in Mental Discase by dr. K. Maudley. London 1875. Bau und Leben des socialem Körpers von dr. Albert Schäffle. Tübingen 1375. Z dziedziny archeologji przedhistorycznej. O starożytności człowieka, przez W. Niewiadomskiego. Mesologja. Stosunek sił rasy słowiańskiej. Akademja medyczna belgijska Ludwika Luteau. — *Sztuki piękne.* Przegląd paryzkiej wystawy sztuk pięknych. Wystawa towarzystwa zachęty sztuk pięknych. Batalijne malarstwo polskie i January Suchodolski. — *Odczyty.* Odczyty na korzyść osad rolnych: pp. Krashaara: O zbytku; p. Faleńskiego: Ofiary szyku; p. Suligowskiego: O cenie i drożyznie; p. Korzona: O umysłowości Grecji, jej religji, sztukach, filozofji; p. Mayzla: O zabezpieczeniach na życie; p. Sztukowskiego: Sprawa kryminalna i świadkowie; p. Gregorowicza: O zasobie społecznym; p. Maks. Glüksberga: O prawach autorskich i artystycznych; p. Walerji Marrené (Morzkowskiej) O pracy; p. Elizy Orzeszko: Wpływ nauki na rozwój miłosierdzia. Odczyt prof. Cesarskiego uniwersytetu warsz. Waltera: O znaczeniu kobiety w medycynie. — *Podróże i szkice.* Z Niemiec: Nowe prądy. Rachunki. W poselskiej izbie. Wolność w kozie. O Anglji. Tyndall. Oryginały. Uroczyste dni. Kłopoty. Byron i Darwin. Russel. Rumunja, przez Łukasza z Wielkopolski. Bajadera. Za swojskim śladem (Lotniki). Słowacy. Podbój państwa atmosfery Czterdzieści dni żeglugi balonem, Brown'a. Obrazki z Hercegowiny. Iwa ostatnia z Boskowiczów, legenda. — *Beletrystyka.* Idealiści, powieść Jana Lama, tom I. Listy z po za ziemi. Marudy Piskorza z Łęczyckiego. Zwierciadło, spisuje co w niem widzi Krotofil Żminda. Stowarzyszenie Filharmonja C. Dur. Letni karnawał. Z pod ręki, raut I. Niewinni, dramat w 3-ch aktach W. Okońskiego. — *Poezje.* Fiat pax, przez A. Pileckiego. Dwie struny, przez A. Pileckiego. Garbus z Bononji, przez Wład. Ordona. Noc grudniowa z Musseta, przez Józefa z Mazowsza. — *Polemika.* W przedmiocie artykułu: nasi znakomici uczeni, p. Jul. Ochorowicz. W kwestji kolei wars.-bydgoskiej i artykułu p. B. Maciejowskiego. W przedmiocie artykułu w Nr. 12 Kroniki rodzinnej: Słówko o dawnym kon-

wikcie Konarskiego, przez Wismonta. Przyczynek do historji blagi warszawskiej polemika p. Baudoin de Courtenay z redakcją Gazety warszawskiej. Groch na ścianę, przez tegoż. — *Teatr*. Nietoperze, komedja w 4-ch aktach Edw. Lubowskiego, ocena Zglińskiego. Koneserzy, komedja przez Jordana. Kosa i kamień, przysłowie dramat I. J. Kraszewskiego, ocena Zglińskiego. Intryga i miłość, tragedja w 5-ciu aktach, Fryd. Szyllera. Filiberta, komedja w 3-ch aktach z Augier'a, przekład K. Kaszewskiego. Wit Stwosz, dramat w 5-ciu aktach przez Winc. Rapackiego. Występ panny Majeranowskiej w komedji Śluby panieńskie. Młoda wdowa, wznowiona komedja Korzeniowskiego. Na łasce zięcia, komedja z francuzkiego. Występ pp. Mikulskich w dramacie Montjoye i p. Cybulskiego w Żydach. Gracz, dramat Ifflanda, przekład Z. Anczyca. Marzenia Małgorzaty, komedja Vercousin'a, z francuzkiego. Występ panny Deryng, artystki lwowskiej. Po balu, komedja z niem. T. Hertza. Il bacio, komedja z niemiec. Występ panny Łobaczewskiej. Występ p. Puchniewskiego. Występ panny Wetrowicz. Stara romantyczka, komedja St. Bogusławskiego. Jakoś to będzie, przysłowie pramatyczne Flor. Łagowskiego. Febris aurea, komedja Z. Sarneckiego. Fałszywi poczciwcy, komedja w 4-ch aktach Barrière'a, przekład I. Dzierzkowskiego. Spadochron, komedja Alf. Belle. Występ p. Jamnickiej w Poczwarce.— *Korespondencje*. Z Krakowa, z Florencji, przez d-ra A. Wołyńskiego; z Petrokowa, z Rygi, z Skierniewic, ze Lwowa, z Kijowskiego, z Łodzi, z Paryża, z Kijowskich kontraktów, z Wilna, z Kamieńca podolskiego, z Gubernji podolskiej, z Gubernji wołyńskiej, z Radziejowa, z Petersburga, z Torunia, z Grójca, z Żytomierza, z Moskwy, z Płocka, z Londynu, z Sierpca, z Goldyngi. — *Notatki dla kupujących książki*. — *Kronika powszechna*. — *Echa*. W każdym numerze. Błędne ogniki.

Przewodnik naukowy literacki, (dodatek do „Gazety lwowskiej)," wychodzi od r. 1873, rocznie 12 zeszytów, rs. 4, z przesyłką rs. 5.

Treść: *Historja*. Dzieduszycki Maurycy hr., Zeszłowieczny dziennik lwowski — Starostowie ruscy i lwowscy. Górski Kazimierz, Stosunki Kazimierza Sprawiedliwego z Rusią. J.... Antoni d-or, Stanisław August w Grodnie. Kantecki Klemens, Sekretarz Stanisława Augusta. Kętrzyński Wojciech d-or, Stanisław Morawski. Przyczynek do historji fałszerstw w Polsce. Kubala Ludwik d-or, Proces Radziejowskiego. — Pierwsze Liberum veto. Liske Ksawery d-or. Krzyżacy w Polsce w roku 1497. Lukas Stanisław, Przyłączenie Mazowsza do korony polskiej. Małecki Antoni d-or, Wewnętrzny ustrój w pierwotnej Polsce. Rozgląd w dziejach wewnętrznych pierwotnej Polski. Kościelne stosunki w pierwotnej Polsce. Klasztory i zakony w obrębie wieków średnich. Rozgląd w dziejach i polityce pierwotnej Polski. Maurer Roman. Proces królowej Jadwigi. Prohaska A., Hussyta polski. — *Estetyka i literatura*. Chłędowski Kazimierz, Rzymscy satyrycy upadającego cesarstwa. Dzieduszyski Wojciech. Wycieczka do Aten starożytnych. Ateny za Peryklesa. Kantecki A. d-or, Sebastjan Fabjan Klonowicz i jego poemat o Rusi. Łoziński Bronisław d-or, Słowo za Modrzewskim, Łuszczkiewicz Władysław. O malarstwie historycznem dzisiejszej epoki. Prochaska Antoni, Konrad Wallenrod w poezji a w dziejach.— *Kwestje pedagogiczne*. *Ekonomja społeczna*. Ochenkowski Władysław d-or, O podatku zbytkowym, Starkel Juliusz, Wychowanie klas

robotniczych. — *Pamiętniki. Archeologja.* Glogier Zygmunt, List do redykcji. Martynowski Fr. X., Cmentarzysko pogańskie w Tościańcu. Oświęcim Stanisław z Kunowy. Podróż do Włoch. — *Miscelanea.* J. Antoni d-or, Materjał do objaśnienia początku konfederacji Targowickiej. Liske Ksawery d-or, Do charakterystyki Katarzyny II. Maciejowski Wacław Aleksander, List otwarty do prof. J. Hannela z powodu artykułu jego w Pamiętnikach akademji południowych Słowian. Zapiski krytyczne. — *Rozbiory dzieł.* Benoni d-or K., Rys geografji i historji powszechnej, T. I. zeszyt II., recenzja A. Dobroszyńskiego. Piekosiński Franciszek d-or, Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej. Recenzja d-ra Ksawerego Liskego. Caro, d-or, J. Liber Cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei etc., recenzja d-ra Ksawerego Liskiego. Zeisberg Heinrich d-or, Łaski Johanes, Erzbischof von Gnesen und sein Testament, recenzja R. Maurera. Reifenkugel Karl d-or, Die Gründung der römisch-katolischen Bisthümer in den Territorien Halicz und Wladimir etc., recenzja p. A. P.

Przyjaciel dzieci, (zob. Dzieła dla dzieci, str. 186).

Przyroda i przemysł, (zob. Nauki przyrodnicze, str. 115).

Rolnik, (zob. Technologja, str. 146).

Świat muzykalny, (zob. Nuty, str. 267).

Szkoła, (zob. Pedagogika, str. 169).

Tygodnik ilustrowany. Warszawa, wydawca J. Unger, redaktor L. Jenike. Fol., wychodzi od roku 1859, w 5,000 egz., rocznie 52 numerów, rs. 8, z przesyłką rs. 12.

Treść: Półrocze I. *I. Życiorysy.* Chęciński Jan, przez St. M. Rzętkowskiego. Dziekoński Tomasz, przez L. Jenikego. Falkowski ks. Jakub, p. W. Nowickiego. Górski Walerjan, p. K. Korotyńskiego. Lyell Karol, p. W. Niewiadomskiego. Opacki Chryzanty, p. Z. Glogera. Ricord Filip, p. d-ra Levittoux. Siemiradzki Henryk, p. L. J. i F. T. Słomiński Józef, p. W. Smoleńskiego. Smetana Fryderyk, p. J. Kleczyńskiego. Stanczukowski d-or Walenty, p. J. Z. Suchodolski January, p. J. Wojciechowskiego. Wilkońska Paulina, p. W. Korotyńskiego.—*II. Opisy miejscowości, kościołów, zamków i gmachów.* Lubstowo. Kościół parafjalny w Ostrołęce, p. Sz. Wyszyńskiego. Porta Tiburtina w Rzymie, p. F. M. S. Ruiny opactwa sulejowskiego, p. tegoż. Wejście do ratusza w Zgorzelcu, p. L. J. Zamek w Buczaczu, p. t. — *III. Pamiątki historyczne.* Posągi Stefana Batorego i Jana III w Padwie, p. L. J. *IV. Rzeczy ludowe.* Rusini z Kokucin. Typy galicyjskie, H. Rodakowskiego: Gumienny, Posłaniec z telegrafem, Karbowy, Rzeźbiarz wiejski, Chłopiec przy stajni, Stajenny, Iwan, Arendarz. — *V. Powieści i opowiadania.* Przygody pp. Marka i Agapita, opisał Jordan. Eli Makower, powieść p. Elizę Orzeszkową. — W dodatku nadzwyczajnym: Księżniczka wrzosów, powieść E. Marlitta, w przekładzie M. Jarmund. Dziewczyna z Pyrenejów, powieść Eli Berthet'a w przekładzie Marenicza. — *VI. Poezje.* Z Wiktora Hugo, przekład Kl. Podwysockiego. Ideały, p. St. M. Rzętkowskiego. Wspomnienie p. Adelę K. (Hanicką). Z rzeczywistości, p. F. Kozubowskiepo. Róża, p. Wa-

cława Pomiana. Na wiosnę, p. Ed. Znatowicza. Gawęda o kredycie rolniczym, p. A. Dembowskiego. Święto bajramu, p. W. Dzieduszyckiego. Z Wirgiljusza, przekład Felicjana. Z Lermontowa, przekład J. Witkiewiczówny. — *VII. Podróże.* Wspomnienia z wycieczki po Mołdawji, przez L. Falkiewicza. Wyprawa austrjacka do bieguna północnego, tłum. W. Noskowski. Podróże i odkrycia morskie irlandczyków, z p. Gaffarei tłum. J. Czernicki. Wspomnienia z pobytu w Indjach wschodnich, z L. Jacolliot'a, przełożył W. Noskowski. Wycieczki po Kaukazie i Gruzji, p. R. Klonowskiego. — *VIII. Studja literackie.* Sobótka. Zestawienie dwóch wieków i dwóch indywidualności, p. P. Chmielowskiego. Stanowisko romansu w literaturze angielskiej, z L. Quesnel'a, tłum. G. Czernicki. Nowożytny dramat historyczny, z K. Gottschall'a, tłum. Br. Chlebowski. — *IX. Przegląd piśmienniczy.* Wiadomości archeologiczne, p. F. M. S. O poznawaniu temperamentów dzieci, p. Szczerbowicza-Wieczora. — *X. Przegląd teatralny.* Nietoperze, p. K. Kaszewskiego. Koneserowie, p. t. Krytycy, p. t. Kosa i kamień, p. t. Intryga i miłość, p. t. Filiberta, p. St. M. Rzętkowskiego. Wit Stwosz, p. K. Kaszewskiego. Flisacy, p. t. Młoda wdowa, p. t. Na łasce zięcia, p. t. — *XI. Przegląd muzyczny.* Ze świata muzycznego, p. J. Kleczyńskiego.— *XII. Przegląd malarstwa i rzeźby.* Szachy ś. p. Heleny Skirmunttowej, p. J. I. Kraszewskiego. Stanisław August, przyjmujący artystów w Łazienkach, obraz K. Millera. p. L. J.. Śmierć Timonefanesa, obraz Al. Besnard'a, p. L. J. Gladjator pokonany, Gerome'a, p. F. T. Medaljerzy włoscy, F. Sypniewskiego, p. F. M. S. Sardanapal, E. Delacroix, p. F. T. Sprawozdanie z wystawy towarzystwa zach. szt. pięk., p. J. Wojciechowskiego. Szekspir przed sądem, obraz J. Schrader'a, p. L. J. Wisła, posążek K. Klossa, p. L. J. Lawaterz w stylu odrodzenia, p. L. J. Wystawa rzeźb Cyprjana Godebskiego, p. St. M. Rz. Okno malowane na szkle w kościele św. Jana, p. F. M. S. Wybór szkatułek, obraz Barth'a, p. L. J. Nazajutrz po Waterloo, obraz Bayard'a, p. L. J. — *XIII. Historja.* Marja Antonina, z korespondencji Mercy'ego, przekład S. Czernickiego. Pierwotna siedziba ludów indo-europejskich, z H. von Wolzogena, tłum. Br. Chlebowski. Rachunek sumienia Marka Aureliusza, przekład tegoż. O życiu umysłowem Grecji, p. T. Korzona. Kapitulacja sedańska, p. L. Jezierskiego, tłum. Br. Chlebowski. Asyrja i Chaldea, p. A. Rambaud, tłum. B. Czernicki. — *XIV. Rzeczy społeczne.* Handel kulisami, przez O. Beta, przeł. G. Czernicki. Małżeństwo w stosunku do prawodawstw starożytnych i nowożytnych, z J. Barona, tłum. Br. Chlebowski. Dobroczynność amerykańska, p. L. Simonin'a, przekład Br. Chlebowskiego. Emigracja ludów europejskich, p. A. de Fontpertuis, tłum. Br. Chlebowski. Stowarzyszenia spożywcze u nas, p. Al. Makowieckiego. Odpowiedź na artykuł: O stowarzyszeniach spożywczych u nas. *XV. Nauki przyrodnicze.* Rośliny mięsożerne, z M. Hockera, przełożył W. Noskowski. Z najnowszych postępów meteorologji, p. W. Niewiadomskiego. — *XVI. Filozofja.* Najnowszy zwrot filozofji niemieckiej, tłumaczył Br. Chlebowski.—*XVII. Etnografja.* Brazylja i jej rozwój obecny, z F. Hellwald'a, przełożył G. Czernicki. — *XVIII. Rzeczy bieżące.* Zużytkowanie zapisu ś. p. Staszica. Szpital dla dzieci, p. St. M. Rz. Obrazy z żywych osób na dochód Przytuliska, przez L. J. Nekrologja półroczna, p. J. Heppena. Odsłonięta tajemnica, p. Br. Wypadek

na drodze żelaznej warsz.-terespolskiej w dniu 20 marca. Pożar i rozbicie się parowca Japonja. Wypadek zawalenia się domu przy ulicy Dzikiej, p. St. M. Rz. Pierwsze przedstawienie Wita Stwosza, p. L. J. Obchód stuletniej rocznicy urodzin ks. Falkowskiego, p. Wł. Nowickiego. Z chwili obecnej ruchu naukowego, p. W. Niewiadomskiego. Katastrofa balonu Zenit, p. L. J. Przyrząd pływacki Boyto'na, p. t. Obecny stan Instytutu głuchoniemych i ociemniałych, p. W. Nowickiego i L. Jenikego. Wystawa powszechna w Filadelfji, p. L. J.. Pożar w Międzyrzecu, St. M. Rz. Projekty komunikacji między Calais i Dowrem, p. L. J. Towarzystwo kredyt. ziem. w Kr. polskiem, p. J. Grajnerta. Studzieniec, p. J. Maternickiego. — *XIX. Artykuły treści mięszanej.* Dzieje zegarmistrzowstwa, p. F. M. S. Przy pługu, p. L. Karnawał w Rzymie, p L. J. Czarodziejski grajek, p. St. M. Rzętkowskiego, rys. Andriolli. Dopełnienie wiadomości o Michale Brzostowskim, p. L. Rogalskiego. James Gordon Benett i New York Herald, p. C. Varigny, tłumaczył G. Czernicki. Nowo-otworzona część galerji Luwru, p. L. J. Okrucieństwo względem zwierząt, z L. Quesnel'a, tłum. Br. Chlebowski. — *XX. Kopje obrazów.* Lutnista, z Meissonier'a. Politycy, ze szkiców W. Wereszczagina. Sylvia, z R. Sorbi. Przegląd stadniny, z akwareli J. Kossaka, rysował F. Sypniewski. Włoszka z dzieckiem, z V. Majden'a, rys. W. Kossak. Rzeź niewiniątek, kopja z Siemiradzkiego. Zniszczenie Sodomy i Gomory, z tegoż. Tobjasz przywraca wzrok ojcu, z tegoż. Nad brzegiem jeziora, z F. Aubert'a. W przedsionku klasztornym, z Meissonier'a. Rozmowa, z obrazu Kassini'ego. Głowa starca, podług Direr'a. Poranek w lesie, z Cezara de Cock. Chrystus niesiony do grobu, z Cesari'ego. Chrystus w grobie, z H. Lévy. Przymuszony model, z Al. Kowalskiego. Jutrzenka, z J. Szermentowskiego. Pacjenci, z Al. Kowalskiego. Hazardowna gra, z Knaut'a. Jazda!, z Maszyńskiego. Miesiąc maj, z Szermentowskiego. Wiosna, z Cot'a. Święty Tymoteusz, z Riss'a. — *XXI. Rysunki bez artykułów.* Nowy rok, pomysł i rysunek W. Gersona. Po ciężkiej chorobie, rys. Andriolli'ego. Przy grobowcu, z teki A. Grottgera. Wieża ratuszowa i baszta w Wieluniu. Były pałac biskupów we Włocławku. Kościół katedralny we Włocławku. Pożegnanie, rys. Piątkowskiego. Odpoczynek myśliwych, rys. Piotrowskiego. Wiosenne drogi, rys. St. Witkiewicza. Targ wielkanocny za Żelazną bramą, rys. F. Sypniewskiego. Walka o byt, rys. St. Witkiewicz. Tygrys duszący krokodyla, rzeźba Cain'a. Pierwsza nauka, rys. Ks. Pillati'ego. W zajeździe, rys. S. Masłowskiego. Jestem sam na świecie!..., rys. E. M. Andriolli'ego. Wieczór, rys. Chełmońskiego. Drugiego dnia Zielonych świątek. Powrót z pola, rys. Wł. Kamińskiego. Józef Kremer, rys. Tegazza. Z okolic Wilanowa. Z podróży do Bałty i Chocimia, rys. J. Kossaka. Karol Libelt, rys. Tegazza. — *XXII. Korespondencja Tygodnika ilustrowanego.* Z Petersburga, p. M. Ze Lwowa, p. W. Zawadzkiego. Z Krakowa, p. A. Bełcikowskiego. — *XXIII. Szkice charakterystyczne i humorystyczne.* Pokątny doradzca, rys. E. M. Andriolli. Odwiedziny rządcy, p. F. Kostrzewskiego Pod Tarnowem, p. t. W księgarni, p. t. Sąsiedzkie nowiny, p. t. Fałszywe przysłowie, p. t. Niezawsze co prawda, to nie grzech, p. t. Niebezpieczny, p. E. M. Andriollego. — *XXIV. Kronika zagraniczna,* przez J. I. Kraszewskiego. Paryzka, p. J. G. Tygodniowa, w każdym numerze. — *XXV. Przegląd politycz-*

ny, szachy i rebus w każdym numerze. — Półrocze II. *I. Życiorysy.* Bagniewski Adam, p. A. Szateńskiego. Beithel Karol, p. K. Plenkiewicza. Cavour, p. O. Speyera. Czapski hr. Marjan, p. S. Br. Dering, Karol, z J. Forstera. Forster Karol, p. A. Grąbczewskiego. Hoffman Karol, p. A. Pawińskiego. Jeske August, p. K. Korotyńskiego. Michał-Anioł Buonarotti, p. St. M. Rzętkowskiego. Nowiński Piotr, p. S. Budzińskiego. Orda Napoleon, p. Rolę. Osiński Ludwik, p. St. M. Rzętkowskiego. Quinet Edgar, p. G. Strossmayer ks. biskup Józef Jerzy, p. Al. Jabłonowskiego. Tommaseo Nicolo, z Hildebranda. Wołonczewski ks. biskup Maciej Kaźmierz, p. W. Korotyńskiego. Zawadzki Adam, p. tegoż. — *II. Opisy miejscowości, kościołów, zamków, gmachów i zabytków przeszłości.* Zakład leczniczy w Görbersdorfie, p. E. H. Zakład termiczno-leczniczy w Steinerhofie, p. d-ra K. D. Kąpiele morskie na wyspach Foehr i Sylt, p. d-ra N. Ruiny zamku w Trembowli, p. F. M. S. Nowe-Miasto, p. Chodorowicza. Ruiny zamku Piastów w Lignicy, p. L. Jenikégo. Kościół parafjalny w Kuczborku. Pobojowisko kirchholmskie. Wnętrze kaplicy sykstyńskiej, p. F. T. Grobowiec Katarzyny Ossolińskiej, p. F. M. S. — *III. Artykuły treści naukowej i społecznej.* Afryka i niewola, z Leona Quesnela. Wyprawy Pizzara, z J. Scherra. Pierwotne ludy Europy, ź Virchowa. Jedność moralna rodu ludzkiego, p. P. Janeta. Kremer i Libelt, p. Krupińskiego. Szkice z państwa Flory, p. W. Niewiadomskiego. Hadży-Dawlet-Gierej, opowiadanie historyczne F. Suryna. Joanna d'Arc, z C. Hirzela. Z obecnej chwili ruchu naukowego, p. W. Niewiadomskiego. Aristonikos, według K. Bichera. Memfis. Sztuka i bogi egipskie, z E. Gebharta. Sprawy gminne, p. Al. Makowskiego. Nowy-York i społeczeństwo amerykańskie, p. L. Simonina. Z metropolji Turcji europejskiej, p. H. Korwina. — *IV. Z dziedziny gospodarstma społecznego.* Towarzystwa zaliczkowo-wkładowe, p. Al. Makowieckiego. Kwestja spożywcza, p. tegoż. Kwestja poprawy dróg bitych, p. F. Beneweniego. Kuchnie tanie, p. Al. Makowieckiego. — *V. Powieści i opowiadania.* Resurrecturi, powieść, J. I. Kraszewskiego. Pięć P, a jedno R., ramota, p. J. Horaina. — *VI. Podróże.* Z wieczorów nad Tamizą, p. W. Maleszewskiego. Wyjątki z podróży po Afryce, p. d-ra Stellę-Sawickiego. Wrażenia z podróży po Portugalji, z L. Quesnela. Wyspy liparyjskie, z F. Ratzela. — *VII. Poezje.* Partenon, p. W. Dzieduszyckiego. Fragment z poematu. Trzy siostry, p. Martę. Nawrócenie, p. Aleksandra. W jesieni, p. t. Widzenie, p. A. Konieczną (Hanicką). Sursum cor, p. Kamocką. Vanitas, p. St. M. Rzętkowskiego. Idylla miejska, p. W. Gomulickiego. Róża i dziewczę, p. A. Żmudzińskiego. — *VIII. Przegląd piśmienniczy.* Studja o obecnej literaturze powieściowej francuzkiej, p. W. Marrené. Słówko o dwóch najnowszych historycznych powieściach Kraszewskiego, p. L. Sz. W. Zasady gramatyki języka polskiego, ułożył J. Boczyliński, p. W. Grochowskiego. Kilka ustępów z historji feljetonu, z Ernesta Ecksteina. Gorais, S. Klonowicza, p. L. Sz. W. *IX. Przegląd teatralny.* Jakoś to będzie, p. K. Kaszewskiego. Fałszywi poczciwcy, p. t. Spadochron, p. t. Niewinni, p. t. Febris aurea i W jesieni, p. t. Przed ślubem, p. t. — *X. Ze świata muzycznego.* Przez Z. Noskowskiego. P. G. Roguskiego. — *XI. Przegląd sztuk pięknych.* Sielanka w więzieniu, Juljusza Goertza. Gra w mora, z obrazu A. Gierymskiego. Pierwsze pieszczoty,

z Firmin Girarda. Pomnik Teofila Gautier. Posąg rzeczypospolitej pół.-amerykańskiej, model K. Klossa. Śmierć Margiera, z obrazu Alchimowicza, p. W. K. Wystawa obrazów we Lwowie, p. W. Zawadzkiego. Resfa broniąca ciał synów, obraz Beckera, p. L. J. Oblubienica lwa, obraz Maxa, p. t. Fiat, Klemensa Boryczewskiego, p. A. Egera. Polowanie na niedźwiedzia, rysunki J. Kossaka, p. L. J. Sprawozdanie z wystawy tow. zach. sztuk pięk., p. J. W. Esterka, obraz Gersona, p. L. J. Odpoczynek karawany, z Chlebowskiego, p. F. T. — *XII. Artykuły treści mięszanej.* Towarzystwo tatrzańskie. Pracownia H. Makarta w Wiedniu. Podanie o początku osady Pustelnik, p. F. M. S. Francuzczyzna, p. W. Kaszewskiego. Bracia ślubni, p. St. M. R. Kobieta z mieszkań nawodnych. Cel chybiony, p. St. M. R. Ujście Dunaju, p. F. Sulimierskiego. — *XIII. Rzeczy bieżące.* Powódź w południowej Francji, p. L. J. Obchód stuletnicy gimnazjum mitawskiego, p. t. Kongres geograficzny w Paryżu. Wystawa rolnicza w Szawlach, p. J. Z. Szkoła techniczna, p. W. Grochowskiego. Ugniatanie szabru walcem parowym. Nekrologja półroczna, p. J. Heppena. Kilka słów o drodze obwodowej w Warszawie, p. J. K. — *XIV. Korespondencja Tygodnika ilustrowanego.* Z Poznania, p. Cz. Z Krakowa, p. A. B. Ze Lwowa, p. W. Z. Z nad Pilicy, p. Wilisława. Z Petersburga, p. M. Z Londynu, p. Sewera. — *XV. Rysunki bez artykułów i kopje obrazów.* Chór derwiszów, W. Wereszczagina. Piwniczy klasztoru, naślado wanie z E. Gritznera. Pośpiech z obiadem, rysunek A. Piotrowskiego. Romeo i Julja, kopja z Al. Kowalskiego. Wiosna, rys. S. Witkiewicz. Stacja pocztowa, rys. A. Kowalski. Straż marokańska u drzwi haremu, z Regnaulta. Dziewczyna hercegowińska pojąca konie, z Czermaka. Przejażdżka, rys. Juljusza Kossaka. Handlarz koni w Kairze, z Gérome'a, rys. W. Kossak. Opowiadanie. Wnętrze chaty nad Pilicą, rys. J. Polkowski. Nad stawem, rys. Brochocki. Oberon i Tytanja, z Ai. Seiferta. Przejście przez Bałkan, Wereszczagina. N. Panna z dzieciątkiem, z M. Bougerau. Przy źródle, z J. Bretona. Gościniec do miasta, rys. W. Szernera. Krzyż przydrożny, rys. F. Kostrzewskiego. Zła książka, rys. E. Andriolli'ego. Dolce farniente, rys. Bieńkowskiej. O zmroku, z F. Girarda. Z okolic nadwiślańskich, z ob. Brochodzkiego. Przeczuwana noc, z obr. J. Maszyńskiego. Kobieta pompejańska przy gotowalni, z Coomansa. Na wsiadanem, rys. B. Kamińskiego. Żebracy w Samarkandzie, z Wereszczagina. Tabuńczyki w Bałcie, rys. J. Brandt. Wnętrze dekoratorni teatrów warszawskich, rys. L. Piecharczek. Kopciuszek, z obr. J. Bertranda. Cyganie besarabscy, rys. J. Brandt. Nieprzyjemne spotkanie, rys. Wojciech Kossak. Orka jesienna, rys. Piechowski. Ślub do świętej Anny, z obr. Bougerau. Młoda holenderka, Z Rembrandta. Sielanka grecka, z Cabanela. Jesień, z tegoż. Połów pereł, z obr. W. Kray'a. Zamek w Iłży rysunek z dzieła Puffendorfa. Pieski, z akwareli Piotrowskiego. Młocka w Algerji, z Gérome'a. Pokój temu domowi, rys. Andriolli. Ciekawa nowina, rys. Al. Kowalski. Madonna z dzieciątkiem, z F. Humberta. Biuro w stylu odrodzenia. Gliński w więzieniu, rys. K. Millera. Wigilja Bożego nar., rys. H. Pillati. — *XVI. Szkice charakterystyczne i humorystyczne.* Przy zwijaniu włóczki, p. F. Kostrzewskiego. Nauka w las nie idzie, p. tegoż. Złoty młodzieniec, p. t. Lepiej kwadrans, niż całe życie, p. t. Na

ulicy, p. t. Nad Wisłą, p. t. — *XVII. Kronika zagraniczna*, przez J. I. Kraszewskiego. — *XVIII. Kronika paryzka*, przez G. — *XIX. Kronika tygodniowa* w każdym numerze. — *XX. Przegląd polityczny, szachy i rebus* w każdym numerze. — *W dodatku drukowane były następujące powieści:* Królestwo niewieście, przez autora Johna Halifaxa, przekład z angielskiego Ksawery Dalewskiej. Bodaj-to być bogatym! nowela flamandzka, przez Henryka Conscience, przekład z francuzkiego T. Marenicza.

Tygodnik mód i powieści, z dodatkiem ilustrowanym ubrań i robót kobiecych. Warszawa, wydawca i redaktor J. K. Gregorowicz. Fol., wychodzi od roku 1861 w 1,800 egz., rocznie 52 numerów, rs. 7 kop. 20, z przesyłką rs. 10.

Tygodnik rolniczy, (zob. Technologja, str. 146).

Tygodnik romansów i powieści. (zob. Powieści, str. 179).

Wędrowiec, pismo ilustrowane obejmujące podróże. Warszawa, wydawca J. Unger, redaktor F. Sulimierski. 4-ka, wychodzi od roku 1863 w 2,000 egz., rocznie 52 numerów, rs. 4 kop. 80, z przesyłką rs. 6, z dodatkiem podróży rs. 5 kop. 70, z przesyłką rs. 7.

Treść: Półrocze I. *1. Podróże, opisy miejscowości i etnografja.* Podróż po wyspach Sandwich przez C. de Varigny przekład Artura Sulimierskiego (dalszy ciąg). Podróż do środkowej Afryki, odbyta przez Henryka Stanley'a w celu poszukiwania Livingstone'a, przekład Zygmunta Gepnera (dal. ciąg). U grobu wielkiego męża, Ulryka von Hütten. Mentone i Bordighera przez Ad. Joanne Nicaragua. Przygoda na Dalekim Wschodzie przez Eug. Collache. Wzdłuż rzeki św. Magdaleny do Bogoty. Dalmacja. Wody mineralne Heluàn. Lincoln. Podróż po Siedmiogrodzie, Elizeusza Réclus. Ludy podbiegunowe, studjum Ludwika Niemojowskiego. Trzy lata na Nowej Kaledonji, opisał Patouillet, tłumaczył Artur Sulimierski. Na bagnach pontyńskich. Zatoka Rio Janeiro. — *II. Życiorysy.* La Bruyère. *III. Powieści, komedje, opowiadania.* Z kotyljonowych czasów, komedja Emanuela Bozdiecha, przekład z czeskiego Marji Grabowskiej. Phil Death ze Świętej Marty. Siostra Gaudry. Cicha woda, z życia meksykańskiego, przez Lucjana Biart. Serafiz Kalfa, powieść turecka Leili. Szkice z książęcego haremu w Stambule, p. Elżbietę Bauman-Jerischau. Oryginalny koncert p. Gustawa Aimard, przekład Tytusa Marenicza. — *Nauki przyrodzone, przemysł i technologja.* Sprawozdania naukowe według H. de Parville, podał Zygmunt Gepner. Nowe barwy pochodzące ze smoły węgla ziemnego, artykuł Radau z Revue des deux mondes. Parowce transatlantyckie. — *V. Rozmaitości.* Inżenier-mechanik, odczyt Bramwell'a w Cardiff. Umiejętność w teatrze p. H. de Parville. Targ na starzyznę w Londynie. Dorożki i dorożkarze lodyńscy. — *VI. Nowości w każdym numerze.* Zagadnienia matematyczne premjowane co drugi numer. W dodatku do tego tomu Wędrowca wychodziła w dalszym ciągu: Biblioteka najnowszych podróży, a mianowicie koniec tomu III-go: Przechadzki na około ziemi Hübnera, oraz początek dzieła: Sahara i Laponja

p. Goblet d' Alviela. — Półrocze II. *I. Podróże, opisy miejscowości i etnografja.* Podróż po Siedmiogrodzie przez Elizeusza Réclus. Trzy lata na Nowej Kaledonji przez J. Patouillet. Morze Środziemne, monografja Elizeusza Réclus. Płaskowzgórze Bogoty. Roseres i Fazoglo. Archeologiczne fragmenty z Bulgarji. Paraguay, urywki z dziennika L. Forgues. Podróż zimowa po Kaukazie. Baranquilla. Hohenzollern. Z wędrówek po Anatolji, opowiedział Kara Awdży. Brazylijscy seringueiros. Istrja i Dalmacja, przez Karola Yriarte. Willa Boliwara. W Kanadzie. Stolica Bośnji. Proudhon i kobiety. — *II. Życiorysy.* Tomasz Carlyle. Stephenson. Ary-Scheffer. — *III. Powieści i opowiadania.* El Matarife, wspomnienie z wycieczki do kraju Basków. Wyprawa do Korei. Lekarze stepowi, przez Ludwika Niemojowskiego. Pojedynek amerykański, opowiadanie Gerstaeckera. Zęby turkosa, opowiadanie Pawła de Musset. Na Antypodach, opowiadanie z życia brazylijskiego, przez dom Jose Sinheiro, spisał Jan Obieżyświat. — *IV. Nauki przyrodzone, przemysł i technologia.* Sprawozdania naukowe, pod H. de Parville, streścił Zygmunt Gepner. Fabrykacja igieł w Akwizgranie. Przemysł węglowy w Belgji. Mrównik. Dzioborożec. Jubileusz kolei żelaznych. Pasożyty zwierzęce, podług Karola Vogta. Fennek. Mustangi. Najnowsze wiadomości o położeniu kanału suezkiego. — *V. Rozmaitości.* Kawiarnie. O religji Hindusów i o kastach. Ghetto w New-Yorku. — *VI. Drzeworyty bez artykułów:* Grossglockner. — *VII. Nowości.* W każdym numerze. *Zagadnienia matematyczne premjowane* co drugi numer. W dodatku do tego tomu Wędrowca wychodziła w dalszym ciągu: Bibljoteka najnowszych podróży, a mianowicie koniec dzieła: Sahara i Laponja przez Goblet d' Alviella, oraz dzieło Wspomnienia z Ameryki hiszpańskiej przez Maksa Radiguet.

Wiadomości farmaceutyczne, (zob. Medycyna, str. 121).

Wiek, dziennik polityczny i społeczny. Warszawa, wydawca i redaktor K. Zaleski. Fol., wychodzi od r. 1873, w 4,000 egz., rocznie rs. 9, z przesyłką rs. 12.

Ziemianin, (zob. Technologja, str. 146).

Zorza, (zob. Dzieła dla dzieci i ludu, str. 186).

Zwiastun ewangeliczny, (zob. Dzieła religijne, str. 196).

Prócz tego kilkadziesiąt innych pism w języku polskim wychodzi po zagranicami Królestwa.

Mapy i plany.

Plan Krakowa, wraz z wykazem gmachów zakładów i urzędów na planie zamieszczonych. Kraków, D. P. Friedlein. 4-ka. k. 22½.

Ryciny i fotografje.

Chodźko T. Album fotograficzne widoków krajowych, z tekstem, serja I, zeszytów 3. Warszawa, A. Kowalski, Fol., rs. 6.

Loefler. Odwiedziny ojca, kopja obrazu, premjum bezpłatne dla prenumeratorów Tygodnika ilustrowanego za 1875 rok. Warszawa, fol.

Orda Napoleon. Album widoków gubernij: grodzieńskiej, wileńskiej, kowieńskiej, wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej, w dwóch serjach zawierających 80 widoków, przedstawiających miejsca historyczne z czasów wojen tureckich, tatarskich, krzyżackich i kozackich, oraz przedhistorycznych, jak: Mogiła Perepiatychy, Zamku Mamaja w Bukach i t. d., również stare ruiny zamków obronnych i piękne rezydencje, świadczące o przeszłości i cywilizacji tego kraju, rysowane z natury. Warszawa, litografja M. Fajansa. Foljo duże, rs. 24.

Zwierzęta domowe. Zbiór rycin w oprawie, 10 tablic kolorowanych, foljo, rs. 1 k. 60; 8-ka, k. 80.

Zwierzęta drapieżne. Zbiór rycin w oprawie, 10 tablic kolorowanych, rs. 1 k. 60.

Nuty muzyczne

Nut muzycznych zdołaliśmy zebrać około 50 tytułów, między temi parę obszerniejszych zbiorowych wydawnictw, jak np. „Karnawał warszawski“ i t. p. I pod względem wydawnictwa nut, zagranica bardzo szeroko zalewa nas swemi wytworami, górującemi zarówno pod względem zewnętrznego wykończenia jak i co do ceny. Takie zagraniczne, coraz bardziej mnożące się wydawnictwa, zadają ciągłe ciosy nakładnictwu swojskiemu, rozwijającemu swą działalność jedynie w obrębie utworów miejscowych, oraz łatwych przedruków firm zagranicznych. Wydawcami muzykalij są głównie pp. Gebethner i Wolff, G. Senewald, F. Hoesick, Unger i Banarski, H. Stan., H. Trenkler i Müller.

Bauer. Les Marquises, polka du ballet La Déesse de Walhalla, Unger i Banarski, foljo, str. 5, k. 22½.

Bertin Ant. Fanny polka, composée le pour piano. Warszawa, Unger i Banarski, foljo, str. 3, k. 15,

Besler Henryk, Irena polka, grywana na koncertach orkiestry A. Sonnenfelda. Warszawa, J. Miller, str. 3. foljo, k. 15.

Czerwiński Wł. op. 15 „Das Abend glocken.“ *Urbański*, duet na sopran i alt, tekst polski i niemiecki.

Fahrbach. Marche comique simplifiée pour le piano. Warszawa, Unger i Banarski, foljo, str. 5, k. 22½.

Griner Adolf. Hoche-Ouenne, polka tremblante. Warszawa, Unger i Banarski, foljo, str. 3, k. 22½.

— Souvenir de Dobrosna, mazourka pour piano, op. 156. Warszawa, Unger i Banarski, foljo, str. 5, 22½.

Hertz Tedor. Miljonerka, polka na fortepian, op. 68. Warszawa, G. Sennewald, foljo, str. 5, k. 22½.

— Pendant polka, skomponowana na fortepian. Warszawa. G. Senewald, foljo, str. 3, k. 15.

— Wachlarz chiński, polka. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 3, k. 15.

Hervé. D. Margueritte, polka troteuse sur les motives du Petit Faust opera bouffe. Warszawa, Unger i Banarski, foljo str. 5, kop. 22½.

— Śpiewy z opery: Co to jest miłość?, słowa F. Schobera (Ach jakaż ona śliczna miła. — Ach miłość co jest. — Przez calutki dzień każdy człowiek na jawie). Warszawa J. Miller, foljo, str. 15, k. 67½.

Horn Gustaw. Kontredanse jubileuszowe, grywane w teatrach i na koncertach. Warszawa, Stopelle i Stan, foljo, str. 7, kop. 45.

Jacobi Antoni. Mazur. Warszawa, J. Miller, str. 3, foljo, kop. 15.

Kaliszanin mazur, przez R. P. Warszawa Unger i Banarski. folio, str. 5, k. 22½.

Karnawał warszawski. Zbiór tańców na fortepian: 1) Wybrzeża Renu walc, k. 45; 2) Sonnenfeld, Sans façons polka, k. 22½; 3) Osmański, Panienka-polka, k. 22½; 4) Szulc, Piotr-mazur, k. 15. 5) Sonnenfeld, Chansonnetes françaises, quadrille, k. 30. 6) Osmański, Mazur karnawałowy, k. 22½; 7) Eibl, Zalotnica, polka-mazurka, k 22½; 8) Osmański, Merkury, galop, k. 22½; 9) Osmański,

Paulina, polka, k. 22½; 10) Plater, Wielki amator, mazur, k. 22½; 11) Eibl, Modrooka, polka, 22½; 12) Osmański, 4 mazury, k. 37½. Warszawa, Hoesik, foljo, str. 54, komplet, rs. 1 k. 50.

Krogulski Wł. Sen dziewicy, marzenie (réverie) na fortepian. Warszawa, G. Sennewald, foljo, str. 7, k. 30.

Krogulski Wł. Wysłuchaj mnie, mazurek do śpiewu. Warszawa, G. Sennewald, foljo str. 3, k. 15.

Lecocq Ch. Polka Giroflé Girofla, op. bouffe. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 3, k. 15.

— Polka-mazurka Giroflé Girofla, op. bouffe. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 3, k. 15.

— Polka mazurka de l'opera Angôt. Warszawa, J. Miller foljo, str. 5, k. 22½.

— Quadrille de l'opera Angôt. J. Miller, str. 7, k. 30.

— Quadrile Giroflé Girofla op. bouffe. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 7, k. 45.

— Valse de l'opera La fille de Madame Angôt. Warszawa, Unger i Banarski, foljo, str. 7, k. 30.

— Valse Giroflé Girofla, par Adolf Sonnenfeld. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 5, k. 30.

Lewandowski L. Fliege polka (française). Warszawa, G. Sennewald, foljo, str. 4, k. 22½.

— Z humorem, galop. Warszawa, G. Sennewald, foljo, str. 5, kop. 22½.

— Żałuj żeś nie był, mazur. Warszawa, G. Sennewald, foljo, str. 4, k. 22½.

— Żyć nie umierać, wspomnienie Goślubia. Warszawa, G. Sennewald, foljo, str. 4, k. 22½.

— Do białego dnia, mazur, tańce na fortepian, G. Sennewald, foljo, str. 4, k. 22½.

— Ognisty mazur, tańce na fortepian, G. Sennewald, foljo, str. 4, k. 22½.

Liszt F. Le rossignol. (Les charmes de la musique. Oeuvres modernes). Warszawa, Stoppelle i Stan, foljo, str. 7, k. 30.

Maliszewska Józefa, Tęsknota i nadzieja, mazurek. Warszawa. J. Miller. foljo, str. 5, k. 22½.

Offenbach J. Polka z op. Piękna perfumerka. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 3, k. 15.

— Kadryle z opery księżniczka Trebizondy przez A. Jacobi. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 7, k. 30.

— Kadryle z opery Piękna perfumerka. J. Miller, foljo str. 7, k. 30.

— Kadryle z op. Szpada mego ojca. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 5, k. 22½.

Oser J. Krach, polka-française pour piano. Warszawa, Unger i Banarski, foljo, str. 8, k. 22½.

Papilon E. Warszawska polka-mazurka na fortepjan, nakład autora, foljo, str. 3, kop. 15.

Rudnicki Bolesław. Wspomnienie, mazurek na fortepian. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 3, kop. 15.

Sawicki. Six chants réligieux de Noel, arangéé pour piano. Warszawa, Unger i Banarski, foljo, str. 6, kop. 67½.

Schumann R. Des Abends. (Les charmes de la musique. Oeuvres modernes). Warszawa, Stoppelle i Stan., foljo, str. 3, kop. 15.

— Traeumerei. (Les charmes de la musique. Oeuvres modernes). Warszawa, Stoppelle i Stan, foljo, str. 3, k. 15.

— Warum? (Les charmes de la musique. Oeuvres modernes). Warszawa, Stoppelle i Stan., foljo, str. 3, kop. 15.

Sonnenfeld Adolf. Cztery wesela, polka. Warszawa, Stoppelle i Stan, foljo, str. 5, kop. 22½.

— Ruder-club, polka. Warszawa, u F. Hoesika, str. 4, foljo, kop. 22½.

Spiewy kościelne dla użytku młodzieży szkolnej, przez ks. S. L. Bano. Lwów, 8-ka duża, str. 1, 60, 4 nieliczbowane.

Suski Ladislas. Polka pour le piano. Proprieté de l'auteur, foljo, str. 5, kop. 30.

Syrewicz Ksawery. „Jestem wesoła,“ śpiewka, słowa p. Heleny Zdżarskiej. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 3, kop. 15.

— Marsz żałobny, poświęcony cieniom ś. p. Stanisława Moniuszki. Warszawa, foljo, str. 7, kop. 45.

Szulc K. Roman mazur. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 3, kop. 15.

— Zawsze wesoły, galop. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 5, kop. 22½.

— Śpiew przyjaźni. (Les charmes de la musique. Oeuvres modernes). Warszawa, Stoppelle i Stan, foljo, str. 10, kop. 37½.

Tatarkiewicz Jan. Alojzy, galop na fortepjan, nakładem G. Sennewalda, foljo, str. 4, kop. 22½.

Tymolski F. Tańce karnawałowe op. 142, na puzonie, trzy mazury. Lwów, Seyfart i Czajkowski.

Tymolski. Tańce karnawałowe op. 143. Sielanka, polka-mazurka. Lwów, Seyfart i Czajkowski.

Tymolski. Tańce karnawałowe op. 144. Pszczółka, polka-francuzka. Lwów, Seyfart i Czajkowski.

Wadowski Tomasz. Stanisława, polka na fortepjan, nakład autorä, foljo, str. 3, kop. 15.

Zientarski R. Gwiazdka, kompozycje w łatwym stylu na 2 i na 4 ręce. Pensée fugitive. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 5, kop. 22½.

Zientarski R. La prière du soir, morceau musical, op. 24. Warszawa, J. Miller, foljo, str. 7, kop. 45.

Żeleński Władysław. Antrakt i marsz do dramatu W. Rapackiego „Wit Stwosz,“ układ fortepjanowy na dwie ręce przez kompozytora. Warszawa, G. Sennewald, foljo, 2½ ark., kop. 37½.

Czasopismo muzyczne wychodziło tylko jedno w Warszawie:

Świat muzykalny (Le monde musical). Warszawa, wydawca i redaktor J. Kaufman. 4-ka, wychodzi od r. 1871, w 300 egz., rocznie 24 numerów, rs. 4, z przesyłką rs. 5.

Dopełnienie bibljografji za rok 1874.

Berners J. Wiadomości wstępne z hygjeny tłom. z angielsk. Warszawa, Gebethner i Wolff. 16-ka, str. 68, kop. 30, kart. k. 37½.

Chęciński Jan. Malowanki, dziesięć kolorowanych tablic, opisane rymem dla drobnej dziatwy. Warszawa, Gebethner i Wolff. 4-ka duża, kart., rs. 1.

Edgeworth M. Powieści dla młodszej dziatwy, przekład J. Chęcińskiego z 9-cią rycinami. Warszawa, Gebethner i Wolff. 16-ka str. 234, kart. rs. 1.

Kolankowskiego A. Warszawa, Gebethner i Wolff, kop. 30.

Kratzer A. Chanson polonaise variée. Warszawa, Gebethner i Wolff, kop. 37½.

Łoziński Wład. Skarb Watażki, powieść z końca XVIII wieku. Warszawa, Gebethner i Wolff. 12-ka, str. VII i 326, rs. 1 k. 50.

Moniuszko St. Wzgardzona piosenka, słowa A. Kolankowskiego. Warszawa, Gebethner i Wolff, kop. 30.

Münchheimer A. Flisaki, krakowiak na głos solowy z tow. fortepianu. Warszawa, Gebethner i Wolff, kop. 30.

Otto Leopold, ks. Rozmyślania i modlitwy, wyd. 2-gie. Warszawa, Gebethner i Wolff. 16-ka, str. 436. 8-ka, kop. 75, opr. w płót. ang. rs. 1 kop. 35, w szagr. rs. 1 kop 80.

Schmidt Krzysztof. Sto powiastek dla dzieci, spolszczonych przez Jana Chęcińskiego, wyd. 3-cie z 8-miu rycinami. Warszawa, Gebethner i Wolff. 12-ka, str. 176, karton. rs. 1.

Verne Juljusz. Podróż na około świata w 80 dniach, z franc. przełożył Józef Grajnert, 3 części. Warszawa, Gebethner i Wolff 1873/4. 8-ka, str, 117 i 176, kop. 75, w ozd. opr. rs. 1 kop. 15.

Yradier J. La paloma, chant mexicain pour le piano. Warszawa, Gebethner i Wolff, kop. 22½.

DZIAŁ III.
KSIĘGARSTWO.

Józef i Adam Zawadzcy,
księgarze-wydawcy w Wilnie.

Znana powszechnie w kraju firma drukarska i księgarska „Józefa Zawadzkiego“ w Wilnie, należy do owych starych, dziś coraz rzadszych zakładów, które poczytywały się za związane z piśmiennictwem nie samym tylko interesem pieniężnym, lecz i moralnym. Założyciel jej, Józef Zawadzki, ojciec Adama, przeniosłszy się do Wilna na początku bieżącego stulecia z teraźniejszego Królestwa polskiego, stanowiącego wówczas prowincję pruską, dzierżawił tam, a potem, przy pomocy książąt Czartoryskich na Klewaniu, kupił na własność w r. 1805 dość obszerną, lecz wielce zużytą i zaniedbaną drukarnię pojezuicką. Był to zakład typograficzny polski najdawniejszy w Wilnie, powstały podobno z drukarni brzeskiej, pamiętnej rzadką dziś i drogą Biblją protestancką, darowany następnie jezuitom przez Krzysztofa Radziwiłła, zwanego Siérotką. Wychodziły z niego dzieła Skargi, Górnickiego, Warszewickiego, Sarbiewskiego, Kojałowicza, Kognowickiego, Rostowskiego, Naruszewicza, Pilchowskiego i innych.

Samo to już znaczenie historyczne zakładu podniecać musiało Zawadzkiego do postawienia go na stopie odpowiedniej; a gdy przytem i własne niepospolite wykształcenie, i zachęta ze strony księcia

generała ziem podolskich, i namowy niektórych profesorów uniwersytetu stawiały mu przed oczy wiekopomne zasługi drukarskie Aldów, Elzewirów i Plautinów, więc skończyć się musiało na naśladowaniu tych potentatów, w granicach własnej możności. Zawadzki też stał się prawdziwym reformatorem drukarstwa polskiego, a chociaż znaczeniem i sławą nie dorównał Elzewirom, on rzeczywiście jest ojcem pięknego drukarstwa polskiego. Książki, wychodzące z jego oficyny, dały hasło powszechnej w tym kierunku naprawy.

Nie sama przytem zewnętrzność książek była przedmiotem troskliwości Zawadzkiego: treść ich równie albo i więcej go zajmowała. Sam potrosze literat, autor kilkakrotnie drukowanej *Geografji powszechnej* i paru innych utworów, zapatrywał się na przedsiębrane wydawnictwa nietylko z punktu księgarskiego, lecz i literackiego. Nieustanne, obszerne listowanie z autorem *Myśli o pismach polskich* i innymi wytrawnymi sędziami, codzienne pogadanki z uczonymi profesorami, dla których powszednią giełdą była księgarnia, a świąteczną dom Zawadzkiego, oczywiście mogły jedynie umacniać go w tym sposobie zapatrywania się na powołanie księgarza. Jakoż stała się rzecz prawie trudna do wiary, że w liczbie około 400 dzieł i broszur, ogłoszonych przez Józefa Zawadzkiego, była prawie część czwarta takich, które nie zrobiły interesu pieniężnego, lecz ani jednego takiego, za które firma rumienićby się musiała. W liczbie jego wydawnictw była *Geografja* i *Pisma* Jana Śniadeckiego, *Teorja jestestw organicznych* i *Chemja* Jędrzeja Śniadeckiego, *Dzieje starożytne*, *Badania pod względem geografji* i *Księgi bibljograficzne* Lelewela, najlepszy po dziś dzień *Słownik łacińsko-polski* Bobrowskiego, kilkodziesięcio-tomowe *Wizerunki i roztrząsania naukowe* Szydłowskiego i wiele a wiele innych, częstokroć nieustępujących wyliczonym powyżej. Wszystkie prawie prace filologiczne nad klasykami, dokonywane przez Groddeka i jego-uczniów, drukowały się nakładem Zawadzkiego. Niektóre z tych dzieł kosztownych, godne największego upowszechnienia, lecz nieocenione jak należy przez publiczność, dotąd znajdują się w składach firmy, świadcząc o obywatelskiej gorliwości wydawcy i zrozumieniu przezeń prawdziwych potrzeb społeczeństwa, chwilowo głuszonych przez kaprys i modę.

Dodajmy wreszcie, iż Józef Zawadzki był dobrym znawcą języka polskiego, nadzwyczaj dbałym o jego poprawność, co nieraz doprowadzało go nawet do zatargów piśmiennych z autorami, szczególniej z Lelewelem. Mieliśmy dawniej sposobność czytać bruljony listów jego do księcia generała ziem podolskich, w których z prawdziwie mistrzowskiemi wybiegami tłomaczy dobroczyńcy swojemu potrzebę zmian gramatycznych w mających się drukować jego *Myślach*. Jakoż wszystkie wydawnictwa założyciela firmy Zawadzkich w Wilnie, zalecają się wzorową poprawnością polszczyzny.

Po śmierci Józefa Zawadzkiego, w końcu roku 1838, ster pozostawionych przezeń interesów i tradycja jego domu w Wilnie, spadły na najstarszego z synów, Adama. Nowy kierownik firmy, urodzony dnia 12 grudnia 1814 roku, przebywał nauki gimnazjalne w Wilnie, od roku 1824, jako uczeń celujący. Studja uniwersyteckie rozpoczął tamże w r. 1830, ale ukończyć ich nie mógł, z powodu zaszłych wypadków i zwinięcia uniwersytetu w r. 1832. Poprzestać musiał na dalszem kształceniu się ogólnie naukowem o własnych siłach, oraz na uzupełnieniu go w podróży po Europie, w latach 1836 i 1837. Podróż ta miała też na celu przygotowanie się specjalne do zawodu drukarskiego i wydawniczego. Zawadzki poczynając od Warszawy, Lipska i Goty, aż do Paryża, nie pomijał żadnego znakomitszego domu typograficznego i księgarskiego, z każdego wynosząc coś godnego naśladowania w technice, administracji lub handlu. Jakoż wkrótce mógł swoje nabytki zużytkować w praktyce; skoro bowiem powrócił do kraju, ojciec jego, coraz bardziej upadający na zdrowiu, nie przestając być duszą domu, synowi polecił być ręką. Tak połączonemi siłami przygotowali się do wydawnictwa olbrzymiego *Obrazu bibljograficzno-historycznego literatury i nauk w Polsce*, do którego nietylko środków pieniężnych i drukarskich, ale i materjałów Jocherowi dostarczali. Gromadzono te materjały przez lat przeszło piętnaście, kupując prawo przedruku dzieł odpowiednich, jak np. *Historja literatury* Bentkowskiego, nabywając całe tomy uzupełnień tego dzieła przez Sobolewskiego, Sieńkiewicza i innych, przepisując katalogi po bibljotekach w kraju i za granicą, opłacając nawet spisywanie całych księgozbiorów, gdzie katalogów nie miano. Adam w tem wszystkiem pomagał ojcu, a gdy na progu rozpoczęcia wydawnictwa śmierć tego ostatniego zaskoczyła, po raz pierwszy występując samodzielnie, podpisał

się na *Obrazie* jako „naczelnik domu pod firmą: księgarnia i drukarnia Józefa Zawadzkiego.“ Na udział ojca przypadło być w Wilnie uczestnikiem świetnego ruchu literackiego z czasów uniwersyteckich; na udział syna być czynnym w niemniej świetnym dla Wilna wznowionym ruchu literackim, który się właśnie około roku 1840 zagajał i nie ustawał przez lat dwadzieścia kilka.

Ojciec i syn, każdy w obrębie swej działalności, mieli pewne przeszkody i pewne ułatwienia. Józef Zawadzki miał liczne trudności w urządzeniu interesów drukarni i księgarni, z których pierwsza była w nieładzie, a drugą z fundamentów budować należało; lecz za to wcale nietytularnie nazywał się „typografem uniwersytetu wileńskiego,“ znajdował bowiem w ciele naukowem tej wszechnicy takie i tak liczne siły literackie, o jakie nawet niełatwo w pierwszorzędnych stolicach. Dość było, wyszedłszy z księgarni, przejść na drugą stronę ulicy Zamkowej, ażeby w ogromnych murach kolegjum po-jezuickiego znaleźć wszystko czego potrzeba, od rozprawki nad systemem Lankastra, do tłomaczenia kronikarzy tureckich. Adamowi Zawadzkiemu wypadło pracować wśród znacznie zmienionych okoliczności. Drukarnię i księgarnię miał urządzoną i rozwijającą się pomyślnie; miał nawet jedno wydawnictwo gotowe, to jest dalszy ciąg *Wizerunków i roztrząsań*, a drugie w znacznej części przygotowane, to jest *Obraz bibljograficzny*; ale ów zastęp naukowy, który był dla jego ojca „ręką mocną i ramieniem wysokiem,“ przerzedził się z zamknięciem uniwersytetu, a następnie całkiem się rozproszył, gdy w r. 1842 akademję medyczną zwinięto, a duchowną przeniesiono do Petersburga. Dawni profesorowie jedni poosiadali na wsi, drudzy powrócili w strony rodzinne, inni przenieśli się do odległych miast uniwersyteckich, pozostali zaś w Wilnie zerwali nietylko z nauką, ale i ze światem. Po stagnacji więc, trwającej prawie do r. 1840, zrobienie Wilna ponownie ogniskiem ruchu literackiego było rzeczą o wiele trudniejszą, niż dawniej. Zrobiono to jednakże.

Nie mamy zamiaru twierdzić, jakoby firma Zawadzkiego była jedyną tego zjawiska dźwignią. Drukarnia uczonego Marcinowskiego, pamiętna wydawnictwem *Dziennika wileńskiego*, ogłosiła własnym kosztem ogromne *Dzieje narodu litewskiego* Narbutta. Księgarnia Rubena Rafałowicza wydawała rzeczy tak pożyteczne a znacznego nakładu wymagające, jak *Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich*

Bużeńskiego, *Pamiętniki* Commendoniego, *Pamiętniki* zebrane przez Lachowicza i inne. Zakład Teofila Gliksberga zasłużył na wspomnienie rozpoczęciem wydawnictwa *Encyklopedji powszechnej*, niedokończonych *Dziejów* Wapowskiego, niedokończonych również *Dziejów literatury* Kondratowicza, ogłoszeniem *Pamiętników* Paska i *Dzieł* Brodzińskiego. Nowsza od tamtych firma M. Orgelbranda wydała bardzo obszerny *Słownik języka polskiego*. Firmę drukarni A. H. Kirkora nosi nieoszacowany dla historyka *Skarbiec* Daniłłowicza i t. p. Wszakże ani jedna z tych firm nie działała tak rozlegle i tak długo, jak firma Zawadzkiego.

Wydawnictwa tej ostatniej, pod kierunkiem Adama Zawadzkiego, liczą się na seciny. Wymienianie ich byłoby zadługie i nużące; lecz żeby wskazać, jak dalece ogniskował-się w oficynie Zawadzkich owoczesny ruch literacki polski, przytaczamy niektóre ważniejsze jej nakłady od r. 1840: *Wizerunki i roztrząsania naukowe*, nowa serja; *Obraz bibljograficzny* Jochera; *Wilno*, *Anafjelas* i *Powieści* Kraszewskiego; *Słownik* Bobrowskiego, nowe wydanie; *Mastologja* Belkego; *Historja nauk przyrodzonych* Cuviera w przekładzie; *Postrzeżenia lekarskie* prof. Adamowicza i innych; *Teorja jestestw organicznych* Śniadeckiego; *Studja historyczne* i *Pamiętniki o Śniadeckim* Balińskiego; *Źródła do dziejów polskich* Malinowskiego i Przeździeckiego; *Prace naukowe i dyplomatyczne* Łaskiego; *Biblja łacińsko-polska* Kozłowskiego; *Prawo kanoniczne* bisk. Krasińskiego; *Dumania* Gołuchowskiego; *Wykład filozofji*, *Listy z Krakowa* i *Podróż do Włoch* Kremera; *Pamiętniki* Felińskiej; *Listy z podróży* Padalicy; *Piosnki wieśniacze* Czeczota; *Przekłady poetów polsko-łacińskich* i *Gawędy* Kondratowicza; *Obrazy litewskie* Chodźki; *Powieści* Korzeniowskiego, Kaczkowskiego, Rzewuskiego; *Historja biskupstwa żmudzkiego* bisk. Wołonczewskiego; *Śpiewniki* Moniuszki i wiele innych. Widzimy z tego, że na działalność wydawniczą Adama Zawadzkiego, oprócz Wilna, składały się: Warszawa, Kraków, Lwów, Kijów, Petersburg i t. d. Poznań tylko nic na podtrzymywanie znicza wileńskiego nie przyniósł, lecz tam już dosyć dawno, bo od czasów Raczyńskiego, poważny ruch wydawniczy rozwijał się na miejscu.

Czystość moralna przedsięwzięć była dla Adama Zawadzkiego, podobnie jak dla jego ojca, najpierwszym warunkiem; dla tego nie znajdujemy pomiędzy jego wydawnictwami nic takiego, coby

przez schlebianie namiętnościom lub głupocie zysków się dorabiało. Ani przekładów literatury szalonej francuzkiej, ani senników i kabał, ani zapieczętowanych poradniczków lekarskich Zawadzki nigdy nie ogłaszał. Natomiast gdy Kondratowicz rozpoczął wydawnictwo *Przekładów poetów polsko-łacińskich*, a prowadzić go dalej nie mógł, bo pomimo zachwalania po czasopismach, zebrało się ledwo *siedemnastu* prenumeratorów, Zawadzki nie zawahał się wziąć wydawnictwa na siebie, i stracił na niem, jak to nietrudno było przewidzieć. Wzgląd też na czystość polszczyzny i poprawność a piękność wydań, był przezeń, równie jak przez ojca, przestrzegany. Każdy rękopis sam czytał przed oddaniem do druku, i każda mająca się odbijać forma szła do ostatniej jego korekty.

Gdy wspaniały ruch literacki miał już podupaść i gnuśnieć mizernie, lub wstrząsać się chorobliwemi wyskokami, ostatniem poważnem dziełem, ogłoszonem w Wilnie, było wydawnictwo Adama Zawadzkiego. Jego nakładem wyszły w r. 1864 *Prace naukowe i dyplomatyczne* Stanisława Łaskiego, z rękopisów Muzeum wileńskiego, którego Zawadzki był członkiem. Następne wydawnictwa, drukowały się z rzadka w Petersburgu, Warszawie, Naumburgu w którym wyszło między innemi nowe wydanie *Listów z Krakowa.* Skoro zaś otwarła się możność czynniejszego działania, Zawadzki, począwszy od publikacji szacownych lecz drobnych broszur Buszyńskiego o Żmudzi, zaraz przeszedł do drukowania rozległego *Rysu dziejów literatury polskiej*, opracowanego podług Zdanowicza i innych źródeł przez Leonarda Sowińskiego. Tom pierwszy tej pięknej pracy, przypominającej lepsze czasy ruchu wydawniczego w Wilnie, ukazał się w r. 1874. Końca jej wszakże los już wydawcy oglądać nie pozwolił.

Umarł Adam Zawadzki w Wilnie dnia 5 stycznia 1875 roku w dzień swych imienin, według starego kalendarza, używanego w Gubernjach litewskich. Paraliż płuc przerwał to życie czynne i pożyteczne. Zwłoki złożono w grobach rodzinnych, przy kościele św. Piotra na Antokolu. Kierunek firmy i dziedzictwo jej zacności objął brat zmarłego, p. Feliks Zawadzki. *T. Ilustr.*

Zygmunt Sztebler,
księgarz w Warszawie.

Sztebler Zygmunt, zmarły w dniu 24 sierpnia 1875 r. w Warszawie, był najdawniejszym z żyjących księgarzy warszawskich. Od lat prawie dziecięcych pracując u wuja swego Szczepańskiego Macieja i w księgarni jego przez lat 22 zostając, miał sposobność obeznać się dokładnie z księgarstwem polskiem. Kilku członków byłego Towarzystwa przyjaciół nauk, poznawszy bliżej Szteblera, nakłoniło go do założenia księgarni na własny rachunek, w domu wspomnionego Towarzystwa, co przyprowadziwszy do skutku w r. 1822, Sztebler, wspierany przez prezesów tegoż Towarzystwa, początkowo Juljana Ursyna Niemcewicza, a póżniej Stanisława Staszica, postawił księgarnię swą polską na stopie należytej, a jako biegły w swoim zawodzie, używanym bywał do oceniania znakomitych bibljotek, jako to: hr. Chodkiewiczów, ks. Czartoryskich i innych. Po 40 latach mozolnej pracy, umyślił wyprzedać swój księgozbiór drogą licytacji. Ale sprzedaż ta, w r. 1861 rozpoczęta, nie powiodła się, skutkiem czego Sztebler znalazł się w krytycznem położeniu. Wspierany przez osobę pojmującą to jego położenie, zakończył swój pracowity i pożyteczny żywot w wieku sędziwym.

Jan Jaworski,
wydawca w Warszawie.

Jan Jaworski, drukarz i wydawca warszawski, zakończył tu życie dnia 25 marca 1875 roku. Urodzony w Warszawie r. 1815, był prawdziwym wzorem samopomocy, budującej przyszłość na spokojnej energji i wytrwałości. Nabywszy w roku 1842 po Janie Wróblewskim małą i opuszczoną drukarnię, doprowadził ją do najświetniejszego stanu. Jako wydawca *Pism Gabrieli* (Żmichowskiej), *Ludu polskiego* (Oskara Kolberga), oraz najozdobniejszego w języku polskim *Kalendarza*, położył ś. p. Jaworski niezaprzeczone zasługi.

Wykaz geograficzny

ważniejszych księgarni w Cesarstwie, Królestwie polskiem, Austrji, Królestwie pruskiem i główniejszych stolicach Europy.

W Cesarstwie i Królestwie polskiem.

M. Warszawa nad rzeką Wisłą, 280,000 mieszkańców. Uniwersytet z bibljoteką główną (około 150,000 t.); gabinety: zoologiczny, botaniczny, mineralogiczny, anatomiczny, patologiczny, ogród botaniczny, obserwatorjum astronomiczne i t. p. Towarzystwo naukowe lekarskie, t. farmaceutyczne, muzeum sztuk pięknych, muzeum przemysłowo-rolnicze, towarzystwo sztuk pięknych, towarzystwo i wystawa sztuk pięknych, towarzystwo muzyczne, instytut muzyczny, teatry: Wielki, Rozmaitości, Letni i t. d. Szkoły: handlowa, rysunkowa, felczerów, akuszerek, weterynarji, liczne gimnazja, instytut głuchoniemych i ociemniałych i t. d. Towarzystwo dobroczynności (12 czytelni bezpłatnych). Giełda, banki: polski, handlowy i dyskontowy, towarzystwo kredytowe ziemskie, towarzystwo kredytowe miejskie, towarzystwo wzajemnego kredytu, towarzystwo ubezpieczeń, kasa zaliczkowa przemysłowców i t. p. Władze państwowe: komisja sprawiedliwości, senat, sąd apelacyjny, kryminalny, cywilny i wiele innych, rząd gubernjalny, izba skarbowa, biuro poczt, biuro telegraficzne. Koleje żelazne: warszawsko-wiedeńska, warszawsko-wrocławska w budowie, warszawsko-bydgoska, warsz.-nadwiślańska w budowie, warsz.-petersburska, warsz.-brzesko-moskiewska i kijowska. Żegluga parowa na rzece Wiśle. Około 50 czasopism i 50 księgarzy, a mianowicie:

Altenberg i Robiczek.
Blumenthal, F.
Błaszkowski, J.
Breslauer, J.
Centnerszwer, G.
Czarnowski S. wydawca.
Fryling, czytelnia.
Gebethner i Wolff.
Girsztowt P. wydawca.
Gliksberg, M. wydawca.
Godlewski M. wydawca.
Grajnert J. wydawca.
Grosman (zwinięta).
Herkner, wydawca map.
Hoesick, F.
Kantor, A. skład biblij.
Kaufman, J. wydawca.
Kleinsinger, A. H.
Kossuth St. wydawca.
Kowalski, A.
Księgarnia komisowa warszawska Spółki wydawców (dawniej Spółka kolportacyjna) z agenturami na prowincji.
Lesman, B. wydawca.
Lewenthal, S. wydawca.
Lewicki, C.
Makowiecki, Al. wydawca.
Miklaszewski, W. wydawca.
Merzbach, S. H. (zwinięta).
Miller, J.
Noskowski, J. wydawca.
Okoński, J. J.
Okręt, R. wydawca.
Orgelbrand, M.
Orgelbranda, S. synowie, wydawcy.
Planet, H.

Pajewski, Al. wydawca.
Rogowicz, Dr. wydawca.
Rozendorf, czytelnia.
Rozenwajn, A. antykwarnia.
Sennewald, G.
Skiwski, E. wydawca.
Spółka kolportacyjna z agenturami na prowincji, — zob. Księgarnia komisowa.
Spółka wydawnicza księgarzy.
Sommer, K. skład rycin i fotografij.
Święcicki, J. wydawca.
Szyller, L.
Unger, J. wydawca.
Unger i Banarski.
Wende, E. i Sp.
Wiślicki, A. wydawca.
Zinberg, (daw. Dzwonkowski), wydaw.

Prócz tego jeszcze około 10 antykwarjuszów, oraz sprzedaż książek i czasopism na dworcach kolei żelaznych: wiedeńskim, petersburskim i brzeskim, w szafkach i z ręki, oraz w Hotelu europejskim.

Berdyczów, miasto pow. 50,000 m. kol. z.
Czytelnia publiczna (zał. 1866 r.)
Menczyc, W., księg. (zał. 1870 r.)
Białocerkiew, nad rzeką Rosią.
Menczyc, W. ks.
Białystok, miasto pow. (gub. grodzieńs.), 16,787 mieszk. miesz. kol. żel.
Kapłan, K. księg.
Częstochowa, m. pow. (gub. petrokowska) 13,000 m. kol. żel.
Kohn, W. i Sp.
Wolberg, skład obrazów.
Dubno, m. pow. (gub. wołyń.) 9,000 m.
Goldfarb.
Grodno, nad Niemnem, m.g. 23,500 m. k.ż.
Zagajewski.
Pietraszewski.
Pomerański.
Kalisz, m. gub. 13,600 m.
Fingerhut.
Grabowski.
Hurtig, A.
Mitwoch.
Szymański L.
Kalwarja, m. pow. 9,000 m.
Cimkowska, A.
Kamieniec podolski, m. gub. 19,296 m.
Czytelnia publiczna (zał. 1864 r.)
Szarago, F. (dawniej Czuczkowskiego S-cy).
Kielce, m. gub. 8,000 m.
Goldhaar, M.
Możdżeński.
Kijów, nad rz. Dnieprem, m. gub., uniwersytet, 70,000 m., kol. ż., żeg. p.
Czytelnia publiczna (zał. 1866 r.)
Dobrzański, czytel. (zał. 1866 r.)
Ginter i Malecki, ks. (zał. 1870 r.)
Idzikowski, L.
Kocipiński, A.
Koreywo, B.
Kymmel, skład nut.
Menczyc, W. księg. (zał. 1872 r.)
Turkuł (daw. Kocipiński), skł. nut.
Kiszyniew, m. gub. 103,998 m., kol żel.
Dunin-Borkowski, A. W.
Taranenko.
Koło nad Wartą, m. powiat. (gub. kaliska), 5,000 mieszk.
Mitwoch, J. (filja ks. kaliskiej).
Konin, m. pow. (gub. kaliska) 6,430 m.
Bichner, ks., czyt. i skł. mat. piś.
Kowno, n. rz. Niemen, m. g., 33,000, k. ż.
Kawan, J.
Szepses.
Libawa, m. p., port morski, 14.000 m., k.ż.
Tauner, Ch.
Zimmerman, G. L.
Lublin, m. g. 21,000 mieszk.
Arct, S.
Bergrin.
Gutwein.
Wolf.
Łęczyca, m. pow. (g. kaliska), 6.000 m.
Kaszyński, K., księg. kom.
Faust.
Łódź, m. p. (g. petro.), 40,000 m., k. ż.
Arndt, J.
Landau (dawniej Miltsch).
Richter, C.
Łomża, m. g. 13,200 miesz.
Richter, C.
Schoenfeld.
Sosnowski i Sp.
Łuck, m. pow., 7,000 m., kol. żel.
Fiszberg, ks. (zał. 1865 r.)
Marjampol, m. p. (g. suwalska) 4,000 m.
Poltyn.
Mikołajów, m. p. 68,000 m., k. ż. i ż. p.
Mińsk, m. gub., 36,000 mieszk., kol. żelaz.
Frisehen, F.
Sawicka, Z.
Mitawa, m. gub. 36,000 m. k. ż.
Besthorn, F.
Lucas, F.

Niemirów, m. pow. (gub. podolska).
Scher, B.
Odessa, m. pow. port morski, uniwersytet, 119,396 m., k. ż.
Berndt, E.
Deubner, J.
Frieschen, F.
Opatów, m. p. (g. radomska) 4,100 m.
Frydman.
Opoczno, m. p. (gub. radom.) 4,000 m.
Batawia. Z.
Pilica, miast. (guber. kielecka), 3,883 miesz.
Hubicki, B. czyt. kant. ks. i czas.
Petroków, m. gub., 15,500 m., k. ż.
Kohn, L.
Płock, nad rz. Wisłą, m. g. 21,800 m., ż. p.
Kempner.
Wasserman, I.
Pułtusk, m. p. (g. łomżyńska 7,300 m.)
Rafalski, W.
Radom, m. gub. 11,000 m.
Hildebrand.
Liberman, ks. i czyt.
Surmacki, kant. ks. i czasopism.
Zucker, ks. i czyt.
Radziwiłłów, 7,000 m., k. celna, kol. żel.
Wisil, księg. i czyt. (zał. 1866 r.)
Rowno, m. pow. 5,000 m. k. ż.
Godenfarb, ks. (zał. 1865 r.)
Ryga, nad Dźwiną, m. g. i port, 102,000 m., k. ż. i żegl. parowa.
Betz, W.
Deubner, J.
Engelman, G.
Kymnet, N.
Siedlce, m. gub. 10,000 m., k. ż.
Białostocka.
Strumpf.
Sieradz, m. p. (g. kaliska) 5,800 m.
Rubinstein.
Suwałki, m. gub. 16,000 m.
Trautsolt, E.
Szawle, m. p. (g. kowieńska) 13,000 m.
Cimkowski, M.
Wilno, nad rz. Wilją, m. g. 64,377 m., k. ż.
Ass, A.
Lambeck, E. T.
Romanowski, S.
Zawadzki, J.
Włocławek, m. p. (g. warszaw.) 9,000 m.
Neumann, H.
Żytomierz, m. gub. 45,000 m.
Budkiewicz, K.
Czytelnia publ. stow. (zał. 1869 r.)
Krzywiński, A.

W Cesarstwie austrjackiem.

Biała, (Galic. zach.) 5,000.
Fröhlich, W. księg.
Bielsk, (Szlązk) 15,000 m. k. ż.
Zamarski, L. i W. Fröhlich.
Bochnia, 8,500 m., k. ż.
Pisz, W.
Brody, 20,000 m., k. ż.
Rosenheim, J. ks. skł. nut. i druk.
Brzeżany, 9,000 m.
Malewski, E.
Buczacz, 8,500 m.
Müller, A.
Cieszyn, gł. m. Szlązk austr. 10,000 m. kol. żel.
Feitzinger, S. H.
Malik, C. (ks. polska).
Prochazka, K.
Czerniowce, gł. m. Bakowiny, 34,000 m. kol. żel.
Bayer, C.
Engel, C.
Pardini H.
Regenstreif, W.
Rosenzweig, E.
Szęgierski, J. J.
Drohobycz, 17,000 m.
Szczepański, F.
Freiwaldau, (Szlązk), 5,000 m.
Błażek, A.
Jarosław, 10,000 m., kol. żel.
Bohuss, H.
Kierniów, (Jegerndorf, Szlązk) 9,000 m.
Hoffmann.
Kołomyja, 15,000 m. k. ż.
Zadembski.
Kraków, nad rzeką Wisłą, 50,000 m., uniwersytet, bibljoteka jagiel., Akadem. nauk i t. d., k. żel.
Czech, Józef.
Friedlein, D. E.
Gebethner G. i Sp.
Gumplowicz, J, czytelnia.
Herzog, J. S. antykw. i kolport.
Himmelblau, J. M. ant.
Krzyżanowski, S. A.
Nowolecki, A.
Pobudkiewicz.
Wild, J. wydawnictwo.
Lwów, gł. m. Galicji, 100,000 m., uniwersytet, wiele tow. i t. d. k. ż.

Bełza, Wł.
Bodek, H.
Gubrynowicz i Schmidt.
Igel, Zelman'a, Synowie.
Jonas, antykw.
Księg. instyt Stauropigiańskiego.
Księgarnia polska (A. D. Bartoszewicz).
Milikowski, J.
Richter, F. H.
Rogosz, wydaw.
Sejfart i Czajkowski
Wild. K.
Winiarz, E. wydaw.
Zawadzki, W.

Opawa, (Szlązk), 18,000 m., k. ż.
Bucholtz i Diebel.
Kolck, H.
Schüler, O.

Przemyśl, 15,000 m., k. ż.
Jeleniowie, Bracia.

Rzeszów, 11,500 m. k. ż.
Pelar, J. A.

Sambor, 14,000 m.
Wild, K. (filja ks. lwowskiej).

Sanok, 11,000 m.
Pollak, Karol, ks. i druk.

Sącz Nowy, 10,000 m.
Landau, S.
Nowolecki Al. (filja ks. krakow.).

Sokal, 5,000 m.
Grot, A. W.

Stanisławów, nad r. Dniestrem, 20,000 m. kol. żel.
Głuchowski, E.
Milikowski, J. (fil. ks. lwowskiej).

Stryj, 9,000 m.
Müller, A. i Syn.

Suczawa, 7,000 m., k. żel.
Szęgierski, J. J. (fil. czerniowiec.)
Szymonowicz, J. B.

Tarnopol, 19,000 m., k. żel.
Csillik, F.
Schoenfeld, L.

Tarnów, 20,500 m. k. ż.
Fenichl, M. antykw.
Gazda, W. ks. i skł. nut muzycz.

Wadowice, 3,500 m.
Foltyn, F.

Złoczów, 6,000 m., k. ż.
Zuckerkantel, O. i Syn.

W Królestwie pruskiem.

Brzeg n. Odrą, 15,000 m., k. ż.
Baeuder, A.
Müller, L.

Bydgoszcz, (Ks. poznańskie), m. obwodowe, 28,000 m., k. ż.
Fischer, F. ks. i druk.
Herse.
Mittler.
Śniegocki, T.

Bytom (Szląsk), 18,000 m., k. ż.
Boehm, B.
Foerster, W,
Garus, T. B.
Gorecki, F.
Schlesinger, M.

Chełmno (Prusy zach.), 7,000 m.
Danielewski, J.
Szachtleben, A. W.

Czarnków (Ks. poznań.)
Aronsohn.

Gdańsk nad rzeką Wisłą, główne m. Prus zach., 99,000 m. port i k. ż.
Saunier, L.

Gliwice (Szlązk).
Jaeger, A.

Głogowa (Szlązk), 18,500 m., k. ż.
Flemming, C. ks., nakł. kart geog.
Hollstein, M. ks. i skład nut.

Głogówek (Szlązk).
Standel, H.

Gniezno (Ks. poznań,) 10,000 m. k. ż.
Lange, J. B. ks. i skład muz.

Gombin (Prusy wschod.) 9,000 m., k. ż.
Chrześciński, W.

Grodzisk (Ks. poznań.)
Streisand, L.
Holtzenbester, E.

Huta Królewska (Szlązk), 19,610 m., k. ż.
Kamieński, J.
Lowack, L.

Inowrocław (Ks. poznań.), 7,500 m., k. ż.
Clar.
Olawski, H.

Katowice (Szlązk), 6,500 m., k. ż.
Siwinna, C. ks. i skład nut.

Kempno, (Ks. poznań.), 8,000 m., k. ż.
Jereslaw, S.

Kołobrzeg (Pomorze), port nad Baltykiem 13,000 m., k. ż.
Howe, C. A.

Królewiec nad Pregolą, gł. m. Prus wsch. uniwers., 112,000 m., k. ż.
Schubert et Seidel, ks. akademic.

Krotoszyn (Ks. poz.) 8,600 m.
Behrend, B.

Leszno (Ks. poz.), 10,700 m. k. ż.
Ebecke, F.
Scheibel, T.

Lignica (Szlązk), m. obw., 23,116 m., k. ż.
Cohn, M.

Zippel, M.
Międzychód (Ks. poznań.)
Buchwald, H.
Międzyrzecz. Ks. pozn.), 5,000.
Vogler i Klein.
Mikołów, (Szlązk).
Mondro, H.
Nowacki, T. księg. i druk.
Mysłowice (Szlązk), 6,300. Clar.
Nakło (Ks. poznań.), 5,500 m.
Kallman, L. A.
Oleśnica (Szlązk), 7,000 m., k. ż.
Grünenberger, A.
Opole (Szlązk), m. obw. 12,700 m., k. ż.
Clar, W.
Reisewitz, A.
Ostrowo (Ks. poznań.), 8,000 m.
Priebatsch, J.
Pelplin (Prusy zach.), 2,000 m., k. ż.
Roman, J. N.
Poznań nad rz. Wartą, gł. m. Ks. pozn. 60,000 m., k. ż.
Behr i Bucht.
Bote i G. Bock.
Callier, E.
Chociszewski, J.
Daszkiewicz, T.
Heine, J. J.
Jagielski, M.
Jolowicz, J.
Kamiński i Sp.
Leitgeber, M. i Sp., ks. i skł. nut.
Lissner, J.
Merzbach, L. ks., nakł.
Rakomicz, E. T., wyd.
Rehfeld, F.
Reyzner, L.
Schlesinger.
Spiro, A.
Syssman, H. J.
Türck, L.
Żupański, J. R.
Piekary (Szlązk).
Heneczek ks. i druk.
Piła (Ks. poznań.)
Mitlera, ks.
Prądnik (Szlązk).
Pietsch, A.
Raciborz (Szlązk), 14,000 m., k. ż.
Lindner, F,
Rawicz (Ks. poznań.), 11,000 m.
Birkenstok, J.
Skwierzyna (Ks. poznań.), 6,500 m.
Cohn, E. W.
Strzelno (Ks. poznań.)
Gerson A.
Śrem (Ks. poznań.), 5,009 m.
Gąsiorowski, K.
Schreiber, J.
Szamotuły (Ks. poznań.), 4,000 m.
Peyser, J.
Szmigel (Ks. poznań.), 4,000 m.
Priebatsch, S.
Tarnowice (Szlązk), 6,800 m., k. ż.
Siedlaczek, H.
Toruń nad r. Wisłą (Prusy zach.), 17,000 m, k. ż., żegl. par.
Lambek, E.
Małecki, W. (dawniej F. T. Rakowicz).
Trzemeszno (Ks. poznań.), 4,700 m.
Olawski, G.
Trzcianka (Ks. poznań.).
Düring, C. H.
Wolsztyn (Ks. poznań.), 3,000 m.
Gabriel, F.
Wągrowiec (Ks. poznań.), 4,000 m.
Lewandowski, P.
Wrocław nad r. Odrą, główne m. Szlązka, 210,000 miesz., kol. żel. żeg. parowa.
Aderholtz, G. P.
Gosohorski, A.
Korn, W. G.
Priebatsch, J.
Schletter.
Wschowa (Ks. poznań.).
Trogisch, H.
Zbąszyn (Ks. poznań.), 2,900 m. k. ż.
Fischer, E.
Zgorzelec (Szlązk) 46,000 m. k. ż.
Boeck, B.

W główniejszych stolicach i miastach Europy.

Belgrad. Łazarewicz.
Berlin. Ascher et Comp.
Lipsk. F. A. Brockhaus.
Lublana. Till K. S.
Londyn. Ascher et Comp.
Moskwa. Wolff, B. M.
Paryż. Hachette et Comp.
Petersburg. Wolf, B. M.
Praga czeska. Gregr i Dattel.
Rzym. Loescher et Comp.
Wiedeń. Gerold et Comp.
Zahreb. Galac, S.
Hradec. Dase, J.

KSIĘGARNIA WYDAWNICZA S. CZARNOWSKIEGO

w Warszawie, ul. Chmielna Nr. 8.

(4-ty dom od Nowego-Świata, M. Czarnowskiego).

ROCZNIK LITERACKI od początku tomy I, II i III z roku 1871, 1872 i 1873 wszystkie razem lub pojedynczo sprzedają się po cenie zniżonej po **kop. 50** za tom (zamiast obecnej ceny rsr. 1).

ZNIŻENIE CENY.

Osobom z prowincji nadsyłającym należność wprost do Wydawcy, Roczniki wysyłają się odwrotną pocztą franco.

S. Czarnowski

Księgarz-Wydawca

w Warszawie, ulica Chmielna № 8.